NAŠ ZBORNIK 1990

NAŠ ZBORNIK 1990

NAŠ ZBORNIK

1990, leto 23, št. 1

YU ISSN 035-655 X

UDK 376.3

lavna tema: posvet v Ljubljani

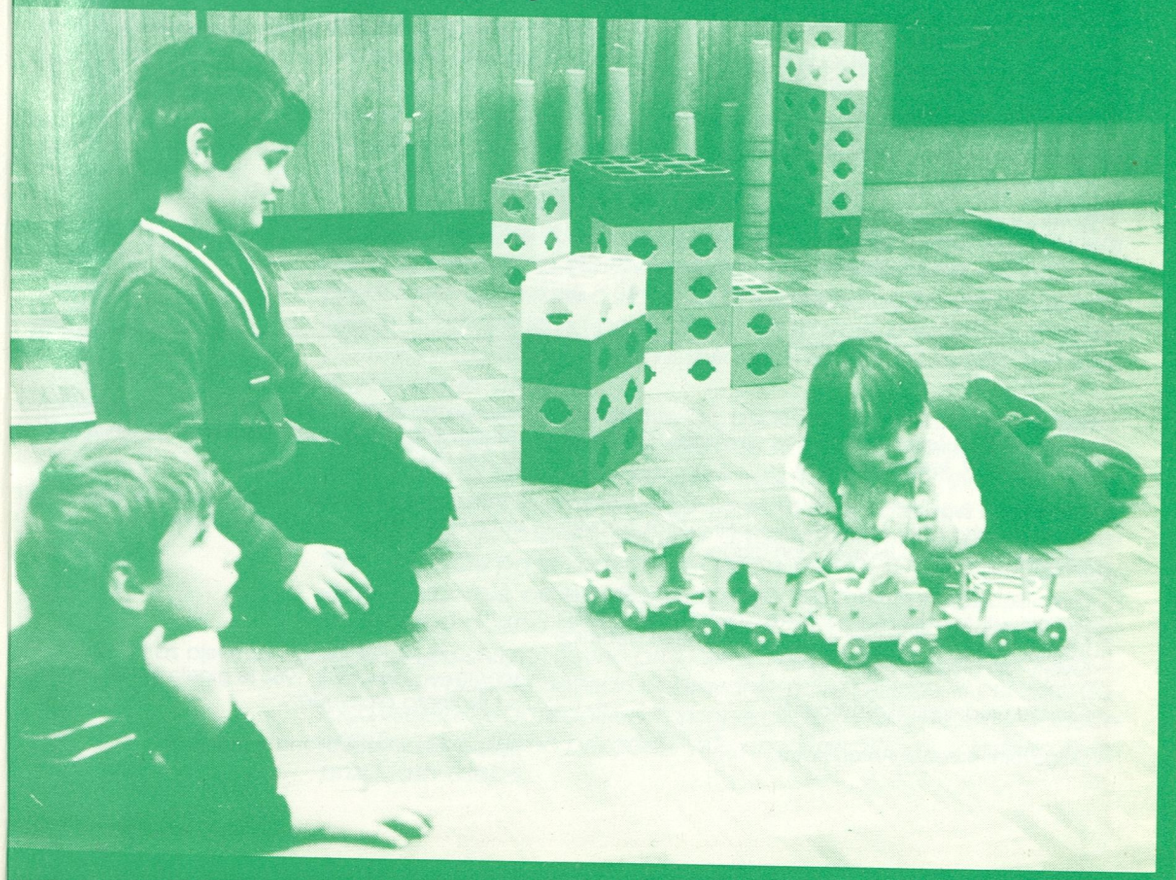

GLASILO ZVEZE DRUŠTEV ZA POMOČ DUŠEVNO PRIZADETIM SLOVENIJE — LETO 23 — ŠT. 1 — MAREC 1990

VSEBINA

V slogi je moč — *Januša Rotovnik* 1
Ljubljana, moje zdravo in humano mesto — *Jože Meden* 3

POTA MOŽNOSTI
Razvoj družbene skrbi za duševno prizadete v Ljubljani — *Tomaž Jereb* 4
Zdravstvena skrb za razvojno motene v Ljubljani — *Franci Hrastar in drugi* 5
Skrb za predšolske otroke z motnjami v telesnem in duševnem razvoju v Ljubljani — *Lidija Kastelic in druge* 11
Center za razvojno motene v Ljubljani — *dr. Marjan Mramor in Lidija Kastelic* 19
Usposabljanje duševno prizadetih otrok in mladostnikov šolske starosti — *Amalija Gartner in druge* 20
Odrasle osebe z zmerno, težjo in težko duševno prizadetostjo — *Dušan Parazajda in drugi* 22
Sklepi morajo dejansko upoštevati potrebe prizadetih ljudi — *Vito Flaker* 29

IZ NAŠIH DRUŠTEV IN USTANOV 31

PREDSTAVLJAMO VAM
Oddelki za težko duševno prizadete v Titovem Velenju — *Aljoša Vodnik* 36

STARŠI PIŠEJO 39

IZ PRAKSE ZA PRAKSO
V svoje delo uvajamo metodo modifikacije vedenja — *Ida Jurgec, Tanja Mihalinec* 42

NAŠI OTROCI PIŠEJO IN RIŠEJO 47

SUMMARY

NAŠ ZBORNIK is the publication of the National Association for the Mentally Handicapped, wich is a voluntary body of parents and professionals concerned with the care for mentally handicapped persons. The journal is published four times a year. Each number has the basic theme.
This time we are presenting articles and other materials from the consultations dealing with social care of mentally handicapped children and adults in Ljubljana, the capitol of Slovenia. The topics were discussed and adopted at the sessions held 28th February in Ljubljana.
Here are also some news from our institutions and local associations for persons with mental handicap, letters from parents and short articles contributed by mentally handicapped children.

Gradivo, pripravljeno za posvet, smo dopolnili še z odlomki iz razprave.

Naš zbornik bo izšel letos 4 krat. Izdaja ga Zveza društev za pomoč duševno prizadetim Slovenije, Ljubljana, Samova ul. 9, telefon 325-245

Izdajateljski svet: Anton Brejc, dr. Franc Hrastar, dr. Anton Kotar, Ada Krivic, Martin Mencej, Silva Škof, Zdravko Tomažin, Eva Tomc-Jekovec, Jan Ulaga

Uredniški odbor: Janja Cotič, Dora Jelenc, Stojana Kratochwill-Jerman, Anton Kotar, Tonči Koželj, Marija Mursa, Tanja Plemenitaš, Sandi Sitar, Milojka Srebrnič-Györfi, Jan Ulaga, Lidija Wagner

Glavna urednica: Aljoša Vodnik

Odgovorni urednik: Anton Kotar

Posamezna številka stane 20 din, za ustanove 60 din. Letna naročnina za posameznike je 75 din, za ustanove 220 din.

Številka žiro računa je 50102-678-50022, pošilja se na naslov: Naš zbornik, Ljubljana, Samova 9

Po mnenju republiškega komiteja za kulturo št. 4210-190/88 av z dne 15. 3. 1988 je glasilo oproščeno davka od prometa proizvodov.

Tiskala Tiskarna Ljubljana v Ljubljani

V SLOGI JE MOČ!

S posvetom o celoviti družbeni skrbi za duševno prizadete v okviru Socialistične zveze Ljubljana so bile končane večletne priprave strokovnjakov, družbenih in političnih delavcev, ki so si zadali nalogo, da po daljšem obdobju ponovno opozorijo širšo družbeno skupnost, kako aktualna je problematika ljudi, ki jim narava ni dala pogojev za normalno vključitev v življenje.

Vrednost tega posveta je še posebej velika zato, ker iniciativna skupina tega problema ni formulirala le kot strokovnega, ampak hkrati tudi kot družbenega. Poudarila je namreč, da je končno treba strniti oba kraka problematike in ju predstaviti kot celovit problem, ki se lahko uspešno razrešuje le v tesni povezanosti nadaljnjega strokovnega razvoja in tankočutnejšega odnosa širše družbene skupnosti in ki ga morajo bolj odločno izraziti socialna, zdravstvena in tudi raziskovalna politika družbe. Posvet je bil zasnovan navznoter —torej k delavcem na tem področju, k stroki, in navzven — do vseh institucij družbe, ki morajo aktivneje reševati problematiko duševno prizadetih.

Vrednost posveta je nadalje v tem, da je na široko — bolj kot kadar koli v preteklosti — postavil v ospredje tudi družbeni položaj družine, v kateri raste in živi duševno prizadeta oseba. Prav gotovo predstavlja premislek o vlogi družine duševno prizadetega v kontekstu novih socialno-političnih in strokovnih poudarkov na tem področju razsežnost, ki daje ljubljanskemu posvetu pečat resnega in zavzetega pristopa.

Za priprave na posvet je bil značilen izrazito realen pristop. Trezni oceni stanja je sledil osnutek stališč in sklepov, ki je na samem posvetu doživel še nekaj kakovostnih dopolnitev. Strokovnjaki in delavci na tem področju so v stališča in sklepe vnesli svoja poglavitna spoznanja, zasluga družbenopolitičnih delavcev na tem področju pa je konkretnost pobud, ki naj bi v prihodnjem desetletju vplivale na družbeno politiko na tem področju.

Splošna ocena posveta je, da so bili v Ljubljani doseženi lepi uspehi v skrbi za duševno prizadete. Takšno izhodišče je omogočilo kritičen pogled nazaj in oblikovanje nove politike, ki celovito določa vsebinske opredelitve in sklope akcij, ki naj jih bodo v bodoče deležni vsi duševno prizadeti, vključno z družinami, v katerih živijo prizadete osebe.

Dosedanja nezadostna povezanost vseh dejavnikov v mestu na tem področju je kot enega temeljnih sklepov narekovala misel o strukturi sil in bolj vsklajenem delovanju.

Hitrejše reševanje problemov duševno prizadetih, zlasti še njihovo čim bolj normalno vključevanje v družbo, bo zahtevalo tudi večja gmotna vlaganja, in to nikakor ne bo lahko, saj je družba v hudi ekonomski krizi. Natančen načrt akcij in vlaganj, ki jih bo treba uresničiti, bo gotovo na marsikoga deloval kot neuresničljiv spisek želja.

Pomembno je, da smo v sklepih povdarili vse bistvene stvari, ki bodo v bodoče osnova naše razvojne poti: tako Center za razvojno motene v okviru zdravstvenega doma Ljubljana, evidenco duševno prizadetih, jasno opredeljene zadolžitve in odgovornosti posameznih institucij v okviru posamezne stopnje duševne prizadetosti in še bi lahko naštevala.

Vse, kar je bilo na posvetu izrečeno in sklenjeno, bo prav gotovo veliko prispevalo k nadaljnji vsebinski in akcijski usmeritvi Društva za pomoč duševno prizadetim Ljubljana. Vodstvo društva se zato vsem, ki so sodelovali v pripravi posveta, najlepše zahvaljuje. K uspehu posveta sta s svojo osebno zavzetostjo veliko prispevala tudi Jože Osterman in Jože Meden, predsednik in podpredsednik mestne konference SZDL Ljubljana. Hvala tudi njima.

Januša Rotovnik

LJUBLJANA, MOJE ZDRAVO IN HUMANO MESTO

Časi, v katerih živimo, niso prijazni. Že prvi koraki k smotrnejšemu gospodarjenju nam nakazujejo, da bo življenje v takih pogojih trše in neizprosnejše, še zlasti za ljudi, ki zaradi stvarnih razlogov takšne življenjske tekme ne bodo zmogli. Mednje sodijo tudi telesno in duševno prizadeti ter njihove družine.

Tudi ti ljudje so Ljubljančani, moji in vaši someščani, sosedi in prijatelji, le da jim usoda ni naklonila enakih začetnih možnosti za življenjsko tekmo in uspeh v njej. Posameznik, država in družba, stranka ali zveza, oblast ali njen pooblaščenec in uradnik, ki ne bodo dojeli, da je treba prav tem ljudem strokovno in družbeno pomagati ter tenkočutno prisluhniti njihovim stiskam in težavam, bodo morali iz svojih govorov in programov izpustiti besede demokracija, humanost in solidarnost. Odnos do njihovih stisk je ogledalo, v katerem bo lahko tudi moje mesto gledalo svojo podobo. To mesto bo zdravo mesto, če bo znalo tudi vnaprej prisluhniti njihovim težavam in ustvariti pogoje, da jih bodo laže premagovali. Takrat bo moje mesto tudi — humano mesto. Vem, da bo tako, kajti že danes je v Ljubljani mnogo strokovnjakov, ustanov, podjetij in zavodov, društev in požrtvovalnih ljudi v njih, ki znajo in hočejo pomagati duševno prizadetim in njihovim družinam. Člani Socialistične zveze v Ljubljani bomo tudi vnaprej podpirali njihova prizadevanja ter se tudi sami vztrajno zavzemali, da bi v našem mestu ustvarili še ustreznejše pogoje za strokovno in humanitarno pomoč duševno prizadetim in njihovim družinam.

Socialistična zveza
Ljubljana
Jože Meden

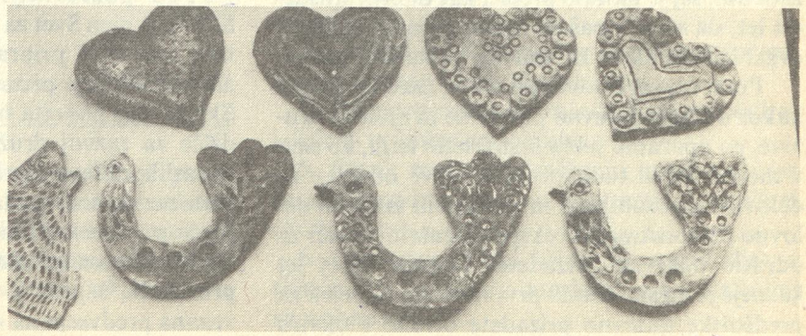

pota možnosti

RAZVOJ DRUŽBENE SKRBI ZA DUŠEVNO PRIZADETE V LJUBLJANI

Zametki družbene skrbi za duševno prizadete v Ljubljani segajo v čas pred prvo svetovno vojno; 10. in 11. septembra 1911 je takratna preskusna komisija za posebno šolstvo izbrala izmed 40 prijavljenih 24 otrok, ki so bili v dveh razredih prvi učenci ljubljanske pomožne šole. Tako je v Ljubljani preteklo že 78 let od takrat, ko lahko govorimo o prvih začetkih organizirane skrbi za duševno prizadete. Nadaljnji razvoj je bil z današnjega zornega kota logičen. Tako družbena skrb kakor njeni posebni izvajalci so se najprej posvečali predvsem lažje duševno prizadetim, saj je moralo preteči kar dobrih štirideset let, da so se v našem mestu pojavili zametki organizirane skrbi za zmerno prizadete osebe.

Pravi razvoj celovitejše skrbi, tako za otroke kakor odrasle duševno prizadete in njihove družine, pa opažamo šele v šestdesetih letih, ko smo v mestu dobili tudi formalno prve oddelke za delovno usposabljanje in ustanovili takratni delovno demonstracijski eksperimentalni center za odrasle duševno prizadete. Dobrih deset let kasneje je mesto dobilo prvi razvojni oddelek za predšolske duševno prizadete otroke v okviru rednega vrtca. Tako kot običajno je bilo tudi v Ljubljani potrebno počakati še nadaljnjih petnajst let, da smo dočakali prve oddelke za varstvo in osnovno usposabljanje najteže duševno prizadetih.

S takim potekom se je nekako zaokrožila politika razvoja družbene skrbi za duševno prizadete, ki je pravzaprav zelo preprosta po svojih ciljih: Skrbeti za duševno prizadete in njihove družine na vseh postajah njihovega življenja od rojstva do smrti. Seveda vsega tega ne bi bilo moč doseči, če takega izvedbenega razvoja ne bi spremljala celovita razvojna politika skrbi za duševno prizadete v naši republiki, ki je predvsem v zadnjih dvajsetih letih tudi normativno sledila naštetim ciljem in ustvarjala materialne, strokovne, kadrovske in družbene pogoje. Predvsem pa tega ne bi bilo, če majhna skupinica entuziastov iz vrst staršev, strokovnjakov in družbenih delavcev ne bi uspela iz anonimnosti aktivirati družin z duševno prizadetimi, saj so, resnici na ljubo, bili v tem razdobju gibalo vseh dogajanj, predvsem pri zagotavljanju pogojev, da so vse organizirane oblike skrbi za duševno prizadete zaživele tudi v praksi.

Pod pokroviteljstvom Mestne konference SZDL je njen Svet za zdravstvo in socialno politiko leta 1978 pripravil posvet o problematiki zmerno in težje prizadetih odraslih v Ljubljani. Sklepi tega posveta so bili dobrih deset let izhodišče za razvoj družbenega varstva in zaščite odraslih duševno prizadetih. Dinamični družbeni razvoj s sovpadanjem stopnjujoče se krize pa je pred nekaj leti nakazoval potrebo, da v Ljubljani **ocenimo skrb za vse kategorije duševno prizadetih,** čeprav je bila prvotno ta iniciativa vezana predvsem na skrb za teže duševno prizadete. Istočasno naj bi bila ocena doseženega stanja tudi izhodišče za nadaljnje smernice politike skrbi za duševno prizadete v mestu. Tako družbene kakor materialne krizne razmere še nadalje večajo potrebo po tem posvetu.

Predvsem starši, združeni v Društvu za pomoč duševno prizadetim za mesto Ljubljana, veliko pričakujejo od posveta. Širok spekter že razvitih oblik skrbi za duševno prizadete v mestu prinaša poleg vseh pozitivnih rezultatov vsekakor tudi precej novih strokovnih in predvsem organizacijskih dilem. Zato želimo, da bi bil ta posvet operativen in bi v svojh sklepih nakazal nadaljnji razvoj skrbi za duševno prizadete v Ljubljani v vseh njihovih elementih.

Izhajamo iz osnovne predpostavke, da so tako duševno prizadeti otroci kakor odrasli vseh kategorij prizadetosti ter njihove družine **naši someščani.** Zato je povsem logično, da so integralni del tistega družbenega segmenta, ki tako v zdravstvu, predšolski vzgoji, šolstvu, zaposlovanju in ostalih oblikah skrbi velja seveda pod specifičnimi pogoji ali oblikah za ostale meščane.

Namenoma ne poudarjamo nekaterih obrabljenih izrazov o posebni družbeni skrbi ipd., ker mislimo, da take deklarativne opredelitve same po sebi še ne dajejo rezultata. Tako duševno prizadetim kakor njihovim družinam »papirni« sklepi ne pomagajo dosti. Zato naj bi v obravnavi celovite družbene skrbi za duševno prizadete predvsem odgovorili na vprašanja, kako bomo nadalje razvijali ta sistem, kako ga bomo uresničevali, kdo bo skrbel zanj in ga seveda tudi financiral. Le tako bomo lahko pomagali staršem duševno prizadetih pri njihovih dilemah, **kdo, kje** in **kako** je poleg njih samih še dolžan skrbeti v vseh fazah razvoja za njihovega otroka ali odraslo osebo.

Tomaž Jereb

Pri bolnišničnem zdravljenju sodelujejo posamezni specialisti, skrbeti je potrebno za sodobno tehnologijo in kadre. Te institucije prevzamejo vlogo regijskih bolnišnic. Pomembna naloga je izobraževanje kadra v osnovnem zdravstvenem varstvu.

ZDRAVSTVENA SKRB ZA RAZVOJNO MOTENE V LJUBLJANI

Razvojna motenost je kronično stanje, zaradi katerega je možen najugodnejši razvoj samo z dodatno pomočjo medicinskih, pedagoških, psiholoških in socialnih ved.

Osnovna **načela** dela z razvojno motenimi so:
— zgodnje odkrivanje razvojno motenih,
— zgodnja in točna opredelitev vrste, stopnje, poteka motnje,
— popolno zajetje populacije,
— uspešna habilitacija: zgodnja, kompletna, trajna in strokovna,
— integracija v domače okolje.

Metode dela temeljijo na:
— timski obravnavi
— dispanzerskem spremljanju,
— enotni doktrini.

Potrebe, ki so povezane z zdravstveno skrbjo za razvojno motene osebe, razdelimo v tri glavna področja (Tredgold — 1980):

a) Potrebe razvojno motenih oseb:

1. Razvojna motnja mora biti odkrita čimprej.
2. Biokemične in endokrine motnje, ki povzročajo prizadetost, je potrebno odkriti in jih zdraviti.
3. Omiliti je potrebno vse morebitne spremljajoče motnje in jih obravnavati.
4. Prizadeti otrok mora odraščati v spodbujajočem in ljubečem okolju.
5. Otrok mora v odraščanju imeti možnost socialnih stikov, igre in rekreacije z ostalimi otroki.
6. Otrok mora biti šolan ali usposobljen v skladu s svojimi umskimi in fizičnimi sposobnostmi.

7. V obdobju mladostništva je potrebno skrbeti za nadaljnje usposabljanje ter možno vključitev v različne oblike dela.

b) Potrebe staršev prizadetega otroka:

1. Dostopna jim mora biti psihoterapevtska pomoč ob spoznanju, da je njihov otrok prizadet.

2. Potrebujejo podrobne informacije o potrebah in zmožnostih svojega otroka.

3. Potrebujejo materialno pomoč skupnosti.

4. Poučeni morajo biti o genetskih nepravilnostih in kontroli rojstev.

5. Pri svojem delu s prizadetim otrokom morajo imeti stalno zaslombo v ustanovah, ki nudijo pomoč razvojno motenim.

6. Seznanjeni morajo biti z vsemi oblikami družbene skrbi za duševno prizadete osebe.

c) Potrebe družbe

1. Znani morajo biti podatki o pogostnosti pojavljanja razvojne motnje, da lahko v skladu s potrebami načrtuje ustrezne oblike pomoči.

2. Zagotovljena morajo biti sredstva za vse oblike skrbi vključno z raziskavami.

Iz tako razumljenih potreb izhaja tudi ugotovitev, da mora biti medicinsko delo razvejano na primarno, sekundarno in terciarno prevencijo.

V okviru **primarne prevencije** je na prvem mestu predrojstveno skrbstvo, ki temelji predvsem na prosvetljevanju, odkrivanju obolenj matere med nosečnostjo, ki bi lahko privedla do okvare otroka, ter skrb za normalen potek nosečnosti in poroda. Velik pomen ima tudi preprečevanje sekundarne oškodovanosti otroka takoj po rojstvu (infekcije, poškodbe, zastrupitve ipd.).

V **sekundarni prevenciji** je vsekakor na prvem mestu zgodnje odkrivanje razvojne motnje, vzročna razjasnitev poškodbe ter zdravljenje, v kolikor je v medicinski moči. Poleg tega je nujna korekcija izoliranih motenj.

Pod **terciarno prevencijo** pa razumemo sodelovanje zdravstvenega kadra v procesu načrtovanja šolanja in usposabljanja razvojno motenih.

Ko se odločamo za načrtovanje služb, ki naj bi skrbele za zdravstveno varstvo razvojno motenih, si moramo najprej zastaviti določene **cilje** in definirati osnovno naravnanost teh služb. Temu sledi določitev **prioritete** razvoja služb in na koncu **razporeditev strokovnjakov** za zadovoljitev individualnih potreb.

Pri zadovoljevanju predvsem potreb duševno manj razvitih in njihovih staršev moramo delovati v sozvočju z njihovimi pričakovanji, kar pomeni, da morajo tudi oni sami že sodelovati v procesu načrtovanja. Drug pomemben vidik pa je, da morajo biti te službe dostopne, na območju bivanja prizadetih, saj jim edino tako lahko zagotovimo ustrezno podporo v vsakem trenutku.

Principi zdravstvenega varstva

Ker so naloge in metode zdravstva odvisne od ciljev, so v posameznih življenjskih obdobjih službe različno organizirane.

V **predšolskem obdobju** potrebujemo razvejano mrežo dispanzerjev blizu otrokovega doma, razvojne posvetovalnice in mentalno higienske oddelke. Te enote morajo biti usposobljene za zgodnje odkrivanje, diagnozo, habilitacijo, integracijo v okolje.

V **šolskem obdobju** se habilitacija nadaljuje v različnih oblikah kolektivnega, v manjši meri individualnega življenja in usposabljanja. Zdravstveno varstvo je zato v tem obdobju potrebno strniti v tistih institucijah, kjer otroci žive in se usposabljajo.

Odraslo obdobje zahteva dispanzersko metodo zdravstvenega in mentalno higienskega varstva brez starostne omejitve.

Nujna je popolna povezanost vseh strok v vseh obdobjih obravnave.

Zdravstveno varstvo razvojno motenih je **specifično** in se loči od službe za normalno populacijo po več kriterijih:

— strokovno zahteva ta populacija dodatno znanje s področja nevrologije, psihiatrije, psihologije, razvojne nevrologije, ortopedije, foniatrije, nevro-fizioterapije ...,

— upoštevati je potrebno znanje strok, ki sestavljajo celoto timske habilitacije in niso medicinske: specialna pedagogika, logopedija, sociologija,

— odločitve niso individualne, ampak timske,

— razen preventivnega, kurativnega in ostalega dela dela zdravnik kot član ekipe pri habilitaciji v predšolskem, šolskem in odraslem obdobju,

— zakonska regulativa s tega področja je prilagojena potrebam teh oseb in jo je potrebno izkoriščati in uporabljati pri medicinskem delu.

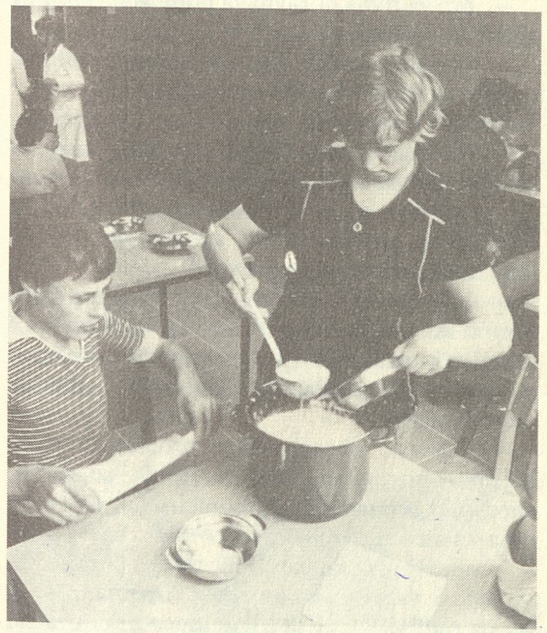

Naloge otroškega dispanzerja in mentalno higienskih oddelkov v osnovnem zdravstvu

Dispanzerji za zdravstveno varstvo predšolskih otrok v zdravstvenem domu po občinah odgovarjajo za zdravstveno varstvo svojih varovancev. Pregled otroka ni popoln brez ocene njegovega razvoja. Ena od osnovnih nalog otroškega dispanzerja (OD) je skrb za čimzgodnejšo detekcijo, diagnostiko in habilitacijo otrok z motnjami v razvoju.

Zaradi potrebe po interdisciplinarnem in timskem delu pri obravnavi problematike otrokovega razvoja in s tem povezavo problematike družine in ožjega okolja so ob otroških dispanzerjih organizirani mentalno higienski oddelki (MHO).

Tako otroški dispanzer in MHO tvorijo osnovnega nosilca skrbi za razvojno motene otroke v občini.

Opredelitev otrok z motnjami v razvoju

Zaradi čimprejšnjega zajetja otrok z motnjami v razvoju so v OD in MHO združene metode in znanja, ki to omogočajo. Da zajamemo otroke z znaki odstopov od zdravega, raziskujemo že predrojstvene in obporodne pogoje razvoja otroka in razmere v njegovem okolju. Rezultat tega sledenja je obravnava otrok z znaki predrojstvene, obporodne ali poporodne rizičnosti. Pri teh otrocih se bodo morda pokazale motnje v razvoju. Za otroka z motnjo v razvoju velja otrok, pri katerem je potrebno vključiti v sanacijo določenega stanja dodatne vrste pomoči — medicinske in paramedicinske, da bi dosegli čimboljšo izkoriščenost otrokovih danosti.

Glede na pediatrične diagnoze sodijo v karakteristiko otrok z motnjami v razvoju: centralno motorična prizadetost, epilepsija, hydrocephalus, mikrocephalus, MB Down, prirojene anomalije, gluhota, naglušnost, slepota, slabovidnost, glavkom, psihomotorna retardacija, ostalo.

Glede na funkcijsko zaznane motnje sposobnosti sodijo med otroke z motnjami v razvoju:

— otroci z vsemi stopnjami duševne manjrazvitosti, vključno z mejnimi sposobnostmi,

— otroci s patološkimi odstopi v posameznih sposobnostih, ki jih ni moč več šteti za razvojne odstope (npr.: govorno moteni).

Opis evidence in zgodnje detekcije otrok z motnjami v razvoju

Opredelitev termina otrok z motnjami v razvoju nalaga, da vodimo dvojno evidenco:

— preglednico tako imenovanih rizičnih otrok, to je otrok, za katere predvidevamo, da se bodo pri njih pojavile razvojne motnje;

— evidenca otrok z že ugotovljeno motnjo v razvoju v smislu prej navedene definicije.

Obe evidenci sta spremenljiva, delovna seznama. Uvrstitev otroka v evidenco otrok z motnjami je timska odločitev delavcev otroškega dispanzerja in mentalno higienskega oddelka.

Evidence se stalno dopolnjujejo, predvideni so vpisi in izpisi. Podatki so etični in strokovno zaupni, hranjeni v zdravstveni dokumentaciji OD in MHO v Zdravstvenem domu (ZD).

Namen evidence je:

— pomoč za uresničevanje aktivne dispanzerske obravnave otrok,

— pomoč pri načrtovanju oblik družbene skrbi za otroke z motnjami v razvoju in njihove družine.

Načrtovanje diagnostike

Diagnostiko, potrebno pri opredelitvi etiologije motenj v razvoju in eventualnem zdravljenju načrtujeta otroški dispanzer in mentalno higienski oddelek.

Izvaja se v:

— OD in na MHO,

— v specialističnih ambulantah ZD oz. v regiji in regionalnem hospitalu,

— v specialističnih ambulantah in hospitalu UKC.

Izvidi diagnostične obdelave se zbirajo v otroškem dispanzerju, razvojni ambulanti, mentalno-higienskem oddelku in tvorijo osnove na načrt habilitacije.

Načrt habilitacije

Habilitacijo (usposabljanje) otrok z motnjami in njihovih družin načrtujemo v otroškem dispanzerju, razvojni ambulanti, mentalnohigienskem oddelku v Zdravstvenem domu.

Izvaja se:

— v otroškem dispanzerju, razvojni ambulanti, mentalnohigienskem oddelku,

— v specialistični habilitacijski instituciji (Zavod za korekcijo sluha in govora, Zavod za slepe in slabovidne, v UZRI),

— v razvojnem oddelku VVO

— zavodih oz. domovih,

— na otrokovem domu.

Načela usposabljanja so:

— otrok naj ima možnost življenja v družini,

— habilitacijske ustanove morajo biti čim bliže otrokovemu domu,

— načrt za potrebe usposabljanja je individualen; vsi ostali pristopi v načrtu habilitacije so tudi individualni, torej jih ni moč posploševati.

Potrebe habilitacije spremljajo: otroški dispanzer, razvojna ambulanta, mentalno-higienski oddelek Zdravstvenega doma in to čim dalj časa.

Metode dela zdravstvenega varstva razvojno motenih

Dispanzerska metoda dela se je doslej pokazala kot **edina uspešna.** V skrbi za razvojno motene otroke se prepleta preventivni vidik s kurativnim oziroma s terapevtsko-habilitacijskim:

— preventivna obravnava populacije in zlasti njenih rizičnosti,

— izvajanje habilitacije za čim boljšo usposobljenost sposobnosti posameznih otrok z motnjami v razvoju,

— bistvena je metoda spremljanja — tako rizičnih otrok in rizikov kot tudi že diagnosticiranih stanj razvojne motenosti, kjer je eden zelo odgovornih dejavnikov za spremenljivost motenj ravno razvoj sam po sebi;

— cilje lahko dosežemo le s timskim pristopom v osnovnem timu OD — RA — MHO in s treznim konziliarnim povezovanjem pri obravnavah v specialističnih institucijah oziroma ambulantah,

— celostno obravnavanje problematike, ki zajema obravnavo po: medicinskih, socialnih, specialno pedagoških, psihometričnih in psihodinamskih kriterijih.

V obravnavo razvojno motenega otroka sta vključena vsaj otrok in njegova družina, navadno pa tudi VVO (ali RO), delovna organizacija staršev, soseska, šola itd.

Merilo uspešnosti dela MHO — RA — OD

Kazalci uspešnosti prej prikazanega modela obravnave so:

— zgodnje odkrivanje,

— zgodnja diagnoza,

— zgodnja uvedba habilitacije,

— prevalenca (primerjava s svetovno literaturo),

— kompletnost obravnav,

— trajanje habilitacije.

Organiziranost zdravstvenega varstva razvojno motenih v Ljubljani (opis stanja)

Predšolsko obdobje

V petih Zdravstvenih domovih (v nadaljnem besedilu ZD) v Ljubljani so pri otroških dispanzerjih organizirane razvojne ambulante, ki sodelujejo v timu z mentalno-higienskimi oddelki (MHO). Poleg preventivne in kurativne dejavnosti imajo MHO še dodatne naloge:

— zgodnje odkrivanje otrok z motnjami v razvoju,

— timska strokovna ocena otrokovega razvoja in prognoza,

— celostna in stalna habilitacija otroka, družine in okolja.

Na podlagi mnenja zdravstvenega in pedagoškega tima razvojnega oddelka VVO (specialist pediater, klinični psiholog, socialni delavec, logoped, višja medicinska sestra, defektolog, fizioterapevt) se otroci vključujejo v razvojne oddelke ali v oddelke dnevnega varstva VVO.

Usposabljanje otrok v razvojnih oddelkih poteka po programih, načrtih in usmeritvah strokovnih skupin, po potrebi pa tudi po strokovnih usmeritvah Zavoda za slepo in slabovidno mladino in Zavoda za usposabljanje slušno in govorno prizadetih.

Na podlagi mnenja strokovnih skupin se otroci ob zaključenem usposabljanju v razvojnem oddelku usmerjajo v nadaljnje oblike usposabljanja.

Ne glede na dokaj visok standard zdravstvenega varstva in usposabljanja v predšolskem obdobju, na dokaj dobro zasnovano mrežo MHO in razvojnih oddelkov in medsebojno sodelovanje, so vseh oblik pomoči, ki jih danes v Ljubljani lahko nudimo, deležni le otroci, ki so vodeni v MHO in preko MHO vključeni v razvojne oddelke.

Vsi ostali otroci takega celovitega usposabljanja niso deležni.

Potrebe v Ljubljani narekujejo čimprejšnje oblikovanje:

— organizirane mobilne službe,

— organiziran informacijski sistem (sodelovanje zdravstvenih delavcev specialističnih ustanov z osnovnim zdravstvom, sodelovanje zdravstvenih delavcev v samem osnovnem zdravstvu, sodelovanje zdravstvenih delavcev z delavci VVO),

— organizirano izobraževanje in

— raziskovalno dejavnost na tem področju.

Razvrščanje

Otroci se praviloma razvrščajo ob zaključenem usposabljanju na predšolski stopnji. To nalogo lahko opravlja komisija za razvrščanje pri Centru za socialno delo ali pri ZD, kjer je bil otrok spremljan, lahko pa tudi drugje (Svetovalni center). Ob tem se srečujemo s težavami, ki so odraz različnih kriterijev, z različnimi mnenji staršev in skopimi možnostmi napotitve ali namestitve otroka v ustrezno organizacijo (Vipava, Draga, ZU Janez Levec ipd.).

Šolarji in mladina

Otroci, ki niso razvrščeni, se vključijo v redne osnovne šole. Na podlagi sklepa komisije za razvrščanje so otroci z motnjami v razvoju vključeni v Zavod J. Levca (v OŠPP ali ODU), Center Dolfke Boštjančič v Dragi, Zavod za slepo in slabovidno mladino, Zavod za usposabljanje slušno in govorno prizadetih ali v druge organizacije za usposabljanje v Sloveniji.

Ambulanta za razvojno motene nudi zdravstveno varstvo tako otrokom v Zavodu Janez Levec kakor v Zavodu za slepo in slabovidno mladino. Center Dolfke Boštjančič Draga ima samostojno zdravstveno službo s specialistom pediatrom. Ostali zdravstvenega varstva nimajo urejenega.

Odrasli

Po zaključenem usposabljanju so odrasle osebe vključene lahko v delovne organizacije (laže prizadeti), ZU Janez Levec (knjigoveznica), Varstveno delovni center Tončke Hočevar,

Center Dolfke Boštjančič (Škofljica) ali ostanejo v domači oskrbi. Del razvojno motenih je trenutno vsaj za določen čas lahko vključen v takoimenovano rahabilitacijsko delavnico, ki deluje v povezavi s Skupnostjo za zaposlovanje in ZU Janez Levec.

Organiziranega zdravstvenega varstva razvojno motenih odraslih oseb v Ljubljani ni. Za posamezne skupine varovancev je zdravstveno varstvo zagotovljeno le v primeru, da so vključeni v VDC ali Center Dolfke Boštjančič — enota Škofljica.

Dosedanja organiziranost ne omogoča kontinuiranega celostnega usposabljanja, pomanjkljivosti pa so izražene predvsem na področju zdravstvenega varstva, kjer vsak dela po lastnem znanju, skušnjah in možnostih.

Za šolsko in odraslo populacijo bi bilo potrebno:

— razvijati mentalno higiensko dejavnost, usposobiti strokovno skupino in jo organizirati na enem mestu v Ljubljani,

— razviti organizirano mobilno službo,

— razviti organiziran informacijski sistem (povezati dejavnost horizontalno tako, da bodo pokriti vsi predeli mesta in vse institucije, kjer se populacija nahaja, in vertikalno, tako da bo optimalen prenos strokovne medicinske, defektološke in socialne informacije od rojstva do smrti),

— organizirano izobraževanje, organizirana raziskovalna dejavnost,

— izgradnja strokovne doktrine.

Za doseganje vseh nalog in ciljev celostne skrbi za razvojno motene v Ljubljani bi bilo potrebno ustanoviti Center za razvojno motene. S tem bi bila dana možnost razvoja enotnega pristopa, skupnega načrtovanja, enotne strokovne doktrine, strokovne nadgradnje, razvoja organiziranega, kontinuiranega in celostnega zdravstvenega varstva in usposabljanja razvojno motenih oseb v Ljubljani.

Delavnice za delo pod posebnimi pogoji morajo znati zaračunati — tudi delo duševno prizadetih ima svojo vrednost!

Predlog organizacije zobozdravstvenega varstva razvojno motenih za mesto Ljubljana

Predšolsko obdobje

V vsaki ljubljanski občini dela na nivoju osnovnega zdravstvenega varstva za to populacijo pedontolog v okviru rednega dela.

Povezava: razvojna ambulanta — MHO —OD — pedontolog bo potrebovala dograditev za obravnavo specifike razvoja denticije pri razvojno motenih. Zagotoviti je potrebno sistematično zajetje vseh razvojno motenih v preventivno dejavnost.

Kurativno dejavnost opravljajo na Stomatološki kliniki. Posegi se opravljajo v anesteziji. Nujno potrebno je razpisati mesto terapevta, ki naj bi delal polovico delovnega časa na Stomatološki kliniki, drugo polovico pa v ambulanti Zavoda Dolfke Boštjančič. Na nivoju mesta sodeluje vodja pedontologov v delu bodočega centra za razvojno motene pri Zdravstvenem domu Ljubljana.

Šolsko obdobje in odrasli

Zobozdravstvena skrb za razvojno motene se opravlja v ustanovah za varstvo in usposabljanje: ZU Janez Levec — ODU Jarše, VDC Tončke Hočevar, Zavod Dolfke Boštjančič Draga (tu je potrebno zobno ambulanto opremiti in zaposliti zobozdravnika in sestro). Za vse, ki so potrebni kurativnih posegov v anasteziji, opravlja to dejavnost ambulanta na Stomatološki kliniki.

Otroci, ki so zunaj organiziranega varstva, so deležni zobozdravstvenih storitev in dejavnosti po domicilnem principu, torej v najbližji tovrstni ustanovi.

Primarno in neodložljivo je:

1. razpisati mesto zobnega terapevta na stomatološki kliniki — oddelek za mladinsko zobozdravstvo, ki bi opravljal trikrat tedensko posege v anesteziji za zmerno, teže in težko prizadete otroke in mladostnike (od predšolskega razdobja dalje);

2. opremiti zobno ambulanto v Centru Dolfke Boštjančič in v njej nuditi preventivno in kurativno zobozdravstveno varstvo varovancem centra.

Obravnava psihiatrične problematike duševno manj razvitih

Specialistično in subspecialistično delo je tu razumeti le kot nadgradnjo obravnave duševno manj razvitih v osnovni zdravstveni mreži. Tako naj bi bili usmerjeni v to obravnavo tisti otroci in odrasli, pri katerih se javlja psihiatrična problematika v smislu hujših vedenjskih motenj, morebitnih spremljajočih nevrotičnih ali psihotičnih pojavov ter izrazitejše osebnostne spremenjenosti zaradi organske možganske oškodovanosti ali spremljajoče epilepsije.

Ravno tako naj bi bili v psihiatrično obravnavo vključeni tudi starši oziroma sorojenci duševno manj razvitih otrok in odraslih, ki so zaradi življenja z njimi zašli v hude življenjske stiske v smislu reaktivnih ali celo nevrotskih motenj. To obravnavo vodi Center za pedopsihiatrijo Univerzitetne psihiatrične klinike v Ljubljani ali alternativno Regionalni pedopsihiatrični dispanzer, v kolikor bo ustanovljen v Ljubljani. V odrasli dobi pa to problematiko obravnava Center za zunajbolnišnične psihiatrične dejavnosti Univerzitetne psihiatrične klinike.

Hospitalizacijo duševno manj razvitih otrok s psihiatrično problematiko izvaja Pedopsihiatrični oddelek Univerzitetne pediatrične klinike v Ljubljani, v obdobju odraslosti pa Univerzitetna psihiatrična klinika. Ta institucija bi morala prevzeti tudi obveznosti za specialistično in subspecialistično psihiatrično vodenje otrok in odraslih, ki so nameščeni v organizirani oskrbi in vodeni na področju Ljubljane.

Naloga centra za pedopsihiatrijo Univerzitetne psihiatrične klinike pa je med drugim stalno razvijati moderna doktrinarna načela, z njimi seznanjati vse službe, ki se ukvarjajo z obravnavo duševno manj razvitih otrok, ter raziskovati problematiko duševno manj razvitih.

V pripravi gradiva so sodelovali:
dr. Franci Hrastar, dr. Aco Franken,
dr. Marijan Mramor, Majda Nose,
dr. Majda Ostan, Tanja Plankar-Grgurevič,
dr. Igor Ravnik

SKRB ZA PREDŠOLSKE OTROKE Z MOTNJAMI V TELESNEM IN DUŠEVNEM RAZVOJU V LJUBLJANI

Mesto in vloga vzgoje, varstva in usposabljanja predšolskih otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju v sistemu družbene skrbi za otroke

Vzgoja, varstvo in usposabljanje predšolskih otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju so sestavni del zagotovljenega programa družbene skrbi za otroke v Sloveniji. To pomeni, da solidarnostno zagotavljamo pogoje za vzgojo, varstvo in usposabljanje predšolskim otrokom z motnjami v razvoju v vseh občinah.

Omogočamo jim vključevanje v različne programe vzgoje in varstva, kot so dnevno varstvo, priprava na šolo in drugi programi usposabljanja.

Glede na vrsto in stopnjo motnje v razvoju vključujemo otroke v vzgojnovarstvene organizacije v:

— oddelke vzgoje in varstva skupaj z vrstniki brez motenj in

— razvojne oddelke, to je v oddelke, v katere so vključeni predvsem zmerno in teže telesno in duševno prizadeti otroci.

Za vzgojo, varstvo in usposabljanje predšolskih otrok v vzgojnovarstvenih organizacijah smo se odločili iz prepričanja, da je za otroka in starše izrednega pomena, če lahko otroci živijo doma.

S takim vključevanjem imajo otroci:

— možnost zgodnjega vključevanja v vzgojo, varstvo in usposabljanje,

— možnost za vzgojo, varstvo in usposabljanje v vzgojnovarstveni organizaciji v bližini doma,

— možnost vzgoje, varstva in usposabljanja ob ostalih vrstnikih in ob sodelovanju različnih strokovnjakov.

Starši pa se lahko, ker je poskrbljeno za njihovega otroka v obliki dnevnega varstva, zaposlijo, se družbeno, kulturno in drugače širše udejstvujejo.

Sodobna, integralna družbena skrb za predšolske otroke z motnjami v telesnem in duševnem razvoju v okviru vzgojnovarstvenih organizacij se v Ljubljani uresničuje šele 10—15 let. Gre torej za mlado dejavnost na področju predšolske vzgoje.

Vloga mentalno higienskih oddelkov v osnovnem zdravstvu v Ljubljani

Po več kot dvajsetih letih od ustanovitve prvega mentalno higienskega oddelka (MHO) leta 1959 v Zdravstvenem domu (ZD) Ljubljana Center se je postopoma v Ljubljani razvila mreža teh oddelkov v okviru otroških dispanzerjev po občinah. Kot zadnji je bil februarja 1987 ustanovljen tak oddelek za Bežigradom. Cilj mentalno higienskega dela je krepitev in varovanje duševnega zdravja otrok po sodobni metodologiji različnih strok. Cilj dejavnosti mentalne higiene je duševno zdrav in srečen otrok v družini, vzgojnovarstveni organizaciji in družbenem okolju, kjer živi in raste. Zgodnje odkrivanje razvojno motenih otrok je ena pomembnejših nalog sodobne pediatrične službe v osnovnem zdravstvu. Mentalno higienski oddelek skupaj z razvojno ambulanto (RA) otroškega dispanzerja sistematično skrbi za zgodnje odkrivanje, zgodnjo diagnostiko, obravnavo in vodenje otrok, motenih v duševnem in telesnem razvoju.

V razvojni ambulanti pediater pogosteje in skrbneje nadzira razvoj rizičnega otroka, kakor je to potrebno v rednih posvetovalnicah. Prej ko odkrijemo in diagnostično ovrednotimo razvojno motnjo in pričnemo z načrtovanjem in uresničevanjem usposabljanja, večje so možnosti, da bo otrok ne glede na težo prizadetosti kar najbolj razvil svoje preostale sposobnosti. Dobro organizirana razvojna ambulanta matičnega otroškega dispanzerja je temelj zgodnjega odkrivanja razvojnih motenj. Razvojna ambulanta odkriva razvojne motnje pri otrocih s pomočjo republiškega registra rizičnih novorojencev in s screeningom, ki ga opravljajo pediatri v otroškem dispanzerju.

Pediater iz razvojne ambulante usmeri otroka v MHO, kjer se nato timsko načrtuje proces usposabljanja otroka, diagnostika pa se dopolnjuje v specialističnih kliničnih ustanovah.

Pomembnejše naloge strokovnega tima mentalno higienskega oddelka so:

— dati staršem pošteno in natačno oceno otrokovega telesnega in duševnega razvoja z medicinskega, psihološkega, specialno pedagoškega, logopedskega in socialnega stališča;

— pomagati staršem, da razumejo svoje čustvene in razumske reakcije na razvojno motenega otroka, ker jim le-te sicer onemogočajo jasno razumevanje terapevtskega procesa;

— seznanjati starše s programom habilitacije;

— spodbujati starše, da se aktivno vključijo v proces usposabljanja svojega otroka.

Zavedamo se, da so starši še dolgo potem, ko so zvedeli resnico o otrokovem stanju, čustveno hudo prizadeti, in jih je zato potrebno nenehno spodbujati, da sprejmejo podobo prizadetega otroka.

Ambulantno obravnavo otroka dopolnjujemo z njegovim usposabljanjem v ustrezni skupini razvojnega oddelka (RO). Pri tem je zelo pomembno tesno sodelovanje MHO s tem oddelkom. Odločitev o vključitvi otroka v ustrezen razvojni oddelek je vedno timska. Pred vključitvijo si v razširjenem timu (člani MHO, RA in RO) izmenjamo osnovne informacije o otroku in v grobem začrtamo njegovo usposabljanje. Prav tako peljemo starše na ogled in razgovor v razvojni oddelek, ki ga bo otrok v okviru svojega habilitacijskega programa obiskoval. Pomemben del programa otrokovega usposabljanja je vključitev družine v ustrezno društvo ter usmeritev na terapevtske seminarje za starše, ki jih organizira Zveza društev za pomoč duševno prizadetim.

V sedmem letu otrokovega življenja naša komisija za razvrščanje otroka razvrsti in napoti v ustrezno nadaljnje usposabljanje. Ker smo začeli delati z družino in otrokom že zelo zgodaj, največkrat že v prvem letu otrokovega življenja, predstavlja razvrstitev le zbir našega večletnega dela. Če je bilo soočanje staršev z otrokovo prizadetostjo pravilno zastavljeno, ne bo prinesla razvrstitev staršem nobenih presenečenj, temveč bo le formalno dejanje, na katerega smo starše več let postopoma pripravljali, tako da ob koncu usposabljanja v razvojnem oddelku starši vedo, kje se bo nadaljevalo otrokovo usposabljanje.

Razvojni oddelki

Ena izmed oblik družbene skrbi za predšolske otroke z motnjami v telesnem in duševnem razvoju so razvojni oddelki.

V Ljubljani so ustanovljeni pri vzgojnovarstvenih organizacijah (VVO), kar so posebej ugodno pozdravili starši razvojno motenih otrok. Prvi razvojni oddelek je bil ustanovljen leta 1974 pri VVO Litostroj v občini Ljubljana-Šiška in takoj nato oddelek pri VVO Vič-Rudnik, ki pa je bil leta 1980 ukinjen. Oddelka sta bila namenjena predvsem duševno prizadetim otrokom. Leta 1975 so pri VVO Ane Ziherl v občini Ljubljana-Center ustanovili oddelek, namenjen otrokom prizadetim s cerebralno paralizo. Naslednje leto sta bila ustanovljena še razvojni oddelek za duševno prizadete otroke pri VVO Angelce Ocepek v občini Ljubljana-Moste Polje in oddelek za otroke prizadete s cerebralno paralizo pri VVO Najdihojca v občini Ljubljana-Šiška. Leta 1978 so v občini Ljubljana-Vič Rudnik pri VVE Sonje Vidmar ustanovili oddelek za otroke z motnjami v telesnem in duševnem razvoju.

V letih 1980 do 1988 je bilo ustanovljenih še šest razvojnih oddelkov: leta 1980 pri VVO Andersen v občini Ljubljana-Šiška za mlajše otroke prizadete s cerebralno paralizo, leta 1982 pri VVO Ciciban v občini Ljubljana-Bežigrad oddelek za duševno prizadete otroke, leta 1983 pri VVO Angelce Ocepek v občini Ljubljana-Moste Polje za otroke, prizadete s cerebralno paralizo, leta 1985 oddelek pri VVO Ciciban v občini Ljubljana-Bežigrad, prav tako namenjen otrokom, prizadetim s cerebralno paralizo, leta 1986 pri VVO Andersen v občini Ljubljana-Šiška in 1988 pri VVO Otona Župančiča v občini Ljubljana-Moste Polje razvojna oddelka za otroke z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. V enajstih oddelkih je torej 83 otrok.

V razvojne oddelke so vključeni otroci, ki so moteni v svojem psihofizičnem razvoju in potrebujejo sistematično specialnopedagoško in zdravstveno obravnavo.

Otroke obravnavajo različni strokovnjaki, vsakodnevno pa se z njimi ukvarjajo specialni pedagog in varuh, v posameznih oddelkih tudi fizioterapevt in medicinska sestra, odvisno od potreb otrok.

V razvojnem oddelku živijo otroci v urejenem okolju, s pridihom domačnosti, zadovoljujejo svoje osnovne potrebe, da so dejavni, da se igrajo sami in z vrstniki, se skupaj veselijo, na naraven, njim prilagojen način spoznavajo dogodke, ljudi, doživljajo čustva ugodja ob vrstnikih, do odraslih. Oblikujejo si temelje svojega značaja.

Eno izmed vodil razvojnih oddelkov je, da se otroci družijo z otroki iz ostalih oddelkov v vzgojnovarstveni organizaciji. Tako se otroci družijo v vseh vzgojnovarstvenih organizacijah. V večini primerov je to ob jutranjem zbiranju otrok, praznovanjih, prireditvah ter na igrišču. V vedno večji meri pa se poslužujemo integracije tudi v času usmerjenih zaposlitev in igre v oddelkih vzgoje in varstva. To poskušamo uresničevati tako, da je za otroka ustrezno in prijetno in da za vzgojitelja ne predstavlja dodatne obremenitve.

Osnova za delo v razvojnem oddelku sta Vzgojni program za vzgojo in varstvo predšolskih otrok in Program za delovno usposabljanje.

Strokovni delavci v razvojnem oddelku prilagajajo programe glede na potrebe posameznega otroka. Na podlagi okvirnih programov in dokumentacije o otroku, otrokovih razvojnih potreb in zmožnosti pripravljajo tudi individualne programe za vsakega otroka posebej. Ti programi morajo biti timsko načrtovani in uresničevani.

Vzgojnovarstvena organizacija uresničuje v razvojnih oddelkih tri osnovne naloge:

1. Skrb za kvalitetno življenje otrok v času, ko so vključeni v vzgojnovarstveno organizacijo. Ta naloga obsega:
— varstvo in nego, ki mora biti prežeta s prijetnimi čustvenimi stiki,
— hranjenje, pri katerem se upošteva posameznikova ješčnost in se mu glede na to prilagodi hrana in način hranjenja ter
— počitek, ki mora nuditi občutek varnosti in topline.

2. Spodbujanje otrokovega razvoja, upoštevanje specifičnih potreb in različnih možnosti za spontano igro in dejavnosti, ki so hkrati korekcija motenj in spodbuda za razvoj ter sprostitev otroka.

3. Ublažitev motenj, razvijanje preostalih danosti za duševni in telesni razvoj in usposabljanje.

Na otroka skušamo vplivati glede na vrsto in stopnjo njegove motnje tako, da svoje psihofizične sposobnosti razvija v čimbolj sproščenem in prijetnem ozračju

Izbor materialov, tehnik in delovnih sredstev skrbno prilagajamo zmogljivostim posameznika. Ponujamo jim taka sredstva in materiale, za katere predvidevamo, da bodo spodbudni, in za katere vemo, da jih bodo lahko uporabljali, jih oblikovali, se z njimi igrali.

Ker je igra osnovna dejavnost predšolskih otrok, nezamenljiva pri razvoju in vzgoji otroka ter pogoj za srečno otroštvo, vse aktivnosti za spoznanja, ustvarjalnost, zakonitosti, krepitev volje in koncentracije uresničujemo z igro. Taka igra je skrbno načrtovana in vodena s posebnim posluhom. Hkrati pa igro uporabljamo kot terapevtsko sredstvo pri sproščanju notranjih napetosti ali pri usmerjanju negativnih teženj v pozitivno obliko dejavnosti.

Da lahko otrokom resnično nudimo čimveč, načrtuje to delo skupina strokovnjakov, tako da je vsak posameznik obravnavan tako s specialnopedagoškega kot s psihološkega in zdravstvenega vidika. Hkrati pa moramo usklajeno nastopati tudi v smislu mentalnega zdravja cele družine.

Vključevanje predšolskih otrok z motnjami v razvoju v oddelke vzgoje in varstva

Otroke z lažjimi motnjami v razvoju vključujemo v oddelke vzgoje in varstva med ostale vrstnike.

Osnovo za delo s takó integriranimi otroki dajejo strokovni delavci mentalnohigienskih oddelkov in razvojnih oddelkov, sicer pa je delo prepuščeno vzgojiteljem. Zanje je to zelo zahtevna naloga, ki jo nekateri ob večji, drugi ob manjši pomoči strokovnih služb različno uspešno opravljajo.

Težave, s katerimi se srečujemo na področju družbene skrbi za predšolske otroke z motnjami v razvoju v Ljubljani in predlogi za nadaljnji razvoj

I. Organiziranost razvojnih oddelkov

Kljub temu, da so bili razvojni oddelki prvotno namenjeni posameznim vrstam motenosti, so danes zelo različni. Tako imenovanih homogenih ali specializiranih oddelkov z duševno prizadetimi otroki ali s telesno prizadetimi otroki skoraj ni. Večina oddelkov je kombiniranih. Organizacija, načrtovanje in delo, nameščanje strokovnih delavcev, zagotavljanje ustreznih pogojev za delo je glede na različnost potreb v takih oddelkih otežena.

Vsi otroci tako nimajo vedno najustreznejše obravnave. Znane so nam prednosti in pomanjkljivosti homogenih ali heterogenih oddelkov. Če pa upoštevamo prej naštete težave pri delu v oddelkih po Ljubljani, kjer so različno razvojno moteni otroci z različnimi potrebami v procesu usposabljanja, se tehtnica nagiba na stran homogenih oddelkov.

Za organizacijo ustreznega usposabljanja za vse razvojno motene otroke v Ljubljani se moramo tudi ustrezneje organizirati. Za to je potrebno: pridobiti podatke o otrocih in njihovih potrebah, okrepiti sodelovanje med zdravstvenimi in vzgojnimi ustanovami ter povezavo med razvojnimi oddelki.

Pridobivanje podatkov — evidence o potrebah predšolskih otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju po programih posebne pomoči je potrebno za **celovit pregled** otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju, ki potrebujejo širšo družbeno skrb. Obenem je nujno zagotoviti sprotno preverjanje, določanje dejanskega stanja in morebitnih sprememb ter vzpostavitev tesnega sodelovanja med vsemi odgovornimi institucijami. Že na osnovi teh strokovnih podatkov bo možno nadaljnje planiranje celotne dejavnosti.

Podatke potrebujemo za:
— načrtovanje mreže razvojnih oddelkov,
— načrtovanje drugih oblik pomoči,
— prilagajanje programov,
— načrtovanje razporejanja strokovnih delavcev,
— načrtovanje prostorskih zmogljivosti,
— zagotavljanje sredstev.

Predvsem v zadnjem letu se je močno okrepilo **sodelovanje med razvojnimi oddelki in mentalno higienskimi oddelki** pri otroških dispanzerjih.

Da bi uredili, racionalizirali in poenotili postopke sodelovanja zdravstvenih in vzgojnovarstvenih ustanov pri delu z otroki z motnjami v telesnem in duševnem razvoju, smo delavci mentalno higienskih oddelkov otroških dispanzerjev, razvojnih ambulant in razvojnih oddelkov vzgojnovarstvenih organizacij v Ljubljani pripravili navodila o sodelovanju mentalno higienskih oddelkov z razvojnimi oddelki.

Menimo, da bomo s skupnimi akcijami postopoma okrepili sodelovanje tudi tam, kjer so danes še vrzeli.

Hkrati pa bo v sodelovanju z mentalno higienskimi oddelki in razvojnimi ambulantami potrebno v večji meri preseči zaprtost v občinske meje in ponuditi otrokom in staršem najboljšo možnost usposabljanja v Ljubljani.

Če želimo upoštevati težnjo po bolj homogenih oddelkih, moramo v večji meri **preseči zaprtost razvojnih oddelkov** v vzgojnovarstvenih organizacijah, jih strokovno in organizacijsko še močneje povezati in hkrati zagotoviti večjo prilagodljivost oddelkov in delavcev v oddelkih.

Zaradi heteregenosti je skoraj v vsakem oddelku izražena potreba po pridobitvi več strokovnih delavcev različnih strok.

Z usmerjanjem k bolj homogenim oddelkom bi posamezne oddelke bolje in smotrneje opremili z že obstoječo opremo, hkrati pa ustrezneje načrtovali in zaposlovali strokovne delavce tistih profilov, ki bi jih posamezni oddelek zaradi svoje specifike potreboval.

V Ljubljani poskušamo tudi teže in težko telesno in duševno prizadete otroke čim bolj zgodaj vključiti v razvojne oddelke. Zato se je razvojni oddelek v občini Ljubljana Šiška, ki je bil prvotno namenjen mlajšim otrokom, prizadetim s cerebralno paralizo, postopoma preoblikoval v razvojni oddelek za teže in težko prizadete otroke.

Prav pri tem razvojnem oddelku pa ugotavljamo, da z oblikovanjem homogenih oddelkov ne smemo ustvarjati oddelkov, v katerih so otroci združeni po stopnji, temveč le po vrsti motenosti. Zato teže in težko prizadete otroke v vedno večji meri vključujemo v razvojne oddelke med ostale otroke. Ob vključevanju teže in težko prizadetih otrok v razvojne oddelke pa se postavlja tudi vprašanje, kako preprečiti morebitne zaplete, saj je to skupina otrok, ki je stalno neposredno življenjsko ogrožena.

Mnenja strokovnjakov o homogenih oddelkih so različna.

Naštejmo nekaj pozitivnih mnenj:
— ustrezneje oblikovana mreža razvojnih oddelkov in s tem lažja razvrstitev otrok po oddelkih,
— poenotena in boljša programska zasnova strokovnega dela v oddelkih,
— boljša organizacija in razporeditev dela,
— bolj smotrno in ustrezno načrtovanje zaposlovanja kadra in njegovo razporejanje,
— bolj ustrezna in kakovostna oprema prostorov glede na specifiko otrok,
— ustreznejše pedagoško vodenje in lažja organizacija le-tega,
— ustreznejše strokovno izpopolnjevanje kadrov,
— poglobljeno in bolj strokovno usposabljanje otrok.

Z večjo fleksibilnostjo razporejanja kadrov in medsebojno povezanostjo razvojnih oddelkov bi dosegli še:

— večjo izmenjavo strokovnih mnenj in izkušenj,

— skupno načrtovanje dela,

— ustreznejšo razporeditev delavcev glede na trenutne potrebe otrok in posameznega oddelka.

Nekaj negativnih strani homogenih oddelkov:

— večja segregacija otrok,

— pozitivni, višji vzorci reagiranja so otrokom odvzeti, če so postavljeni v okolje sebi enakih ali manj sposobnih otrok,

— večja oddaljenost oddelka od doma.

Menimo, da bi z oblikovanjem homogenih oddelkov dvignili raven strokovnega dela v oddelkih. Ker pa so razvojni oddelki v Ljubljani že vraščeni v življenje in delo celotne VVO, so s tem ublažene tudi nekatere negativne strani.

II. Prehod otrok in sodelovanje z organizacijami za usposabljanje

Razvojni oddelki so oddelki pri vzgojnovarstvenih organizacijah, namenjeni predšolskim otrokom z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Po usposabljanju v razvojnem oddelku se ti otroci vključujejo v osnovne šole, osnovne šole s prilagojenim programom in zavode za usposabljanje.

Tako kot za vse otroke, vključene v oddelke vzgoje in varstva pri VVO, velja tudi za razvojne oddelke, da so otroci vanje vključeni do sedmega leta starosti. Le izjemoma lahko otroku podaljšamo bivanje v razvojnih oddelkih do osmega leta starosti, če člani strokovnega in pedagoškega tima (MHO—RO) menijo, da je to nujno za uspešnejšo vključitev otroka v nadaljnje usposabljanje. Žal tega ne upoštevamo dosledno, zato imamo v posameznih razvojnih oddelkih otroke, starejše od osem let. To so v večini teže in težko prizadeti otroci. S tem otroku sicer zagotovimo nadaljnje bivanje v matični družini in usposabljanje, vendar pa zaradi tega ne moremo sprejemati mlajših otrok, ki potrebujejo strokovno pomoč, a so prepuščeni domači oskrbi ali drugim oblikam varstva, za katere pa ne vemo, če so ustrezne.

Le z ustanavljanjem dnevne oblike varstva in usposabljanja v Ljubljani v sestavi Centra za varstvo in delovno usposabljanje Dolfke Boštjančič bomo te težave premostili. Ugotavljamo namreč, da posamezni otroci po koncu usposabljanja v razvojnih oddelkih še zmeraj ostajajo v domači oskrbi, brez vsake strokovne pomoči.

Težave čutimo tudi pri vključevanju otrok v osnovne šole, ker le-te pogosto ne morejo zagotoviti razmer, ki jih potrebujejo otroci z motnjami v razvoju (telesno prizadeti otroci).

Žal smo z organizacijami, v katere vključujemo otroke, slabo povezani in takorekoč ne sodelujemo. Zato smo se strokovni delavci v razvojnih oddelkih dogovorili, da bomo povezavo okrepili ne le s pogovori in sestanki, temveč tudi s skupnimi akcijami.

III. Nove oblike usposabljanja

Z usposabljanjem otrok v razvojnih oddelkih še nismo poskrbeli za vse predšolske otroke z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Zato moramo v bodoče razširiti mrežo dejavnosti:

— za potrebe otrok, vključenih v oddelke vzgoje in varstva v VVO in

— za uresničevanje oblik posebne pomoči strokovnih delavcev na otrokovem domu.

Otroke z lažjimi motnjami v razvoju in druge otroke, ki odstopajo od povprečja in za katere strokovni delavci zdravstvenih domov menijo, da jim ni potrebna vključitev v razvojni oddelek, vključujemo v oddelke vzgoje in varstva pri VVO.

V teh oddelkih pa imajo vzgojitelji pri vzgojnem delu pogoste težave, ker so preobremenjeni in premalo usposobljeni za delo s takimi otroki.

V letošnjem letu smo v Ljubljani že uvedli individualno pomoč otrokom in vzgojiteljem v oddelku vzgoje in varstva (mobilna specialno pedagoška pomoč).

Tako obliko usposabljanja je potrebno še dograditi in jo postopoma vpeljati kot redno dejavnost razvojnih oddelkov in VVO.

Hkrati pa moramo vzgojnovarstvenim delavcem v VVO z izobraževanjem omogočiti večje poznavanje in razumevanje razvojnih težav, ki se pojavljajo pri otrocih.

Ne glede na vse težave, ki jih morajo vzgojitelji premagovati, in ne glede na njihovo večjo ali manjšo uspešnost, pa se prav z vključevanjem teh otrok v redne oddelke počasi, a vztrajno odpravljajo med ljudmi, starši in tudi pedagoškimi delavci predsodki o vzgoji predšolskih otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Hkrati se tudi počasi, a vztrajno vrašča v javno mnenje prepričanje, da je v vzgojnovarstveni organizaciji kot središču predšolske vzgoje mesto tudi za predšolske otroke z motnjami v telesnem in duševnem razvoju.

Za otroke z motnjami v telesnem in duševnem razvoju, ki jih iz različnih vzrokov ne moremo vključiti v razvojne oddelke, a bi bilo za njihov razvoj to nujno, pa želimo zagotoviti **pomoč na domu**.

Taka mobilna pomoč bi naj nudila:

a) — neposredno, načrtno, strokovno delo ob stalnem, aktivnem sodelovanju s starši in člani otrokovega domačega okolja na otrokovem domu,

— načrtno delo v strokovni skupini,

— pogovore, posvetovanja, seminarje, seznanjanje med starši.

b) — dnevno varstvo s terapevtskim delom v primeru začasne odsotnosti staršev.

Pri tem pa je potrebno zagotoviti interdisciplinarni in multidisciplinarni pristop vseh odgovornih strokovnih institucij tako, kot da je otrok vključen v razvojni oddelek.

Zavedati pa se moramo, da je taka mobilna pomoč na domu v vsakem primeru le izhod v sili. Otrok in njegovo matično okolje morajo biti čimprej vključeni v socialno okolje.

IV. Delavci v razvojnem oddelku

Zaradi heterogenih skupin in s tem različnih potreb otrok v razvojnem oddelku in spreminjanja teh potreb smo pri iskanju čim boljše organizacije dela in zagotavljanja ustrezne pomoči otrokom v Ljubljani v letu 1988 sprejeli sklepe:

1. Mentalno higienski oddelki pri zdravstvenih domovih po občinah s svojimi strokovnimi delavci v okviru svojih programov v celoti pokrivajo potrebe otrok, vključenih v razvojne oddelke. S tem imajo vsi ti otroci zagotovljeno pediatrično, psihološko, logopedsko in socialno obravnavo.

2. Veljavni kadrovski normativ 1,5 strokovnega delavca in 1 varuh na oddelek je povprečen normativ za vse razvojne oddelke v Ljubljani.

Znotraj oddelkov pa se delavce razporedi glede na potrebe posameznika in skupine. To pomeni fleksibilnost razporejanja strokovnih delavcev.

Ta dogovor smo najprej uresničili pri razporejanju fizioterapevtov. V letošnjem letu imamo za potrebe vseh otrok, vključenih v razvojne oddelke v Ljubljani, zaposlene tri fizioterapevte v VVO Andersen, VVO Najdihojca in VVO Angele Ocepek. Vsak od teh fizioterapevtov je zadolžen za več razvojnih oddelkov, v razvojni oddelek v VVO Center pa prihaja fizioterapevt iz zdravstvenega doma Center.

Naša nadaljnja naloga je omogočiti tudi fleksibilno delo specialnih pedagogov.

Organizacija dela v razvojnem oddelku mora postati tako prožna, da bomo lahko stanje v oddelku uravnavali ne le s številom otrok, ampak tudi s številom delavcev v oddelku. V primeru, ko je v razvojnem oddelku vključeno manjše število otrok, bo lahko strokovni delavec razvojnega oddelka nudil pomoč vzgojitelju pri delu s teže vodljivimi (integriranimi) otroki, individualno delal z njimi ali nudil mobilno pomoč otrokom, ki niso vključeni v VVO.

Ob tem bo potrebno dokončno poenotiti tudi temeljne pogoje za delo delavcev razvojnih oddelkov, česar kljub dobri volji in dogovorom med VVO še nismo uresničili.

V. Izobraževanje delavcev

Za integrirano vzgojo, varstvo in usposabljanje je potreben ustrezno usposobljen delavec. Usposabljanje delavcev pa ni potekalo vzporedno z odpiranjem razvojnih oddelkov. V oddelkih so zaposleni delavci z višjo izobrazbo, ki pa pretežno niso dovolj usposobljeni za delo s predšolskim kombinirano motenim otrokom,

ker niso usposobljeni za delo s predšolskim otrokom ali so usposobljeni le za obravnavo ene vrste prizadetosti.

Z možnostjo nadaljnjega izobraževanja, ki ga je ponudila Pedagoška akademija v Ljubljani, bomo te vrzeli zapolnili. Mestna skupnost otroškega varstva je v programu za leto 1989 že vključila izobraževanje ob delu za specialne pedagoge na 7. zahtevnostni stopnji. Menimo, da morajo tudi v VVO s svojimi programi specialnim pedagogom tako izobraževanje omogočiti.

Integracija otrok v oddelke vzgoje in varstva pa bo uspešna le, če bo imel tudi vzgojitelj ustrezno strokovno osnovo. Zato je nujno zagotoviti stalno izobraževanje vseh delavcev, ki sodelujejo v procesu usposabljanja, tako za neposredno delo z otroki kot za delo s starši teh otrok.

VI. Delo s starši

Pri vsej družbeni skrbi za otroka z motnjami v razvoju ima pomembno mesto delo s starši in celo družino. V Ljubljani ugotavljamo, da na tem področju v zadnjih letih nismo dosegli bistvenih premikov.

Starše smo dolžni informirati, jim pomagati, jih usposabljati za delo z njihovim otrokom in jih vključevati v delo različnih služb. Pri tem pa moramo upoštevati, da so te družine preobremenjene, zato moramo postopke poenostaviti in kjer se le da družino razbremeniti.

Hkrati je nujno ozaveščanje vseh staršev, ki imajo otroke vključene v VVO, in ozaveščanje celotne družbe.

Nekaj nalog za nadaljnji razvoj

— opredelitev strokovnih krogov do organizacije homogenih oziroma heterogenih razvojnih oddelkov;

— specialno pedagoško delo z integriranimi razvojno motenimi otroki v VVO in pomoč vzgojiteljem, ki z njimi delajo ter uveljavitev ustreznih normativov za tako delo;

— mobilno specialno pedagoško delo za otroke, ki niso vključeni v organizirano družbeno varstvo;

— organiziranje seminarskih oblik izobraževanja za delavce, ki se ne bodo vključili v nadaljnje izobražvanje na 7. zahtevnostni stopnji;

— razširitev in poglobitev dela s starši otrok z motnjami v razvoju;

— sprememba normativov, tako da bo osnova za financiranje oddelek, ne pa število otrok.

Povzetek

Otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju potrebuje za zdravo in srečno otroštvo v prvi vrsti enake pogoje kot vrstniki, zaradi svoje specifičnosti pa dodatno še vse tisto, kar pripomore k njegovemu uspešnejšemu razvoju.

Dosedanje delo na področju družbene skrbi za predšolske otroke z motnjami v razvoju nas je prepričalo, da so prav vzgojnovarstvene organizacije tiste institucije, ki morejo — in morajo v bodoče še bolj kot doslej — pomagati staršem otrok z motnjami v razvoju in predvsem v skrbi za zgodnje vključevanje v vzgojo, varstvo in usposabljanje ter kvalitetno življenje teh otrok.

Demokratična in sodobna vzgojnovarstvena organizacija je tista, ki sprejme medse vse otroke in ki se znotraj tako organizira in usposobi, da zagotavlja ustrezne razmere za razvoj vsem otrokom.

To nam naj bo vodilo za nadaljnji razvoj družbene skrbi za predšolske otroke z motnjami v telesnem in duševnem razvoju.

Lidija Kastelic, Majda Končar, Januša Rotovnik

CENTER ZA RAZVOJNO MOTENE V LJUBLJANI

Pričakujemo, da bo v Ljubljani že v letošnjem letu deloval Center za razvojno motene, katerega osrednja naloga bo povezovanje in usklajevanje dela na področju osnovnega zdravstva, specialističnih ustanov, organizacij za usposabljanje in drugih organizacij in društev, ki s svojim delom sodelujejo v procesu usposabljanja razvojno motenih oseb.

Razvoj celostne skrbi za razvojno motene v Ljubljani ima že dolgoletno tradicijo. Tako postopoma razvijamo svojevrstno zasnovo, ki temelji na zahtevah po zgodnjem odkrivanju, zgodnji in stalni obravnavi, kompletni in strokovni skrbi ter integraciji v okolje. Ta sodobni pristop zahteva skupno delovanje različnih strok ter izdelan informacijski sistem, ki bo zagotovil prenos informacij med vsemi strokovnimi področji v vseh starostnih obdobjih. Hkrati pa je potrebno vse podatke o zdravstvenem stanju, psihičnem razvoju, defektološkem delu, socialnem položaju posameznika in njegove družine sistematično spremljati, analizirati in primerjati. Menimo, da je brez tega vsako načrtovanje in družbeni vpliv v dobro razvojno motenih oseb in njihovih družin brez utemeljitve.

Ker pa je Ljubljana razdeljena na pet občin, ki ima vsaka zase dokaj avtonomno razvito zdravstveno, defektološko in psihosocialno službo, je povezava na mestni ravni slaba. To se predvsem odraža pri dejavnostih in njihovih oblikah, ki jih ni bilo smotrno razvijati v vsaki občini posebej (psihiatrična, okulistična, avdiološka in druge službe, dnevno usposabljanje, mobilna služba), pa tudi pri delu komisij za razvrščanje, dnevnem usposabljanju, prehodih iz ene v drugo zdravstveno ustanovo, pri zaposlovanju, vplivanju na politične in upravne organe itn.

Vse to so osnove, na katerih temeljijo prizadevanja za organiziranje Centra za razvojno motene v Ljubljani.

Oblika dela Centra bo torej vsebovala elemente povezovanja in usklajevalnega dela medicinskih, defektoloških in psihosocialnih strok. Sámo vodenje Centra bo timsko, vodili ga bodo strokovnjaki vseh treh področij.

Najprej načrtujemo že v letošnjem letu urejanje sprotne, popolne in strokovne računalniško podprte informatike. Naš namen je doseči popolno informacijo o vseh razvojno motenih osebah. Načrtujemo razvoj usklajenega in načrtnega prehoda iz ene v drugo zdravstveno varstvo in usposabljanje od predšolske do odrasle dobe in pa pričetek sistematičnega spremljanja življenja in dela odraslih oseb.

Vseh ostalih ciljev in nalog, ki jih prav tako načrtujemo, ne bomo naštevali. Pomembno je, da Ljubljana končno dobi mesto, kjer se bo usklajevalo vse delo za razvojno motene osebe, ne da bi pri tem rušili dosedanje delo obstoječih organizacij ali manjšali njihovo vlogo in pomen.

dr. Marjan Mramor in Lidija Kastelic

USPOSABLJANJE DUŠEVNO PRIZADETIH OTROK IN MLADOSTNIKOV ŠOLSKE STAROSTI

Po doslej veljavni zakonodaji je bila naložena poglavitna skrb za otroke šolske starosti izobraževalnim skupnostim (osnovno in usmerjeno izobraževanje, delovno usposabljanje, osnovno usposabljanje), deloma pa še skupnostim socialnega skrbstva (razvrščanje, napotitev na usposabljanje, oskrba v organizacijah za usposabljanje ipd.), zdravstvenim skupnostim (sistematski pregledi, posebne oblike zdravstvenega varstva, zdravstveno varstvo v domovih) in skupnostim za zaposlovanje (poklicno usmerjanje in svetovanje, usposabljanje in zaposlovanje).

Z ustavnimi amandmaji in ustavnim zakonom določene spremembe v zakonski ureditvi, opredelitvi pristojnosti upravnih organov, financiranju družbenih dejavnosti in statusu izvajalskih organizacij bodo morale upoštevati potrebe izobraževanja, usposabljanja, varstva in zaposlovanja duševno prizadetih otrok in mladostnikov. Te potrebe pa ostajajo enake kot doslej, zato jih v tem gradivu na kratko opredeljujemo ter predlagamo sistemsko in izvedbeno ureditev tega področja, ki ju bo mogoče upoštevati pri sprejemanju novih zakonskih in podzakonskih aktov in načrtov razvoja družbenih dejavnosti.

Stanje

Osnovno izobraževanje laže duševno prizadetih otrok v Ljubljani uresničuje Zavod za usposabljanje Janez Levec, v sklopu katerega delujeta dve osnovni šoli s prilagojenim programom (Levstikov trg, 203 učenci, Dečkova ulica, 183 učencev) in dom (na Karlovški cesti, 69 varovancev). V okviru zavoda deluje tudi en oddelek za otroke z otroškim avtizmom.

Laže duševno prizadeti otroci z motnjami sluha ali z motnjami vida se izobražujejo v osnovnih šolah pri Zavodu za usposabljanje slušno in govorno prizadetih in Zavodu za slepo in slabovidno mladino v oddelkih s prilagojenim programom. Posebnih oddelkov za laže duševno prizadete telesno invalidne otroke (npr. s cerebralno paralizo) v Ljubljani ni.

Srednje izobraževanje in poklicno usposabljanje laže duševno prizadetih opravlja ZUJL v oddelkih podaljšanega usposabljanja in v knjigoveznici (25 učencev), v povezavi s skupnostjo za zaposlovanje pa še v takoimenovani rehabilitacijski delavnici (19 gojencev).

V zadnjih treh letih je uresničevanje obvezne delovne prakse za učence 7. in 8. razreda OŠPP in zaposlovanje absolventov te šole pičlo in predstavlja kritično točko v sistemu izobraževanja in usposabljanja laže duševno prizadetih otrok in mladostnikov.

Delovno usposabljanje zmerno in teže duševno prizadetih uresničuje ZUJL v oddelkih za delovno usposabljanje na Šmartinski cesti (95 gojencev, vsi so v podaljšanem bivanju, 7 v domskem varstvu). Po končanem usposabljanju (po 18. letu starosti) se mladostniki vključujejo v Varstveno delovni center Tončke Hočevar v dnevne oblike varstva in zaposlovanja ali v domsko oskrbo.

Osnovno usposabljanje in varstvo težko duševno prizadetih otrok je možno v Centru Dolfke Boštjančič v Dragi pri Igu (domsko varstvo) ali v dnevnem oddelku pri VVO H. Ch. Andersen (7 otrok).

Potrebe

Pri osnovnem izobraževanju in poklicnem usposabljanju **laže duševno prizadetih** otrok in mladostnikov je potrebno uvesti možnosti podaljšanega oziroma dodatnega poklicnega usposabljanja ter zaposlovanje pod posebnimi pogoji (zaščitne delavnice, v OZD, s skrajšanim delovnim časom), možnosti za uresničevanje prilagojenih skrajšanih programov srednjega izobraževanja v posebnih oddelkih šol srednjega izobraževanja. Zagotoviti je potrebno ustrezno usposabljanje in zaposlovanje tudi za otroke z več motnjami (npr. s cerebralno paralizo, z avtizmom).

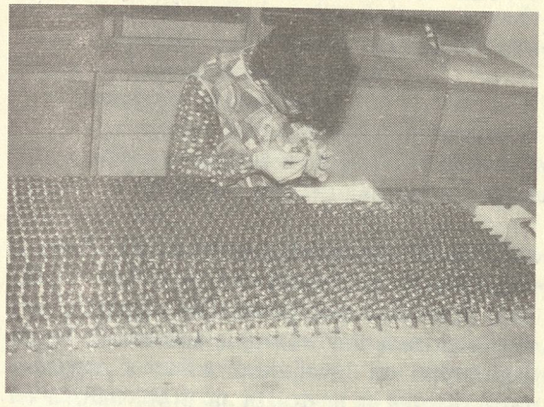

Zmerno duševno prizadetim otrokom je potrebno nameniti več različnih oblik celostne skrbi: rejništvo ali namestitev v domu na ožjem mestnem področju (občasno, začasno, stalno), mobilno službo, popoldansko varstvo na domu ali v drugih oblikah varstva.

Razpoložljive prostorske zmogljivosti za to dejavnost ne po obsegu ne po kakovosti ne ustrezajo. Zato je potrebno načrtovati prostore še na drugih lokacijah v mestu, da bi otrokom (in njihovim staršem) olajšali vključevanje (podobno kot so tudi razvojni oddelki pri VVO v vseh mestnih občinah).

Teže in težko duševno prizadeti otroci in mladostniki so bili doslej lahko vključeni le v zavode (zaenkrat deluje le en dnevni oddelek) ali pa so ostajali v družinski oskrbi.

Tudi zanje je potrebno zagotoviti možnost dnevne ali domske oskrbe v mestu (stalno, začasno, občasno), mobilno službo in različne oblike varstva v popoldanskem času; prostori za to dejavnost še niso zagotovljeni.

Organizacijske možnosti

Za izobraževanje, usposabljanje in varstvo duševno prizadetih otrok in mladostnikov od 7. do 18. leta starosti delujeta na področju mesta Ljubljane dve ustanovi: Zavod za usposabljanje Janez Levec (za izobraževanje in usposabljanje laže in zmerno duševno prizadetih) in Center Dolfke Boštjančič (za usposabljanje zmerno, teže in težko duševno prizadetih). Potrebno je zagotoviti ustrezno povezavo in prehodnost med oblikami usposabljanja, ki jih uresničujeta ti ustanovi. Izobraževanje in usposabljanje otrok z več motnjami (motnje sluha, vida, cerebralna paraliza in druge telesne motnje) pa naj se uresničujejo v sodelovanju z ustreznimi specializiranimi organizacijami.

Da bi olajšali vključevanje otrok v različne oblike usposabljanja, je potrebno zagotoviti večjo razpršenost oddelkov teh ustanov na mestnem območju, obenem pa tudi njihovo usklajeno in enotno strokovno in organizacijsko delovanje v okviru takoimenovanega centra za usposabljanje razvojno motenih otrok. V okviru načrtovanih novih zakonskih možnosti je potrebno predvideti tudi zasebne ustanove, vsaj za nekatere oblike varstva, pa tudi vključevanje prostovoljnih sodelavcev.

Financiranje

Ne glede na stopnjo duševne prizadetosti sama narava prizadetosti terja **multidisciplinarno obravnavo z znatnim deležem individualnega dela z otroki.** Zato je pri izobraževanju in usposabljanju duševno prizadetih otrok potrebno usklajeno sodelovanje upravnih in strokovnih organov in izvajalcev s področja vzgoje in izobraževanja, socialnega in zdravstvenega varstva ter zaposlovanja in ustrezno zagotovljeno financiranje rednega poslovanja in investicij v pristojnosti naštetih družbenih dejavnosti. Stopnja prizadetosti otrok pa pogojuje različna razmerja med temi dejavnostmi pri zagotavljanju sredstev za posamezne oblike izobraževanja in usposabljanja, ki morajo biti dogovorjene vsaj na nivoju mesta ter morajo upoštevati vsaj minimalne republiške standarde in normative.

Predlogi

1. Takoj je potrebno začeti z uresničevanjem sklepov Izvršnega sveta skupščine Ljubljane glede podaljšanega usposabljanja in zaposlovanja laže duševno prizadetih (ZUJL, Komite za delo).

2. Uvesti je potrebno enotno evidenco duševno prizadetih oseb na ravni mesta (Zdravstveni dom, CSD, organizacije za usposabljanje).

3. Ugotoviti je potrebno, kakšne so potrebe za mobilno obravnavo zmerno, teže in težko duševno prizadetih in za občasno varstvo (CSD, organizacije za usposabljanje), predvideti obseg, razmestitev in nosilce dejavnosti.

4. Ugotoviti je potrebno, kakšne so potrebe za začasno in trajno namestitev zmerno, teže in težko duševno prizadetih v tuje družine ali v domsko varstvo (CSD, organizacije za usposabljanje), predvideti obseg, razmestitev in nosilce dejavnosti.

5. Zagotoviti je potrebno ustrezne prostorske razmere na več mestih v Ljubljani za delovanje dnevnega usposabljanja in varstva zmerno, teže in težko duševno prizadetih (upravni organi, CSD, organizacije za usposabljanje).

6. Ovrednotiti, spremeniti ali na novo oblikovati je potrebno standarde in normative za uresničevanje posameznih oblik izobraževanja, usposabljanja in varstva ter zagotoviti potrebna finančna sredstva, upoštevaje, da gre za sestavino nacionalnega programa družbenih dejavnosti (upravni organi v sodelovanju s strokovnimi službami in organizacijami).

7. Zagotoviti je potrebno strokovno, organizacijsko in finančno usklajenost in enotnost vseh oblik skrbi za duševno prizadete ter ustanoviti ustrezno službo v okviru upravnih služb (Izvršni svet SML).

8. Stalno je potrebno skrbeti za osveščanje staršev prizadetih otrok, drugih občanov in organov odločanja o pojavu duševne prizadetosti, o občih in posebnih potrebah duševno prizadetih in njihovih družin (društvo za pomoč duševno prizadetim, organizacije za usposabljanje, sredstva javnega obveščanja, družbene organizacije in društva).

Povzetek gradiva, ki so ga pripravile: Amalija Gartner, Irena Mrše, Marija Šemrl in Aljoša Vodnik

---

Odrasle duševno prizadete ljudi moramo sprejeti kot odrasle — otroci nikakor nočejo biti!

ODRASLE OSEBE Z ZMERNO, TEŽJO IN TEŽKO DUŠEVNO PRIZADETOSTJO

Skupina teže in težko duševno prizadetih in tistih zmerno prizadetih oseb, ki ne zmorejo dela v delavnicah pod posebnimi pogoji, je med vsemi prizadetimi, razvojno motenimi, hendikepiranimi ali invalidnimi osebami najslabše preskrbljena in je družbi ta problematika ter problemi njihovih svojcev prodrla v zavest zadnja. Obstaja zelo malo oblik družbene skrbi za te osebe, čeprav bi glede na težavnost problematike potrebovale neprimerno več pozornosti.

Edini pravni akt, ki opredeljuje med drugim tudi to populacijo, je Pravilnik o razvrščanju in razvidu otrok, mladostnikov in mlajših polnoletnih oseb z motnjami v telesnem in duševnem razvoju (Ur. l. SRS, št. 18/77). Prvi tak akt je bil sprejet na začetku šestdesetih let, namenjen pa je bil izobraževanju razvojno motenih; zato ni dovolj občutljiv za populacijo, ki jo obravnavamo.

Zmerno, težje in težko duševno prizadeti so navedeni v 3. členu pod točkami b., c. in č. Ker so opredelitve iz »Pravilnika« premalo občutljive, povzemamo osnovne značilnosti populacije iz raziskovalne naloge Prostorska problematika družbene skrbi za varstvo in usposabljanje zmerno, teže in težko duševno prizadetih oseb v SR Sloveniji (Ljubljana 1986).

Osnovne značilnosti zmerno, teže in težko duševno prizadetih

1. Skupine zmerno, teže in težko duševno prizadetih so tako med seboj kot vsaka znotraj sebe izredno heterogene, tako velja le malo pravil za večino. Strokovni delavci, ki se ukvarjajo z usposabljanjem teh kategorij razvojno motenih, so identificirali že okoli deset podkategorij, ki jih morajo upoštevati pri organizaciji življenja in dela v organizacijah za usposabljanje.

2. Zelo pogosto, lahko trdimo kar praviloma, se zmerna, težja in težka duševna prizadetost povezujejo z dodatnimi razvojnimi motnjami ali kombinacijami motenj.

V ilustracijo navedenega:

— npr. otrok z Down sindromom (mongoloid), značilno dobrodušen ali jezav, s smislom za glasbo in ritmiko, z značilno skromno razvito motoriko rok;

— dalje, cerebralno paraliziran otrok s tetraparezo in čustveno stabilen, ki po 10 letih usposabljanja uporablja invalidski voziček;

— ali otrok po encefalitisu in z epilepsijo, nemiren, s hudimi motnjami v socialnem kontaktu, destruktiven, agresiven ali avtoagresiven.

Vsi trije so zmerno duševno prizadeti, razvrščeni v točko b) pravilnika o razvrščanju in pri vseh treh je orientacijski IQ npr. 40 — 49.

Jasno je, da so pri teh otrocih posledice za družine različne, program usposabljanja različen, zahteve bivalnih pogojev različne, prognoze različne in življenjska pot ravno tako.

3. Zmerno, teže in težko duševno prizadeti so kot skupina šibkejši, bolj krhkega zdravja od povprečnih, pogosteje se nagibajo k raznim obolenjem kot drugi otroci ali odrasli, često je spremljevalec tega stanja epilepsija, npr. v Zavodu v Dornavi je v obdobju 1970—1980 odstotek otrok z epilepsijo približno 50; v Zavodu v Dragi po prvem letu dela ugotavljajo, da je med imobilnimi 81 % z epilepsijo, pri ostalih je epilepsija navzoča v 44 % primerov, povprečje vseh z epilepsijo je 58 %.

4. Značilni pojavi, ki spremljajo zmerno, težjo in težko duševno prizadetost (npr. nerazvitost ali zelo počasen razvoj govora, zmanjšana ročna spretnost, zapozneli razvoj govora, stalna huda nemirnost, zapozneli razvoj grobe motorike, slaba kontrola telesnih potreb, bistveno zmanjšana sposobnost samopostrežbe, moteče obnašanje, zmanjšana sposobnost ali nesposobnost skrbi za lastno varnost ter zdravje itd.), se pojavljajo tako prepleteno in skoraj brez vsakih pravil, da so meje med zmerno, teže in težko duševno prizadetimi zabrisane.

Skupno za vse je naslednje:

— s socialno ekonomskega stališča velja pravilo, da **niso nikoli popolnoma neodvisni od tuje pomoči**,

— s specialno pedagoškega stališča pa pravilo, da so **skoraj vsi sposobni za večjo ali manjšo stopnjo usposabljanja**.

Vsem brez izjeme pa je usposabljanje (habilitacija ali rehabilitacija) **potrebno**.

5. Zmerno, teže in težko duševno prizadetih ni mogoče obravnavati izolirano od svojcev. Druge vrste razvojno motenih oseb niso v tolikšni meri odvisne od staršev in nobena druga vrsta nima tako velikega vpliva na svoje družinsko okolje. Pri medsebojnih vplivih otrok in svojcev je logično naslednje: čim večje je odstopanje v psihofizičnem razvoju in socializaciji od povprečja, tem večja je odvisnost duševno prizadete osebe od svojcev; večje so vse vrste obremenitev, predvsem pa delovne in finančne obremenitve staršev, manjša je možnost družine za normalno integracijo v družbi.

Kot vidimo, gre za izredno raznoliko skupino hendikepiranih oseb, zato so tudi njihove potrebe zelo raznovrstne.

Kdo so teže in težko duševno prizadeti otroci, mladostniki in mlajše polnoletne osebe, določa Pravilnik o razvrščanju in razvidu otrok, mladostnikov in mlajših polnoletnih oseb z motnjami v telesnem in duševnem razvoju (Ur. l. SRS, št. 1977) v svojem 3. členu v č) in d) odstavku in še v 9. členu, ki govori o prizadetih z več motnjami — kar je za kategorijo teže in težko duševnih prizadetih značilno.

O odraslih ta pravilnik ne govori.

Razvrščanje praviloma poteka v dobi, ko bi prizadeti moral vstopiti v osnovno šolo, le kadar gre za zgodnje nameščanje v varstvo in oskrbo zavoda, se razvrstitev opravi že prej — nekako od 3. leta dalje.

Pravilnik razvršča prizadete v težjo in težko kategorijo glede na razvitost umskih sposobnosti (IQ), omejenost v gibanju, govoru in skrbi za svoje osebne potrebe in sposobnosti za delo ter potrebi po varstvu. V odrasli dobi oziroma po končanem usposabljanju se v nasprotju z določbami 14. oziroma 15. člena tega pravilnika, zaradi odpusta iz zavoda ali spremembe usposabljanja ponovna razvrstitev ni opravljala po-

gosto, ker do premestitev iz zavoda v zavod v glavnem ne prihaja — večina zavodov za usposabljanje ima namreč programe za delovno usposabljanje in varstvo in se je vrsta usposabljanja prilagajala na podlagi stanja, ki so ga ugotavljali v zavodu samem.

Z uveljavitvijo Zakona o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb (Ur. l. SRS št. 41/83) je tu prišlo do spremembe, ker je bilo potrebno vse polnoletne zmerno, teže in težko duševno in telesno prizadete ponovno predstaviti komisiji za razvrščanje ali **invalidski komisiji SPIZ**, pri čemer slednja pregleduje predvsem telesne invalide. Določa jim stopnjo invalidnosti (I. kategorija) in na našo zahtevo tudi odstotek telesne okvare, kar je pomembno pri uveljavljanju drugih pravic.

Komisije za razvrščanje stopnje in odstotka invalidnosti ne ocenjujejo, zato lahko pride do težav pri uveljavljanju posameznih pravic. Ob teh pregledih se ocenjuje tudi potreba po tuji negi in pomoči, kjer spet **prihaja do razlik**, čeprav naj bi bila merila enotna (pravilnik SPIZ). Na splošno so **merila stroga** in tako nekaj teže in celo težko duševno prizadetih nima dodatka ali pa ne celotnega dodatka.

Zakonodaja in izvrševanje

Ustava Republike Slovenije kot temeljni zakon določa, da invalidni otroci in druge osebe uživajo posebno družbeno varstvo. Opredeljuje tudi njihovo pravico do pomoči družbene skupnosti, pravico do usposabljanja za življenje in delo in do brezplačnega izobraževanja. To posebno družbeno skrb odražata tudi za obravnavano kategorijo invalidov oziroma prizadetih pomembnejša zakona, **Zakon o socialnem skrbstvu** in leta 1983 sprejeti **Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb.**

Zakon o socialnem skrbstvu v zvezi z družbenim varstvom odraslih teže in težko duševno prizadetih oseb navaja naslednje pomembne oblike pomoči in storitve:

— izvajanje določb zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih;

— razvrščanje in napotitev na usposabljanje otrok in mladostnikov, zdaj po zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb za ugotavljanje nesposobnosti za samostojno življenje in delo ter potrebe po tuji negi in pomoči — status invalida;

— materialno pomoč;

— sodelovanje pri zagotavljanju pogojev za usposabljanje in delo ter pri organizaciji dela invalidnih oseb pod posebnimi pogoji;

— sodelovanje pri varstvu in organizaciji pomoči občanom na domu.

Zakon navaja tudi izvajalce teh storitev in pomoči — ustanove na področju socialnega skrbstva, to so centri za socialno delo, splošni in posebni socialni zavodi — ter opredeljuje njihovo dejavnost.

V zvezi z uresničevanjem socialno skrbstvene dejavnosti, kot jo navaja zakon, je treba reči, da se storitve in pomoči izvajajo redno in brez večjih zapletov, le **glede dejavnosti in statusa posebnih socialnih zavodov** se pojavljajo **nejasnosti**, ki jih je treba razčistiti. Nejasna je tudi dejavnost splošnih socialnih zavodov za obravnavano kategorijo občanov (vsebina, organizacija aktivnosti, dnevno varstvo).

Tudi sodelovanje pri varstvu in organizaciji pomoči občanom **na domu** za obravnavano kategorijo ne poteka v neki organizirani obliki. Centri za socialno delo v sodelovanju s socialnimi zavodi, patronažno službo, krajevnimi skupnostmi in RK so v zadnjem letu sicer v večji meri poskrbeli za redne oblike pomoči starejšim občanom in invalidnim, ki se ne morejo več v celoti oskrbovati (razvoz hrane, gospodinjska pomoč, zdravniški obiski), vendar je ta pomoč vezana zaenkrat bolj na mestno okolje.

Z mrežo zavodov pri nas, ki skrbe za teže in težko duševno prizadete, pa se odpirajo možnosti za ustrezno vsebinsko organizacijo pomoči tudi tem ljudem. Seveda pa bi bila za to potrebna dodatna družbena sredstva, saj uporabniki ne bi mogli kriti ekonomske cene storitev. O tem bi vsekakor kazalo razmisliti, ker bi s takimi oblikami pomoči morda zmanjšali potrebe po zavodskem varstvu, ki je še dražje.

Najpomembnejši zakon s področja skrbi za odrasle teže in težko duševno prizadete občane je 1983. leta sprejeti Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih občanov, ki določa naslednje oblike pomoči:

1. varstvo v splošnih in posebnih socialnih zavodih,

Društvo za pomoč duševno prizadetim
za mesto Ljubljana

Mestna konferenca socialistične zveze
Ljubljana

POSVET
O DRUŽBENI SKRBI ZA DUŠEVNO PRIZADETE V LJUBLJANI

REFERATI
STALIŠČA
SKLEPI

Ljubljana, 28. 2. 1990

NE SPRAŠUJ, KOMU ZVONI — ZVONI TEBI!

Uvodni referat

Slovenski pravilnik o razvrščanju in razvidu otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju duševno prizadete klasificira v štiri kategorije; to so:

— laže umsko manj razviti
— zmerno duševno prizadeti
— teže duševno prizadeti
— težko duševno prizadeti.

Prvotno smo v pripravah tega posveta želeli govoriti le o zmerno, teže in težko duševno prizadetih, zaradi nekaterih novih dejavnikov pri laže duševno prizadetih pa smo se dogovorili, da bomo govorili o vseh.

Kako je s številom?

V svetu razvitih držav, kjer je kompleksna obravnava razvojno motenih tradicionalno dobra in obsežna, je v posebne intenzivne oblike usposabljanja in tretmaje vključenih od 1—2,2 % laže duševno prizadetih in od 0,3—0,6 % zmerno, teže in težko duševno prizadetih.

V Sloveniji smo v zadnjih dvajsetih letih opravili najmanj pet velikih akcij, ki naj bi nam dale čim natančnejše število, in vedno ugotavljali, da se gibljemo znotraj teh okvirov z manjšimi odmiki v posameznih ozkih okoljih.

Kakšno pa je stanje v Ljubljani?

V intenzivne oblike usposabljanja je v šolskem obdobju vključenih že več kot deset let manj kot 1 % osnovnošolske populacije laže duševno prizadetih in 0,3 do 0,4 % od šolske populacije zmerno, teže in težko duševno prizadetih.

To pa pomeni, da so v Ljubljani že dlje časa — približno 15 let — uveljavljena zelo ostra merila pri vključevanju v poseben osnovnošolski program in da so v razne oblike usposabljanja vključeni skoraj vsi zmerno, teže in težko duševno prizadeti.

Zaradi jasnejših pojmov še nekaj besed o opredelitvah posameznih kategorij.

Do nedavnega je veljalo pravilo, da so laže duševno prizadeti tipična pedagoška kategorija, ki se pojavi nekako med 6. in 9. letom starosti, šola pa se v posebnem osnovnošolskem programu, se med 17. in 19. letom zaposli in večinoma zgine iz naših evidenc. Na tem področju se v zadnjih letih stvari bistveno spreminjajo.

Zmerno, teže in težko duševno prizadeti so od zgodnjega otroštva dalje zdravstvena in izrazito socialna kategorija zaradi spremenjenega socialno ekonomskega položaja družine in zaradi stalne odvisnosti od tuje pomoči v vseh obdobjih svojega življenja.

Kaj torej potrebujejo duševno prizadeti in njihovi svojci? Na vsak način potrebujejo:

— povečan obseg zdravstvenega varstva, ki mora biti v ta namen ustrezno organizirano v specializiranih oblikah,

— bistveno povečan obseg usposabljanja, ki se mora pričeti zgodaj — za nekatere podkategorije duševno prizadetih v ranem otroštvu, in ki je v tem času vezano na zdravstvene institucije, sega pa do odrasle dobe,

— specializirane oblike vzgojno varstvene dejavnosti v predšolskem obdobju in možnost prednosti pri sprejemu v vrtec,

— povečan obseg socialno varstvenih pravic, ki naj bi z nekaterimi olajšavami in benificijami družino s prizadetim otrokom izenačil v socialno ekonomskem položaju,

— možnost vključevanja otrok in odraslih v razne oblike od dnevnih do zavodskih, pri čemer morajo biti instrumenti naravnani tako, da imajo prednost dnevne oblike,

— razne vrste zaposlitev — od zaščitnih delavnic do polnega delovnega razmerja,

— povečan obseg t.i. invalidskega varstva po 18. letu, ki vsaj delno razbremeni starše nenehnih dajatev za otroke.

Katera obdobja glede na otrokovo starost so kritična? To so predvsem:

— seznanitev s prizadetostjo (pogosto v prvem letu)

— konec povečanega porodnega dopusta (vprašanje: Kam z otrokom?)

— začetek šoloobveznega obdobja (7 let)

— obdobje prvih znakov dozorevanja (med 12. in 15. letom)

— polnoletnost, od 19.—21. do (zaposlitev),

— pojav zgodnejšega staranja — za zmerno, teže in težko duševno prizadete kmalu po 35. letu — in izguba staršev, ki ima za duševno prizadete tudi drugačne posledice kot pri drugih ljudeh.

Ljubljana ima zaradi več razlogov pri oblikovanju rešitev in ustvarjanju sistema poseben položaj in posebno odgovornost.

Kaj imamo v Ljubljani?

Trdim, da imamo v Ljubljani skoraj vse! Delujejo naslednji sistemi dejavnosti, ki deloma ali v celoti pokrivajo področje duševne prizadetosti:

— zdravstveni dom in 5 MHO s kompletnimi timi,

— vzgojno varstveni sistem z ll razvojnimi oddelki,

— Zavod za usposabljanje Janez Levec z dvema osnovnima šolama in enoto za delovno usposabljanje Jarše ter domsko varstvo za laže duševno prizadete,

— Varstveno delovni center Tončke Hočevar z dvema delavnicama pod posebnimi pogoji in domom za odrasle zmerno duševno prizadete,

— Center Dolfke Boštjančič Draga z delovnim usposabljanjem zmerno duševno prizadetih in domskim varstvom, osnovnim usposabljanjem teže in težko duševno prizadetih in dnevnim centrom,

— dom za odrasle teže in težko duševno prizadete na Škofljici in

— vrhunske strokovne institucije z univerzitetno pediatrično kliniko na čelu.

Delujejo skoraj vsi potrebni elementi zapletenega sistema — nekateri že blizu osemdeset let, nekateri pa so novi, stari dobro leto. Tako kot vsaka družba smo prehodili nekaj razvojnih stopenj in vsaka naslednja je po obsegu manjša, vendar strokovno zahtevnejša in glede na razmere, v katerih živimo že celo desetletje, tudi teže izvedljiva. To pomeni, da gre že za detajle, za vgrajevanje delcev v vsakem razvojnem obdobju duševno prizadetih oseb pa tudi v vsakem strokovnem kompleksu, ki dela za duševno prizadete. Nemci pa pravijo, da ravno v detajlih tiči hudič.

Kaj je torej potrebno storiti?

— Doseči je treba, da bo vsaka oblika, ki smo jo razvili, čim bolje delovala.

— V sisteme moramo vgraditi manjkajoče elemente npr. večje število manjših dnevnih oddelkov; možnost različnih zaposlitev svojcev glede na dolžino delovnega časa — ne pa samo polovičnega ali polnega delovnega časa; delo v raznih ambulantah organizirati tako, da ni čakanja, kajti z duševno prizadetimi je težko ali nemogoče čakati; povečati obseg nekaterih dejavnosti, ki so za razvoj duševno prizadetih oseb neobhodne (fizioterapije, logopedije, ipd.); organizirati službo za pomoč na domu; razviti več tipov delavnic, ki bi omogočile zaposlitev t.i. teže zaposljivim; organizirati samostojen informacijski sistem, ki mora delovati za Ljubljano kot celoto — služiti pa duševno prizadetim, njihovim svojcem in strokovnim delavcem, ki delajo z njimi.

— Vse službe in izvajalce moramo med seboj povezati predvsem zaradi strokovnega dela z otrokom, brez ambicij, da bomo ustvarili nov trust z novo administracijo in s hierarhičnim odločanjem, omogočiti alternativne rešitve in privatne dejavnosti predvsem zato, da pokrijejo bele lise in vplivajo na racionalnost sistema.

— Težišče dela v predšolskem obdobju bomo morali usmeriti v zgodnjo in neprekinjeno strokovno obravnavo.

— V šolskem obdobju moramo usposabljanje razširiti na vse kategorije in ga dvigniti na višjo kakovostno raven.

— Pri odraslih pa nas čaka precej več dela, saj je ostalo nekaj starih problemov, kam s teže in težko duševno prizadetimi npr. po 18. letu. Pojavljajo pa se tudi novi — npr. zaposlovanje laže duševno prizadetih.

Imeti moramo merilo, s katerim bomo stalno preverjali sistem, delo in vsako nanovo uvedeno dejavnost.

Merila za analizo našega dela so nastajala desetletja. Izhajajo iz naslednjih temeljnih načel, ki jih moramo spoštovati, ko ocenjujemo svoje delo:

— **zgodnja obravnava,**
ki obsega diagnozo, prognozo, terapijo, rehabilitacijo oz. usposabljanje;

— **domicilnost in disperzija,**
ki terja razvoj lokalnih jeder in obravnavo čim bliže doma;

— **multidisciplinarni pristop,**
iz katerega izvira obvezno timsko delo v vseh sistemih in v vseh obdobjih;

— **celovita obravnava**
otroka kot osebnosti ter svojcev in okolja;

— **individualnost,**
iz česar izvira zahteva po individualnem programu za vsakega otroka;

— **aktivnost in kontinuieta,**
to je aktivna obravnava, ki se ne sme prekiniti;

— **integracija,**
ki ima mnoge razsežnosti, katerih vsaka nudi možnost za poseben posvet, verjetno pa je najpomembnejše ta hip osveščanje javnosti, to pa je tudi ena od nalog našega posveta.

Dušan Parazajda

CENTER ZA RAZVOJNO MOTENE

Osnovne naloge Centra:

— oblikovanje računalniško podprte evidence razvojno motenih v Ljubljani,
— organiziranje kontinuiranega in celostnega zdravstvenega varstva in usposabljanja razvojno motenih oseb v Ljubljani,
— razvijanje mentalno higienske dejavnosti ne glede na starost varovancev,
— spremljanje in usmerjanje celostnega usposabljanja,
— razvrščanje otrok z motnjami v razvoju in vključevanje le-teh v nadaljnje usposabljanje,
— sodelovanje pri organiziranju, vodenju in izvajanju mobilne službe,
— spremljanje skrbi za odrasle prizadete osebe v vseh izraznih oblikah,
— vključitev področja celostne skrbi za družino s prizadeto osebo,
— skrb za permanentno izobraževanje sodelavcev centra,
— raziskovalna dejavnost.

Poleg navedenih naj bi Center opravljal še druge naloge:

— oblikovanje strokovnih skupin in drugih delovnih teles za reševanje posameznih strokovnih vprašanj,
— priprava srednjeročnih in dolgoročnih načrtov razvoja centra,
— izdelava strokovnih podlag za normative,
— izdelava zakonskih in drugih podlag za strokovno delo,
— sodelovanje z vodstvi in strokovnimi organi posameznih organizacij,
— sodelovanje pri organiziranju in ustanavljanju novih oblik za varstvo, usposabljanje in zaposlovanje,
— sodelovanje z organizacijami, združenji in društvi,
— popularizacija dejavnosti — skrb za osveščanje.

Področje dela Centra

1. Strokovno:
— razvoj in izgradnja računalniško podprtega informacijskega sistema,
— razvoj strokovne doktrine posameznih znanosti,
— izobraževanje (predavanja strokovnih delavcev različnih strok, posveti, seminarji, tečaji, sledenje novostim),
— svetovanje in medsebojno povezovanje,
— proučevanje kvalitete dela,
— spodbujanje k raziskovalni dejavnosti na tem področju (aplikativne naloge, inovacije).

2. Organizacijsko:
2.1. Povezava medicinskih strok
— osnovno zdravstvo ne glede na starost varovanca, kontinuirano zdravstveno varstvo od rojstva do smrti,
— hospitalno in specialistično zdravstvo z osnovno mrežo,
— klinično (s strokovnim vrhom na Univerzitetni kliniki) s specialističnim zdravstvom in osnovno pediatrično mrežo.
2.2. Povezava medicinskih strok s pedagoškimi strokami.
2.3. Povezava pedagoških strok.

Organizacija delovanja Centra

V Centru se povezujejo in delujejo strokovni delavci, ki že zdaj stalno ali občasno delajo s to populacijo, in sicer:
1. zdravstveni delavci iz osnovnega zdravstva v sodelovanju s specialističnimi in hospitalnimi ustanovami po dosedanjih in na novo organiziranih poteh,
2. pedagoški delavci razvojnih oddelkov in organizacij za usposabljanje,
3. psiho-socialni delavci mentalno-higienskih oddelkov, svetovalnega centra, centrov za socialno delo,
4. vsi strokovni delavci, ki skrbijo za odrasle prizadete osebe,
5. predstavniki kadrovskih šol,
6. predstavniki organizacij, združenj in društev.

Za organizacijo dela Centra, povezovanje, obveščanje, evidenco in koordinacijo naj bi Center imel svojega svetovalca — koordinatorja Centra.

Za začetek dela Centra bi bilo potrebno zagotoviti:

— prostor za delovanje svetovalca — koordinatorja Centra,
— finančna sredstva za osebni dohodek tega delavca in kritje vseh materialnih stroškov,
— glede na pokrivanje področje dela Centra bi moralo mesto Ljubljana zagotavljati sredstva za delovanje Centra z združevanjem sredstev področja zdravstva, izobraževanja, socialnega skrbstva in zaposlovanja.

IZOBRAŽEVANJE IN ZAPOSLOVANJE DUŠEVNO PRIZADETIH OTROK IN MLADOSTNIKOV V LJUBLJANI

Predvsem želim osvetliti nekatera stališča o uresničevanju družbene skrbi za duševno prizadete v Ljubljani, zlasti naslednja:
— skrb za duševno prizadete osebe vseh stopenj prizadetosti in vseh starosti je sestavni del skrbi za občane Ljubljane;
— družina je osnovna celica, ki skrbi za duševno prizadetega otroka ali mladostnika;
— ustanove za vzgojo, izobraževanje in poklicno usposabljanje ter zaposlovanje morajo biti pobudniki razvoja;
— povezovanje vseh članov je pogoj za delovanje sistema.

1. Skrb za duševno prizadete osebe vseh stopenj prizadetosti in starosti je sestavni del skrbi za občane Ljubljane. zaradi svoje specifičnosti mora imeti ta dejavnost zagotovljeno prednostno družbeno zaščito in mora biti stalnica v obravnavi v družbenopolitičnih, upravnih in strokovnih organih občin in mesta.

Zavod za usposabljanje Janez Levec je v Ljubljani nosilec in izvajalec skrbi za laže in zmerno duševno prizadete otroke in mladostnike v takoimenovanem šolskem obdobju.

Razen programa osnovne šole s prilagojenim programom uresničujemo tudi programe podaljšanega usposabljanja za laže duševno prizadete in skrbimo za nadaljnjo vključitev v **dodatne oblike** usposabljanja in zaposlovanja. Te oblike naj bi bile organizirane v okviru samostojne organizacijske enote — centru za usposabljanje in zaposlovanje laže duševno prizadetih oseb.

Sestavni del skrbi za laže duševno prizadete učence so tudi mobilne oblike dela za tiste otroke in mladostnike, ki iz različnih vzrokov niso

vključeni v redno delo — pouk. Prav tako smo v zavodu Janez Levec v okviru osnovne šole s prilagojenim programom poskrbeli za specifično skupino otrok, ki potrebujejo še dodatno prilagojene pogoje za izobraževanje in usposabljanje (avtistični otroci).

V okviru zavoda Janez Levec se usposabljajo tudi zmerno duševno prizadeti otroci in mladostniki — po veljavnih programih. Po koncu usposabljanja — po 18. letu starosti — so vključeni v nadaljnjo obliko družbene skrbi (VDC) ali pa zanje poiščemo **drugo ustrezno** življenjsko rešitev.

Dejstvo, da se med seboj razlikujemo po sposobnostih že od zgodnjih let — med drugim po sposobnostih učenja in sledenja pouku — so pri šolskem delu ugotovili že v začetku tega stoletja tudi v Ljubljani, zato so leta 1908 poslali prve tri učitelje na Dunaj v tečaj za izobraževanje učiteljev, ki bodo učili v bodoči pomožni šoli.

V šolskem letu 1911/12 je pričelo obiskovati pouk v pomožnem oddelku 24 otrok (v dveh razredih) od 40 predlaganih. Vpis je naraščal do šolskega leta 1933/34, ko jih je bilo 108.

Pomožna šola je bila organizirana kot šestrazrednica. Po končanem šolanju so se posamezniki vključili v obrt — rokodelske poklice, večina pa je ostala doma.

Iz podatkov, ki so na razpolago, je razvidno, da so se tedanje oblasti pri deželnem in mestnem šolskem svetu v Ljubljani resno in zavzeto ukvarjale z dejstvom, da osnovno šolo obiskujejo tudi taki učenci (imenovali so jih: slabo nadarjena deca), ki potrebujejo drugačen pristop in način dela. Ob tej ugotovitvi je vzporedno vzniknila potreba po drugačnem strokovnem pristopu in po drugače in bolje usposobljenih učiteljih. Istočasno je ta šola postala vadnica za hospitacije kandidatom učiteljišč in kasneje pedagoškemu krožku univerze.

Pomožna šola ni imela ustreznih in stalnih prostorov; to stanje se je nadaljevalo vse do povojnega obdobja, ko se je po osvoboditvi začelo redno delo te šole v zgradbi osnovne šole Ledina. Ker pa je osnovna šola Ledina potrebovala prostore za svoje delo, je Mestni ljudski odbor v Ljubljani dodelil pomožni šoli zgradbo na Karlovški cesti 18, ki je lahko sprejela vse oddelke šole in še gojence mladinskega doma Vide Janežičeve, ki so bili učenci pomožne šole.

Leta 1952 je ta sestavljena ustanova (pomožna šola in dom) organizirala še učno delavnico — knjigoveznico za poklicno usposabljanje absolventov pomožne šole ter dobila naziv: Vzgojni zavod Janeza Levca.

Kategorizacija, ki so jo opravljali na podlagi Pravilnika o evidenci in kategorizaciji otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju, je povečala dotok učencev, potrebe po prostoru za uresničevanje učnovzgojnega procesa so naraščale, tako da so bili posamezni razredi ponovno razsejani od Šentvida do Polja.

V šolskem letu 1967/68 je bila zavodu dodeljena šolska stavba bivše osnovne šole Frana Levstika na Levstikovem trgu 1. Perspektivni razvoj posebne šole v Ljubljani je še vedno kazal na potrebo po novi zgradbi, tako da je bila v obdobju 1971 do 1975 načrtovana gradnja še dveh novih šol. Iz sredstev III. samoprispevka je bila nato zgrajena nova šolska stavba v Dečkovi ulici 1 za Bežigradom.

Povsem na začetku je bilo pri praktičnem delu ugotovljeno, da tudi specialnemu programu ne morejo v enaki meri in zadovoljivo slediti vsi učenci, zato so med njimi opravili diferenciacijo in jih od leta 1928 uvrščali v »najtežji oddelek v pripravljalnem in zbiralnem razredu« v Zavetišču Sv. Jožefa na Vidovdanski cesti.

Po drugi svetovni vojni so se oblikovali tudi takoimenovani pripravljalni razredi pri pomožni šoli; vanje so bili vključeni zmerno in teže duševno prizadeti otroci. V letu 1965 so dobili svojo stavbo na Šmartinski cesti 96 (bivšo osnovno šolo Jarše), kjer so še danes, in naziv Oddelki za delovno usposabljanje. Strokovno delo poteka po veljavnem programu delovnega usposabljanja.

Kljub temu, da vsa ta leta naša slovenska družba ni stala ob strani pri skrbi za to populacijo, saj je bilo veliko denarja vloženega v adaptacijo in dograditev delavnic ter v vzdrževanje, so danes pogoji za usposabljanje in sploh bivanje skrajno neprimerni. Na to je vplival razvoj mesta — rekonstrukcija Šmartinske ceste in vse, kar je povezano s tem (križišče, izpuh, ropot, odvzem zunanjih površin).

Zato je nujno potrebno v okviru gradenj za potrebe družbenih dejavnosti v Ljubljani zagotoviti pogoje za izgradnjo oddelkov za delovno usposabljanje na novi lokaciji, ki je že vnešena v zazidalni načrt za Bežigradom.

2. Družina kot osnovna celica, ki skrbi za duševno prizadetega otroka ali mladostnika.

Razen duševno prizadetim osebam bo vsa pozornost namenjena tudi statusu in materialnim pogojem življenja družin s prizadeto osebo.

V tem primeru bom ločeno pojasnila obremenitev in skrb družine laže duševno prizadetega in družine zmerno prizadetega otroka, ker ima vsaka skupina svojo specifiko.

Družine laže duševno prizadetih so po mojem mnenju bolj obremenjene ob vključevanju otroka v nadaljnje šolanje in usposabljanje po končani osnovni šoli s prilagojenim programom; te probleme bom bolj podrobno obravnavala v tretjem sklopu svojega prispevka.

Družine zmerno duševno prizadetih pa so pri oskrbi in negi svojega otroka ali mladostnika, ki ne bo nikoli povsem samostojen in ob katerem bodo morali biti vedno fizično prisotni (spremstvo, vodenje), še dodatno materialno obremenjeni, saj vse nove oblike dejavnosti, ki jih že uresničujemo (letovanje, šola v naravi, ipd.), stanejo veliko več kot pa za zdravega otroka.

Potrebno in celo nujno bi bilo subvencioniranje že prej naštetih dejavnosti, ker vsaj delno in za kratek čas razbremenijo starše nenehne skrbi za njihovega otroka ali mladostnika. Do tega imajo vso pravico, saj so ravno tako kot drugi zaposleni na različnih manj ali bolj odgovornih delovnih mestih in prav tako kot vsi zaposleni prispevajo svoj delež k uresničevanju naših skupnih potreb.

3. Vzgoja, izobraževanje, vključevanje v življenje in delo laže duševno prizadetih.

Izvajalske organizacije v sistemu skrbi za ljudi, ki ne morejo skrbeti sami zase, predstavljajo poglaviten člen. Njihova naloga ne sme biti zreducirana samo na strokovno izvedbo nalog, temveč morajo biti gibalo pobud, strokovnih rešitev za obstoječe in nove oblike skrbi za posamezno skupino prizadetih ter aktivni tvorec lastne identitete na vseh področjih delovanja.

Kot sem že omenila, nastopijo težave predvsem v letih ob koncu šolanja v osnovni šoli s prilagojenim programom pri vključevanju v nadalnje šolanje v skrajšanih programih, prilagojenih programih ali pri iskanju zaposlitve.

V skrajšanih programih srednjega izobraževanja so naši absolventi le redko uspešni; prilagojenih skrajšanih programov pa je povsem premalo — obstajajo le v tekstilni, kovinarski, lesni in usnjarski usmeritvi.

Struktura sposobnosti učencev v osnovni šoli s prilagojenim programom se iz leta v leto spreminja, tako da so v te šole vključeni učenci z bistveno manjšimi sposobnostmi kot pred leti.

Vsako leto se približno 20 do 25% razvrščenih laže duševno prizadetih otrok vključi v šolanje v osnovne šole. Ker tam v glavnem niso uspešni, prihaja v kasnejših letih do prešolanja v osnovno šolo s prilagojenim programom. Grobe ocene pa kažejo, da je tudi v osnovni šoli s prilagojenim programom čedalje več otrok z različnimi dodatnimi motnjami.

Vse te ugotovitve pa se odražajo v manjših možnostih za zaposlovanje teh mladostnikov ter v povečani potrebi po delavnicah za enostavna opravila.

Upoštevaje njihov pravni položaj je potrebno tudi na področju delovne zakonodaje vnesti nove oblike pravic in obveznosti, ki bi ustrezale tem osebam. Ugotavljamo, da je to v zdajšnjih

razmerah skupina prebivalstva, ki pravzaprav ni deležna posebne družbene skrbi in tako v celoti nihče zanjo ne odgovarja, zato tudi ni potrebe po reševanju te problematike. Zato bi morali pristojni republiški upravni organi celovito oceniti stanje ter usklajeno vsak na svojem področju predvideti ustrezne rešitve.

Zato smo oblikovali predlog za uvedbo ustreznih zaščitnih delovnih organizacij, ki bi lahko upoštevale različne potrebe in različne rešitve (dodatno usposabljanje; zaposlovanje v delovnih organizacijah in hkrati zagotavljanje beneficiranega položaja; vključevanje v delo pri zasebnikih; delo na domu ipd.).

Obravnava problematike laže duševno prizadetih se mora reševati celovito in dolgoročno kot oblika celostne skrbi za te osebe v vseh obdobjih njihovega življenja.

4. Povezovanje

Medsebojna povezanost mora postati stalna praksa, tako pri uresničevanju aktualne politike skrbi za duševno prizadete v Ljubljani kot pri operativnih nalogah strokovnega povezovanja, planiranja, pri prostorskih rešitvah in organizacijskih oblikah — če je to potrebno, smotrno ali drugače utemeljeno. Ker sistem skrbi za duševno prizadete ni sam sebi namen, je potrebno vseskozi vključevati na organiziran in skupaj dogovorjen način vanj vse starše duševno prizadetih in skrbnike, tako pri dogovarjanju o politiki skrbi kakor tudi pri konkretni izvedbi programov.

Zagotavljanje materialnih pogojev za delovanje sistema skrbi za duševno prizadete v Ljubljani je eden najpomembnejših dejavnikov pri njegovi konkretni izvedbi. Zakon in samoupravni dogovor dokaj jasno opredeljujeta, kdo skrbi za financiranje. Nekatere dileme v takoimenovanih mejnih področjih morajo biti dogovorjene na mestni ravni, ker gre za družbene dejavnosti, ki služijo potrebam ljudi.

Amalija Gartner

Uporabljena gradiva:
— arhivski materiali Zavoda za usposabljanje Janez Levec
— gradiva Zveze društev za pomoč duševno prizadetim in Zavoda SRS za šolstvo,
— teze za posvet Kriza in zaposlovanje invalidov (avtor Tone Brejc)

ZA ODRASLE JE POTREBNO NEMUDOMA POSKRBETI

Poznam očeta odraslega prizadetega možaka, ki mi je pred dobrimi šestimi leti dejal: Letos pa je bil božič tudi za nas pravi praznik. Tistega ne tako davnega leta 83 je slovenska skupščina 24. decembra, z enim glasom proti, sprejela zakon, ki je v marsičem spremenil položaj in perspektive odraslih duševno prizadetih oseb. Vsaj pravno formalno so s priznanjem statusa invalida postali subjekt, za razliko od dotedaj veljavnega položaja »večnega otroka«.

Ali je bila sprememba statusa teh oseb posledica desetletnih želja in dejavnosti staršev duševno prizadetih in nelagodnosti oblasti ali pa je pomenila dejansko spremembo odnosa v družbeni zavesti do problematike ene izmed marginalnih skupin ljudi, bodo morala odgovoriti dejanja. Zaenkrat je minilo še premalo časa, da bi z gotovostjo lahko trdili eno ali drugo. Zato ni odveč, da se danes ponovno pogovorimo o odraslih duševno prizadetih, tokrat predvsem v Ljubljani. Neizogibno pri vsaki oceni pa je, da se ta opravi v okviru vsaj grobe delitve po posameznih skupinah glede na stopnjo prizadetosti.

Če pogledam današnji položaj odraslih laže duševno prizadetih, moram priznati, da osebno vem o njih bistveno premalo. Spominjam se, kako smo še pred dvema letoma menili, da se vsa družbena skrb zanje konča s takim ali drugačnim izobraževanjem, ki mu je cilj vključitev v redno zaposlitev. In ta cilj smo tudi bolj ali manj uspešno dosegali. Takrat smo kot probleme izpostavljali učno prakso v šoli, majhno število skrajšanih ali prilagojenih programov, zaposlovali pa smo jih že tedaj v podjetjih, ki so »tradicionalno« dobro sprejemala medse tudi to

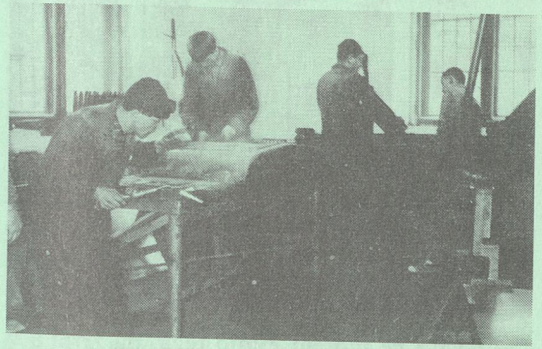

skupino delavcev. Kar nenadoma pa smo spoznali, da je bilo potrebno bore malo časa, da se je položaj popolnoma spremenil. Še vedno smo jih šolali, vendar jih je vedno več ostajalo doma ali na spiskih zaposlovalcev. Kaj je bilo narobe? Je to res samo čas krize, gospodarske recesije in hitrega prehoda v postindustrijsko družbo? Prepričan sem, da ni samo to. Če verjamem v trditev, da so laže duševno prizadeti še vedno sposobni samostojno živeti v okviru splošnih razmer, skrbeti za svojo eksistenco, družino, otroke, opravljati vse, kar dnevno prinašajo nove življenjske zahteve, je po moje potrebno dodati samo še pogoj: če za to obstojajo ustrezne družbene razmere. Te pa danes in gotovo tudi jutri ne bodo prijazne za ljudi, ki s svojo zmanjšano sposobnostjo težko vzdrže kruti konkurenčni življenjski boj. Zato tako previdno omenjam, da danes o njih vem bistveno premalo, ker ne poznam odgovora, kaj bo jutri s trideset, štiridesetletniki, ki že so ali bodo na cesti in v položaju, ki bo grozoten tudi za njihove družine, otroke. Ali so se res sposobni prilagoditi, prešolati, biti konkurenčni, če jim kot družba ne bomo stopili nasproti?

Problem pa ni umetno akademske narave, ampak bo predstavljal tudi po obsegu povsem novo razsežnost tudi za mesto kot celoto. Razvite družbe ga poznajo že več časa, rešujejo pa zelo različno. Zato naj bi posvet pripomogel tudi k oblikovanju stališč do problematike odraslih laže duševno prizadetih, seveda z usmeritvami naše dejavnosti, ki ne sme temeljiti na dejstvu, da problema ni, če ga ne vidimo. Seveda pa ni težava samo v iskanju rešitev za zaposlovanje teh oseb. Vzporedno se odpira kup vprašanj, katerim še včeraj nismo namenjali pozornosti, posegajo pa tako na področje prava, socialnega dela, družbenih koncesij in ne nazadnje defektologije, ki bo morala svoje cilje iskati v danih družbenih razmerah.

Skupini odraslih zmerno duševno prizadetih oseb smo v zadnjih dvajsetih letih v Ljubljani in Sloveniji namenjali največ pozornosti in dosegli povsem oprijemljive rezultate, na katere smo v naših razmerah upravičeno ponosni. Žal podoba ni več tako svetla, če pogledamo zadevo še z druge plati. Vsak dan bolj verjamem v rek: mali otroci - majhne težave, veliki otroci - velike težave! Seveda bi bilo napačno, če te skupine odraslih prizadetih ne bi gledali v okviru njihovih družin. Te družine pa se v starosti srečujejo z bistveno drugačnimi težavami kot zdrave družine. Zato bi bilo preveč preprosto, če bi dejali: saj ima Ljubljana svoj lepi novi VDC, ki povsem zadošča do leta 2000, ko pa vemo, da je domskih kapacitet že danes malo, starostna struktura staršev pa taka, da bo mesto potrebovalo najmanj podvojeno število bivalnih mest v različnih oblikah celodnevnega varstva.

Posamezne raziskave kažejo, da se bomo soočili tudi v Ljubljani s situacijo, ki jo običajno zaradi stališč staršev zanemarjamo. Ta stališča temelje na osebni moralni zavezanosti staršev, da bodo za prizadete osebe skrbeli, dokler bodo sami zmogli. Žal pa se običajno izkaže, da v mnogih primerih ostareli starši sami potrebujejo nekoga, ki bi skrbel zanje. V taki situaciji pa je tudi duševno prizadeta oseba lahko izhod v sili. Čas pa teče in v določenem trenutku potem potrebujemo relativno hitre rešitve za prizadeto osebo, kapacitet pa običajno nimamo. Zato se zavzemam, da bi Ljubljana dobila poleg dolgoročne politike razvoja družbenih oblik zaščite

duševno prizadetih tudi projekcijo potreb, dinamiko uresničevanja in ne nazadnje stabilnejše vire financiranja dejavnosti. V gradivu za posvet je tem vprašanjem namenjene precej pozornosti, oblikovani so že posamezni predlogi. V razpravi se moramo po moji oceni zato dotakniti tudi te problematike in uskladiti mnenja, ki so povezana s kvalitativnimi vidiki življenja zmerno duševno prizadetih odraslih oseb. Sam pa se vedno bolj zavedam dejstva, da je ravno pri tej skupini odraslih potrebna velika stopnja tenkočutnosti in etike, ko načrtujemo izpolnjevanje njihovih potreb z zornega kota vsakdanje racionalnosti in svojih vrednot.

Zadnja večja skupina odraslih duševno prizadetih je k sreči številčno najmanjša, vendar pa izredno zahtevna. V mislih imam teže in težko duševno prizadete odrasle, ki so bili še včeraj »spravljeni« v krog družine ali kakšnega posebnega socialnega zavoda. Če se vprašamo, kaj smo v Ljubljani doslej storili zanje, najdemo bore malo zadovoljivih odgovorov. Res je, da zanje v kritičnih situacijah poskrbimo v sklopu običajnih poti socialne zaščite. Res je, da je nekaj najnujnejših primerov rešil dom na Škofljici. Vendar ne Draga ne Škofljica nista samo ljubljanska zavoda. Zato menim, da se moramo o zaščiti odraslih teže in težko duševno prizadetih v mestu pogovarjati povsem od začetka. Upoštevati moramo znana dejstva o regionalizaciji velikih slovenskih zavodov, zmanjševanju njihovih kapacitet in postopnem prehodu na kvalitetnejše oblike življenja prizadetih.

Če ne bi bil še pod vtisom lanskih in letošnjih dogodkov v naselju BS-3 za Bežigradom (vsi jih gotovo poznate), bi morda na to temo veliko bolj odločno dejal, kaj bomo storili. Tako pa bom reševanje problemov težko duševno prizadetih raje jemal kot proces, v katerem bomo morali postopno uresničevati cilj za ciljem. Osnovno vprašanje pa vidim v t.i. mestni identiteti problema, ko bomo morali vsi skupaj najprej spoznati in priznati, da se nekaterim težjim in za marsikoga zoprnim težavam ne bomo več mogli izmakniti. Domače, mestne probleme te vrste bomo morali končno reševati kar doma.

Odrasli duševno prizadeti vseh teh treh večjih skupin so nekje več, drugje manj, včasih pa sploh nič deležni neke oblike družbene skrbi. Menim, da bi moral tudi posvet prispevati marsikaj novega v smislu spoznanja, da potrebujemo boljšo organiziranost že obstoječe dejavnosti. Tu imam v mislih predvsem oblike dela, ki ne zahtevajo večjih materialnih sredstev, imajo pa lahko praktične in hitro vidne rezultate. V to skupino uvrščam dogovore o prevozih, strokovno in kadrovsko izmenjavo, skupen pristop pri planiranju kapacitet ipd.

Končno ne morem mimo tega, da živimo v časih hitrih sprememb družbenih, ekonomskih in političnih razmer. Sistem družbene skrbi za duševno prizadete otroke, mladostnike in odrasle ne sme in ne more postati torišče parcialnih interesov. Položaj samih duševno prizadetih in njihovih družin je tako resna zadeva, da je ne smemo prepustiti voluntarizmu, neznanju ali premalo ali preveč ambicioznim posameznikom. Ob tem se moramo zavedati, da mora biti sistem družbene skrbi za duševno prizadete stalnica, njegovo izvedbo pa prepustiti tistim organizacijam, skupinam ali posameznikom, ki bodo izpolnjevali moralne in etične pogoje, da ga bodo ustrezno izvajali. To, da morajo biti vešči svojega dela in upoštevati dosežke različnih strok v vsej širini, pa mora postati samoumevno.

Če hoče Ljubljana resnično postati zdravo mesto, bo gotovo vnesla v vse svoje dejavnosti skrb za človeka, someščana. Tu se ne bo mogla izogniti soočenja s problematiko duševno prizadetih, ki so njen sestavni del. Zato je toliko bolje, če to vsi skupaj čimprej spoznamo.

Tomaž Jereb

Na pobudo Društva za pomoč duševno prizadetim za mesto Ljubljana je Svet za zdravstveno in socialno politiko pri mestni konferenci socialistične zveze sklenil, da skupaj z društvom pripravi in realizira strokovni posvet družbene skrbi za duševno prizadete v Ljubljani.

Posvet je bil 28. februarja 1990 in je predstavljal tudi eno izmed aktivnosti v sklopu projekta Ljubljana-zdravo mesto.

Svoje predstavnike so poslali:
Varstveno delovni center Tončke Hočevar, Zveza društev za pomoč duševno prizadetim SRS, Republiški komite za zdravstveno in socialno varstvo, Društvo za pomoč duševno prizadetim Ljubljana, Centri za socialno delo Moste, Šiška, Bežigrad, Vič-Rudnik, Univerzitetna ginekološka klinika, Temeljno sodišče Ljubljana, Mestni komite za zdravstveno in socialno politiko, Zavod za usposabljanja Janez Levec, Republiški zavod za zaposlovanje — enota Ljubljana, Republiški zavod za zaposlovanje, Center za mentalno zdravje, Center Dolfke Boštjančič — Draga, Višja šola za socialne delavce, Odbor za družbeno zaščito norosti, Srednja zdravstvena šola, Invalidski center Mengeš, Pedagoška akademija v Ljubljani, Zveza za cerebralno paralizo, Osnovna šola Majde Vrhovnik, Zavod za šolstvo republike Slovenije, Zavod Elvire Vatovec iz Strunjana, Gospodarska zbornica Slovenije, Svetovalni center za otroke in mladostnike v Ljubljani, Republiški komite za vzgojo in izobraževanje in telesno kulturo, Zdravstveni dom Ljubljana, Društvo fizioterapevtov Slovenije, Mestni komite za vzgojo, izobraževanje in otroško varstvo, Pediatrična klinika v Ljubljani, Inštitut za gerontologijo, Stomatološka klinika, Zdravstveni dom Ljubljana — TOZD Šiška, Moste-Polje, Vič-Rudnik, Center in Bežigrad, Društvo defektologov Slovenije, Mestna otroška bolnišnica, Komisija za splošno medicino pri ZD Ljubljana, VVO Andersen, Ciciban, Angelca Ocepek, Jarše, Vič-Rudnik, Najdihojca in Oton Zupančič, ŽVZ in Mestni komite socialistične zveze. Udeležili so se ga tudi novinarji.

Na podlagi razprav udeležencev posveta, so bila sprejeta sledeča

stališča

Reševanje problematike duševno prizadetih oseb in njihovih družin je bilo zaradi obsega in specifičnih potreb v zadnjih dvajsetih letih deležno precej pozornosti. Rezultat teh prizadevanj so različne oblike družbene skrbi, in sicer na področju zdravstva, predšolske vzgoje in varstva, osnovnega šolanja in usposabljanja, varstva in zaposlovanja ter celotne oskrbe za odrasle zmerno prizadete osebe.

V Ljubljani imamo glede na stopnjo razvoja družbene skrbi za duševno prizadete v Sloveniji v različnih oblikah in za različne kategorije prizadetosti sistemsko zaokrožene pogoje. Seveda pa to še ne pomeni, da imamo tudi dovolj kapacitet, ki bi velikemu številu duševno prizadetih nudile enake pogoje in možnosti vključitve v posamezne oblike. Poleg tega je problematika duševno prizadetih in njihovih družin tako heterogena in dinamična, da težko usklajujemo trenutne potrebe z danimi možnostmi.

Ocenjujemo, da je v principu sistemska zaščita duševno prizadetih elementarno dobro urejena, kar velja predvsem za zakonsko zaščito vseh kategorij prizadetih, nekoliko manj pa to velja za družine z duševno prizadeto osebo. Pri izvedbi skrbi za duševno prizadete velja, da je marsikdaj odvisna tudi od materialnih možnosti, predvsem takrat, ko je potrebno zagotovljene pravice realizirati v praksi. V večji meri velja to za nove dejavnosti, ki jih uresničujemo šele krajši čas ali pa jih pripravljamo. Ljubljana ima v različnih institucijah, pa tudi na visokošolskih ustanovah dovolj kvalificiranega kadra, ki je sposoben obvladati in uresničevati vso skrb za duševno prizadete. Ker je na tem področju človeški potencial primarnega pomena, pa vendarle tudi pri skrbi za duševno prizadete opažamo, da so rezultati manjši od možnih zaradi relativno slabe organizacijske povezave med posameznimi področji v tej skrbi.

V zadnjem desetletju je bilo v Ljubljani uresničeno veliko število nalog v zvezi z zaščito zmerno duševno prizadetih. Bistveno manj je bilo poskrbljeno za skupino teže in težko duševno prizadetih, čeprav so se prvi rezultati začeli ka-

zati z izgradnjo Zavoda Dolfke Boštjančič v Dragi. V realnih razmerah današnjih dni ponovno opažamo, da bo potrebno vsaj delno spremeniti naše poglede na problematiko laže duševno prizadetih, saj poenostavljena teza, da se po končanem usposabljanju lahko zaposlijo in se samostojno vključijo v življenje, enostavno več ne velja.

Zato bo tudi nadalje potrebno vso pozornost posvečati tako politiki skrbi za duševno prizadete vseh kategorij in tudi za njihove družine. Seveda pa to ne bo dovolj, če ne bomo jasno in točno opredelili tudi odgovornosti za uresničevanje te politike, ki ne sme biti samo deklarativnega značaja, ampak mora dajati tudi povsem konkretne rezultate.

V takem sistemskem pristopu k skrbi za duševno prizadete bo tako še nadalje potrebno povezovati vse mestne upravne, politične in strokovne potenciale ob obvezni udeležbi staršev. Tako skupščina mesta kot mestne občine in njihovi upravni organi so dolžni stalno spremljati politiko skrbi za ta del someščanov. Sámo spremljanje pa je mišljeno tudi kot ustvarjanje vseh ustreznih pogojev, od prostorskih, materialnih, kadrovskih do splošnih.

Izvajalske organizacije v sistemu za ljudi, ki ne morejo skrbeti sami zase, predstavljajo poglaviten element njihove sistemske zaščite. Vloga teh organizacij ne sme biti zreducirana samo na strokovno izvedbo nalog, temveč morajo biti tako gibalo pobud, strokovnih rešitev za obstoječe in nove oblike skrbi za subjekte obravnave kakor aktivni tvorec lastne identitete v vseh fazah delovanja.

Medsebojna povezanost mora postati praksa pri uresničevanju aktualne politike skrbi za duševno prizadete v Ljubljani in pri operativnih nalogah — strokovnem povezovanju, načrtovanju, prostorskih rešitvah, pa tudi pri organizacijskih oblikah, če je to potrebno, smotrno ali drugače utemeljeno. Ker sistem skrbi za duševno prizadete ni sam sebi namen, je potrebno vanj vedno vključevati na organiziran in skupaj dogovorjen način starše duševno prizadetih ali njihove skrbnike, in sicer pri dogovarjanju o politiki skrbi, pa tudi pri konkretnih programih za uresničevanje teh dogovorov.

Zagotavljanje materialnih pogojev za delovanje sistema skrbi za duševno prizadete v Ljubljani je eden najpomembnejših faktorjev pri konkretni skrbi. Zakonsko in samoupravno dogovorjeno je, kdo skrbi za financiranje. Nekatere dileme v tako imenovanih mejnih dejavnostih morajo biti dogovorjene na mestni ravni, ker gre za dejavnost, ki služi potrebam ljudi.

Kot minimalna merila za preverjanje ustreznosti in kakovosti vseh oblik in vsebin, ki so namenjene duševno prizadetim osebam, so bila v Sloveniji sprejeta in potrjena naslednja temeljna načela:

— načelo zgodnje obravnave (diagnostika, prognoza, terapija, rehabilitacija ali habilitacija),

— načelo domicilnosti in disperzije (razvoj lokalnih jeder in obravnava čim bliže domu),
— načelo multidisciplinarnega pristopa (obvezno timsko delo v vseh sistemih in vseh obdobjih),
— načelo celovite obravnave (prizadeta oseba kot osebnost ter svojci in okolje),
— načelo individualnosti (individualni programi za vsakega otroka ali prizadeto osebo),
— načelo aktivnosti in kontinuitete (aktivna obravnava brez prekinitev),
— načelo integracije in normalizacije (vključevanje v okolje).

*

Na podlagi teh stališč, priloženega gradiva in razprav na posvetu so bili sprejeti naslednji

sklepi

1. Skrb za duševno prizadete osebe vseh vrst prizadetosti in starosti je sestavni del skrbi za občane Ljubljane.

Zaradi svoje specifičnosti mora imeti ta dejavnost zagotovljeno prednostno družbeno zaščito in podporo ter mora biti stalnica v obravnavi skupščinskih, upravnih in strokovnih mestnih ali občinskih organov, ki morajo za ohranitev in razvoj sistema družbenega varstva duševno prizadetih občanov zagotoviti ustrezne materialne, prostorske, kadrovske in ostale strokovne pogoje. Poleg duševno prizadetim je potrebno vso pozornost nameniti položaju in materialnim pogojem življenja družin s prizadetimi osebami.

Nosilci: Skupščina mesta Ljubljana, občinske skupščine, mestni in občinski upravni in strokovni organi

Rok: stalna naloga

2. Duševno prizadetim občanom vseh stopenj prizadetosti moramo zagotoviti stalno, strokovno in brezplačno zdravstveno obravnavo od rojstva do smrti. Razen osnovne zdravstvene zaščite zahteva specifičnost duševne prizadetosti tudi posebne oblike zdravstvene obravnave, v katere je potrebno vključiti tudi zagotovljene mobilne oblike dela. Zavzemamo se in podpiramo zahtevo za ustanovitev Centra za razvojno motene v Ljubljani, ki bi deloval kot avtonomna organizacijska enota v okviru ZD Ljubljana.

Na območju mesta je potrebno oblikovati in uvesti informacijski sistem o duševno prizadetih, ki bi bil osnova za načrtovanje vseh potreb družbenega varstva, to je na področju zdravstva, predšolske vzgoje in varstva, izobraževanja in usposabljanja, varstva in zaposlovanja odraslih in ostalih oblik specifične pomoči tem osebam.

Nosilci: Izvajalske organizacije zdravstvenega varstva v Ljubljani, mestni komite za zdravstveno in socialno varstvo, ZD Ljubljana

Rok: trajna naloga; ustanovitev Centra za razvojno motene — leto 1990, informacijski sistem — leto 1991, mobilna služba — do leta 1992.

3. Pristojni mestni komite in izvajalske organizacije s tega področja morajo še nadalje podpirati in uresničevati specifične oblike vključitve razvojno motenih otrok v redne ali razvojne oddelke pri VVO. Podpiramo pobudo o realizaciji mobilne službe za predšolske otroke z motnjami v razvoju, tako za tiste, ki so že vključeni, kakor one, ki iz različnih vzrokov niso deležni oblik vzgoje in varstva v VVO. Zaradi potrebe po povezovanju, načrtovanju specifičnosti pri organiziranju in zaradi večje strokovnosti se mora koordinativna funkcija, vezana na razvojno motene predšolske otroke, opravljati na mestni ravni. Financiranje te dejavnosti mora potekati v rednem sistemu otroškega varstva, seveda pod posebnimi pogoji, tako da je osnova oddelek, ne pa število vključenih otrok.

Nosilci: Mestni komite za izobraževanje, raziskovalno dejavnost, kulturo in telesno kulturo, strokovna služba tega komiteja — enota za otroško varstvo, VVO v Ljubljani

Rok: stalna naloga; mobilna služba — v letu 1991

4. Nosilec in izvajalec skrbi za laže in zmerno duševno prizadete otroke in mladostnike v tako imenovanem šolskem obdobju je v Ljubljani Zavod za usposabljanje Janez Levec. Poleg osnovne šole s prilagojenim programom mora ta institucija uresničevati programe podaljšanega usposabljanja za laže duševno prizadete, poleg tega pa skrbeti za nadaljnjo vključitev v dodatne oblike usposabljanja. Skupaj z zavodom za zaposlovanje — enota Ljubljana naj zagotovi delovanje samostojne organizacijske enote —Centra za usposabljanje in zaposlovanje laže duševno prizadetih oseb (delovni naziv). Zavod za usposabljanje Janez Levec uresničuje usposabljanje zmerno duševno prizadetih otrok in mladostnikov po veljavnih programih do njihove vključitve v nadaljnje oblike družbene skrbi zanje ali ustrezne življenske rešitve. Usposabljanje zmerno duševno prizadetih otrok in mladostnikov poteka v oddelkih delovnega usposabljanja pri Zavodu za usposabljanje Janez Levec v skrajno neprimernih pogojih. Zato podpiramo pobudo in izražamo zahtevo, da se v okviru gradenj za družbene dejavnosti v Ljubljani zagotove materialni in lokacijski pogoji za izgradnjo oddelkov za delovno usposabljanje na novem prostoru. Sestavni del skrbi za te osebe morajo postati tudi mobilne oblike dela, tako s tistimi otroki in mladostniki, ki iz različnih vzrokov niso vključeni v oddelke za delovno usposabljanje, kakor ostalim, ki tako pomoč potrebujejo. Zavzemamo se, da bi v okviru enot Zavoda za usposabljanje Janez Levec poskrbeli za specifične skupine otrok, ki potrebujejo še dodatno prilagojene pogoje, v programskem in prostorskem smislu (avtistični otroci, otroci s cerebralno paralizo itd.).

Nosilci: Mestni komite za izobraževanje, raziskovalno dejavnost, kulturo in telesno kulturo, Zavod za zaposlovaje — enota Ljubljana, Zavod za usposabljanje Janez Levec.

Rok: trajna naloga; Center za usposabljanje in zaposlovanje — leta 1990, novi oddelki za delovno usposabljanje — do leta 1995, mobilna služba — leta 1991/92.

5. Skrb za uresničevanje družbenih oblik varstva in osnovnega usposabljanja teže in težko duševno prizadetih otrok, mladostnikov in odraslih oseb v Ljubljani je prevzel in jo bo razvijal Center Dolfke Boštjančič. Oblike osnovnega usposabljanja in varstva organizira praviloma za otroke od 7. leta starosti dalje, ne glede na to, ali so bili predhodno vključeni v razvojne oddelke VVO ali so bili doma ali pa v kaki specializirani ustanovi. Poleg dnevnih oblik varstva in osnovnega usposabljanja bo v prihodnosti zagotavljal tudi celodnevno oskrbo za otroke, mladostnike in odrasle osebe s težjo in težko duševno prizadetostjo, poskrbel pa bo tudi za tiste zmerno duševno prizadete, ki zaradi različnih vzrokov ne morejo biti v domači oskrbi. Centru mora mesto Ljubljana za te oblike skrbi zagotoviti ustrezne prostorske in materialne pogoje. Sestavni del omenjenih oblik družbenega varstva morajo postati tudi prevozi v specifičnih primerih, prav tako pa tudi različne oblike strokovnega mobilnega dela za prizadete osebe in njihove starše, če niso deležni stalne organizirane družbene zaščite.

Poleg navedenih oblik skrbi moramo načrtovati, da bo mesto potrebovalo za odrasle in ostarele teže in težko duševno prizadete občane ustrezno namestitev. Zato menimo, da bi moral izvedbo te naloge prevzeti Center Dolfke Boštjančič v dogovoru z ostalimi izvajalci v splošnih ali posebnih socialnih zavodih v specifičnih pogojih.

Nosilci: Mestni komite za zdravstvo in socialno varstvo, Center Dolfke Boštjančič, splošni socialni zavodi, Centri za socialno delo, Mestni komite za izobraževanje, raziskovalno dejavnost, kulturo in telesno kulturo

Rok: stalna naloga; dnevni center za varstvo in osnovno usposabljanje — leto 1990. skrb z odrasle in ostarele težje in težko duševno prizadete — do leta 1994, mobilna služba — leta 1990/91.

6. Varstveno delovni center Tončke Hočevar obravnava odrasle zmerno in teže duševno prizadete osebe v oblikah dnevnega in celodnevnega varstva. Kapacitete tega Centra ne zadoščajo več potrebam, zato bomo morali v Ljubljani skrbno spremljati stanje na tem področju in zagotoviti predvsem v dislociranih enotah prostorske in materialne pogoje za vključitev tistih občanov, ki so potrebni take družbene zaščite. Zavzeli se bomo, da bi Centru zagotovili pogoje za uresničevanje mobilnega dela s tistimi prizadetimi občani, ki žive doma ali so vključeni le v delavnice za delo pod posebnimi pogoji.

Naraščajoče potrebe po zagotovitvi pogojev za življenje ostarelih zmerno in teže duševno prizadetih moramo rešiti s tem, da bomo Varstveno delovnemu centru in splošnim ali posebnim socialnim zavodom omogočili pogoje, da poskrbe za to skupino občanov v specifičnih stanovanjskih pogojih znotraj institucij ali v alternativnih oblikah bivanja.

Nosilci: Mestni komite za zdravstvo in socialno varstvo, VDC Tončke Hočevar, splošni in posebni socialni zavodi, centri za socialno delo

Rok: stalna naloga; varstvo ostarelih — do leta 1992

7. V Ljubljani bomo podpirali vse nove oblike dela z duševno prizadetimi v organizaciji družbenih institucij, organiziranih skupin ali posameznih občanov, ki bodo zagotavljali ustrezne strokovne, prostorske, kadrovske in etične pogoje za uresničevanje dejavnosti v korist duševno prizadetih in njihovih družin. Zavzemali se bomo za strokoven in stalen nadzor nad uresničevanjem vseh oblik dejavnosti.

Udeleženci posveta so sprejeli pobudo, da se organizira posebna strokovna razprava o institucionalni, neinstitucionalni in alternativni obravnavi in varstvu duševno prizadetih.

Nosilci: Institucije, ki v Ljubljani že skrbe za duševno prizadete, nove organizacije, posamezniki, Pedagoška akademija, Višja šola za socialno delo, Društvo defektologov, Društvo za pomoč duševno prizadetim, Društvo za cerebralno paralizo, Društvo za družbeno zaščito norosti

Rok: stalna naloga; strokovna razprava o oblikah dela z duševno prizadetimi — 1990/91

8. Centri za socialno delo so nosilci skrbi za celovito socialno in pravno zaščito duševno prizadetih občanov in njihovih staršev. Centri morajo zagotoviti še boljši pregled nad vsemi nevključenimi duševno prizadetimi in biti aktiven izvajalec socialne politike in konkretne zaščite te kategorije oseb.

Zagotoviti moramo usklajeno strokovno delo z duševno prizadetimi na vseh ravneh, predvsem pa uskladiti merila komisij za razvrščanje in poenotiti doktrinarna vprašanja.

Nosilci: Centri za socialno delo, komisije za razvrščanje, strokovna društva in združenja,

Rok: stalna naloga; delovni posvet članov komisij za razvrščanje v Ljubljani — konec leta 1990

9. V Ljubljani bomo ustvarili pogoje, da bomo do leta 1995 vse ljubljanske oskrbovance iz zavoda Hrastovec-Trate v skladu z željami svojcev in njihovimi osebnimi interesi namestili v različno organizirane skupine, ki morajo biti čim bliže doma. Istočasno bomo z ustvarjenimi pogoji varstva na področju mesta Ljubljane morali prevzeti skrb za vse nove potrebe v lastnem okolju.

Nosilci: Mestni komite za zdravstveno in socialno varstvo, Centri za socialno delo, izvajalske organizacije, skupine, društva in posamezniki

Rok: do leta 1995

10. V mestu bomo stalno podpirali kvalitativen razvoj institucij, ki se profesionalno ukvarjajo s problematiko, ki je kakor koli povezana z duševno prizadetostjo. Izkoristili bomo vse dane strokovne in kadrovske potenciale, ki jih imamo v našem univerzitetnem mestu, in podpirali vsa raziskovalna in ostala strokovna dela, ki duševno prizadetim in njihovim družinam posredno ali neposredno koristijo. Zavzemali se bomo, da bi omogočili pogoje za kadrovsko izpopolnitev vseh strokovnih mest v institucijah, ki strokovnjake posameznih usmeritev potrebujejo pri svojem delovanju. Pernamentno izobraževanje strokovnih delavcev mora postati stalna praksa vseh delavcev, ki delujejo v posameznih institucijah, in kadra, ki se ob svojem delu srečuje z duševno prizadetimi osebami (učitelji osnovnih šol, zdravniki v ambulantah ipd). Spodbujali bomo razvoj specifičnih programov na vseh visokošolskih ustanovah in kadrovskih šolah, ki bi upošteval zahteve po novih vsebinah in potrebah obravnave duševno prizadetih oseb.

Nosilci: Vse obstoječe institucije, ki se ukvarjajo z duševno prizadetimi ali njihovo problematiko, visokošolske ustanove, osnovne šole, strokovna društva in združenja.

Rok: stalna naloga

11. V društvu za pomoč duševno prizadetim za mesto Ljubljana, v drugih društvih in družbenih organizacijah in zvezah bomo delovali skupaj z upravnimi organi za nadaljnje podružbljanje problematike duševno prizadetih in njihovih družin. Upravni in strokovni organi občin in mesta morajo stalno spremljati uresničevanje politike skrbi za duševno prizadete občane ter v okviru svoje pristojnosti uresničevati sprejete programe in naloge.

Nosilci: Skupščine mesta in občin, Društvo za pomoč duševno prizadetim za mesto Ljubljana, ostala društva in družbene organizacije, upravni in strokovni organi.

Rok: stalna naloga

12. Zavzemali se bomo, da bi v mestu ustvarili tako medčloveško klimo, ki bi tudi duševno prizadetim priznavala pravico biti drugačni, toda enaki med someščani. Zato bomo bolj zavzeto osveščali občane o problematiki duševno prizadetih v različnih medijih in v neposrednih stikih s prebivalci Ljubljane.

Nosilci: Skupščine mesta in občin, upravni in strokovni organi, družbene organizacije in društva, vsi občani.

Rok: stalna naloga

POSVET O DRUŽBENI SKRBI ZA DUŠEVNO PRIZADETE
V LJUBLJANI — priloga revije Naš zbornik
Izdala in založila: Zveza društev za pomoč duševno prizadetim Slovenije, Ljubljana, marec 1990

2. varstvo v drugi družini,
3. nadomestilo za invalidnost,
4. dodatek za tujo nego in pomoč.

Kot oblike varstva v splošnih in posebnih socialnih zavodih našteva: dnevno varstvo, občasno varstvo z nastanitvijo in oskrbo v zavodu ter stalno varstvo z nastanitvijo in oskrbo v zavodu.

Stanje in problemi v Ljubljani

Dnevno varstvo je organizirano le v Varstveno delovnem centru Antonije Hočevar (VDC), v splošnih zavodih pa ne. VDC vključuje le zmerno in teže duševno prizadete odrasle, pa tudi skupino kombinirano prizadetih.

Potrebno bi bilo organizirati tudi **dnevno varstvo teže in težko duševno prizadetih in kombinirano motenih.** Zaradi oddaljenosti zavoda na Škofljici bi bilo tam moč urejati dnevno varstvo le za okoličane, za vse ostale pa bi morali najti kakšne druge možnosti: morda bi bile to vsebinsko ločene enote v splošnih socialnih zavodih ali podaljšanje varstva (glede na starost) v razvojnih oddelkih VVO, morda v opuščenih kapacitetah VVO celo samostojne enote v vsaki občini, posebej v mestnem okolju in posebej v primestnih. Ob tem je treba urediti tudi možnost prevoza.

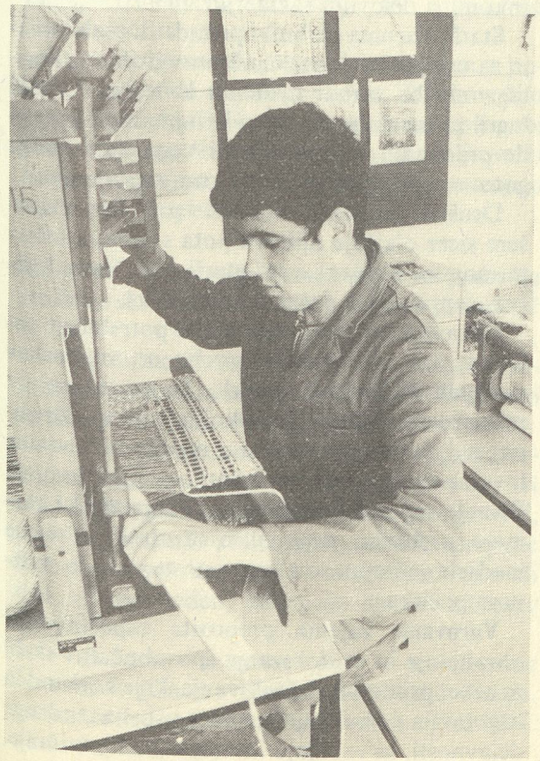

Za tiste, ki ostajajo v domačem varstvu, pa je potrebno urediti možnost **občasnih** oziroma **kratkotrajnih sprejemov** v dnevno ali zavodsko varstvo (za zavodsko varstvo je to urejeno v zavodu na Škofljici), **mobilno službo** za strokovno in drugačno pomoč na domu ter **stalno zdravniško in zobozdravstveno službo.**

Občasno varstvo z nastanitvijo in oskrbo v zavodu se je začelo v VDC in v zavodu na Škofljici, posamezniki so celo v splošnih socialnih zavodih, ki pa na splošno za takšne sprejeme niso pripravljeni (negovalni oddelki so polni).

Stalno varstvo tudi ni zadovoljivo urejeno. Manjše število teže in težko duševno prizadetih iz Ljubljane je v oskrbi splošnih socialnih zavodov, največ jih je v Hrastovcu in na Škofljici, nekaj še v VDC. Od celotnega števila jih je 60 % v zavodskem varstvu (vseh je 155).

Možnost stalnih sprejemov se glede na kapacitete VDC in zavoda na Škofljici krči, ob reorganizaciji zavoda v Hrastovcu pa tudi ni pričakovati več možnosti za sprejem, pa še preoddaljen je za svojce in so stiki zelo redki. Ugotavljamo precejšnje število prošenj za premestitev v zavod na Škofljici. Za dodatno duševno bolne in vedenjsko motene pa je Hrastovec še vedno edini zavod. Glede na te podatke bo potrebno za ljubljansko območje razmišljati o širitvi zavodskih kapacitet ali pa morda o oženju sprejemov varovancev iz drugih delov Slovenije.

Varstvo v drugi družini je za ljubljansko območje neznačilno za urejanje življenjskih razmer odraslih teže in težko duševno prizadetih (nekaj več je primerov, ko gre za zmerno duševno prizadete). Običajno gre za varstvo pri sorodnikih, ki pa ni vedno primerno (dedni dogovori).

Nadomestilo za invalidnost od aprila 1984 prejemajo vsi teže in težko duševno prizadeti občani, ki jim je bil priznan status invalida po novem zakonu in nimajo pravic do pokojnine po drugih predpisih. Status se ugotavlja na zahtevo strank oziroma zakonitih zastopnikov ali pa, kar je največkrat, po uradni dolžnosti, na pod-

lagi evidence o teže in težko prizadetih občanih, ki se vodi pri centrih za socialno delo v matični knjigi razvrščenih. Redki neevidentirani primeri se še pojavljajo.

Nadomestila se redno usklajujejo, zdaj tudi večkrat letno. Tistim, ki prejemajo razliko med nadomestilom in pokojnino oziroma deležem pokojnine (družinske), pa se razlika uskladi enkrat letno, uskladitve same pokojnine pa seveda večkrat letno (SPIZ). Pri tistih, ki imajo pokojnino ali družinsko pokojnino, smo ugotovili, da nimajo vedno urejenih vseh pravic, ki iz družinske pokojnine gredo, tako varstvenega dodatka kot tudi pravice do dodatka za tujo nego in pomoč. Napako vidimo deloma pri vlagateljih, deloma pa tudi pri sami službi SPIZ, ki jih na te pravice posebej ne opozarja.

Dodatek za tujo nego in pomoč se dodeljuje invalidom, ki so v celoti ali deloma potrebni tuje nege in pomoči pri opravljanju vseh ali večine osnovnih življenjskih potreb. Tisti, ki so materialno ogroženi ali so materialno ogrožene njihove družine, pa pridobe pravico še do posebnega »socialnega dodatka«. Ker se za kriterij materialne ogroženosti upoštevajo merila samoupravnega sporazuma o uresničevanju socialno varstvenih pravic, je teh upravičencev zelo malo — merilo je minimalna socialna varnost.

Dodatek za tujo nego in pomoč invalidom po zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb je **nižji** od dodatka, ki ga prejemajo družinski upokojenci.

Zaradi strogih kriterijev pri ocenjevanju potrebe po tuji negi in pomoči tudi **vsi** teže in težko duševno prizadeti **ne prejemajo** dodatka za tujo nego in pomoč ali prejemajo le manjšega.

S pridobitvijo statusa invalida po zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb se invalidi tudi zdravstveno zavarujejo, **niso** pa v **celoti oproščeni participacije** pri plačilu zdravstvenih storitev. Tu so izenačeni z drugimi invalidi, ki so participacije oproščeni le deloma. **Oprostitev participacije** je možna le na podlagi socialnih razmer (če sam ali družina ne dosega dogovorjene ravni socialne varnosti po že prej omenjenem samoupravnem sporazumu. Participacije zdravstvenih storitev so **oproščeni**, če so **v popolni oskrbi zavoda.**

Nadomestilo za invalidnost in dodatki za tujo nego in pomoč za invalide, ki žive v domači oskrbi, **ni zadostna**. Če to na primer primerjamo s stroški oskrbnine v zavodu, vidimo, da so ta sredstva **štiri do petkrat manjša. Ostale materialne pravice,** kot so: otroški dodatek, denarne pomoči v socialnem skrbstvu in posredno še druge materialne pravice iz kroga socialno varstvenih pomoči, pa so vezane na materialni položaj družine oziroma njeno minimalno socialno varnost, tako da le malo družin odraslih invalidov prejema take pomoči.

Tudi ostale **olajšave**, ki jih imajo družine prizadetih, niso povsem zadostne: gre za olajšave pri plačilu **davščin** — invalidnina se všteva v dohodek, potem oprostitev plačila davkov pri nakupu avtomobila, če je odrasel invalid tudi telesno prizadet (slep ali z vsaj 80 % okvaro spodnjih okončin), bolj ali manj ugodne možnosti za najetje **posojila** na podlagi vezave dinarskih sredstev po internih pravilnikih bank, pa še pravica do dodatnih pet dni delovnega **dopusta** staršem, ki oskrbujejo teže prizadete otroke, po zakonu o delovnih razmerjih.

Starši oziroma skrbniki prizadetih oseb morajo za uveljavljanje različnih pravic obiskati različne službe zaradi različnih kriterijev in tudi meril za invalidnost, opravljati ponovne preglede pri raznih specialistih ali komisijah, kar je gotovo mučno zanje in večkrat nepotrebno.

Društvo za pomoč duševno prizadetim staršem sicer olajšuje njihova pota s točnim informiranjem, vendar pa vsi starši niso člani društva, čeprav jih k temu spodbujamo.

Obravnavane prizadete osebe potrebujejo **celovito skrb**, ki vsebuje predvsem **zagotovitev osnovnih življenjskih potreb.** Te so: bivanje v primernem življenjskem okolju, kot npr. družina, svojci, rejniška družina, manjše avtonomne bivalne enote in večji namensko grajeni domovi. **Bivanje** mora nuditi urejene stanovanjske razmere, prehrano, nego, skrb za zdravje, urejene medsebojne odnose s čustveno toplino in možnost počitka.

Varovanje zajema preproste zaposlitve za ohranjanje in pridobivanje sposobnosti v skrbi za sebe, primerno zaposlovanje, ki je koristno in zagotavlja doživljanje lastnega uspeha ter druge dejavnosti, ki vzbujajo interes za kontaktiranje, socialne odnose, orientacijo ter glasbeno-likovno, gibalno-ritmično in govorno ali drugačno izražanje.

Obravnavane osebe zmorejo doživljati ugodje in neugodje pa tudi čustveno toplino. Ob vztrajnem pedagoškem vodenju si s posnemanjem in ponavljanjem pridobivajo pozitivne navade. Pridobivajo si vztrajnost za primerno enostavno zaposlitev. Ob zanesljivem in čustveno toplem pedagoškem vodenju postanejo vodljivi. V spodbudnem okolju si pridobijo sposobnost doživljanja medsebojnih človeških odnosov.

Staršem je potrebno omogočiti, da se učijo sprejemati prizadeto osebo. Družba naj omogoča, da družina živi specifično življenje, staršem pa zagotavlja normalno družbeno aktivnost (podaljšani dopust, prednost pri urejanju stanovanjskih razmer, večje ugodnosti pri nakupu avtomobilov za prevoz prizadetih, prednosti pri koriščenju zdraviliškega turizma). Starši potrebujejo pomoč na domu pri varovanju, negi, usposabljanju in zaposlovanju prizadete osebe in organizirana srečanja za prijateljsko zbliževanje, izmenjavo izkušenj in strokovno obveščanje.

Ko prizadeta oseba ostane brez staršev, je potrebno pridobiti najbližje svojce, da pomagajo preraščati in blažiti čustveno praznino ob izgubi staršev in organizirati mrežo prostovoljcev, ki bodo pripravljeni, da se prijateljsko povezujejo s prizadeto osebo.

Kaj potrebujemo v ljubljanski regiji na področju družbene skrbi za teže in težko duševno prizadete?

— Mobilno službo za tiste teže in težko duševno prizadete, ki so v domači oskrbi in njihovi starši potrebujejo občasno strokovno pomoč,

— dnevno varstvo (neke vrste vrtec za odrasle), verjetno se bodo izoblikovale dve do tri oblike (CP) glede na podkategorije prizadetosti,

— kratkotrajne, občasne in začasne sprejeme (t. i. short term tretman) v zavodih za dan ali dva, vikend, teden, od enega do več mesecev ipd.,

— možnost internatske — celodnevne obravnave (Center Dolfke Boštjančič Draga, enota Dom Škofljica) ali negovalna enota VDC ali še kaj drugega,

— v vseh oblikah obravnave aktiven pristop in okupacijo ter v manjši meri tudi delo,

— stalno organizirano splošno zdravstveno obravnavo in psihiatrično, nevrološko, ortopedsko, fiziatrično, stomatološko itn. specialistično obravnavo,

— stalno skrb za družino oziroma svojce.

Kdo so možni izvajalci? To so predvsem:

Center Draga — Dom Škofljica, Varstveno delovni center, centri za socialno delo, zdravstveni domovi in drugi družbeni subjekti.

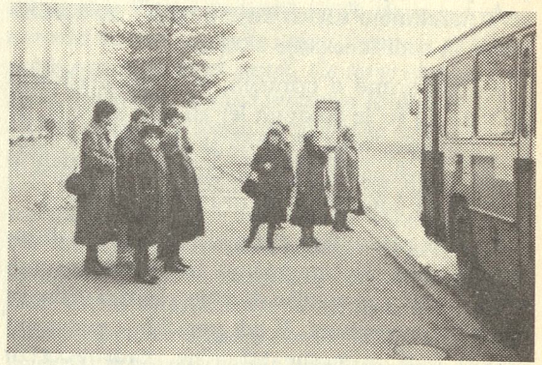

Skrb za odrasle zmerno in teže duševno prizadete v varstveno delovnem centru Antonije Hočevar

VDC je bil ustanovljen leta 1968, da bi skrbel za odrasle duševno prizadete občane. To so bili tisti, ki niso bili sposobni šolanja v šolah s prilagojenim programom in ki so bili že prestari za vključitev v na novo ustanovljene oddelke za delovno usposabljanje. Jasno je bilo že na začetku, da so to tisti, ki si niso sposobni sami zagotavljati socialne varnosti. Dejavnost centra je bila usmerjena na tisto, kar zmorejo v smislu zaposlovanja pod posebnimi pogoji in socialnega vedenja ob vodenju v odprtem okolju. To je omogočalo ohranjanje osebnosti prizadetih in normalno družbeno aktivnost njihovih svojcev.

V več kot 20-letni zgodovini se je število vključenih varovancev povečalo od 15 na čez 170. V tem času je VDC od začetnega dnevnega varstva z usposabljanjem in poskusov zaposlovanja prišel v svojih programih do zaposlovanja pod posebnimi pogoji, domskega varstva, skrbi za zdravje in organizacije prostega časa. Koncept sestavljenosti storitev in prostorske razpr-

šenosti v urbano okolje je verificirala MK SZDL Ljubljane na posebnem posvetovanju leta 1978. Občani Ljubljane pa so ga v dobršni meri pomagali realizirati s programom samoprispevka III. Koncept se je razvijal skladno s potrebami prizadetih občanov in z njihovimi družinskimi okolji. Heterogenost vključenih oseb se je do neke mere izražala v potrebi po direktni fizični pomoči v skrbi za sebe, po pedagoškem vodenju pri opravljanju skrbi za sebe, po usposobljenosti za delo pod posebnimi pogoji in po nivojih komuniciranja. Navedena dejstva narekujejo ustvarjanje pogojev za združevanje in tudi ločevanje skupin.

Ko govorimo o odraslih, mislimo predvsem na tiste, ki so že srednjih let ali celo starejši, ne pa na mladostnike. Pri njih je »odraslost« celoviteje izražena zaradi ustaljenih vedenjskih vzorcev in zmanjševanja družinskih vplivov.

VDC je zaradi tega razvijal **sistem malih dislociranih enot,** ki omogočajo izvajanje dnevnih oblik varstva **za manjše skupine v bližini stalnega bivališča varovancev.** V teh pogojih je potrebno razviti tudi primerne tehnične, kadrovske in ekološke razmere. Oblike zaposlovanja se izogibajo monokulturam, da bi lahko dosegali razpon od enostavnih zaposlitev do delovnih faz na profesionalnem nivoju. Vse oblike zaposlovanja pa so v specifičnih oblikah podvržene pogojem trga (količina, kvaliteta, roki, cene). Izkušnje kažejo, da naj bi v strukturi prizadetih v VDC število tistih, ki niso sposobni zaposlovanja pod posebnimi pogoji, ampak so potrebni le varstva z okupacijo, ne presegalo 1/3, kadar se direktno združujejo. Če bi bilo to razmerje porušeno, bi dobro usposobljeni začeli izgubljati stopnjo usposobljenosti, ostali pa ne bi bili deležni pogojev aktivnega okolja. Združevanje v različno velikih delavnicah in dislociranih enotah omogoča oblikovanje skupin glede na raven komuniciranja. Ista načela veljajo tudi v domskem varstvu in prostem času. V domskem varstvu je potrebno omogočiti bivanje v manjših enotah tistim, ki so tega sposobni.

Razvoj dejavnosti v tej smeri daje možnost **spoštovanja intimnosti** in omogoča tudi partnerstvo med spoloma. Vse življenje prizadetih oseb, vključenih v VDC, se odvija v objektih, ki so v mestnem okolju, kar naj bi vodilo k čim večji stopnji normalizacije. Ostaja pa zahteva, da vključeni varovanci ob vodenju tako okolje obvladujejo. Tako se prizadeti občani **vključujejo v vsa dogajanja** svojega neposrednega okolja brez poudarjanja specifike. Z obstoječo organizacijo in v danih pogojih VDC dosega v tem trenutku strokovno raven dela, ki velja v tem delu Evrope. Vključenih je 147 varovancev v teh enotah, od teh jih je 56 v domskem varstvu, ostali pa hodijo še vsak dan domov. V VDC je zaposlenih 53 delavcev.

Kako naprej?

1. Varovanci, ki ostarijo oziroma oslabijo, potrebujejo posebne pogoje, ker je okolje zavoda zanje prezahtevno. Potrebujejo predvsem ustrezno zdravstveno nego in oskrbo in možnost mirnega življenja.

2. Na pobude VDC je danes zdravstvena oskrba do neke mere urejena, vendar ni celovita in poenotena.

3. Trenutno so v VDC varovanci iz 14 občin, čeprav je prvenstveno namenjeno Ljubljančanom. Zato bi bilo potrebno spodbuditi predvsem primestne občine, da same zagotove kapacitete za eksterno varstvo pa tudi za domsko.

4. Zakonska določba, da so starši dolžni skrbeti za svoje otroke, je za varovance stare 40 in več let, nesmiselna. Če so starši takrat še živi, celo zase težko skrbijo.

5. Odrasle prizadete osebe bi morale uživati posebno pravno zaščito, ne da se jim odvzema opravilna sposobnost. Današnji odvzem pomeni grob poseg v osebno integriteto in tepta osnovne človekove pravice.

6. V Ljubljani si moramo prizadevati, da bi VDC lahko razvijal dnevno varstvo z zaposlovanjem tudi v občinah Vič in Center. Prizadevati si moramo, da bi postopno na celotnem področju mesta pridobili več manjših stanovanjskih enot.

Dušan Parazajda in Francka Jakič, Maja Makarovič, Pavel Smolej, Alenka Taštanovska

---

Pomanjkanje osveščenosti zelo otežuje položaj družin z duševno prizadetimi člani.

SKLEPI MORAJO DEJANSKO UPOŠTEVATI POTREBE PRIZADETIH LJUDI

Glede na to, da so moje skušnje pri delu z duševno prizadetimi ljudmi omejene (saj jih poznam predvsem preko Hrastovca), bo moja kritika temeljila predvsem na branju predočenega dokumenta kot odseva nekega pomembnega dela stanja na tem področju, moji pomisleki pa bodo v večji meri načelni in se bodo bolj tikali paradigmatskih zasnov delovanja na tem področju. Zato pa upam, da bom v svojih predlogih toliko bolj konkreten.

Prvo, kar pade v oči pri branju dokumenta, je to, da je pisan predvsem s stališča strokovnjakov, ki delajo v ustanovah, ki začrtujejo področje duševne prizadetosti. To samo po sebi ne bi bilo nič narobe, če ne bi hkrati pomenilo, da se na tak način nič ne zve o konkretnih problemih in težavah, ki jih doživljajo duševno prizadeti in njihovi svojci. V dokumentu ni skoraj nič omenjena stigma, družbena izobčenost in izolacija, ki prizadene duševno prizadete. Zanemarjeno je nerazumevanje, diskriminacija in teptanje človeških in občanskih pravic, ki so ga deležni duševno prizadeti in njihovi svojci (neredko tudi prav od ustanov in zavodov, katerih deklarirani cilj je prav pomoč prizadetim). Da ne omenjam neomenjanje čisto praktičnih vsakdanjih in eksistenčnih težav, s katerimi se soočajo duševno prizadeti ter njihovi svojci (npr. preobremenjenost, pregorevanje, ločitev, izguba in trajna odvisnost, ipd.). In vendar so to stvari, ki sodijo na tako posvetovanje, ki naj bi imelo vpliv na družbeno zaznavanje tega problema in na kvaliteto življenja duševno prizadetih in njihovih družin.

Namesto tega najdemo v dokumentu teme, ki sledijo ozki upravno administrativni logiki parcialnih interesov posameznih strok in posameznih institucij[1]*. Te se tičejo institucionalnega organiziranja, delitve dela med strokami, ugotavljanja statusa quo in tehničnih problemov v tovrstnih ustanovah. To me navaja k misli, da je potrebno narediti na tem področju nekaj, čemur bi se lahko reklo paradigmatski zasuk. Če torej obstoječi sistem temelji na prevladi interesov ustanove, je potrebno stremeti k temu, da službe na tem področju izhajajo predvsem iz konkretnih potreb uporabnikov. Evidenca razvojno motenih ali duševno prizadetih je na primer potrebna za planiranje velikih, togih institucionalnih sistemov in programov. Medtem ko majhne, samorasle oblike predstavljajo že hkrati evidentiranje in odgovore na potrebe uporabnikov. Če sedanja paradigma govori o ozaveščanju in prosvetljevanju staršev, pomeni zasuk tudi to, da se staršem in drugim svojcem prizna znanje in izkušnje, ki so jih v dolgih letih življenja s svojim prizadetim svojcem pridobili, da izvajalci prisluhnejo uporabnikom in se od njih začnejo učiti. Tak bolj induktiven pristop je potreben tako na tem področju kot drugod, kjer se dela z ljudmi, če naj družbene dejavnosti pomenijo manifestacijo dejanske človeške solidarnosti. Glede na to, da je Društvo eden izmed pobudnikov tega posveta, lahko tudi ta posvet štejemo kot enega od znanilcev takega zasuka.*

Glede na to in tudi s strokovnega pogleda pogrešam na tem posvetu najavo konceptov, kot so ***dezinstitucionalizacija***, ***normalizacija*** *življenja duševno prizadetih,* ***avtonomno (samostojno) življenje***, *državljanske in človeške* ***pravice*** *duševno prizadetih,* ***novi akterji*** *na področju skrbi za duševno prizadete (skupine za samopomoč, skupine svojcev, prostovoljne organizacije), ki so sicer pogosti v tovrstni tuji literaturi in razmišljanju o duševno prizadetih.*

Ob tem ne gre prezreti, da obstoječa skrb in varstvo duševno prizadetih sloni ravno na zavodski obravnavi in nadalje, da kolikor je nek zavod

---

[1] *Tako je na primer med potrebami razvojno motenih oseb na* ***prvo mesto*** *postavljena potreba, da so motnje čimprej odkrite. Ali pa, ko se naštevajo prednosti homogenih razvojnih oddelkov v vrtcih, se postavijo na prvih šest mest institucionalne potrebe, šele zadnja — sedma — se tiče neposredno uporabnikov, medtem ko se vse negativne plati tičejo neposredno uporabnikov. S temi pripombami pa seveda ne želim poseči v diskusijo o potrebnosti odkrivanja ali ustreznosti homogenih ali heterogenih razvojnih oddelkov, ampak samo ilustrirati trditev, da logika sedanjega razmišljanja izhaja predvsem iz institucionalnih predpostavk, ne pa iz potreb duševno prizadetih in njihovih svojcev.*

humaniziran in moderniziran, še vedno — kot vsi zavodi od vzpostavitve zavodskega varstva v 17. stoletju — vztraja v nekaterih svojih lastnostih kot socialna deponija, v stremljenju po racionalno urejeni družbi. To omenjam zato, ker je zaslediti prizadevanja (npr. mobilne službe, namestitev v tuje družine, sramežljivo omenjanje stanovanjskih skupin ipd.), ki bi lahko bila v svojem učinku dezinstitucionalizacijska, se pravi bi pomenila preseganje take družbene vloge zavodov. Ta prizadevanja srčno pozdravljam in hkrati izražam bojazen, da lahko ob vztrajanju stare paradigme pomenijo le širitev institucionalne, azilarne logike onkraj fizičnih meja azila.

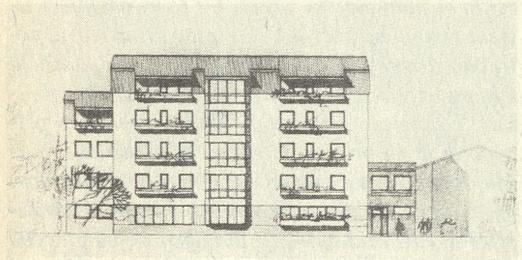

Predlogi

1. Moj prvi predlog je torej še vedno splošen, in sicer ta, da se med stališča vključi doktrinaren sklep, ki bo vključeval dezinstitucionalizacijo kot osnovno strateško podlago in potrebe uporabnikov kot izhodišče razvoja družbene skrbi za duševno prizadete v Ljubljani kot tudi način, kako se lahko to doseže.

2. Takoj naj se začne eksperimentalno uvajanje samostojnih stanovanjskih skupin za duševno prizadete ljudi.

3. V Ljubljani naj se omogoči delovanje prostovoljne službe, katere naloga bo organiziranje in animiranje prostovoljnega dela in samopomoči na tem področju. Nosilci tega naj bodo Društvo za pomoč duševno prizadetim in Odbor za družbeno zaščito norosti.

4. Do leta 1995 je potrebno preseliti vse ljubljanske oskrbovance iz Hrastovca nazaj v Ljubljano, in sicer ne v obstoječe zavode, ampak v niz oblik, ki bodo omogočale glede na sposobnosti posameznika karseda samostojno in v družbo vključeno življenje (stanovanjske skupine, namestitev v lastno in tujo družino ipd.).

Vito Flaker

Zdravstveno varstvo obsega tri starostna obdobja otrokovega razvoja; vsako od njih pa ima določene posebnosti:

a) Za obravnavo predšolskih otrok je potrebno uvesti računalniško podporo epidemiološkemu spremljanju, organiziranje mobilne službe, kontinuirano izobraževanje, načrtovani prehod iz ene oblike uspabljanja v drugo. Tako se bo dvignila kakovost zdravstvenega standarda teh otrok.

b) V šolskem obdobju bomo zagotovili napredek z revitaliziranjem začetega dela v ambulanti za prizadeto mladino, tako da se bo delo te ambulante reorganiziralo v ***Center za zdravstveno varstvo razvojno motenih ZD Ljubljana.***

V Centru bo deloval informacijsko dokumentacijski sistem, v njem bodo združeni pri delu vsi profili osnovnega zdravstva, ki delajo za to populacijo. Zdravstveni dom Ljubljana organizira tako kot v predšolskem tudi v šolskem in odraslem obdobju preventivno, mentalno higiensko in defektološko habilitacijo in spremljanje razvojno motenih v sodelovanju z ostalimi zavodi, šolami, centri delovnega usposabljanja v Ljubljani.

c) Zdravstveno varstvo razvojno motenih odraslih je na začetku svojega dela, zato je potrebno opredeliti populacijo in vsebino celostne skrbi, uvesti preventivne programe ter določiti nosilce zdravstvenega varstva.

*

Pri vključevanju prizadetih otrok v vrtce se oblikuje ustrezen odnos otrok in njihovih staršev do prizadetih, to pa je pomemben prispevek k osveščanju.

*

Duševno prizadeti imajo enake pravice tudi na področju spolnosti; imeti morajo tudi enake pogoje za vzgojo na tem področju. Ni potrebno, da do podrobnosti vedo, kako deluje njihovo telo, seznanjeni pa morajo biti z bistvenimi telesnimi spremembami in dogajanjem.

Lahko se zgodi, da so izpostavljeni zlorabam, zato jih je potrebno zaščititi. Omogočiti je potrebno ustrezno svetovanje prizadetim in tudi njihovemu okolju — staršem ter delavcem v ustanovah.

Okolje mnogokrat zanika njihovo spolno identiteto in njihove pravice. Zavedati se moramo dejstva, da se odzivajo tem bolj normalno, v čimbolj normalnem okolju odraščajo.

iz naših društev in ustanov

OBČNI ZBOR DRUŠTVA V ŽALCU

Društvo za pomoč duševno prizadetim v občini Žalec je imelo 12. januarja v šoli Ljuba Mikuš v Žalcu svoj redni letni občni zbor.

Razen staršev prizadetih otrok in drugih članov društva so se občnega zbora udeležili tudi predsednik Zveze Ivo Škof iz Ljubljane in predstavnika sosednjih društev — Stane Brglez iz Celja in Peter Jeršič iz Šentjurja pri Celju. Žal ni bilo predstavnikov družbeno-političnih organizacij in skupnosti pokojninsko-invalidskega zavarovanja, čeprav jih je društvo povabilo.

Predsednik našega društva, Rihard Kopušar, je v svojem poročilu izrazil velik optimizem in zadovoljstvo nad dobrim delom v samem društvu za pomoč duševno prizadetim v občini Žalec. Pohvaliti moram starše prizadetih otrok, našo šolo Ljuba Mikuš v Žalcu, zdravstveno ustanovo v Žalcu, SPIZ ter kolektive in tudi obrtnike v občini, saj so bili s svojim požrtvovalnim in zagnanim delom vedno pripravljeni pomagati društvu.

Društvo za pomoč duševno prizadetim je bilo ustanovljeno v Žalcu leta 1970 v okviru osnovne šole Ljuba Mikuš. To šolo obiskuje 83 učencev, razen tega je več kot 150 duševno prizadetih otrok v varstvu staršev doma, več kot 80 pa jih je v raznih socialnih zavodih, tako na Golovcu v Celju, na Tratah, v Hrastovcu, v Črni, Dornavi in Lukavcih, kjer so jih obiskali predstavniki našega društva, jim zaželeli srečno novo leto in jim izročili skromno darilce.

Lani je društvo s pomočjo Gozdnega gospodarstva Žalec priredilo za prizadete otroke in njihove starše piknik, ki je bil odlično izveden, pa tudi udeležba je bila dobra. Zveza društev za pomoč duševno prizadetim je omogočila letovanje v Umagu tudi trem družinam iz našega društva.

Program dela, ki smo ga sprejeli za letošnje leto, je obsežen in v teh kriznih časih tudi zahteven. Vse začrtane naloge bomo lahko uresničili samo s sodelovanjem prav vseh članov društva — staršev in z vsestransko pomočjo širše družbene skupnosti, ki je do zdaj zmeraj znala prisluhniti našim potrebam. Zavedamo pa se, da smo predvsem sami odgovorni za razvoj našega društva, zato je vsak član dolžan v okviru svojih možnosti prispevati k uresničevanju zastavljenega programa. Prva zamisel je bila namenjena praznovanju Dneva žena za mame prizadetih otrok. Druga naloga pa je povabiti na tekmovanje vsa šolska športna društva osnovnih šol s prilagojenim programom iz cele Slovenije v atletiki in športnih igrah.

Podelili smo tudi priznanja za prizadevno in požrtvovalno delo osnovni šoli Ljuba Mikuš Žalec in predsednici Vladi Rode, Gozdnemu gospodarstvu Žalec pa za pomoč pri raznih akcijah društva.

Jože Grobelnik

SREČANJA

Nekega lepega decembrskega dne sem se odpravila v delavnico pod posebnimi pogoji v Črno na Koroškem, kjer je na delu 21 varovancev, ki prihajajo na delo od doma; vodja delavnice je tovariš Simon Potočnik.

Namen obiska je bil preživeti nekaj časa v njihovi sredini in se z njimi pogovarjati. Zelo vzradoščeni so ob vsakem obisku, da lahko pokažejo svoje delovno mesto in izdelke, na katere so zelo ponosni. V delovnih plaščih, vsak za svojo delovno površino so resni, pravi delavci. Lepo je gledati, kako se vsak po svojih močeh trudi za čimvečji dosežek. Vmes je slišati govorjenje, šale in smeh, kar pripomore k boljšemu počutju. Tu je tudi spodbuda njihovih tovarišev, ki se trudijo, da jim olajšajo oziroma približajo delo na čim lažji način.

Seveda ne manjka problemov in tu so potrebni stiki z domom — družino v različnih oblikah, od telefonskih pogovorov do obiskov strokovnjakov na domu ali staršev v delavnici. Neposredno se je najlaže pogovoriti, predvsem o večjih težavah. In prav je tako, saj mladostnik vidi, da mu njegov tovariš želi pomagati skupaj s starši. Včasih pa mora vodja delavnice prevzeti vlogo staršev, ko le-ti odpovedo in ne znajo poiskati rešitve. Starši si želimo takih oblik sodelovanja, ki naj bi bilo še bolj poglobljeno, kajti vedno se najde pot do človeka.

V skrbi in tudi sreči smo si starši naših mladostnikov enaki in zaradi tega moramo skupaj reševati probleme in iskati zanje vedno najboljše rešitve.

Varovanci, ki so v celodnevnem varstvu, imajo lepo urejene bivalne prostore, ki nadomestijo marsikateri dom (predvsem, kjer ni več roditeljev).

V celoti gledano je ozračje v delavnici kot v veliki družini, kjer starševsko skrbijo za naše mladostnike, jih vodijo in usmerjajo po pravi življenjski poti. Starši smo srečni, da nismo sami s svojimi problemi. Vemo, da lahko vedno poiščemo pomoč, pripravljeni so nam pomagati ob vsakem času.

Ena podobnih oblik stikov je organiziranje aktivov mladostnikov, za katere je dalo pobudo Društvo za pomoč duševno prizadetim Ravne na Koroškem skupaj s Centrom za socialno delo na Ravnah.

Aktiv je bil ustanovljen 15. 4. 1989 in ima sedež na Ravnah. Člani se sestajajo enkrat mesečno.

Udeležba je polnoštevilna, prihajajo tudi iz drugih krajev. Program je različen: od pogovorov, poslušanja glasbe, igranja raznih družabnih iger, sprehodov, do športnih aktivnosti na prostem. Koordinator aktiva je socialna delavka Marjana Veberič.

Odziv je narekoval organiziranje aktiva tudi v Mežici, skupno s Črnjani, s podobnim programom — tudi enkrat mesečno. Koordinator bo socialna delavka Jelka Kovač.

Teh srečanj se lahko udeležimo tudi starši in izmenjamo svoja mnenja in izkušnje; zaželeno je sodelovanje in pomoč v skupnih akcijah. Po skušnjah iz Raven so srečanja zelo uspešna, fantje in dekleta radi prihajajo in se izredno dobro počutijo, za starše pa je ta oblika tudi neke vrste razbremenitev.

V bodočnosti želimo nabaviti razne didaktične pripomočke in družabne igre, video in avdio opremo, ipd.

Z uvedbo aktivov mladostnikov smo napravili korak bliže k našim otrokom in korak k njihovemu lepšemu vsakdanu.

V novem 1990. letu želim vsem družinam s prizadetimi otroki, njihovim prijateljem, delavnici, Zavodu, Zvezi društev in ostalim, ki nam pomagajo, obilo uspehov, veselja, sreče in osebnega zadovoljstva.

Tomaževa mama

Tisti, ki veliko govorijo in malo naredijo, ker vso energijo porabijo za čvekanje, me najbolj razkurijo.

Štefan

FANTJE IN DEKLETA IZ MENGŠA SO DOBILI NOVO DOMOVANJE

Spet se je zgodilo nekaj novega in pomembnega — za javnost čisto neopazno! V Mengšu so konec lanskega leta odprli enoto za mlade invalide, ki deluje pri domu počitka. Pod tem imenom pa se skriva posebna enota, namenjena bivanju odraslih duševno prizadetih oseb, ki sicer delajo v invalidskem centru v Mengšu.

V Mengšu so pred kratkim obnavljali in preurejali dom počitka. Odločili so se, da hkrati s prenovo poskrbijo tudi za nove prostore, ki bi bili namenjeni fantom in dekletom, ki so zaposleni v invalidskem centru. Želje in potrebe mladih ljudi so seveda povsem drugačne kot pri

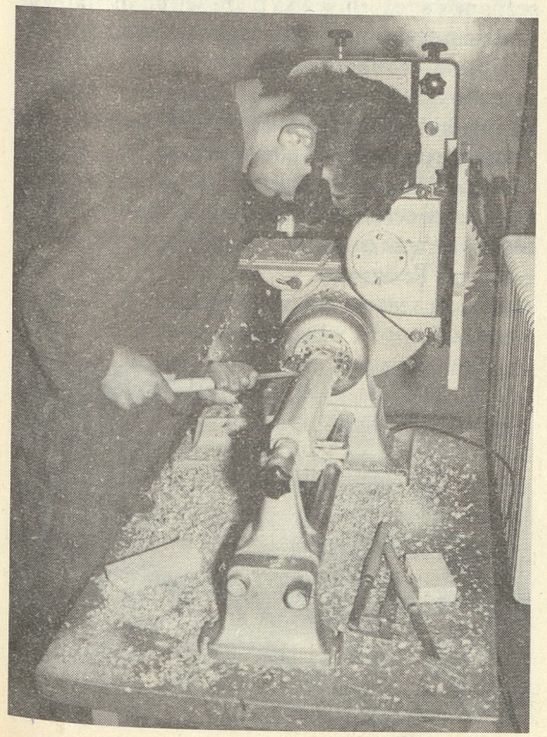

tistih, ki so že obnemogli pod pezo let. Skupina mora biti samostojna in življenje si mora oblikovati skladno s svojimi potrebami. Zato so temu primerno zasnovali gradnjo prostorov in oblikovanje programa življenja skupine. Ker je samostojna enota mladih ljudi novost v domu počitka, so seveda nastopile tudi težave, saj teče življenje doma dolga leta po ustaljenih pravilih. Zato so najprej vključili le enega fanta in dekle, nato pa postopno še posamezne nove stanovalce enote. Zdaj jih je že sedem — pet fantov in dve dekleti; stari so od 24 do 37 let, izhajajo iz domžalske in kamniške občine, eden pa je iz Ljubljane. Dva od njih sta že prej živela v tem domu, eden je prišel iz zavoda v Črni, eden pa iz Dornave.

Pri odločanju za sprejem je nekaj omejitev —ne morejo sprejeti ljudi, ki se ne morejo samostojno gibati, ker je do njihove enote treba hoditi po precej strmih stopnicah, pa tudi v službo morajo zaenkrat peš dva kilometra daleč in obvezno morajo biti zaposleni v invalidskem centru v Mengšu. Pri vključevanju v delavnico tudi niso prav nič popustljivi — ko se kdo naseli v domu, mora na delo takoj naslednje jutro; no, pa saj to velja tudi za nas, ki smo v drugih službah.

Ob popoldnevih je z njimi defektolog Peter Svetina, ki pravi, da jim svetuje in jih usmerja pri vsakdanjih opravilih in pri odločitvah, kako bodo preživljali prosti čas, ne bo pa jim tega predpisoval kot prepogosto počnejo drugi vzgojitelji.

Običajno se življenje članov te skupine odvija po takem urniku: vstanejo ob petih, se uredijo, si pripravijo zajtrk in odidejo na delo; v delavnici dobijo krepko malico (skoraj kot pravo kosilo), ob dveh popoldne pa v domu najprej popijejo kavico in pojedo — tudi krepko —popoldansko malico, ob petih pa imajo večerjo. Vse potrebno za zajtrk naslednje jutro si prinesejo iz glavne kuhinje že zvečer ob šestih. Kaditi smejo samo v posebni kamrici, ki ji rečejo kadilnica. Za čistočo skrbijo sami — kot bi morali tudi, če bi živeli v svoji družini. Ob koncu tedna odhajajo domov.

V oddelku je prostora za 26 ljudi; ker jih je zdaj manj, so začasno dve sobi odstopili drugim stanovalcem doma. Uredili so si dnevno sobo, televizor jim je podarilo društvo za pomoč duševno prizadetim, radio pa direktor doma. Spalnice so različno velike; največ je sob s tremi posteljami, nekaj pa s po štirimi, dvema, ali pa

z enim ležiščem. Prostori so na podstrešju doma, zato stropi v glavnem niso ravni, vsa okna so strešna. Imajo dovolj toaletnih prostorov, prostor za pranje perila pa si morajo še sami urediti in dobiti pralni stroj.

Ob domu so velike zelene površine, tako da imajo dovolj možnosti za bivanje na prostem. V domu jim torej ni dolgčas in pravijo, da se dobro počutijo. Uredili si bodo še zelenjavni vrt. Dogovorili so se, da bodo vsak teden enkrat pomili stopnišča v domu in si s tem prislužili pravico, da lopo za domom preuredijo v telovadnico. Želijo si tudi, da bi se jim v kratkem pridružila še vzgojiteljica.

Strinjali so se, naj zapišem, da je tovariš Peter čisto v redu. Tako o tovarišu Petru mislijo tudi drugi, saj se je z veliko zavzetostjo lotil dela, ki v naših razmerah pomeni resnično novost. Predvsem se drži načela, da je tem fantom in deklетom potrebno zagotoviti višjo kakovost življenja in mu ni žal truda, da bi jim to omogočil.

Na začetku je bilo zelo pomembno, seznaniti z novostjo druge delavce in stanovalce doma, kakšni stanovalci bodo v tej novi enoti in kako naj se vedejo do njih. Zdaj njihovi sostanovalci izjavljajo, da so njihovi mladi sosedje kulturni — saj lepo pozdravljajo, da so lepo urejeni, pridni . . . Večina pomislekov se je tako v treh mesecih, odkar enota deluje, že razblinila.

Na koncu lahko mladim stanovalcem doma počitka in tovarišu Petru zaželimo, da bi se še naprej dobro razumeli in da bi sčasoma uspeli uresničiti svoje male in velike načrte.

Aljoša Vodnik

MOJA MAMA

Moji mami je ime Marija. Je doma gospodinja na kmetiji. Mama ima težko delo in dosti skrbi. Zdaj je zima in v hlevu krmi svinje, skrbi za kosilo in pospravlja hišo. Zjutraj, ko vstane, mora prva poskrbeti za mleko, ker imamo zbiralnico. Zdaj pozimi zvečer tudi zakrpa in pripravi za drugi dan, kaj bo spet delala. Mama je tudi že zdelana, zato ji jaz pomagam pri delu. Mama mora skrbeti za nas otroke in ima veliko drugih skrbi za kmetijo. Mama nas ima rada, zato ji moramo pomagati in jo ubogati.

Lucija Kristan
OŠ PP Muta

STISK ROKE IN ISKRA V OČEH JE NAJVEČJA SPODBUDA ZA DELO

Delo z otroki me je vedno veselilo. Rada sem se igrala z njimi in jih opazovala v njihovih malih radostih. Že ko sem stopila v šolske klopi, sem vedela, da hočem postati učiteljica. Odločitev, da bom učiteljica za duševno prizadete, pa je padla, ko sem se v četrtem letniku gimnazije znašla na razpotju — kam sedaj.

Vpisala sem se na Pedagoško akademijo v Ljubljani in z radovednostjo sem tisto jesen začela študirati.

Za vedno mi bodo ostali pred očmi prostori bolnišnice na Vrazovem trgu, kjer sem se prvič seznanila s teže duševno prizadetimi otroki. Takrat sem se šele zavedela, kako težavno pot sem si izbrala, koliko potrpljenja in ljubezni bom potrebovala za vse otroke, ki bodo nekoč postali moji, ki bodo odvisni od moje pomoči. Dve leti sta hitro minili in vedela sem, da sem se prav odločila. Prvo razočaranje pa je prišlo prav kmalu, saj sem dve leti zaman iskala zaposlitev. Skoraj sem že obupala, ko sem le dobila službo v Gornji Radgoni.

Lepega septembrskega jutra sem polna načrtov prvič stopila v razvojni oddelek. Tovarišica

Marjeta, ki se je tedaj poslavljala, me je seznanila z otroki in mi predstavila svoje delo. Potem sem ostala sama.

Spoznala sem, da smo se v šoli pripravljali le za delo v osnovni šoli s prilagojenim programom, da bom morala sama poiskati pravo pot.

Mislim, da mi je to uspelo, saj otroci radi prihajajo v vrtec, pa tudi starši so zadovoljni.

Delo z otroki

Letos je v razvojni oddelek vpisanih šest otrok, ki sem jih glede na njihove sposobnosti razdelila v dve skupini in zanje sestavila takoimenovani A in B program.

Letni program oblikujem na osnovi programa za delovno usposabljanje zmerno duševno prizadetih otrok in mladostnikov, priročnikov za učitelje in učbenikov Telesna vzgoja gibalno motenih in Pomoč nerodnemu otroku.

Sestavim si program za uvajalno obdobje, tri trimesečne programe in program za poletna meseca. Vsak teden pripravim tedenski program, na podlagi tega pa načrtujem dnevno delo. Program je sestavljen iz štirih glavnih področij:

— *skrb za sebe* — to področje obsega hranjenje, osvajanje higienskih navad, oblačenje, obuvanje in skrb za obleko in obutev, prvo pomoč in zaščito, razvijanje socialnih odnosov in navajanje na opravljanje vsakodnevnih opravil;

— *splošna poučenost* — zajema zaznavanje, kjer se otroci seznanijo z osnovnimi barvami, spoznajo oblike in velikost predmetov, razvijajo druge zaznavne sposobnosti. Pri spoznavanju okolja otroci spoznajo osebe v svoji okolici, spoznajo svoje telo in obleko. Seznanijo se z letnimi časi in njihovimi značilnostmi, spoznajo domače in gozdne živali, seznanijo se tudi z nekaterimi prazniki, naučijo se, kako se obnašamo na cesti. Pri govorni vzgoji otrokom izvabljam posamezne glasove in zloge, ki jih nato povezujejo v besede.

Poslušamo kratke pesmice in zgodbice, ki jih obnavljamo ob slikah po logičnih delih.

— *telesna in glasbeno-ritmična vzgoja,* kjer utrjujemo osnovne postavitvene vzorce, delamo vaje iz psihomotorike in korektivne gimnastike. V to področje spada še glasbeno-ritmična vzgoja, kjer se učimo pesmice in igramo na male ritmične inštrumente.

— *delovna vzgoja* zajema prosto in usmerjeno igro, zaposlitvene tehnike in dejavnosti likovne vzgoje.

Sodelovanje s starši

Letno pripravim za starše štiri roditeljske sestanke, tako da so seznanjeni z letnim programom, predstavim jim vsebine, ki jih bodo otroci spoznali v določenem trimesečju. Dobim pa tudi koristne podatke o otrocih.

Na koncu šolskega leta pripravimo z otroki nastop za starše, da pokažemo, kaj vse smo se naučili in na koncu so otroci nagrajeni z glasnim aplavzom. Naše srečanje pa se konča ob prijetnem kramljanju, ko starši občutijo, koliko jim pomenijo otroci, čeprav za druge tako drugačni, za njih in za mene pa tako prisrčni in srečni.

S starši se srečujemo še vsak mesec na govorilnih urah, seznanim jih z individualnim programom njihovega otroka, pogovorimo se o vajah, ki jih opravljajo s svojim otrokom doma. Otroci imajo namreč zvezke za logopedske vaje, ki jih izvajamo med tednom po napotkih logopedinje, z eno deklico pa sva začeli z vajami za pisanje.

Ob vsakem jubileju si izrekamo najboljše želje za naprej, prav tako si vsi, ki smo kakorkoli povezani z razvojnim oddelkom in z otroki z motnjami v telesnem in duševnem razvoju nasploh, želimo več podpore in razumevanja za svoje delo, predvsem pa, da bi otroke in nas, ki delamo z njimi, razumeli v naših potrebah, da bi lahko s ponosom rekli: TUDI ZA VAS SIJE SONCE.

Jožica Stanko

Tovariš Peter je do solz razjezil Sebastjana, na kar ta vpraša tovarišico Božo: »Kdaj bo že šel Peter iz zavoda?«

»Tovariš Peter še ne bo šel kmalu iz zavoda,« odgovori tovarišica Boža.

Sebastjan pa ne odneha in zopet žalostno prosi: »Potem mi pa vsaj to povej, kam bo šel drugo leto, ko bo star dvajset let.«

predstavljamo vam

ODDELKI ZA TEŽKO DUŠEVNO PRIZADETE OTROKE V TITOVEM VELENJU

Kadarkoli nanese pogovor na to, kako je pri nas poskrbljeno za težko duševno prizadete otroke, moramo priznati, da ni tako, kot bi si želeli — otroci so lahko v zavodu ali pa doma pri starših, v vrtcih ali šolah pa skorajda ni prostora zanje. Ena redkih izjem je Titovo Velenje. Na kratko vam bom opisala življenje v njihovih oddelkih za težko prizadete otroke — morda vas bo njihov primer spodbudil, da se tudi vi še z večjo vnemo lotite reševanja tega problema!

Oranje ledine

Pred približno petimi leti se je izkazalo, da je v razvojnem oddelku nekaj težko prizadetih otrok, ki so že zdavnaj prekoračili starost, do katere naj bi bili otroci v vrtcu, zaradi narave prizadetosti pa jih ni bilo mogoče vključiti v oddelek za delovno usposabljanje.

Ker ni bilo druge možnosti, so najprej dva od teh otrok vključili v oddelek za delovno usposabljanje I. stopnje pri osnovni šoli s prilagojenim programom, hkrati pa iskali ustreznejšo in dolgoročnejšo rešitev. Atrij, namenjen likovnemu ustvarjanju učencev te šole, so prekrili s streho, uredili igralnico in sanitarije, pred tremi leti pa nato tudi uradno ustanovili oddelek za vzgojo, nego in varstvo težko duševno prizadetih otrok. V njem je zdaj pet otrok, starih od devet do petnajst let.

Prvi uspehi pri delu so Velenjčane spodbudili, da so pred dobrim letom dni podoben oddelek ustanovili še v vrtcu Kekec, kjer je tudi razvojni oddelek.

Tole se bere kot v pravljici — udariš s čarobno paličico in želja je izpolnjena! Pa ni bilo tako preprosto in lepo.

Kot pri vsaki novosti je bilo tudi tu potrebno ničkoliko pogovorov, razlag in utemeljitev, da bi o smotrnosti in upravičenosti teh oddelkov prepričali vse, ki o takih zadevah odločajo ali izrekajo svoja mnenja; najti in urediti je bilo potrebno primeren prostor, pridobiti dobre delavce in pa seveda tudi denar. Vse te neizmerne napore so poplačale ugodne spremembe pri otrocih in njihovo zadovoljstvo.

V veliko pomoč so jim bila tudi nekatera podjetja — Gorenje npr. jim je brezplačno montiralo pohištvo, podarilo štedilnik, hladilnik in televizor, financiranje pa je v celoti prevzela skupnost socialnega skrbstva.

V vrtcu

Vrtec Kekec je v stari preurejeni vili, v mirnem delu mesta, a vendar dostopen, obdan z zelenjem. Pred leti so mu prizidali še vrtec Tinkara. V pritličju vrtca Kekec sta dve igralnici — prav majhni, saj vsaka meri le nekaj več kot 20 m^2 — namenjeni predšolskim otrokom z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Garderoba in sanitarije so tudi majcene; po moje tovarišice Zdenka, Vida in Marinka kar malo čarajo, da otroke nahranijo in previjejo in se z njimi tudi poigrajo.

V razvojnem oddelku je letos osem otrok, v varstvenem pa so trije. Otroke sprejemajo v te oddelke, ko dopolnijo tretje leto, mlajši pa so v varstvenih družinah. V vrtcu je zaposlena tudi defektologinja, ki pomaga otrokom z blažjimi motnjami — in niso v razvojnem oddelku — v posebni obliki takoimenovanega mobilnega dela; tako imajo razmeroma zanesljive podatke o otrocih z motnjami v telesnem in duševnem razvoju, ki so vključeni v vrtec. Drugi seveda takega sistematičnega usposabljanja niso deležni.

Življenje v oddelkih za otroke z motnjami v telesnem in duševnem razvoju je prilagojeno potrebam otrok, upošteva pa tudi organizacijo dela v vrtcu. Otroci prihajajo od pol šestih do sedmih, večina njih še počiva, nekateri dobijo zdravila; tačas sta z njimi varuhinji. Od pol sedmih do pol enih se z njimi ukvarja še defektologinja, pri popoldanskem počitku pa je z njimi varuhinja. V glavnem oddidejo domov do pol treh. Uporabljajo tudi telovadnico v vrtcu Tinkara, če je možno, gredo na zelenico ob vrtcu, pa tudi na sprehode.

Razen tega bi otroci potrebovali še marsikaj — redno fizioterapijo, logopedsko obravnavo, več specialnih pripomočkov, drugačne posteljice, predvsem pa seveda večji prostor.

Trenutno pa se najbolj bojijo prehoda na nov delovni čas v Gorenju in še nekaterih podjetjih, saj bo moral vrtec organizirati varstvo do pol šestih zvečer, za kar bi potrebovali več delavcev, vendar za dodatno zaposlovanje ni stvarnih možnosti.

Pričakujejo, da se bo nanovo vključilo v razvojni in varstveni oddelek še nekaj otrok, nekateri med njimi uporabljajo invalidski voziček. Utegne se zgoditi, da bo celo šest otrok takih —nimajo pa vozičkov za prevoz dveh ali treh otrok hkrati, tako da si ne morejo predstavljati, kako bodo lahko vodile otroke na igrišče ali na sprehode.

Delavke v teh oddelkih si želijo več možnosti za strokovno izpopolnjevanje; zdaj se združujejo v strokovnem aktivu razvojnih oddelkov za štajersko področje in se redno udeležujejo strokovnih srečanj.

V veliko oporo pri delu jim je dejstvo, da se starši resnično zanimajo za vse, kar se v vrtcu dogaja, da redno obiskujejo roditeljske sestanke in govorilne ure, da so med seboj navezali prisrčne prijateljske stike. Kljub temu pa mislijo, da bi tudi tu bilo potrebno storiti še kaj več.

V šoli

V oddelku pri šoli je zdaj pet otrok, pričakujejo pa, da bo v naslednjih dveh letih potrebno vključiti še tri ali štiri otroke. Najstarejši otrok v oddelku je v petnajstem letu, torej je že čas za razmislek, kakšna bo njegova usoda po osemnajstem letu. Pri reševanju takih vprašanj pričakujejo strokovni delavci tudi zavzeto sodelovanje društva za pomoč duševno prizadetim.

Z otroki delata varuhinji Beba in Štefica, po eno uro na dan pa še defektologinja. Po tri ure na teden je v oddelku tudi korektivni gimnastik. Za osnovo dela so uporabili program za delovno usposabljanje, ki so ga seveda prilagodili zmožnostim posameznih otrok v oddelku. Ugotavljajo, da so se pri otrocih pojavile ugodne spremembe in zato ne opustijo nobene priložnosti, da bi poskusili doseči še kaj več. Izhajajo iz razvoja otrokovih motoričnih sposobnosti, izkoristijo vsako priložnost za gibanje v vodi, ki ima blagodejne učinke, za sprehode v naravo, saj so bili otroci zaradi svoje telesne prizadetosti prikrajšani za mnoge izkušnje, ki si jih drugi otroci običajno pridobijo kar mimogrede. Če je potrebno, se z otroki ukvarjata tudi logoped in psiholog.

Pri zagotavljanju sredstev za delo oddelka do zdaj niso imeli večjih težav. Financiranje je namreč prevzela skupnost socialnega skrbstva, s katero je šola sklenila ustrezen sporazum. Upajo, da bo tudi ob spremembah zakonodaje in načina financiranje sodelovanje ostalo tako dobro, kot je bilo doslej.

Znašli so se pred enako težavo kot vrtec — zaradi napovedane spremembe delovnega časa v podjetjih bo potrebno zagotoviti varstvo do pol šestih zvečer, kar pomeni, da bi morali dodatno zaposliti še eno varuhinjo za pol delovnega časa. Pravzaprav so v stiski tako delavci šole kot sami starši — če ti direktor reče, da so otroci tvoja skrb in ga nič ne zanima, ali jih moreš komu prepustiti v varstvo in priti pravočasno na delo, je težko biti dober delavec, ki bo izpolnjeval zahteve »evropskega načina dela in poslovanja«. V tej tako opevani Evropi imajo starši priložnost izbirati, kam bodo dali otroka tačas, ko so v službi!

Načrti za prihodnost

Velenjčanom je treba priznati velike zasluge, da so orali ledino pri ustvarjanju novih oblik skrbi za težko duševno prizadete otroke. Sami pa mislijo, da še zdaleč ni tako, kot bi moralo biti. Nimajo še strokovnega tima, ki bi skupaj s pediatrom skrbel za najmlajše otroke in svetoval staršem. Potrebovali bi ustrezno usposobljenega fizioterapevta in logopeda, da bi bili otroci lahko deležni vsakodnevne obravnave. V predšolskem in šolskem oddelku bi potrebovali defektologa za poln delovni čas. Izboljšati bi bilo potrebno prostorske razmere, izpopolniti opremo, poiskati ustrezno možnost za varstvo odraslih . . .

Načrtov je torej veliko; upajmo, da bodo za njihovo uresničitev našli tudi razumevanje in ljudi, ki jih bodo zmogli izpolniti.

Aljoša Vodnik

Po igri s kockami je v učilnici vse razmetano. Tovarišica pokliče otroke, da kocke pospravijo in jih pobirajo s tal.

Desetletni Sebastjan sede na tla in začne pobirati kocke, pri tem pa gode: »Joj, moje stare kosti, joj, joj!«

starši pišejo

NAŠ TINČEK

Z razvojnim oddelkom v Gornji Radgoni je naša štiričlanska družina povezana dve leti. Vzrok za to je naš petletni Tine, ki je mongoloid.

Tine je bil željno pričakovani drugi otrok. Dejstvo, da je prizadet, je zato s toliko večjo grozo in žalostjo odjeknilo v naši družini. Po prvem šoku in razočaranju smo se začeli počasi soočati s tem. Ne bom rekla, da smo se sprijaznili, ker tega enostavno ne moremo. Vendar pa smo se naučili živeti s tem, kajti le tako lahko pomagamo Tinčku, kolikor je v naših močeh. Naša največja želja je, da bi se naučil osnovnih življenjskih opravil, da ne bi bil tako močno odvisen od pomoči drugih. To pa je mogoče samo z vztrajnostjo, ljubeznijo in požrtvovalnostjo vseh, ki smo kakorkoli povezani z njim.

Zato smo se odločili, da bomo Tinčka po triletnem obiskovanju vrtca v Radencih premestili v razvojni oddelek v Gornji Radgoni. To ni bila lahka odločitev, vendar so prevladala dejstva in predvsem spoznanje, da lahko otrok dosti več pridobi, če je obravnavan strokovno.

Priznati moram, da je bilo meni bolj hudo, ko sem prvi dan peljala Tinčka v razvojni oddelek, kot njemu. On je že prvi dan šel brez problemov v skupino, prav tako ni bil nikoli žalosten, ko sva odhajala od doma. V vrtcu ga pustim zjutraj brez pomislekov, kako bo z njim, ker vem, da bo v dobrih rokah, da imata tovarišici potrpljenje z njim, da sta vztrajni pri tistem, kar zahtevata od njega.

Tinček je v tem obdobju, kar obiskuje razvojni oddelek, precej napredoval, naučil se je sleči, obuti . . ., to je za normalnega petletnega otroka samoumevno, pri Tinčku pa je bilo potrebno dosti vaje in potrpljenja, da se je naučil. Veliko zaslugo pri tem imata vzgojiteljica in varuhinja, ki se trudita z njim. Nam staršem prizadetih otrok razvojni oddelek veliko pomeni, kajti nismo več osamljeni pri vzgoji in usposabljanju naših otrok, del tega bremena lahko prepustimo prav razvojnemu oddelku.

Zato se zahvaljujem tovarišici Jožici in Anici za ves trud in potrpljenje, ki sta ga vložili v delo z našim Tinčkom.

Družina Čuk

SREČANJE

V Zavodu Hrastovec smo bili na srečanju z mladinci iz Gradišča. Mladinci so nam pripravili lep program. Tudi mi smo nastopali. Po programu smo poslušali glasbo in plesali.

Pili smo čaj in jedli piškote. Na srečanju smo bili pridni. Skupaj z mladinci smo preživeli lep dan.

Selim Zuka
Zavod Trate

HVALA VSEM, KI SE TRUDIJO ZA NAŠE OTROKE

Moj Matej je sedaj že štiri leta v VVO Gornja Radgona v razvojnem oddelku in ker ta oddelek praznuje deseto obletnico obstoja, bi tudi jaz rada izrazila čestitke k temu jubileju.

Težko je bilo spoznanje, da je moj Matej drugačen od svojih zdravih vrstnikov. Zelo sem želela tega otroka, vedno sem bila bolj osamljena, hotela sem nekaj svojega. Vendar, usoda je bila kruta do mene in mojega otroka, če temu lahko tako rečem. Pri porodu je prišlo do okvar na možganih, kar smo ugotovili, ko je Matej dopolnil prvo leto življenja. To spoznanje je bolečina, ki je ne more pozdraviti nobeno zdravilo. Potem se je začelo obiskovanje zdravnikov in velika skrb, kako pomagati Mateju. Ko je bil star štiri leta, sem ga hotela na vsak način vključiti v VVO v razvojni oddelek, vendar to ni bilo lahko. Nekaj časa smo ga vozili v razvojni oddelek v Maribor, kjer je bil vključn za eno uro v program in delo, ki ga je vodila tovarišica Zvonka. Pri nas v ljutomerski občini je še vedno zelo slabo zanimanje za te naše otroke, zato vključitev v razvojni oddelek v naši občini ni bila možna, ker ga ni, kljub velikim potrebam.

Po dogovoru z društvom duševno prizadetih v Mariboru sem prosila za vključitev Mateja v razvojni oddelek v Gornji Radgoni. Tovarišica Marjeta ga je lepo sprejela in zelo sem ji hvaležna. Ko sem Mateja prvič pripeljala v vrtec, sem ga s čudnimi občutki pustila v igralnici, pri njemu tujih tovarišicah in nepoznanih otrocih. Po dokaj kratkem času ni bilo več problemov z novim okoljem in Matej je z veseljem obiskoval vrtec. Vozimo ga vsak dan v 22 km oddaljeno Gornjo Radgono in se vračamo ponj.

Na naših otrocih se občuti, da se tovarišice v razvojnem oddelku zelo zavzemajo zanje in da jih imajo otroci radi. Že nekajkrat sta tovarišici pripravili za nas starše prav zanimive nastope. Na teh nastopih smo videli, da veliko delata z našimi otroki. Pri vsakem prikazu pa otroci prav čakajo, da jih s ploskanjem pohvalimo. Nekateri že lepo sodelujejo pri zaposlitvi, moj Matej in tudi še nekateri drugi pa potrebujejo veliko pomoči od mene in svoje tovarišice, da se bodo še kaj naučili.

Zato še enkrat obema tovarišicama hvala.

V oddelku je sedaj že dve leti tovarišica Jožica, ker je tovarišica Marjeta zamenjala službo, v veliko pomoč pa ji je tovarišica Anica. Še enkrat obema hvala, s prošnjo, da bi se še naprej s takim veseljem kot do zdaj trudile z našimi otroki.

Čeprav so drugačni, jim pomagajmo, da bodo čim lepše živeli to svoje drugačno življenje, saj so tudi trenutki, ko je lepo biti z njimi.

K obletnici obstoja razvojnega oddelka pa še enkrat iskrene čestitke.

Še nekaj bi dodala, kar me teži. Sedaj se v Ljutomeru načrtuje ustanovitev razvojnega oddelka. Vendar zakaj v šoli, zakaj se v vrtcu ne morejo urediti prostori za ta oddelek? Šolska stavba ni tako grajena, da bi bilo varno za te male otroke, vse je visoko, stopnice ... Zakaj ne bi naši otroci mogli imeti prostora med svojimi zdravimi vrstniki, ko pa je to tako pozitivno za razvoj naših otrok in tudi za ostale otroke, da bodo znali lepše sprejemati te naše otroke. Zakaj se povsod trudijo, da so skupine v vrtcih, v Ljutomeru pa to ni mogoče?

Mama Tatjana

SILVESTROVANJE

Silvestrovala sem v zavodu Trate. Po dobri večerji sem gledala televizijo. Bil je lep program.

Ob gledanju televizije sem spila kavo. Tudi zaplesali smo malo. Po polnoči, ko smo si voščili, sem odšla spat. Spala sem dobro.

Ob koncu januarja bom odšla na dopust. Tega dneva se zelo veselim.

Kristina Rola
Zavod Trate

EVA IN CEREBRALNA PARALIZA

Smo družina Lorbek iz Jamne pri Vidmu ob Ščavnici, oče Darko, mama Anica in starejša hčerka Aleksandra, ki obiskuje peti razred osnovne šole 12 talcev v Vidmu. Na Jamni imamo bife, sem pa smo se preselili z Razvanja pri Mariboru.

Po nekajletnih problemih sva se odločila še za enega otroka. Tako se nam je pred štirimi leti v mariborski bolnišnici rodila hčerka Eva. Vsi smo bili zelo srečni, toda, žal, le kratek čas. Po enem tednu, ko sva bili odpuščeni iz bolnišnice, smo skupaj z babico Cvetko iz Vidma in pozneje še z dr. Koroščevo v Gornji Radgoni ugotovili, da je z našo Evico nekaj hudo narobe. Tako smo obiskali mnogo zdravnikov, tudi specialista v Zagrebu in postavljena je bila nam neznana diagnoza: cerebralna paraliza. Vse nas je prizadelo in nekako se nismo mogli s tem sprijazniti, saj smo imeli kot gostinci-obrtniki mnogo dela in skrbi, tako da nas je Evina bolezen še toliko bolj prizadela. Tako smo morali zaposliti še dodatno delovno silo, saj smo sedaj vsakodnevno hodili od zdravnika do zdravnika. Vse to je bilo zelo naporno, prav tako so bile velike tudi finančne obremenitve, ki pa smo jih zaradi možnosti in odpovedovanja v privatnem življenju zmogli, saj smo črtali dopuste in vse druge »nepotrebne« izdatke lepega življenja.

Ko smo prišli do dr. Dovnikove v Mariboru, kjer se Eva zdravi, smo začeli tudi z fizioterapijo. Včlanili smo se tudi v društvo za cerebralno paralizo Maribor, s pomočjo katerega je bila Evica na zdravljenju v Strunjanu.

Tako je tekel čas in ker čas celi rane, smo se tudi mi privadili na Evino bolezen in s tem zdaj, čeprav z velikimi napori, živimo.

Evico smo dali v vrtec, ker mislimo, da je dobro za njen nadaljnji razvoj, saj tako pride v stik z več otroki. Prav tako smo se odločili, da bomo živeli z njo in za njo, kljub temu da se je zaradi njene bolezni življenje v naši družini močno spremenilo.

Anica in Darko

MOJA MAMA

Moja mama ima rjave lase in oči. Njen obraz je vedno nasmejan. Ko jo vidim tako veselo, sem srečna in zadovoljna tudi jaz.

V službi je na avtobusni postaji. Kadar gre v službo, se vedno lepo obleče.

Zelo bom vesela, če bo ob osmem marcu prišla na roditeljski sestanek. Pripravila sem ji zelo lepo darilo.

Nataša Oblak
Zavod za usposabljanje invalidnih otrok Janka Premrla Vojka, Vipava

MOJA MAMA

Moja mama je brezposelna. Kako težko in žalostno je to povedati, ampak tako je. Doma skrbi za živali in tri otroke.

Vstaja zgodaj, ker mora nakrmiti tri prašiče, pomolsti kozo in skidati gnoj.

Potem pospravi stanovanje, da prati perilo in skuha očetu malico.

Včasih gre tudi na klepet k sosedi. Zvečer mora spet v hlev. Pomolze kozo in zlije to mleko prašičem, da so bolj okrogli.

Katarina Rolih
Zavod za usposabljanje invalidnih otrok Janka Premrla Vojka, Vipava

iz prakse za prakso

V SVOJE DELO UVAJAMO METODO MODIFIKACIJE VEDENJA

S seminarja v Dobrni

V pomladanskih mesecih leta 1989 je v Dobrni potekal seminar o odpravljanju nezaželenih oblik vedenja in osvajanju novih oblik vedenja in znanja z uporabo metod modifikacije. Seminar je skupaj s kolegi iz Dobrne organiziral Zavod dr. Marijana Borštnarja Dornava, predavali pa so predavatelji s Fakultete za defektologijo iz Zagreba, ki se s to tematiko ukvarjajo že dalj časa. Na osnovi lastnih izkušenj in dela v tujini in doma so razvili metode modifikacije do tolikšne razsežnosti in potrditve v delu, da smo jih zaprosili za pomoč pri uvajanju in uresničevanju metod modifikacije v delu z duševno nezadostno razvitimi. Metode modifikacije se uspešno uporabljajo tudi pri drugih otrocih, ki imajo težave v prilagajanju svojega vedenja okolju, tako tudi pri »zdravih« otrocih.

Za takšno tematiko seminarja smo se odločili zato, ker so pri zmerno, teže in težko duševno prizadetih osebah v veliki meri navzoče številne stereotipije, različne vrste agresivnosti in druge neprimerne oblike vedenja, ki v okolju povzročajo odklonilen odnos do teh oseb in tako še stopnjujejo in poglabljajo neustrezne vedenjske vzorce.

Ravno tako vemo, da te osebe niso sposobne sistematičnega pridobivanja znanja, kot to velja za laže duševno prizadete osebe, so pa vendarle dovzetne za pridobivanje nekaterih veščin s področja skrbi za sebe, osnovnega znanja s spoznavnega področja, kakor tudi za opravljanje nekaterih preprostih zaposlitev. Pri delovanju in učenju jih velikokrat ovirajo omenjene oblike nezaželenega vedenja, zato je le-te potrebno poskusiti odpraviti oziroma negativne aktivnosti preusmeriti v sprejemljivo obliko, ki bo osebi pomagala v njenem razvoju in čutenju.

Pri svojem delu se strokovni delavci, ki delamo z duševno nezadostno razvitimi osebami, vsakodnevno srečujemo z vprašanjem, kakšne metode dela naj uporabljamo, da bodo čim bolj ustrezne in hkrati tudi učinkovite, saj je proces usposabljanja dolgotrajen in zahteven.

Poznavanje velikega števila metod dela pripomore k boljši kontroli lastnega dela, hkrati pa odpira množico različnih pristopov in poti do vsakega posameznika, saj je potrebno upoštevati enkratne, le njemu lastne potrebe, značilnosti in čustva, svojstveno reagiranje na dogajanja in ljudi okoli sebe ter na zahteve, ki mu jih postavljamo v času usposabljanja. Poznavanje široke palete metod dela torej nudi delavcu več možnosti za dosego uspeha pri njegovem delu.

Kaj je modifikacija vedenja?

Ta pojem zajema niz različnih tehnik obravnave, katerih cilj je spreminjati človeško vedenje.

Tehnike dela temeljijo na teorijah učenja, principih vedenja in eksperimentalnih podatkih o odnosih med dražljajem in reakcijo.

Temeljna zasnova tega terapevtskega pristopa je eksperimentalno dokazano dejstvo, da se nezaželenih oblik vedenja naučimo v skladu z zakonitostmi, po katerih se naučimo vseh ostalih oblik vedenja. Pojasnila za določeno vedenje ne iščemo v nekih notranjih dogajanjih subjekta; vedenje glede na ta koncept torej ni simptom notranjega problema, konflikta ali drugih težav. Terapevt, ki uresničuje modifikacijo vedenja v skladu z navedenim konceptom, spreminja okolje, da bi spremenil različne reakcije obravnavanega subjekta oziroma njegovo vedenje.

Na kratko:

MODIFIKACIJA VEDENJA =

SPREMEMBE V OKOLJU → SPREMEMBE V VEDENJU

Kdaj uporabljamo metode modifikacije?

Zanje se odločimo pri:
— učenju tistih oblik vedenja, ki pri obravnavani osebi ne obstajajo ali pa obstajajo v nezaželeni obliki,
— poglabljanju tistih oblik vedenja, ki pri osebi obstajajo, vendar so le šibko izražene,
— odpravljanju nezaželenih oblik vedenja,
— zmanjševanju jakosti in pogostosti pojavljanja tistih oblik vedenja, ki so premočno poudarjene (glede na jakost in pogostost).

Principi učenja, na katerih je osnovana tehnika modifikacije vedenja, izhajajo iz teorij:
— klasičnega pogojevanja,
— instrumentalnega pogojevanja,
— socialnega učenja.

Živce izgubljam, ko moram čakati na dvigalo, na kosilo, na sošolca, da mi najde bergle ...

Emir

Primer programa dela z metodo modifikacije vedenja — odpravljanje nezaželene oblike vedenja

Opis problema

Miha, star devet let, je vključen v skupino delovnega usposabljanja skoraj dve leti. Diagnoza pravi, da je zmerno duševno nezadostno razvit zaradi cerebralne paralize, navzoča je spastična diplegija. V času usposabljanja je vidno napredoval, izboljšal hojo, fino motoriko, opazen napredek je dosegel pri razvoju govora — od nerazločnega izgovarjanja posameznih besed je prešel na dokaj dobro izgovorjavo kratkih stavkov. Tudi glede higiene je napredoval in je postal čist. Njegov način sporazumevanja je sproščen in živahen. Večkrat trmasto vztraja pri svojem in na desni roki v zapestju smo lahko hitro opazili sledi ugrizov. Večkrat dnevno se je z vso močjo ugriznil v zapestje na isto mesto.

Grd videz roke in avtoagresivno vedenje sta me spodbudila k odločitvi, da skušam odpraviti te oblike vedenja, saj kljub opozorilom ni prenehal z grizenjem.

Postavitev cilja

Končni cilj je odpraviti grizenje zapestja. Določiti moramo tudi obliko dela, v kateri se bomo lotili te naloge: ali tedaj, ko je otrok v obravnavi, torej v strukturirani obliki dela, ali v času, ko je otrok v varstvu — torej v manj strukturirani obliki dela.

Ker je Miha zmerno duševno prizadet otrok in nima večjih težav pri razumevanju tega, kar želimo od njega, sem se odločila, da se bom z njim ukvarjala cel dan. Dopoldne sem terapijo opravljala sama, popoldne pa negovalka po mojih navodilih.

Opazovanje vedenja

Ugotoviti sem morala, kdaj se avtoagresija najpogosteje pojavlja in po možnosti tudi vzroke. Zase in za popoldansko sodelavko sem pripravila listo opazovanja za cel teden. Pogostost grizenja zapestja smo opazovali v različnih si-

tuacijah: pri hranjenju, osebni higieni, oblačenju, slačenju, v strukturirani dejavnosti, med popoldanskim odmorom.

Šele ko smo dobili sliko začetnega stanja otrokovega vedenja, smo se lahko odločili za nadaljnje delo.

Grafikon prikazuje to stanje:

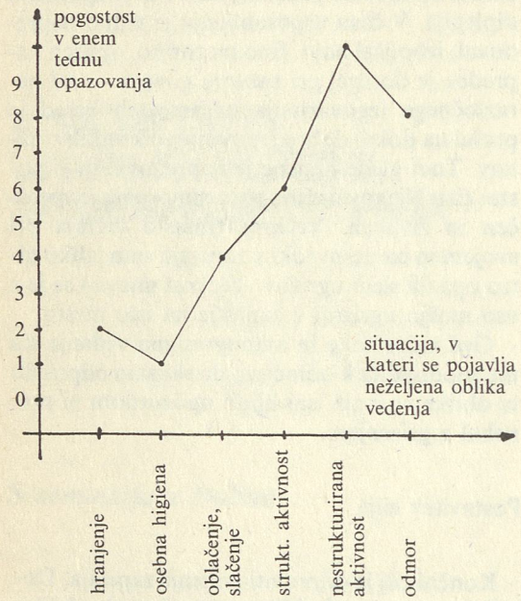

Pri opazovanju, kako pogosto se pojavlja nezaželeno vedenje, je potrebno ugotoviti, v katerih situacijah je najpogostejše in kaj je otrok takrat delal.

Miha je največkrat ugriznil zapestje, če ga je kdo razjezil, mu vzel igračo, ga sunil, če je bil v poglobljenem čustvenem stanju: močno vesel, razburjen (pri tekmovanju). Največkrat je temu bila vzrok jeza, in sicer v nestrukturirani obliki dela in v času odmorov, kar prikazuje grafikon.

Preden se lotimo sistematičnega odpravljanja nezaželene oblike vedenja, si moramo odgovoriti še na nekatera vprašanja:

— kaj ima otrok rad, kaj ga posebej privlači,
— kako ga lahko postavimo v takšno situacijo, kjer je nezaželena oblika vedenja najmanj izrazita,
— kako ga večkrat postaviti v situacijo, ki jo ima najraje.

Postopek

Postavljeni cilj je potrebno uresničiti s pomočjo čim manjših korakov. Izberemo tudi vrsto prepovedi ali kazni, ravno tako tudi vrsto pohvale; torej negativne in pozitivne podkrepitve:

CILJ	DATUM	POSTOPEK
1. korak		
fizično onemogočanje skupaj z verbalno prepovedjo NE Otrok se umiri z rokami navzdol in razume NE.	od 8. 5. do 12. 5.	primem ga za roke, potisnem mu jih ob telo in rečem: NE
2. korak		
na prepoved NE preneha gristi zapestje	od 15. 5. do 19. 5.	ustno ga opozorim, naj ne grize zapestja
Končni cilj		
ne grize zapestja	od 22. 5. do 26. 5. (opazujem sistematično)	ni ga potrebno opozarjati

Za Miha sem torej izbrala:

— negativno podkrepitev: glasno prepoved NE, fizično onemogočanje grizenja zapestja,
— pozitivno podkrepitev: verbalno pohvalo v času, ko ni grizel zapestja, večjo pozornost v tem času.

Podkrepitve morajo slediti vedno, kadar se ugrizne in to takoj. Ne smemo jih puščati za kasneje, ker otrok ne bo povezal njihovega pomena s svojim dejanjem.

S programom dela je potrebno seznaniti vse osebje, ki prihaja v stik z obravnavano osebo. Doslednost je ena temeljnih zahtev te metode. Korakov, ki smo si jih zadali v terapiji, ne smemo preskakovati. Šele ko otrok osvoji prvi korak, preidemo na drugega. Pri tem se ne omejimo točno na en teden; včasih je potrebno vztrajati pri nekem ukrepu dalj časa, vendar naj ne bi vztrajali več kot tri tedne.

Po tem času moramo program še enkrat dobro preučiti in poiskati, kaj smo narobe predvideli.

V času tritedenske obravnave sem dobila naslednji rezultat, ki ga prikazuje grafikon:

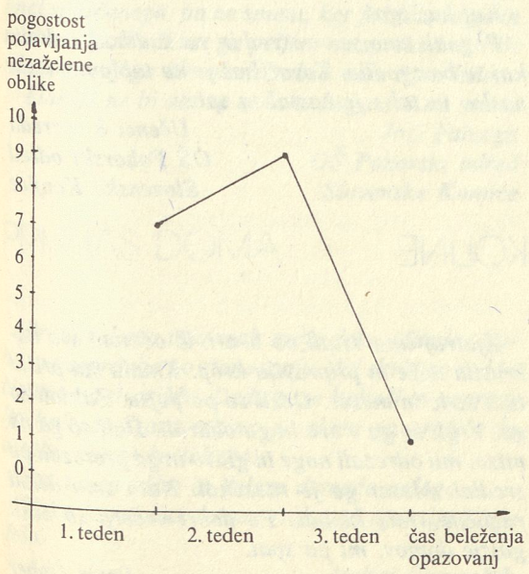

Opazimo izrazit upad avtoagresivnega vedenja. V treh tednih nisem dokončno odpravila grizenja zapestja. Od tega sistematičnega postopka dela je preteklo že nekaj mesecev. Miha se še občasno ugrizne v zapestje, vendar zelo poredkoma. Z njegove kože na zapestju so izginili grdi madeži od ugrizov.

Primer programa dela z metodo modifikacije vedenja za učenje novih oblik vedenja — navajanje na različno prehrano

Opis otroka

Peter je star šest let, ima značilne znake osnovne diagnoze — Trisomia 21, Dyparesis spastica, težja duševna prizadetost. Na somatskem področju je relativno dobro razvit. Razumevanje je slabo, govor ni razvit, oglaša se le z neartikuliranimi glasovi. Na motoričnem področju je dosegel živahno plazenje, najraje skače kot zajček, ob opori se postavlja pokonci. Otrok se hrani izključno z določeno vrsto pasirane hrane.

Določitev cilja

Preden z metodo učenja začnemo, moramo poznati pogoje, ki so potrebni za uresničevanje programa. Vedeti moramo, katero hrano ima otrok najrajši. Pogoj, da bo otrok samostojo jedel z žlico, je, da je sposoben jemati hrano z roko. Pri hranjenju mora otrok pravilno in udobno sedeti, torej morata miza in stol ustrezati njegovi velikosti.

Te postopke uporabljamo v času rednih obrokov. Idealno bi bilo, da ponudimo otroku štiri obroke na dan in vsakega razdelimo še v dva manjša obroka. Teh osem malih obrokov se lahko dà otroku v razmaku ure in pol, pri čemer vsak obrok traja največ deset minut. S programom pričnemo takrat, ko vemo, da bo otrok dobival hrano samo v času, ko z njim delamo po tem programu in da bo nahranjen tudi pri drugih obrokih.

Terapijo smo opravljali v strukturirani situaciji pri enem obroku, ki smo ga razdelili v dva dela.

Opazovanje vedenja

Otrok je izredno izbirčen pri hrani. Enkrat mu prija ena, drugič druga hrana. Razpoloženje in trenutna volja sta tista dejavnika, ki vplivata na to, kaj in koliko bo otrok jedel. Kot pozitivno podkrepitev sem izbrala hrano — mlečni zdrob — in socialno podkrepitev — pohvalo. Podkrepitve so sledile vedno in takoj, ko je otrok pojedel ponujeno hrano.

Postopek

Vsi v skupini sedimo tako, da gledamo drug drugemu v obraz. Jemo — grizljamo kekse. Petru ponudimo keks, ki ga sprva noče vzeti. Po nekajkratnih preskusih je Peter obdržal keks v ustih in ker zna gristi, ga je tudi pregriznil. Večino keksa je izpljunil. Sčasoma se je navadil na novi občutek in okus v ustih in je pojedel vedno več keksa. Vsakič, ko je otrok keks pojedel, je dobil nagrado — žlico zdroba. Postopoma sem nagrado zmanjševala, tako da je za dva keksa dobil eno žlico zdroba. Ko je otrok pojedel celo skodelico zdroba, sva obrok pojedla. Po dveh tednih vztrajnega dela je začel sam segati po keksu. Materialna podkrepitev ni bila več potrebna, zadostovala je socialna.

Od keksa sem prešla na kruh. Za podkrepitev nisem več uporabljala zdroba, ampak keks. Kruh je bil za otroka nekaj novega, okus neznan. Reagiral je tako, kot sem pričakovala — zaprl je usta in stvar je bila končana. Vendar otrok ni odklanjal kruha zaradi okusa, oblike ... To je bil njegov princip, trma — češ to je nekaj, česar ne poznam, torej tega nočem. Zato sem pod keks skrila kruh in ga dala otroku v usta. Sprva je vse izpljuval, sčasoma pa obdržal v ustih in pojedel. Keks sem omejevala in mu dajala vedno več kruha. Končno je otrok sam segal po kruhu in si ga dajal v usta.

Terapijo sem uresničevala vsak dan vedno po istem postopku in z enakimi podkrepitvami. Prav vztrajnost in doslednost pri terapiji sta bila pogoj za uspeh. Vendar cilj terapije s tem še ni dosežen. Pred nami je še dolga in težka pot do končnega uspeha.

Metode modifikacije vnašamo v svoje delo in na rednih sestankih habilitacijskega tima ugotavljamo, da so uspešne.

Pri delu večkrat naletimo na zanimivo odzivanje otrok; včasih smo neuspešni ali pa neko nezaželeno obliko vedenja odpravimo in se pri obravnavanem otroku pojavi druga, nova; uspeh je v veliki meri odvisen od pravilne izbire podkrepitve; otroka moramo dobro poznati, se mu v svoji terapiji prilagoditi, predvsem pa moramo biti dosledni.

Ugotavljamo, da so metode modifikacije uspešne pri obravnavi zmerno, teže in težko duševno nezadostno razvitih oseb, kjer z uporabo drugih metod dosegamo manj uspeha in je pot obravnave do določenega cilja dolgotrajnejša.

Ida Jurgec
Tanja Mihalinec

LEPO JE BITI ZUNAJ V COPATIH

Lepo je zunaj v copatih. Šli smo gledat, če je kontejner prazen. Mraz nas je žgal v noge. Tovarišica nas je opazila. Skočila je izza vogala in nas čudno gledala. Vedeli smo, da bi morali biti v razredu. Pogled je uprla v noge. Zagledala je copate.

Kaj hujšega!

Pognali smo se v razred in vsi zadihani čakali, kaj se bo zgodilo. Tovarišica je na tablo napisala naslov in tako je nastal ta spis!

Učenci 8. razreda
OŠ Pohorski odred
Slovenske Konjice

KOLINE

Zjutraj smo vstali ob 6. uri. Z očetom sva nabrusila nože in pripravila krop. Kmalu sta prišla tudi stric in mesar. Odšli so po pujsa. Zaklali so ga. Vrgli so ga v aro in ga obarali. Dali so ga na mizo, mu odrezali noge in glavo in ga prerezali po sredini. Mesar ga je razsekal. Nato smo delali različne vrste klobas. Po dobri večerji so odšli gostje domov, mi pa spat.

Peter Gaber
OŠ Pohorski odred
Slovenske Konjice

naši otroci pišejo in rišejo

MOJA NAJLJUBŠA ŽIVAL

Skoraj vsak človek ima svojo domačo žival, ki jo ima najraje. Mi imamo psa Flokija. Vsi ga imamo radi. Vsako jutro, ko odhajam v šolo, me Floki žalostno gleda. Ko pridem domov, je tako vesel, da kar poskakuje. Sosed je očeta prosil, če mu ga proda. Takoj sem vzkipel, da ga ne dam. Kadar mu prinesem hrano, me tako gleda, kot bi se mi hotel zahvaliti. Pobožam ga, ker ga imam zelo rad. Večkrat se igrava z žogo. Kadar ga kregam, je žalosten in gre v svojo hišo. Najraje bi ga imel spuščenega, pa ne smem, ker je blizu ceste in tudi hud je. Večkrat ga peljem na sprehod. K hiši ne pusti tujega človeka. Dobro nam čuva hišo.

Flokija ne bi dal za nobeno bogastvo na svetu.

Jože Falnoga
OŠ Pohorski odred
Slovenske Konjice

PRI NAS DOMA

Pri nas doma ima vsak svoje delo. Mamica kuha in pospravlja po stanovanju. Ati skrbi za red in čistočo na dvorišču. Deda pase kokoši in popravlja kolesa. Stara mama pa skrbi za prašiče in ostalo, kar je še takega.

Jaz pa se učim in delam domačo nalogo.

Tako je pri nas doma, vsak pač opravlja svoje delo.

Andrej Drevenšek
OŠ Gustava Šiliha
Maribor

PRI NAS DOMA

Pri nas smo štirje: ata, mama, brat in jaz. Imamo veliko hišo. Doma imamo muco Piko. Brat mi zelo nagaja, takšni so pač bratje. Včasih mu pomagam pri učenju. Mami pomagam pri kuhanju in čiščenju stanovanja. Včasih moram skuhati kosilo. Najraje pečem pecivo. Speči znam več vrst peciva. Mama je zadovoljna, kadar ji pomagam. Kuha tudi ata, da ne ostane vse mami. Imamo se radi. Želimo si, da bi bil mir v domovini takšen kot v naši družini.

Branka Kac
OŠ Gustav Šilih
Maribor

MODA IN JAZ

Moda je lepa obleka, pričeska, lepa tovarišica, olika, lepo vedenje.

Tudi v našem zavodu imamo tovarišice, ki so zelo lepo oblečene: v modne kroje in barve in lepo jih je pogledati. A kaj, ko se takoj po prihodu v službo skrijejo v halje, v katerih so vse enake. Še dobro, da so nekatere suhe, druge pa bolj okrogle, da jih ločimo!

Jaz sem najraje oblečena v belo bluzo in kavbojke ali trenirko živih barv.

Saša Rolih
Zavod za usposabljanje invalidnih otrok Janka Premrla Vojka, Vipava

KAKO VREME VPLIVA NAME

Sončno vreme je zame največje veselje, ker nas peljejo ven. Takrat sem prost in vesel.

Ko dežuje, sem žalosten, ker me boli desno koleno.

Najbolj sem jezen, ko dežuje in ne morem ven.

Uživam pa, ko okrog vogalov zavija burja. Počutim se sproščen, lahak in lahko si predstavljam, da ležim na oblaku, ki me nosi veselim dogodivščinam naproti. Zato je lepo tudi oblačno vreme, ko ure in ure opazujem oblake, ki potujejo po nebu.

Ne maram vročega vremena, ker sem debel in se hitro spotim.

Lepe pa so poletne noči, ko mi pod oknom vsako noč godejo murni.

Nedeljko Pejić
Zavod za usposabljanje invalidnih otrok Janka Premrla Vojka, Vipava

MODA IN JAZ

Moda je to, da si lepo oblečen, da prebiraš modne časopise — moderno je biti važen, če si lepo oblečen.

Naše tovarišice so lepo in moderno oblečene v prazničnih dneh in takrat so tudi važne.

Najbolj modno pa je oblečena tovarišica ravnateljica.

Jaz se rad oblačim tako, da mi ni vroče. Obleko mi izberejo in kupijo starši.

Nedeljko Pejić
Zavod za usposabljanje invalidnih otrok Janka Premrla Vojka, Vipava

POMLADNI VETRIČ

Končno sem ušel iz krempljev ledene zime, ki me je imela ujetega v mrzli skalni votlini.

Zdaj se gibljem, si manem svoje krmežljave oči in si urejam razkuštrane lase.

Joj, saj res! Pomladni meseci so že skoraj minili, jaz pa sem šele zdaj čisto prebujen. Koliko zanimivih stvari sem zamudil!

Nežno pihljam in pojem lepo pesem. Ustavljam se v krošnjah cvetočih kostanjev, v vejah španskega bezga, pojem mravljam in čebelam, plešem s cvetnim prahom in regratovimi lučkami!

Najlepše pa je, ko prisluškujem šepetanju zaljubljencev v mraku...

Saša Rolih
Zavod za usposabljanje invalidnih otrok Janka Premrla Vojka, Vipava

---

Živci so »klikerji« v moji glavi, ki se hitro vključijo in eksplodirajo v obliki jeznih besed. Namenjene so tistemu, ki se po nepotrebnem vtika vame. Teh na srečo ni veliko, zato sem še vedno kar uporaben.

Štefan

*

Živci so možgani, ki pogostokrat mislijo.

Marjetka

*

Živci so naši reflektorji, ki imajo še in še energije. So pa zato, da o ljubezni razmišljamo samo lepo.

Marjan

*

Živce imam prav po celem telesu. Pomagajo mi pri učenju.

Aleksandra

*

Živci so čutila. Živci so tudi možgani. Včasih z njimi razmišljam o zelo čudnih stvareh, ki jih še sama ne razumem.

Saša

NAŠ ZBORNIK V LETU 1990

Spoštovani naročniki,

najprej se vam zahvaljujemo za vašo zvestobo, saj nam niste obrnili hrbta, ko smo se že bali, da bomo morali zaradi lanskih hudih denarnih težav opustiti založniško dejavnost.

Mnogi naročniki so spregledali, da zdaj veljajo pri naročanju in plačevanju nova pravila, zato vam jih ponovno navajamo. Odslej ni naročnik vsakdo, ki je član društva za pomoč duševno prizadetim, temveč mora Naš zbornik posebej naročiti na naslov: UPRAVA NAŠEGA ZBORNIKA, 61000 LJUBLJANA, SAMOVA 9/II. Naročnino obračunavamo vsem naročnikom; če ste plačali članarino v svojem društvu, s tem naročnina za revijo po novem žal ni poravnana! S prvo letošnjo številko vam bomo poslali položnico; predlagamo vam, da poravnate letno naročnino v enkratnem znesku 75 DIN in s tem prihranite 5 DIN. Za USTANOVE je naročnina trikrat višja, poravnajo pa jo na osnovi računa, ki ga bomo poslali posebej. Dolžnikom iz lanskega leta bomo posebej poslali položnice, s katerimi bodo poravnavali dolg.

V letošnjem letu načrtujemo izdajo štirih številk Našega zbornika, po sprejetju nove zakonodaje pa še posebno številko s to tematiko. Osrednje teme bodo obravnavale posvet o družbeni skrbi za duševno prizadete v Ljubljani, mednarodno gibanje specialne olimpiade, bivalne možnosti odraslih duševno prizadetih in novo zasnovo delavnic za delo pod posebnimi pogoji. Izdali bomo tudi letaka o duševno prizadetih in o njihovih pravicah ter priročnik o govornem razvoju.

Vabimo vas, da se večkrat kot doslej oglašate s prispevki o novostih v vaših društvih, z ocenami revije in s predlogi za zanimive teme. Priporočamo vam, da poiščete v društvih stalne dopisnike — v preteklosti se je tak način dela odražal v večji pestrosti Našega zbornika. Veseli smo vsakega novega naročnika, pa tudi vsakega novega dopisnika!

Uredništvo in uprava

STALIŠČE

Zveza društev za pomoč duševno prizadetim Slovenije je nestrankarska organizacija; ukvarja se z dejavnostjo, ki je opredeljena v njenem statutu.

Zveza bo sodelovala s posameznimi strankami, organizacijami in političnimi združenji pri tistih vprašanjih, ki so v interesu celovite skrbi za duševno prizadete in njihove družine v Sloveniji, če bo ocenila, da tako sodelovanje lahko prispeva k hitrejšemu reševanju temeljnih nalog njene dejavnosti.

V tem smislu bo imela Zveza kritičen odnos do tistih političnih dejavnikov, strank in posameznikov, ki bodo v okviru svojih programov ali delovanja zanemarjali področje skrbi za duševno prizadete in njihove družine ali pa to dejavnost celo zavirali pri njenem razvoju in napredku.

Individualno članstvo v naših društvih ne temelji na enotni politični opredelitvi posameznika — člana, ki je njegova osebna in neodtujljiva pravica. Občinska in medobčinska društva se lahko na podlagi odločitve vključijo kot kolektivni član tudi v različne politične grupacije ali stranke, tako trajneje kakor občasno, da bi dosegli cilje svojega društvenega interesa in v skladu s svojimi statuti.

Vsa dejavnost društev in Zveze bo še nadalje temeljila na demokratični osnovi, izhodiščih človekovih pravic staršev in duševno prizadetih oseb ter bo napredno usmerjena.

Izvršni odbor Zveze
društev za pomoč
duševno prizadetim SRS

NAŠ ZBORNIK

1990, leto 23, št. 2

YU ISSN 0350-655 X

UDK 376.3

Glavna tema: mednarodno gibanje specialne olimpiade

GLASILO ZVEZE DRUŠTEV ZA POMOČ DUŠEVNO PRIZADETIM SLOVENIJE — LETO 23 — ŠT. 2 — JULIJ 1990

VSEBINA

Male zmage — velika sreča — *Marijan Lačen* 1

POTA MOŽNOSTI
Socialno-varstveni aspekt gibanja specialne olimpiade — *Dada Maglajlić* 3
Priročniki za vadbo specialnih športov 12
Vadbeni načrt za specialno olimpiado 17
Napotki staršem, učiteljem in trenerjem 19
Šola alpskega smučanja za specialno olimpiado v Avstriji — *Ivanka Srebot* 20
Program športno-rekreativnih dejavnosti v letu 1990 23
Kako so kobilice pobirale medalje v Ljubljani — Špela in Danica z ekipo kobilic 23
Letošnje republiške športne igre so navdušile tekmovalce in gledalce — *Aljoša Vodnik* 24
III. republiške igre v Dobrni — otroci iz Strunjana 25

IZ NAŠIH DRUŠTEV IN USTANOV 26

STARŠI PIŠEJO 32

PO JUGOSLAVIJI IN SVETU 35

IZ PRAKSE ZA PRAKSO 39

NAŠI OTROCI PIŠEJO IN RIŠEJO 46

SUMMARY

This journal is the periodical of Slovene Association f Mentally Handicapped which is a voluntary organisation parents, professionals and other people concerned wit problems of mentally handicapped persons. Each issu features a main theme in adition to regular columns. Th present issue brings some informations on Speci Olympics, the world's largest program of year-round spor training and athletic competition for children and adul with mental retardation.
In our permanent rubrics your will find the articles bringi news from the local organisations and institutions as well contributions of parents and children.

Likovni prispevki so delo učencev Osnovne šole XIV. divizije Titovega Velenja.

Spomine na dogodke z mamo so nam poslali naši zvesti zves dopisniki iz Vipave.

Naš zbornik bo izšel letos 4 krat. Izdaja ga Zveza društev za pomoč duševno prizadetim Slovenije, Ljubljana, Samova ul. 9, telefon 325-245

Izdajateljski svet: Anton Brejc, dr. Franc Hrastar, dr. Anton Kotar, Ada Krivic, Martin Mencej, Silva Škof, Zdravko Tomažin, Eva Tomc-Jekovec, Jan Ulaga

Uredniški odbor: Janja Cotič, Dora Jelenc, Stojana Kratochwill-Jerman, Anton Kotar, Tonči Koželj, Marija Mursa, Tanja Plemenitaš, Sandi Sitar, Milojka Srebrnič-Györfi, Jan Ulaga, Lidija Wagner

Glavna urednica: Aljoša Vodnik

Odgovorni urednik: Anton Kotar

Posamezna številka stane 20 din, za ustanove 60 di Letna naročnina za posameznike je 75 din, za ustan ve 220 din.

Številka žiro računa je 50102-678-50022, pošilja se n naslov: Naš zbornik, Ljubljana, Samova 9

Po mnenju republiškega komiteja za kulturo št. 421(190/88 av z dne 15. 3. 1988 je glasilo oproščeno davk od prometa proizvodov.

Tiskala Tiskarna Ljubljana v Ljubljani

MALE ZMAGE — VELIKA SREČA!

Na podiju za zmagovalce sta si stala nasproti: proslavljeni vrhunski športnik in zmagovalec v eni izmed disciplin na prvih igrah zavodov Slovenije za zmerno, teže in težko duševno prizadete otroke in mladostnike. Slavni prvak je obesil zmagovalcu medaljo okoli vratu, mu krepko stisnil roko ter ga privil k sebi. Mogoče se je, tako kot sem pomislil jaz, v tistem trenutku tudi on spomnil velikega doživetja, ko so mu podeljevali olimpijsko medaljo in so se mu od prevelike sreče zaiskrile solze v očeh.

Zmagovalec, ki je ravnokar prejel medaljo, je dvignl roke, poskočil, se zavrtel, obraz mu je žarel, ne samo obraz, vse okoli njega je bilo ožarjeno, bil je velik, največji-zmagovalec. Življenje je prekipevalo v njem, v tem trenutku je bila njegova sreča popolna. Dogodek, o katerem ne bodo zapisali svetovni časopisi, o katerem ne bo poročala niti lokalna televizija, se je spremenil v največji dogodek in najpopolnejše doživetje. V tem trenutku so dobila smisel vsa moja prizadevanja in bili razjasnjeni vsi moji dvomi. Vsi zadržki so se razblinili. Pravilnost mojega razmišljanja in odločitve je bila potrjena.

Leto dni pred tem dogodkom smo začeli resneje razmišljati o tem, da mora normalizacija življenja zmerno in teže duševno prizadetih otrok in mladostnikov vključevati tudi njihovo športno-rekreativno udejstvovanje. Pomislekov ni bilo malo (in nekaj jih je ostalo še do danes), toda zmagala sta naprednost in pedagoško tveganje. Združili smo vse znanje, obstoječe izkušnje, vsa dosegljiva teoretična spoznanja ter se odločili: športna aktivnost v smislu tekmovalnega športa na eni strani in rekreacije na drugi mora postati sestavni del življenja zmerno in teže duševno prizadetih oseb. Temeljna vodila in načela pri tej odločitvi so bila:

— v programe dejavnosti teh oseb, je ne glede na to, kje živijo, potrebno vključiti športno-rekreativne aktivnosti;

— vsaka zmerno in teže prizadeta oseba mora biti deležna teh aktivnosti ob doslednem upoštevanju njenih telesnih in duševnih sposobnosti;

— za prizadete se organizirajo tekmovalne igre — od množičnih v domačem okolju, ki vključujejo vse osebe, do najvišjih tekmovanj (tudi mednarodnih v okviru posebnega olimpijskega gibanja);

— vse igre morajo biti zastavljene tako, da dosežejo čim večji odmev v okolju, v smislu ozaveščanja tega okolja in normalizacije življenja prizadetih oseb.

V relativno kratkem obdobju treh let so ta načela zaživela v mnogih zavodih, oddelkih in drugih institucijah: v njih se je mnogo bolj kot prej razmahnila športna aktivnost, organizirane so bile igre v matičnih okoljih, pa tudi že tri slovenske olimpiade, udeležili smo se nekaterih jugoslovanskih in mednarodnih iger, vključili smo se v svetovno posebno olimpijsko gibanje (Special Olympics). Vse je šlo kar nekam presenetljivo lahko. Zakaj? Tudi sami smo si zastavili to vprašanje. Odgovor se je ponudil kar sam. Šport je aktivnost, ki priteguje veliko ljudi, posebej mladih, saj jih spodbuja in jim bogati življenje. Prizadeti otroci in mladostniki se v tem nič ne razlikujejo od drugih. Le naše napačne predstave so ustvarile razliko!

Saj ne gre vedno za svetovni rekord ali olimpijsko zmago; za srečo v življenju mora človek izbojevati marsikatero zmago (zmago nad samim seboj, nad učno snovjo, nad boleznijo, v politiki, ob pridobitvi akademskega naslova, ob dobro opravljenem delu in — tudi v športu). Velike in pomembne za posameznika so male človeške zmage, saj mu osmišljajo življenje in ga osrečujejo. Na področju športnih aktivnosti jih lahko dosegajo tudi duševno prizadete osebe, ob njih pa doživljajo občutke sreče in življenjske polnosti.

Marijan Lačen

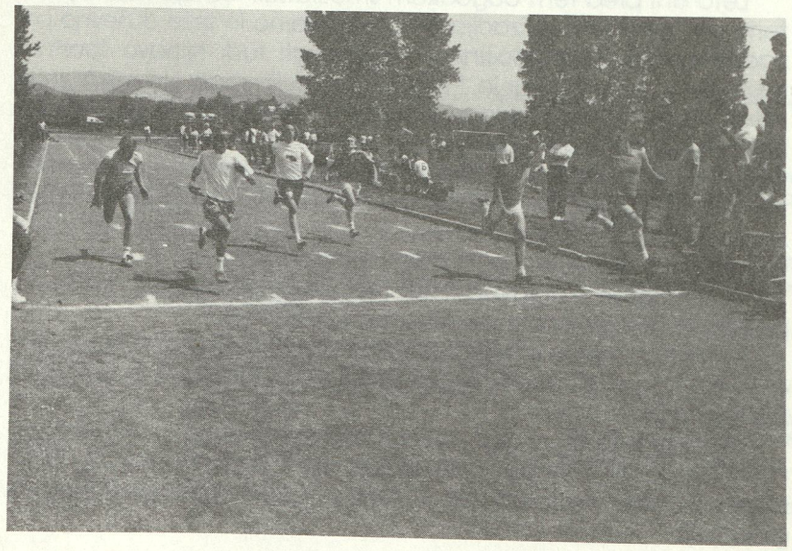

pota možnosti

SOCIALNO-VARSTVENI ASPEKT GIBANJA SPECIALNE OLIMPIADE

Uvodne misli

Na predlog Svetovne korporacije s sedežem v Virginiji v ZDA in Evropskega urada s sedežem v Belgiji (zdaj v Parizu) je bil v Zagrebu 1. marca 1985 ustanovljen Iniciativni komite specialne olimpiade za Jugoslavijo — YUSO. Specialna olimpiada je definirana kot poseben športno-socialno-kulturni program za osebe z duševnimi motnjami in prizadetostjo težje stopnje, še posebej za osebe z zmerno in težjo duševno prizadetostjo. Osnovni cilji so: organizacija in uresničevanje različnih programov vse leto; vključevanje čim večjega števila oseb z duševno prizadetostjo in drugimi duševnimi motnjami težje stopnje, če se zaradi teže svoje prizadetosti ne morejo vključiti v druge redne ali posebne programe; zagotavljanje ustreznih priprav in treninga ob pomoči vrhunskih strokovnjakov in čim večjega števila prostovoljcev; nadaljnje preučevanje in oblikovanje novih športnih in spremljajočih programov, ki naj pripomorejo k razvoju psihofizičnih in duševnih sposobnosti; razvoj socializacije in na koncu doživljanje radosti pri sodelovanju v športnih tekmovanjih.

Gibanje se je začelo na pobudo družine Kennedy z ustanovitvijo I. športnega tabora leta 1963, leta 1968 pa so bile prve športne igre. Do zdaj se je v gibanje vključilo več kot 60 držav z vseh celin in več kot 22 milijonov oseb z duševno prizadetostjo. Organiziranih je bilo sedem letnih svetovnih iger specialne olimpiade, štiri zimske svetovne igre specialne olimpiade in dve evropski specialni olimpiadi.

V Evropi se je gibanju prva pridružila Francija, in sicer leta 1968, kmalu nato pa še Anglija, Belgija, Švica in številne druge države. Lahko rečemo, da je omenjeno gibanje danes prisotno že na območju celotne Zahodne Evrope, širi pa se tudi v Vzhodno Evropo. Položaj opazovalca imata že tretje leto Poljska in Češkoslovaška, pričakujemo pa še vključitev Sovjetske zveze, Vzhodne Nemčije, Madžarske, Bolgarije in Romunije.

Program specialne olimpiade

Program specialne olimpiade je poseben športno-socialno-kulturni program, ki je namenjen:

— osnovni rehabilitaciji,

— ohranjanju splošnih psihofizičnih sposobnosti in

— ustvarjalni izrabi prostega časa.

V različne programe so vključene osebe z zmerno in težjo duševno prizadetostjo in vse druge osebe s podobno ravnijo funkcioniranja obeh spolov od rojstva do pozne starosti.

Osnova je ŠPORTNI PROGRAM, medtem ko socialni in kulturni program predstavljata spremljajoča, a ne manj pomembna programa.

Socialno-varstveni programi so izjemno pomembni glede na to, da ti tekmovalci vse življenje potrebujejo večjo ali manjšo socialno zaščito. Ta sestavina pridobi na pomenu, če upoštevamo, da se za športna tekmovanja uporabljajo vsa redna in določena dopolnilna pravila.

Vsi športi so razdeljeni na štiri podskupine.

1. Razvojni program

Razvojni program je namenjen osebam obeh spolov do osmih let starosti in osebam, starim nad osem let, s težjimi večkratnimi motnjami, ki so take vrste in stopnje, da ne dovoljujejo vključevanja v druge športne programe (to je najpogosteje kombinacija težje telesne invalidnosti in zmerne ali težje duševne prizadetosti).

2. Letni tekmovalni program

V letne igre specialne olimpiade na katerikoli ravni so vključeni naslednji športi:
— vodni športi (plavanje, skoki v vodo),
— atletika,
— košarka,
— kegljanje,
— gimnastika,
— nogomet (soccer),
— odbojka.

3. Zimski tekmovalni program

Zimske igre specialne olimpiade na katerikoli ravni predvidevajo tekmovanja v:
— alpskem smučanju,
— nordijskem smučanju,
— umetnostnem drsanju,
— hitrostnem drsanju,
— hokeju in
— poly-hokeju.

Zaželeno je, čeprav ne nujno, da so zastopane vse osnovne skupine športov ali vsaj ena disciplina iz večje podskupine.

4. Demonstracijski program

Preden nek šport postane uradni tekmovalni šport, mora prestati poprejšnje preverjanje —predvsem glede na primernost in varnost – kot t.i. demonstracijski šport. Trenutno so t športi naslednji:
— kanu,
— kolesarstvo,
— jahanje,
— kotalkanje,
— namizni tenis,
— rokomet,
— tenis in
— dviganje uteži.

Ostali športi so prepovedani. Pravkar skušaj med demonstracijske športe uvrstiti judo. Po stopek je strog in dolgotrajen: predlagati ga mo ra najmanj 18 držav ter predstaviti razvoj teg športa in njegovo uporabnost z vseh aspektov

Pravila in specialne priročnike neprestano iz popolnjujejo, popravljajo in dopolnjujejo vr hunski znanstveniki, športniki in športn teoretiki.

Program specialne olimpiade se uresničuj vse leto, najboljši rezultati pa se dosežejo takra kadar je program sestavni del rehabilitacijskil zaposlitvenih in drugih rednih dejavnosti, na menjenih zmerno in teže duševno prizadetim. mnogih državah v razvoju je položaj ravno na sproten: specialna olimpiada predstavlja ogrod je ali glavni program, v katerega se nato vklju čujejo posamezni aspekti celovite rehabilitacij zaposlitve ali nekateri drugi. Ta pristop se je iz kazal kot zelo učinkovit pri odraslih osebah, k se prvič vključujejo v nek program, kar je tud razumljivo, saj je zanimiv in spodbuden.

Najpogostejši spremljajoči programi so igralna terapija, glasbena terapija, likovna tera pija in likovno izražanje, gibalna terapija i scensko izražanje. Pri teh programih je kdaj p kdaj težko reči, kdaj gre za šport, kdaj pa z medicinski (zdravstveni) ali kulturni de programa.

Igre specialne olimpiade pomenijo priložnos za predstavitev dosežkov.

Igre specialne olimpiade

Igre specialne olimpiade se praviloma organi zirajo na lokalni, regionalni in nacionalni ravni Pri nas smo predvideli štiri ravni: lokalno, re gionalno, republiško in zvezno.

Ne glede na raven, na kateri so organizirane igre, se je treba lotiti organizacije enako resno. Ves program je pravzaprav PROSTOVOLJEN. V državah z razvitim programom specialne olimpiade sodeluje na nacionalnih igrah dva do tri tisoč tekmovalcev, praviloma pa se prijavi še okrog 15.000 prostovoljnih sodelavcev. Za izvedbo je običajno potrebno približno 7.500 ljudi, tako da v teh državah predstavlja največji problem izbira sodelujočih, saj je zelo težko zavrniti nekoga, ki si srčno želi sodelovati in pomagati. Pri nas je položaj nekoliko drugačen, predvsem zato, ker prostovoljno delo nasploh ni razvito, deloma pa tudi zato, ker ljudje premalo vedo o osebah z zmerno ali težjo duševno prizadetostjo. Vendar so prav igre priložnost za spoznavanje. Glede na to, da gre za osebe, vredne človeške pozornosti, bo vsakdo, ki se gibanju pridruži, ostal v njem za vselej. Pri organizaciji iger ali turnirjev (to so tekmovanja v samo eni disciplini ali športu, npr. v košarki) je treba upoštevati predvsem naslednje skupine del in nalog:

a) Izbira in koordinacija prostovoljcev

Za vsako podskupino del in nalog je treba predvideti zadostno število prostovoljnih sodelavcev. Priporočljivo je oblikovati priročno kartoteko, še posebej zaželenih sodelavcev, ki trenutno niso vključeni. Vsi prostovoljci se morajo udeležiti seminarja, ki vsebuje predvsem dve vrsti informacij:
— o značilnostih tekmovalcev specialne olimpiade in o njihovih posebnih potrebah in
— o konkretnem delu in nalogah, ki jih bodo opravljali, te pa so lahko: sprejem ekip, prevozi, namestitev, prehrana, počitek in osvežitev tekmovalcev ipd., pa tudi različne »športne« zadolžitve.

b) Financiranje

Čeprav je program prostovoljen, se ne da ogniti določenim stroškom. To so med drugim stroški za:
— pripravo športnih in spremljajočih objektov,
— športno opremo in oblačila ter obutev,
— prevoz,
— namestitev in prehrano.

V primerjavi s podobnimi rednimi programi so ti stroški resda simbolični, če pa jih obravnavamo ločeno — še posebej v položaju, kakršen je zdaj pri nas — so veliki in je težko zbrati sredstva. Zato se ustanovi posebna komisija, ki se ukvarja z zbiranjem in porabo potrebnih sredstev. Države z razvitim sistemom specialne olimpiade imajo poseben marketing.

c) Športni program

Ta predstavlja ogrodje vseh dogajanj in naj bi vseboval vse štiri skupine športov, pa tudi:
— prijateljska srečanja,
— predstavitev veščin — predstavljajo jih znani športniki in ekipe;
— program specialne olimpiade v ožjem smislu, katerega najpomembnejši del so tekmovanja.

Tekmovanja potekajo na treh stopnjah — začetni, srednji in višji, tekmovalci pa so razdeljeni v podskupine po 8 do 15 tekmovalcev.

Športni program praviloma usklajuje Športni komite (odbor ali komisija), obravnava pa naslednje skupine del in nalog:
— registracija tekmovalcev,
— izbira in priprava športnih terenov in spremljajočih objektov (slačilnice ipd.),
— razporeditev tekmovanj in oblikovanje tekmovalnih skupin,
— razporeditev prostovoljcev,
— medalje, nagrade, tolažilne nagrade,
— diskvalifikacije tekmovalcev, trenerjev, sodnikov ipd.

d) Socialni program

Socialni program je vgrajen v vse druge dele programa. Zaradi lažjega usklajevanja so posamezne skupine del in nalog zbrane in posebej izbrane kot na primer:
— splošna varnost tekmovalcev v vseh situacijah,
— prevoz in sprejem tekmovalcev in ekip,
— namestitev,
— hrana, pijača, osvežitev,
— sprejem staršev in drugih družinskih članov tekmovalcev ter skrb zanje,

— zdravstveno varstvo s poudarkom na celoviti preventivi (poškodb, bolezni ipd.).

e) Kulturni program

Kulturni programi spremljajo športne programe na vseh ravneh in to vse leto. Pri pripravi in izvedbi iger so še posebej poudarjene naslednje skupine del in nalog:

— slovesno odprtje iger,

— slovesnosti pri podelitvi medalj, nagrad in priznanj,

— poseben kulturni program v večernih urah za tekmovalce, člane njihovih družin, trenerje in vse ostale prostovoljce (koncerti, gledališke predstave, umetniški večeri, kolonije in druge ustvarjalne dejavnosti — programi, disko, ipd.),

— slavnost ob koncu iger,

— spoznavanje kulturno-zgodovinskih znamenitosti kraja, v katerem so igre, in drugo.

f) Informiranje javnosti

To predstavlja zagotovo najvažnejši del ce lotnega programa, saj se s pomočjo pravilneg informiranja javnosti širijo pozitivna spoznanj o osebah z zmerno in težjo duševno prizadetos jo, pridobivajo novi prostovoljni sodelavc spodbuja prispevanje materialnih sredstev.

To so osnovne skupine del in nalog, ki pridej v poštev pri naši stopnji razvitosti specialn olimpiade. Kolikor bolj je gibanje razvito, tol ko več je teh skupin. Najprej vsako podskupin del in nalog usklajuje en človek, postopno pa s oblikujejo manjše komisije, komiteji ali odbo (z 2 do 7 člani). Za vsake igre posebej se imenuj nosilec in njegovi sodelavci. Pravila so zel stroga, in ker gre za prostovoljen program, s od vseh pričakuje izredna zavzetost in odgovor nost, na kar še posebej pazi uradni »ocenjeva lec« uspešnosti programa. Za velika tekmovanj je to predstavnik Svetovne korporacije ali Ura da za evropski razvoj.

Športni program

Športni program vsebuje tri podprograme:

1. prijateljsko srečanje, pri katerem je več poudarek na socializaciji tekmovalcev kot n samem športu, kar je razumljivo, če upošteva mo zmanjšane možnosti za sodelovanje te tekmovalcev v ekipnih športih — igrah;

2. demonstracija različnih športov in rekrea cijskih programov, ki se ne izvajajo, a sta njih va uporabnost in vrednost preverjeni in ugotov ljeni, in

3. specialne igre — športna tekmovanja, k predstavljajo najpomembnejši del celotne de javnosti; vsa tekmovanja se odvijajo v skladu splošnimi, v svetu sprejetimi pravili za posa mezne športe; kjer je potrebno, pa se dodajo š dopolnilna specifična pravila, ki upoštevaj psihofizične sposobnosti in varnost tekmo valcev.

Kulturni in kulturno-zabavni program

Tudi ta program ima tri podprograme:

1. kulturne programe, ki jih pripravljaj znani umetniki kot svoj osebni prispevek z

tekmovalce: to so razen slovesnosti ob začetku in koncu športnega srečanja, še posebej pa iger, tudi razni koncerti, gledališke prireditve ipd.;

2. kulturno-zabavne programe na športnih igriščih in drugih tekmovališčih, namenjene sprostitvi utrujenih in razvedrilu neangažiranih tekmovalcev ipd.; tudi te programe prostovoljno pripravljajo znani umetniki in strokovni delavci (rehabilitatorji); v posamezne programe se aktivno vključujejo tudi tekmovalci;

3. obiske klubov za zabavo, disko-klubov in podobnih krajev ter organizacijo zabavnih večerov v kraju, kjer tekmovalci prebivajo v času tekmovanj; pri tem sodelujejo številni prostovoljni sodelavci, mladi umetniki, športniki in drugi.

Socialni in socialno-varstveni programi

Ti programi predstavljajo pomembno sestavino celotne zapletene organizacije iger in drugih dejavnosti gibanja specialne olimpiade.

Glede na to, da gre za osebe z zmerno ali težjo duševno prizadetostjo in podobnimi motnjami težje stopnje, predstavljajo socialni programi okvir (»frame of reference«) za celotno organizacijo programa, posebno še iger. Razen te obče navzočnosti in zastopanosti je v okviru Svetovne korporacije izdelan celoten sistem specifičnih — posebnih — socialnih programov, ki jih usklajujejo komiteji ali komisije. Čim bolj je gibanje razvito in čim večje je število tekmovalcev, tem bolj podrobno je obdelana organizacija. Toda osnovne značilnosti in vse potrebne sestavine mora imeti tudi najmanjše gibanje; te pa so:

1. **Registracija sodelujočih,** pri čemer je treba razlikovati Prijavo in registracijo tekmovalcev, športnih in rehabilitacijskih (socialno-varstvenih) strokovnjakov ter članov družine tekmovalca. Za vsako podskupino se izdela poseben obrazec za prijavo. Največja pozornost je namenjena prijavi tekmovalca — obrazec vsebuje več ločenih rubrik, ki se nanašajo na vrsto in stopnjo prizadetosti, spremljajoče zdravstvene in druge težave, pregled posebnega varstva, ki ga te težave zahtevajo, vključno z dieto in zdravili, športne rezultate in prijavo discipline za tekmovanja demonstracijske programe ter drugo.

2. **Varnost in zaščita** vseh, še posebej pa tekmovalcev, je osnovni pogoj vseh drugih programov, zato je treba na osnovi informacij, dobljenih pri registraciji, zagotoviti, organizirati in uskladiti:

— zanesljiv in učinkovit prevoz vseh udeležencev,

— ustrezen sprejem na določenih krajih (poskrbljeno mora biti za dostop in parkiranje),

— sistem oznak za vse sodelujoče — organizatorje, prostovoljce, tekmovalce in njihove družinske člane,

— ustrezne varnostne ukrepe vseh 24 ur na dan v sodelovanju z vsemi službami za nujne intervencije na območju mesta,

— posebno pozornost programom, ki terjajo dopolnilne varnostne ukrepe,

— službo za »izgubljeno — najdeno« in drugo.

3. **Namestitev** — za mnoge tekmovalce bo to prvo bivanje zunaj družinskega kroga ali ustanove, ki so je vajeni, zato je treba nameniti prav posebno pozornost varni in udobni namestitvi. Posebna pozornost mora biti posvečena ustrezni namestitvi posameznih podskupin tekmovalcev, pa tudi:

— stalnemu dežurstvu, posebej pa ustreznemu sprejemu in spremstvu udeležencev,

— ustreznemu označevanju, navodilom in obveščanju v kraju bivanja o vsem, še posebej o različnih prostorih in možnostih, ki jih udeleženci potrebujejo ali želijo uporabljati,

— prostorom, ki jih uporabljajo telesno invalidne osebe z duševno prizadetostjo,

— nenehnemu preverjanju vseh prostorov, še posebej pa sanitarnih.

4. **Prehrana in osvežitev** bi morali biti zagotovljeni na vseh krajih in za vse udeležence; če to ni mogoče, je treba zagotoviti osvežitev in »varovalni« obrok za tekmovalce ob ustreznih navodilih, kje lahko dobijo pravi obrok. Praviloma naj bi bila kosilo in večerja pogojno brezplačno zagotovljena vsem udeležencem, pri tem pa je treba ukreniti naslednje:

— izbrati čim bolj primerno lokacijo za serviranje hrane in zagotoviti osnovne sanitarne pogoje v zvezi s tem,

— če je le mogoče, preskrbeti različno prehrano z možnostjo izbire, obvezno pa zagotoviti ustrezno dieto za tiste udeležence, ki jim je potrebna,

— oceniti čas, ki ga tekmovalci potrebujejo za prehrano,

— oceniti število prostovoljcev, ki bodo stregli hrano,

— predvideti zadostno število prigrizkov in osvežilnih napitkov za tekmovalce na vseh krajih, še posebej na športnih tekmovališčih.

5. **Zdravstveno varstvo** — nobena dejavnost, zlasti pa ne igre, ne sme biti organizirana brez ustreznega zdravstvenega varstva. Zdravstveni strokovnjaki morajo biti polno vključeni v dogajanje, poskrbeti morajo za preventivo in biti pripravljeni na posredovanje v nujnih primerih; prvo pomoč je treba nuditi na kraju nesreče, vendar pa je nujno tudi sodelovanje z ustreznimi zdravstvenimi ustanovimi. Izvajalci tega področja zaščite morajo posebej:

— pregledati vse prijave in analizirati predhodno zdravstveno stanje tekmovalca,

— predvideti možne komplikacije in poškodbe,

— s koordinatorji športnih programov analizirati možne poškodbe ne glede na vrsto športne dejavnosti in težo prizadetosti,

— pripraviti gradiva z navodili za vse podskupine oseb, ki sodelujejo v celotni organizaciji, še posebej za trenerje in prostovoljce,

— pripraviti postajo za prvo pomoč — nujne posege na športnih tekmovališčih, dežurstvo vseh 24 ur na dan, dogovor o telefonskih in drugih posvetovanjih z ustreznimi specialisti ter drugo.

6. **Starši in skrbniki,** ki od rojstva ali zgodnjega otroštva skrbijo za svoje prizadete otroke, so dragocen vir informacij o njih, pa tudi najbolj nesebični prostovoljci. Če so prostovoljci, jih je treba izobraževati kot vse ostale prostovoljce. Seveda pa lahko spremljajo svojega otroka ali sodelujejo v posebnih družinskih tekmovalnih programih. Če sodelujejo v družinskih tekmovanjih, običajno prebivajo skupaj s svojim otrokom. Če pa so spremstvo-gledalci, jim je treba zagotoviti posebno namestitev in program; program običajno vključuje:

— informativne seminarje o rehabilitaciji n splošno, še posebej pa o športu in rekreaciji;

— obiske ustanov za usposabljanje v kraj tekmovanj ali drug program;

— izmenjavo izkušenj staršev v obliki prosti ali vodenih (moderiranih) pogovorov;

— predavanja: izkušeni starši lahko pripravi jo za starše, ki so se šele vključili v gibanje, pre davanje o prostovoljnem delu in urjenju svojeg otroka, pa tudi drugih otrok;

— dogodke: starši ali skrbniki morajo dobi celotno gradivo, iz katerega je mogoče spozna celoten program in razporeditev, da se lahk prijavijo kot opazovalci ali kot pomožni (re zervni) prostovoljci;

— specialne programe, ki jih je možno orga nizirati posebej, skupaj s tekmovalci, prosto voljci ali trenerji; ti so lahko: skupno kosilo a večerja, ples, izlet, obisk gledališke predstave a koncerta ipd.

7. **Prostovoljci** — gibanje specialne olimpiad temelji na prostovoljcih: brez prostovoljcev teg gibanja ne bi bilo. Zato je izredno pomembn začeti akcijo pravočasno in zagotoviti zadostn število prostovoljcev, ki morajo imeti pole nujnega, a zelo različnega znanja tudi smisel z delo z ljudmi z duševno prizadetostjo in velik ljubezni zanje. Potrebno je:

— oblikovati register prostovoljcev in opra viti razvrstitev v podskupine glede na znanj sposobnosti in interese prostovoljca,

— vzdrževati stalne stike s prostovoljci in ji občasno pošiljati nova gradiva z navodili,

— pred igrami ali drugim programom spec lane olimpiade pripraviti zadostno število in formativnih seminarjev ali sestankov,

— določiti ustrezen sistem označevanja pro stovoljcev (kartice, majice, klobučki, rute ipd.

— omogočiti prostovoljcem, da sodelujej pri zaključni slovesnosti ali sprevodu,

— ustrezno se jim zahvaliti s posebnim pis mom; če je mogoče, pa organizirati »večer pro stovoljcev« in drugo.

8. **Nagrade in priznanja**

Nagrade (medalje in priznanja) tekmovalcem so del športnih programov; ker pa gre za ljudi duševno prizadetostjo, imajo poudarjeno socia len pomen. Tudi preveliko veselje lahko izzov

probleme (npr. sproži epileptični napad), mnogim tekmovalcem pa je potrebna posebna tolažba in pomoč, če ne dobijo nobene od medalj: zlate, srebrne in bronaste medalje so zelo lepe in vsak tekmovalec želi osvojiti vsaj eno; čeprav so tekmovalci razvrščeni v podskupine po 8 do 10 tekmovalcev, le ne morejo vsi dobiti medalj; zato je treba predvideti lepe priponke (bedže) in druge tolažilne nagrade.

Glede na to, da celoten program uresničujejo prostovoljci, programa pa ni mogoče uresničiti brez finančnih sredstev, je ta potrebno zagotoviti iz različnih virov — rednega sistema financiranja, loterijskih sredstev, pa tudi s prispevki delovnih organizacij in posameznikov. Za vse, ki so prispevali sredstva, je treba predvideti ustrezna priznanja ali kakšno drugo znamenje pozornosti ter objaviti seznam imen in vrsto prispevka. To ni samo stvar olike, temveč tudi pomembna naložba za bodoče sodelovanje.

9. **Stiki z javnostjo** (public relations) — **informiranje javnosti.**

Učinkovito obveščanje javnosti bo omogočilo spoznavanje pozitivnih značilnosti in sposobnosti tekmovalcev specialne olimpiade, številnejšo udeležbo prostovoljcev, večjo finančno pomoč in drugo.

To je naloga, ki jo je treba imeti stalno v mislih, še posebej pa neposredno pred začetkom iger. Posebno pomembno je:

— ustvariti ustrezno sodelovanje z novinarji dnevnih listov, časopisov, radia in televizije; pripraviti podrobne informacije o razvoju gibanja, programih, še posebej pa o programu iger, o vlogi znanih športnih, kulturnih, družbenih in drugih delavcev pri uresničevanju teh programov, o darovalcih, prostovoljcih in o vseh drugih podatkih v zvezi s celotno organizacijo; priporočljivo je sestaviti seznam stalnih sodelavcev;

— glede na to, da je potrebno objaviti cele serije informativnih gradiv, je priporočljivo ustanoviti lasten odbor, ki skrbi tudi za tiskanje: obvestil, posterjev, programa iger, biltenov, ki izhajajo v času iger, fotodokumentiranega poročila o igrah z zahvalo in spiskom vseh, ki so pomagali pri organizaciji in izvedbi iger;

— niz drugih dejavnosti, s katerimi dosežemo nenehno in ustrezno informiranje javnosti o tem specifičnem gibanju.

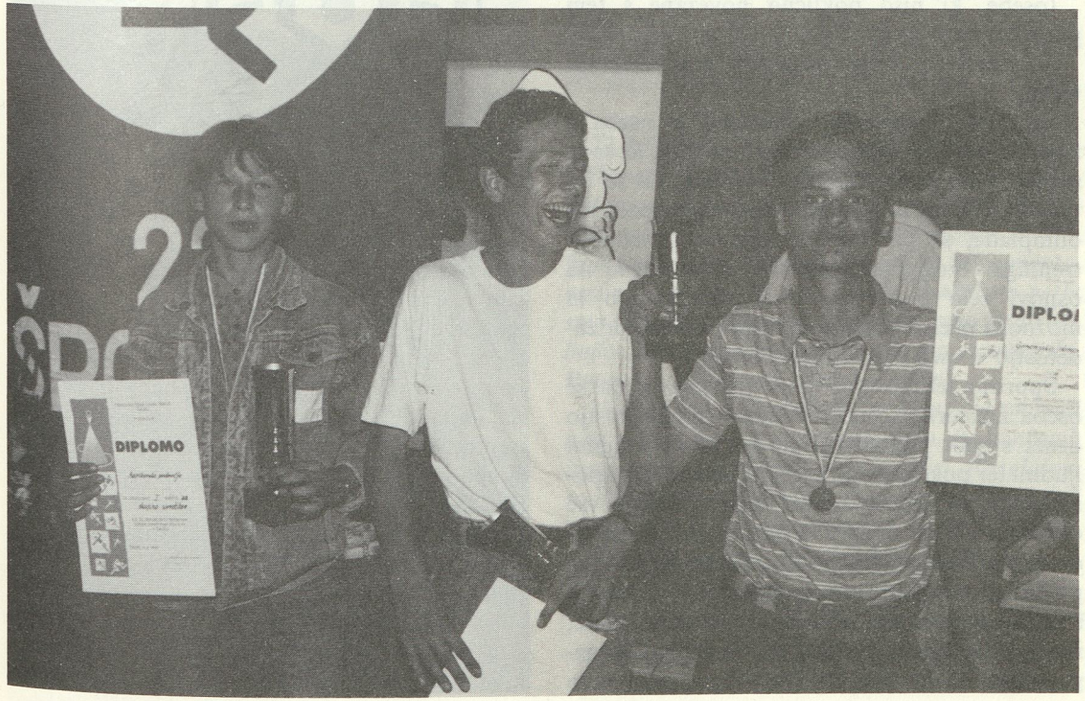

Omenili smo večino organizacijskih področij v okviru podprogramov socialnih in socialno-varstvenih programov, a le manjši del nalog, obveznosti in dejavnosti, ki jih imajo. Kolikor večje je število udeležencev in težja stopnja prizadetosti tekmovalcev, toliko večje so obveznosti na tem področju.

Sklepne misli

Specialna olimpiada je poseben športno-kulturno-socialni program.

Vse tri sestavine imajo enak pomen in so namenjene razvoju ter ohranjanju celote psihofizičnih sposobnosti oseb z zmerno in težjo duševno prizadetostjo.

To je obsežen prostovoljni program, ki ga z ramo ob rami z znanimi športnimi in kulturnimi delavci uresničujejo tri osnovne skupine prostovoljcev:

— prostovoljci — strokovnjaki
(osebe, ki se poklicno udejstvujejo na področju varstva in usposabljanja oseb z zmerno in težjo duševno prizadetostjo),

— »pravi« prostovoljci
(osebe, ki niso poklicno povezane s tem področjem),

— starši in drugi družinski člani tekmovalcev.

Športnik v specialni olimpiadi je oseba z zmerno in težjo duševno prizadetostjo, ki se je skupaj s starši ali skrbniki odločila, da se bo vključila v skupni program dejavnosti specialne olimpiade, še posebej v program specialnega treninga. Program dejavnosti je oblikovan na osnovi zelo podrobno raziskanih potreb in možnosti oseb z zmerno in težjo duševno prizadetostjo v vseh starostnih obdobjih.

Športno tekmovanje je le priložnost, da se oseba z zmerno in težjo duševno prizadetostjo druži s sebi podobnimi in mnogimi drugimi ljudmi ter pokaže svoje različne ustvarjalne sposobnosti: ne le, da mora imeti osvojene vse osnovne navade čistoče, lepega in urejenega videza ter druge socialne veščine; poleg tega, da se po lastni izbiri ukvarja z enim ali več športi, športnik v specialni olimpiadi tudi poje, pleše, igra, riše, modelira in počne še marsikaj drugega. Sestavni del vsakega športnega srečanja so razstave, dramske predstave, koncerti, ples i drugo.

Na predlog Evropskega urada specialn olimpiade je bil v Zagrebu na začetku leta 198 ustanovljen Iniciativni komite, ki je deloval dv leti. Do prekinitve njegovega delovanja je prišl zaradi različnosti stališč posameznih članov i močnih vplivov drugih organizacij. Čeprav j osnovno načelo samostojnost, kar pomeni, da j program specialne olimpiade samostojen pro gram, ki predvsem sodeluje z rednimi športnim organizacijami (vsa pravila temeljijo na redni pravilih in so dopolnjena s specifičnostmi z osebe z zmerno in težjo duševno prizadetostjo in tudi z vsemi drugimi ustanovami-organi zacijami v družbi, med njimi tudi z društvi z pomoč duševno prizadetim in zvezami za re kreacijo in šport invalidov, se je pritisk izraža na tri načine:

Special Olympics

— kritika programa specialne olimpiade ko elitnega programa, ki ne združuje vseh oseb zmerno in težjo duševno prizadetostjo (kar pa n točno, saj program izhaja prav iz tega, da je tre ba pritegniti k sodelovanju tudi najbolj oddalje na, najmanjša naselja in da je prav to osnova z minimum skrbi, ki naj jo lokalna družben skupnost posveča someščanom z zmerno in tež jo duševno prizadetostjo);

— ne potrebujemo nove organizacije, spe cialna olimpiada naj deluje v okviru društev z pomoč duševno prizadetim;

— enako stališče, a s predlogom za delovanj v okviru organizacije za šport in rekreacijo invalidov.

Poudarjam, da gre za specifičen, temeljito obdelan program z zelo visokimi zahtevami glede kakovosti, znanja, varnosti tekmovalcev ipd., s katerim se lahko ukvarjajo samo osebe, ki so posebej usposobljene za to delo: samo interes ni dovolj. Nekaj poskusov neustreznega posnemanja teh programov na Hrvaškem to tudi potrjuje.

Na Hrvaškem pa smo vseeno ponosni, da so začetni programi specialne olimpiade pritegnili tako visoko število oseb z zmerno in težjo duševno prizadetostjo — tako se je uresničil naš namen, da s pomočjo programa specialne olimpiade spodbudimo male lokalne programe družbene skrbi za someščane z zmerno in težjo duševno prizadetostjo.

Številne zlate, srebrne in bronaste medalje s svetovnih in evropskih tekmovanj vsem veliko pomenijo. Nič manj beleščeče niso medalje s prvih dveh republiških in dveh regijskih tekmovanj specialne olimpiade.

Konec leta 1987 smo v Zagrebu organizirali Evropsko konferenco specialne olimpiade, ki se je je udeležilo 105 predstavnikov iz 22 evropskih držav. S tem smo želeli pospešiti registracijo tega pomembnega programa in njegovo širjenje v vse republike in pokrajine. Z istim namenom je napisan ta članek ter organizirani seminarji in druge akcije, ki naj bi pripomogle k oblikovanju samostojne organizacije za specialni šport oseb z zmerno in težjo duševno prizadetostjo vseh starosti in vseh drugih oseb, ki so zaradi večkratne prizadetosti, vrste in stopnje prizadetosti (npr. avtizem) na podobni ravni funkcioniranja. Predviden je poseben podprogram za osebe s telesno invalidnostjo in duševno prizadetostjo ter RAZVOJNI PROGRAM za osebe do desetega leta starosti.

Dada Maglajlić,
prevedla Aljoša Vodnik

SREČANJE Z UČENCI IZ PORTOROŽA

22. februarja smo imeli športni dan. Prišli so gluhonemi učenci. Z njimi smo imeli športni dan. Pol ure smo gledali videokaseto o olimpiadi. Potem smo imeli malico. Po malici sem šla k tovarišu Branku. Tam smo peli in igrali na inštrumente, med petjem smo se snemali. Po končanem petju smo šli v telovadnico. V telovadnici smo igrali odbojko. Skupina, v kateri sem bila jaz, je zmagala. Potem so igrali med dvema ognjema.

Naši učenci so zgubili. Pri vleki vrvi so zmagali naši učenci, najmočnejši je bil Sašo. Po končanih igrah smo se vsi zbrali v telovadnici. Razglašeni so bili rezultati. Učenci iz Portoroža so nam dali veliko škatlo z bomboni in nas povabili k sebi.

Bilo je zelo lepo, vsi smo bili zadovoljni.

Albina Mamič
Vzgojni zavod Elvire Vatovec
Strunjan

PRIROČNIKI ZA VADBO POSAMEZNIH ŠPORTOV

Priročniki z napotki za vadbo so bili pripravljeni za različne športe na primer za atletiko, vodne športe, drsanje, hokej, nogomet ipd.

Program športnih veščin specialne olimpiade je pripravljen za ljudi z duševno prizadetostjo, pri katerih se pojavljajo tudi različne telesne nepravilnosti. Program lahko uporablja učitelj redne telesne vzgoje, specialist za prilagojeno telesno vzgojo, specialni pedagog, vodja rekreacije ali specialist za terapevtsko rekreacijo. Program bo v pomoč tudi trenerjem, staršem in prostovoljcem, ki športnika pripravljajo na tekmovanja specialne olimpiade.

Program predvideva, da ljudje, ki se vanj vključujejo, že obvladajo razvojni program. Biti morajo dovolj telesno pripravljeni, da morejo obvladati različne veščine, in imeti znanje, potrebno za učenje posameznih športnih veščin. Program vsebuje cilje, kratkoročne cilje, analizo nalog posamezne dejavnosti, opis opreme in učne napotke za individualizacijo ter napotke za vključevanje športnih veščin v program celovitega usposabljanja posameznega športnika. Naloge pri posameznem športu so analizirali učitelji telesne vzgoje in specialisti za rekreacijo, ki so bili uspešni pri poučevanju posameznih športov za osebe z duševno prizadetostjo.

Program je bil preverjen v javnih in zasebnih šolah, zavodih, dnevnih centrih in rekreacijskih ustanovah. Sodelovalo je več kot 100 učiteljev in 2.000 športnikov iz sedmih zveznih držav ZDA. Zbiranje in analiza testnih podatkov sta pokazala, da ta program zagotavlja sistematičen informacijski proces, rezultat tega pa je boljše obvladovanje športnih veščin med osebami z duševno prizadetostjo.

Atletski program

Uvodne misli

Atletski priročnik bo najboljši pripomoček vaditeljem pri proučevanju veščin na progi in na igrišču, pri pospeševanju športnikovega splošnega telesnega razvoja in pri razvijanju njegove telesne pripravljenosti. Priročnik obravnava veščine za tekmovanje v hoji, teku na kratke in dolge proge, skoku v višino in v daljavo ter metu žogice in za tekmovanje z invalidskim vozičkom. Vaditelji bodo našli nadvse koristna poglavja posvečena omenjenim panogam, vključno z vajami za ogrevanje, tekmovalni pravili, načrtom za osemtedenski trening, navodili za organizacijo programa in vadbenimi tehnikami.

V atletskem programu lahko uspešno sodelujejo športniki vseh starosti in sposobnosti. Tekmovalci na invalidskih vozičkih se lahko pomerijo tudi v drugih disciplinah. Športniki z nizkimi gibalnimi sposobnostmi lahko sodelujejo v razvojnem programu in v rednih tekmah. Športnik lahko izbira med različnimi disciplinami. Lahko se odloči za tek, ki terja zdržljivost, ali za tek, pri katerem je odločilna hitrost, lahko pa se preizkusi tudi na igrišču, kjer se meri usklajenost med roko in očesom ter spretnost ali usklajenost gibanja. Pri atletiki bo vsak športnik našel vsaj eno disciplino, v kateri se bo lahko izkazal ali dosegel uspeh.

V bistvu je športnikov uspeh odvisen od njegove odločitve in vadbe. Na atletskih treningih se bo naučil samodiscipline in sprejemanja neodvisnih odločitev. Najbolj pomembno pa je, da se bo naučil veščin, ki mu bodo pomagale do večje ustvarjalnosti in samostojnosti v življenju.

Cilji

1. Dolgoročni cilji

Športnik bo osvojil osnovne spretnosti (na stezi in na igrišču), primerno socialno vedenje in funkcionalno znanje pravil, ki je potrebno za uspešno sodelovanje v atletskih tekmovanjih.

2. Kratkoročni cilji

— Športnik se bo primerno ogrel pred treningom ali tekmovanjem; pred tem mora biti deležen demonstracije in urjenja.

— Po demonstraciji in treningu bo športnik uspešno opravil veščine na igrišču.

— Po ustnih in pisnih navodilih bo športnik med atletskim tekmovanjem upošteval uradna atletska pravila.

— Pri vadbi in na tekmovanjih se bo športnik vselej vedel športno do tovarišev v ekipi in do nasprotnikov.

3. Pridobitve

— Atletika zboljša športnikovo splošno telesno kondicijo.

— Atletika zboljša stopnjo športnikove telesne pripravljenosti.

— Atletika navaja na samodisciplino.

— Atletika nauči športnika športnih veščin, ki so bistvene za različne druge dejavnosti.

— Atletika nudi športniku možnosti za izražanje in socialne stike.

Kako postati dober vaditelj

— Sprostite se. Skušajte že prvi dan spoznati ritem in stil svoje skupine.

— Bodite prožni. Spremenite navodila, da se približate potrebam skupine ali posameznega športnika.

— Postavite realne cilje vsakem športniku.

— Ne pričakujte takojšnjih rezultatov pri osvajanju veščin — potrpljenje, potrpljenje in še enkrat potrpljenje.

— Vedno načrtujte učno uro v celoti.

— Stojte in bodite obrnjeni k športnikom, ko jim dajete navodila.

— Dejavnosti izvajajte skupaj s športniki. Ostanite aktivni.

— Poučujte s pomočjo demonstracije pa tudi ustnih navodil; ti športniki so izredni posnemovalci.

— Pustite športnikom dovolj časa, da povsem osvojijo določeno veščino, šele potem začnite z novo.

— Bodite strogi in vzdržujte disciplino.

— Ne odlašajte s pohvalo.

— Dajajte kratka in jasna navodila.

— Vedno najprej opozorite na tisto, kar je dobro, šele potem popravljajte napačno: »Janez, dobro si očistil palico, če pa bi jo držal pod takim kotom, ...«

— Ohranjajte samozaupanje; skušajte preprečiti športniku, da bi prešteval ponavljajoče se neuspehe.

— Zagotovite mnogo demonstracij veščine.

Kako dobro organizirati vadbo

— Prostor za vadbo čim bolje uporabite.

— Vadbo organizirajte glede na sposobnosti. Posamezne skupine označite z barvami (npr. zelena — začetniki, modra — asi ipd.).

— Nihče naj ne postopa, ko se pripravljate. Vsakdo naj kaj dela.

— Obvestite športnike o vsaki spremembi pri razporedu ali dejavnosti.

— Predstavite športnike med seboj in jih poučite, kje dobijo informacije.

— Športne veščine urite čim bolj pogosto.

— Ohranjajte veselje do sodelovanja. Uporabljajte igre za učenje novih veščin in za utrjevanje starih.

— Pri vsaki vadbeni uri namenite del časa skupinski dejavnosti.

— Če neka dejavnost dobro teče, jo je včasih pametno prekiniti, dokler je interes še velik.

Program za kombinirano prizadete in za starejše udeležence

Program je oblikovan za vse udeležence specialne olimpiade, tudi za tiste, ki so kombinirano prizadeti. Eno od načel specialne olimpiade je, omogočiti smotrne možnosti za športno vadbo in tekmovanje tudi kombinirano prizadetim, ne glede na težo njihove prizadetosti. Dani program je mogoče različno spreminjati in prilagajati potrebam udeležencev. O tem govori posebno poglavje v priročniku.

Program lahko pripomore tudi k dvigu kakovosti življenja odraslih udeležencev. Redni vadbeni program, ki vključuje hojo, jogging in športne dejavnosti, lahko zboljša stanje športnikovega srčno-žilnega sistema ter mu pomaga ohranjati zdravo telo in živahnega duhà. Pomembno je upoštevati, da mnogi starejši udeleženci živijo zelo mirno, ustaljeno življenje; zato je potrebno pri vadbi le počasi napredovati, da bi se izognili poškodbam pri izvajanju začetnih stopenj programa. Še posebej se je treba potru-

diti, da povečamo športnikovo motiviranost za vadbo in zagotovimo prijeten trening. Splošni namen treninga naj bo zboljšanje telesne pripravljenosti ter spodbujanje k prijetni in koristni izrabi prostega časa.

Družina

Pri osvajanju športnih veščin specialne olimpiade igrajo pomembno vlogo družine športnikov. Člani športnikove družine (bratje, sestre, starši, drugi sorodniki in dobri prijatelji) običajno odločilno vplivajo na njegovo življenje. Zato mu družinski člani lahko dajo izredno podporo tako, da mu naklonijo ljubezen in ga hrabrijo pri doseganju njegovih osebnih ciljev. Razen tega so raziskave pokazale, da se je v družinah, ki so sodelovale v dejavnostih specialne olimpiade, pri družinskih članih povečal občutek ponosa in spoštovanja do sposobnosti in zmožnosti njihovega športnika.

Vaditelj naj skuša vključiti družino na različne načine:

1. družino naj spodbuja, da bo pomagala športniku pokazati športne veščine tudi doma,
2. pri motiviranju športnika za vadbo naj mu pomaga družina,
3. družini naj razloži športnikove športne cilje.

Če želijo posamezni družinski člani delati s svojim športnikom, naj jim dà trener ustrezna navodila ali pa jih napoti na usposabljanje v šolo za vaditelje specialne olimpiade.

Uradne tekmovalne discipline v atletiki

— teki:
50 m, 100 m, 200 m, 400 m, 800 m, 1.500 m, 3.000 m, 5.000 m, 10.000 m;
— kros in cestni teki:
1.500 m, 3.000 m, 5.000 m, 10.000 m, polovični maraton, maraton;
— hoja:
100 m, 400 m, 800 m;
— hoja na dolge proge:
1.500 m, 3.000 m, 5.000 m, 10.000 m, 15.000 m;
— štafetni teki:
4 x 100 m, 4 x 400 m;
— skoki:
v daljavo, v daljavo z mesta, v višino;
— suvanje krogle:
4 kg za moške, 2,72 kg za ženske, 2,72 kg z moške (8—11 let), 1,8 kg za ženske (8—11 let)
— met žogice
— peteroboj (100 m, skok v daljavo, suvanj krogle, skok v višino, 400 m)
— discipline za osebe, ki uporabljajo invalid ski voziček:
25 m, 100 m, 200 m, 400 m, slalom na 30 m, šta feta 4 x 25 m, slalom 30 ali 50 m za motorizirani vozičke, 25 m z ovirami za motizirane vozičke suvanje krogle 1,81 kg za moške in 1,36 kg z ženske;
— za športnike v razvojnem programu:
10 m s pomočjo, 25 m, 50 m met teniške žogice daljavo, 10 m z vozičkom.

Športno vedenje

Temeljna zahteva je: Pri atletski vadbi ali sre čanju se ves čas športno vede do tovarišev v eki pi in do nasprotnikov.

1. Pokaži tekmovalni napor.
— Analiza naloge:
a) Pri vsakem dogajanju se trudi po svojih naj boljših močeh.
b) Vadi z enako močjo, kot jo boš pokazal n tekmovanju.
c) Vedno končaj tek ali drugo disciplino; n odstopi.

2. Vedno tekmuj pošteno.
— Analiza naloge:
a) Vedno ravnaj v skladu s pravili.
b) Vedno se vedi športno in ravnaj pošteno.
c) Vedno spoštuj odločitev uradnih oseb.

Navodila za učenje

— Pripravite tekmovanje na mini progi med dvema razredoma.
— Pogovarjajte se o oliki pri tekmovanj —na primer o čestitki nasprotniku po vsak tekmi, če zgubiš ali zmagaš; nadzorovanje čustev in vedenja; čakanje, da prideš na vrsto z met ali skok; uporaba zgolj svoje proge pri teku
— Podelite priznanja ali pohvale za športno vedenje po vsakem srečanju ali vadbi.

— Vedno opozorite na to, da je športnik pokazal športno vedenje.

Vplivi vadbe na druga življenjska področja

Preglednica učinkov vadbe je seznam intelektualnih in socialnih veščin, ki jih lahko športnik osvoji med svojim izpopolnjevanjem v posamezni disciplini. Vaditelji se morajo zavedati, da jim športni program specialne olimpiade, katerega del je tudi priročnik, nudi veliko možnosti za širjenje in zboljšanje športnikovih intelektualnih zmožnosti. Vaditelj naj bi tesno sodeloval s športnikovim učiteljem, ta pa naj bi športnikove športne veščine vključeval v njegove splošne učne dosežke. Pri učenju šolskih veščin, npr. matematike, lahko učitelj uporablja z učno snovjo povezane športnikove izkušnje — npr. ugotavljanje razdalje pri teku. Ob uporabi naslednjega seznama bo vaditelj pomagal športniku obvladati več intelektualnih in socialnih veščin.

umetnost —
Izbira in oblikuje oznake in maskoto ekipe.
Izdeluje ekipne oznake.

spoznavanje narave —
Razume razlike med tekaškimi stezami, optimalno pot žogice pri metu in mehaniko skokov.
Opazi razlike med različnimi površinami tekaških stezà.

tehniška vzgoja —
Izdela preprosto tablo za zapisovanje rezultatov.
Začrta proge.
Naredi prenosna stojala za skok v višino, ovire, jamico, štartne bloke, kije.

matematika —
Meri razdalje pri metih.
Meri čas pri tekih.
Zapomni si rezultat.
Izračuna stroške za obisk atletskega tekmovanja (vstopnice, prevoz, okrepčilo).

gospodinjska ekonomika —
Obleče se primerno atletskemu treningu ali tekmovanju.
Izbere in shrani športna oblačila.
Pere in suši športna oblačila.

zdravje —
Opravi vaje za ogrevanje in ohlajanje pred treningom ali tekmovanjem in po njem.
Opravi varnostne ukrepe pri teku, metu ali skoku.
Pozna osnove prve pomoči pri manjših poškodbah.

telesna vzgoja —
Predstavi atletska pravila in veščine.
Pozna pomen kolektivnega duhà.
Vadi veščine na stezi; pozna pomen urjenja veščin.
Pozna pomen teka in ohranjanja telesne pripravljenosti.

branje/jezik —
Posluša navodila in upošteva ukaze.
Izraža se med tekmovanjem (pozdravi, spodbujanje).
Bere navodila za pripravo terena za skok v višino in za označevanje prog, štartne in ciljne črte, za zamenjavo polj na progi.

socializacija —
Prepozna in določi kraj v soseščini, kjer so možnosti za vadbo atletike.
Sodeluje pri oblikovanju ekipe in pravil za organizacijo atletskega srečanja.
Spremlja športne dogodke in bere o zgodovini atletike.

Oblačila

Športnik mora nositi oblačila, ki so primerna za dejavnosti, v katere je vključen. Na splošno to pomeni udobna oblačila in dobro prilegajočo se obutev. Pri atletiki so to: majice, kratke hlače, nogavice, čevlji in topla oblačila (trenirka, vetrovka).

Navodila za učenje:

— Pogovarjajte se o vrstah oblačil, ki se nosijo pri dejavnostih na stezi in na igrišču.

— Pogovarjajte se o pomembnosti ustrezno prilegajočih se oblačil.

— Opozorite na prednosti in pomanjkljivosti različnih vrst oblačil.

— Pokažite slike primernih oblačil.

— Peljite športnike na kakšno tekmovanje in jih opozorite na oblačila tekmovalcev.

Iz uradnih športnih pravil specialne olimpiade

Vsa tekmovanja specialne olimpiade se morajo izvajati v skladu z uradnimi športnimi pravili specialne olimpiade, ki so bila oblikovana, da zaščitijo športnike, zagotovijo pravične in primerljive tekmovalne okoliščine, tako da noben tekmovalec ne more imeti neupravičene prednosti pred drugim. V ta namen specialna olimpiada deli športne discipline, vključene v program, na uradne športe in demonstracijske športe, in predpisuje športna pravila, ki urejajo mednarodno, nacionalno, področno in lokalno raven tekmovanja.

Pregledana in dopolnjena pravila se tiskajo v letu po mednarodnih igrah specialne olimpiade za obdobje štirih let (junij 1988, junij 1992, junij 1996), suplement pa leto po tem; uradni jeziki so angleščina, francoščina, španščina.

Tekmovalec mora pristati, da bo spoštoval pravila specialne olimpiade.

Nobeni osebi z duševno prizadetostjo ne more biti odvzeta možnost sodelovanja v specialn olimpiadi zaradi spola, rase, veroizpovedi, barve ali narodnosti, ne more biti prikrajšana z ugodnosti ali kako drugače izpostavljena diskriminaciji v kateremkoli programu dejavnost specialne olimpiade.

Na tekmovanjih specialne olimpiade ne more jo sodelovati osebe, mlajše od osem let. Gornj starostne omejitve ni.

Osebe z multiplimi okvarami lahko sodeluje jo v specialni olimpiadi pod istimi pogoji ko ostali tekmovalci.

Vsaka oseba, ki želi sodelovati na specialn olimpiadi, mora biti najprej zdravniško pregledana, imeti podpisano zdravniško dovoljenje i podpisano dovoljenje staršev ali skrbnikov.

Športniki specialne olimpiade lahko istočasno sodelujejo tudi v drugih organiziranih športnih programih (npr. v organizaciji društev z pomoč duševno prizadetim). Trenerji naj spodbujajo športnike k sodelovanju v rednih športnih programih, morajo pa skrbeti za zaščito njihovih pravic.

Priporočljivo je, da športnik specialne olimpiade v posamezni sezoni tekmuje le v en športni disciplini.

Zaradi slabših vezi med prvim in drugim vratnim vretencem pri približno 10 odstotkih ljudi z Downovim sindromom odsvetujejo (in priporočajo dodatne zdravniške preiskave) ukvarjanje z naslednjimi športi: orodna telovadba, skoki v vodo in štart s skokom v vodo, pri plavanju metuljček, jahanje, peteroboj, skok v višino, alpsko smučanje, nogomet, druge vaje, ki povzročajo pritisk na glavo in vrat.

Prepovedani so športi, ki ne izpolnjujejo minimalnih zdravstvenih in varnostnih standardov, ki jih je določil medicinski komite specialne olimpiade; športi, ki izpostavljajo športnike prevelikemu tveganju poškodb, zlasti doživljenjskih; športi, ki vključujejo neposreden spopad med nasprotnikoma. Ti športi so: meti kopja, diska in kladiva, boks, skoki v vodo z deske in s stolpa, vojaške veščine, sabljanje, streljanje, rokoborba, judo, karate, smučarski skoki, športi z neposrednim stikom (rugby, ameriški nogomet).

VADBENI NAČRT ZA SPECIALNO OLIMPIADO

vas uči, kako vsak teden vsaj trikrat opraviti pet vrst vaj: ogrevanje, krepitev mišic, krepitev srca, ohlajanje in urjenje veščin.

OGREVANJE — tri minute — Da se telo privadi.

Opravi vse štiri vaje.

Lokomotiva: Teci na mestu. Napravi vsaj 100 korakov.

Mlin na veter: Suči telo v velikih krogih — 10 na desno in 10 na levo.

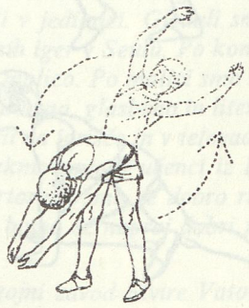

Letalo: Kroži z rokami v velikih krogih. Napravi jih vsaj 10 naprej in 10 nazaj.

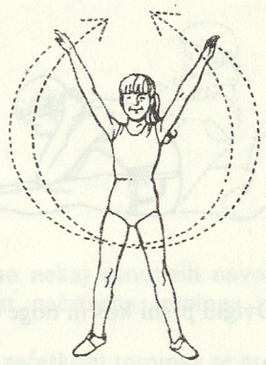

Zvonenje: Dotikaj se gležnjev, pri čemer so kolena vzravnana; 10-krat.

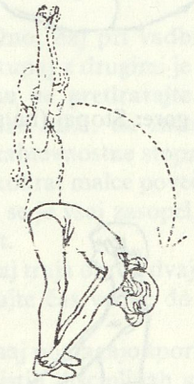

KREPITEV MIŠIC — pet minut — Da se okrepiš. Opravi vse štiri vaje.

Dvigalo: Dviguj se z zravnanim trupom (»sklece«). Napravi ga vsaj 10-krat.

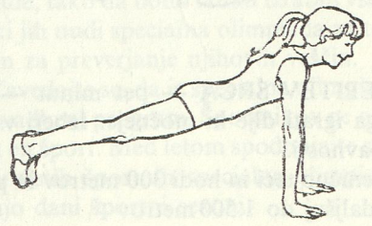

Nož na vzmet: Sedi, dotakni se kolen s komolci in lezi nazaj; 15-krat.

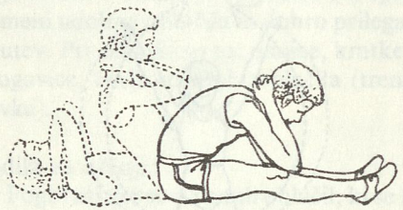

Banana: Dvigni prsni koš in noge od tal; vsaj 20-krat.

Plezanje na gore: Stopaj (na stol) in sestopaj 20-krat.

KREPITEV SRCA — pet minut — Da ti pomaga igrati dlje in močneje. Izberi vsaj eno od dejavnosti.

Izmenično teci in hodi 300 metrov in postopno podaljšuj do 1.500 metrov

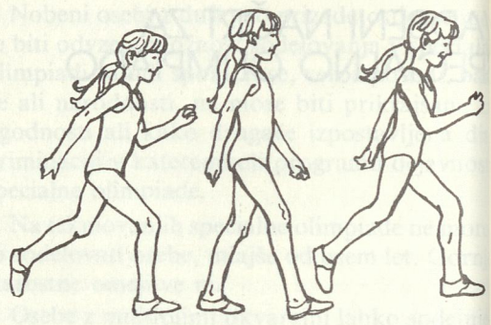

ali

izmenično hitro in počasi plavaj 50 metrov i postopno podaljšuj do 200 metrov.

OHLAJANJE — pet minut — Da se ohladi Izberi vsaj eno dejavnost. Počasi teci, hodi in s preteguj 300 metrov

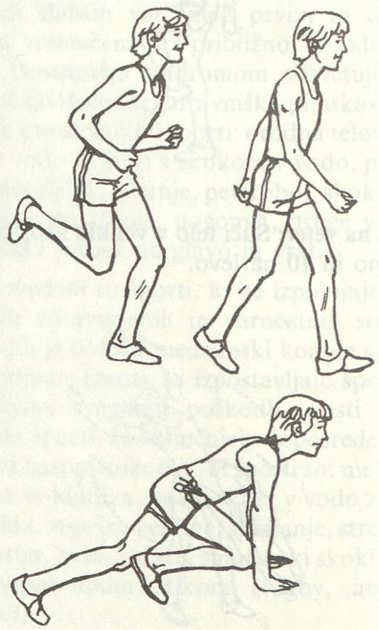

ali

plavaj počasi 50 metrov.

URJENJE VEŠČIN — deset minut — Vadi svoje področje za specialno olimpiado. Izberi vsaj tri dejavnosti izmed naslednjih:
met žogice, košarka, kegljanje, skoki v vodo, floor-hockey, met frizbija, gimnastika, drsanje na ledu, poly-hockey, smučanje, nogomet (soccer), plavanje, kros, odbojka, šport na invalidskem vozičku.

ČETRTKOV ŠPORTNI DAN

Četrtkov športni dan je bil nekaj posebnega. Obiskali so nas učenci iz Portoroža. Igrali smo med dvema ognjema. Zmagali smo učenci naše šole. Gledali smo tudi video posnetke s športnih iger. Na koncu smo se poslovili in pozdravili. Bilo je zelo lepo.

Melita Škorjanec
Vzgojni zavod Elvire Vatovec
Strunjan

SREČANJE Z UČENCI IZ PORTOROŽA

Danes imamo športni dan z učenci iz Portoroža.

Najprej smo z nekaterimi igrali košarko, nato smo se zbrali v jedilnici. Gledali smo video posnetke športnih iger v Seulu. Po končanem filmu smo odšli na malico. Po malici smo se razdelili v tri skupine: likovno, glasbeno in literarno. Ostali učenci so odšli na igrišče in v telovadnico, kjer so bila razna tekmovanja z učenci iz Portoroža. Z učenci iz Portoroža smo se dobro razumeli.

Upam, da bomo še naprej dobri prijatelji.

Robi Žigraj
Vzgojni zavod Elvire Vatovec, Strunjan

NAPOTKI STARŠEM, UČITELJEM IN TRENERJEM

Navajamo nekaj osnovnih navodil za večjo učinkovitost načrtnega treninga za specialno olimpiado.

— Pred začetkom treninga se prepričajte, ali je bil športnik v celoti telesno pregledan.

— Vadbeni program lahko nadzirajo starši, učitelj, prijatelj ali prostovoljec—ti bodo športnikovi vaditelji v času priprav na specialno olimpiado.

— Če je možno, naj pri vadbi sodeluje več otrok. Vadba skupaj z drugimi je bolj zabavna.

— **Na začetku ne pretiravajte.** Vaditelj naj usmerja športnike tako, da začnejo počasi in nadaljujejo do zahtevnostne stopnje, ki njihovo sposobnost vsakokrat malce poveča. Športnik je vadil dovolj, če se je vsaj zasopel, spotil in čuti rahlo utrujenost.

Prva vadba naj traja okrog dvajset minut. Postopno podaljšujte čas vadbe do približno ene ure.

— Vaditelji naj pomagajo športnikom izbrati tekmovanja v tistih disciplinah specialne olimpiade, ki jih najbolj zanimajo in pri katerih se jim zdi, da bodo pokazali največje zmožnosti za napredek in dosežke. Vadba naj vsak teden vključuje specialno učenje, vadbo in preverjanje na izbranih področjih.

— Vaditelji naj se prepričajo, ali so športniki vključeni kot člani v lokalni program specialne olimpiade, tako da bodo lahko izrabili vse možnosti, ki jih nudi specialna olimpiada za tekmovanja in za preverjanje njihovih veščin.

— Zavedajte se, da je specialna olimpiada celoletni vadbeni program. Športnikov ne omejujte le na en šport. Med letom spodbujajte sodelovanje v tistih športnih specialne olimpiade, ki ustrezajo dani športni sezoni.

ŠOLA ALPSKEGA SMUČANJA ZA SPECIALNO OLIMPIADO V AVSTRIJI

Kratka predstavitev specialne olimpiade (povzeto iz propagandnega gradiva)

Posebna olimpiada predstavlja največji program športnih srečanj duševno prizadetih oseb v svetu. Njen športni program se razvija najhitreje med vsemi takimi programi.

Začela se je leta 1968, ko se je Eunice Kennedy Shriver porodila misel o mednarodnih športnih igrah. Chicago Park District in Kennedijev fond sta skupaj pripravila in izvedla PRVE MEDNARODNE POSEBNE OLIMPIJSKE IGRE, ki so bile na čikaškem vojaškem polju. Udeležilo se jih je 1000 duševno prizadetih oseb iz 26 držav.

Že na samem začetku je posebna olimpiada dokazala, da se lahko tudi duševno prizadeti razvijajo enako kot drugi. Lahko razumejo pomen zmage in poraza. Lahko tečejo, plavajo, smučajo, drsajo ... S pomočjo športa se duševno prizadeti vključujejo v tok družinskega, šolskega in skupnega življenja. Kot pravi športniki osrečujejo svoje družine in narode, ki so lahko ponosni nanje.

Četudi je zmaga pomembna kot merilo dosežka, je pravi duh posebne olimpiade v lastnostih osebnosti in srca. Te so bolj cenjene kot napor in zmaga. Eunice Kennedy Shriver je dejala: »Pri posebni olimpiadi ni pomembno najmočnejše telo ali najbolj iznajdljiv um. Najpomembnejši je nepremagljivi duh, ki premaga vse ovire. Brez njega je zmaga prazna. Z njim ni poraza!«

To načelo se zrcali tudi v prisegi vseh športnikov posebne olimpiade, ki jo izgovarjajo na otvoritveni proslavi vsakega tekmovanja: PUSTITE ME ZMAGATI. ČE PA NE MOREM ZMAGATI, MI PUSTITE, DA BOM HRABER IN BOM POSKUŠAL.

Danes je več kot 25.000 lokalnih olimpijskih športnih programov v 73 deželah Evrope, Severne Amerike, Srednje in Južne Afrike, na Karibih, v Srednji in zahodni Afriki in v azijsko-pacifiškem območju. Več kot milijon otrok in odraslih duševno prizadetih trenira in tekmuje vse leto. Sodelujejo v letnih in zimskih športih, skupinsko in individualno. Razvijanje športov in pogoji treniranja so zagotovljeni na najvišjem nivoju. Za tiste športnike, katerih duševne in fizične sposobnosti so zelo nizke, je izdelan poseben program, tako imenovani razvojni program. Tako si lahko vsak duševno prizadeti, ne glede na to, kako huda je prizadetost, izbere aktivnost, ki ga veseli. Ko športniki posebne olimpiade dosežejo tisto stopnjo, ki je potrebna, da lahko javno nastopijo, se jim odpro vrata v širšo družbo — v svet. Tisoče športnikov posebne olimpiade napravi ta prehod vsako leto.

Posebna olimpiada je resnično mednarodna organizacija, ki sloni na demokratičnih principih udeležbe. Večino dela v vsakem olimpijskem programu opravljajo prostovoljci. Posebna olimpiada jih ima več kot petsto tisoč. Ti prihajajo iz šol, univerz, državnih organizacij, vlad, industrije, športnih združenj itd. Vsak prostovoljec mora opraviti poseben tečaj za delo z duševno prizadetimi, da lahko vodi aktivnosti posebne olimpiade v svojih skupinah. To je področje, na katerem vsak prostovoljec postane del tega vznemirljivega mednarodnega gibanja, ki resnično združuje svet.

Leta 1987 je olimpijski komite ustanovil posebno gibanje — PRIDRUŽITE SE SVETU ZMAGOVALCEV. To gibanje namerava do leta 1991 podvojiti število športnikov, trenerjev in udeležencev v svetovnem programu ter povečati število včlanjenih držav na 91.

Še istega leta, l. 1987, je bila za Evropo v okviru tega programa organizirana prva mednarodna zimsko-športna trenerska šola v Avstriji. Prisotnih je bilo pet evropskih držav, vodili pa so jo trenerji specialne olimpiade.

Smučarska šola

O tem, da to gibanje resnično uresničuje svoje cilje, govori dejstvo, da je bila v Avstriji od 5. do 12. decembra 1989 ponovno organizirana mednarodna trenerska šola alpskega smučanja. Organizator te šole so bili mednarodni komite specialne olimpiade, odbor specialne olimpiade za Evropo in odbor specialne olimpiade Avstrije.

Med udeleženci te šole iz dvanajstih evropskih držav smo bili tudi štirje predstavniki iz Jugoslavije. Vodili so jo mednarodni trenerji: Jeff Byrne — direktor mednarodne specialne olimpiade za alpsko smučanje, Frank Hayden — direktor specialne olimpiade za Evropo in Heinz Petanjek — direktor za zimski šport specialne olimpiade Avstrije. Ta mednarodna trenerska šola je potekala v Schladmingu — v smučarskem paradižu, kot ga imenujejo.

Program šole je bil dokaj zahteven. V njem se je jasno odražala doslednost dela z duševno prizadetimi osebami za vključitev v široki mednarodni tekmovalni sistem. Program je bil razdeljen na teoretični in praktični del.

Teoretični del se je odvijal v večernih urah, ko smo se seznanjali z uradnimi pravili alpskega smučanja, ki veljajo za vsa specialna olimpijska tekmovanja. Ta pravila temeljijo na pravilih Mednarodnega smučarskega združenja (FIS) in pravilih Narodnega vladnega telesa za alpsko smučanje. Pravila so bila natisnjena za nordijske in alpske discipline in veljajo od leta 1985.

Predstavljeni so bili trenerski pogoji v alpskih disciplinah: urejenost smučišč, prilagojenost vsem smučarjem, varnost smučišč, opremljenost vlečnic, sedežnic in dostopnost do vseh teh objektov. Pomembna je ciljna arena, ki mora zagotavljati dovolj prostora tudi za zaključne slovesnosti po tekmi. Enako pomembno je parkirišče, ki mora biti primerno za vsa prevozna sredstva olimpijske množice, dostop do parkirišč mora biti vzdrževan, vozila prve pomoči pa morajo imeti poseben prostor in izhod. Zagotovljeni morajo biti še dodatni pogoji: soba za shranjevanje smučarske opreme, soba za servis smučarske opreme, soba za shranjevanje specialne olimpijske opreme in izposojevalnica smučarske opreme.

Zahtevam v zvezi z izvedbo specialne olimpiade sledijo tehnični pogoji:

— primerno pripravljena smučišča, glede na vremenske pogoje (utrjevanje);
— pravilna razdalja med smučarskimi koli in pravilna višinska razlika za posamezne discipline (slalom, veleslalom);
— označevanje startne in ciljne črte;
— zastavice;
— merjenje časa (elektronsko oz. ročno);
— brezhiben obveščevalni sistem, oglasna deska, opremljenost osebja itd.

Praktični del šole alpskega smučanja za specialno olimpiado pa se je začel zgodaj zjutraj s kondicijskim tekom po ulicah Schladminga in se nadaljeval v telovadnici s kompleksom vaj za splošno razgibanost in vzdržljivost. Te vaje se izvajajo v določenih serijah po devet tednov s točno določenimi ponavljanji in duševno prizadetemu športniku pomagajo ohranjati določeno gibljivost in vzdržljivost. V bistvu se ta pripravljalni del ne razlikuje od programov zdravih športnikov. Vaje so izbrane tako, da jih lahko izvajajo duševno prizadeti, od stopnje prizadetosti pa je odvisno, kakšna doslednost bo dosežena.

Glavna pozornost te trenerske šole pa je seveda posvečena smučanju in veščinam na snegu. Preskus znanja smučanja so z nami opravili avstrijski smučarski učitelji. Popeljali so nas po smučiščih Schladminga, kjer smo glede na teren preskušali posamezne like.

Učenje smučanja duševno prizadetih oseb pa seveda poteka čisto drugače. Začne se v prostoru s spoznavanjem smučarske opreme, z oblačenjem, obuvanjem in zapenjanjem smučarskih čevljev, s postavljanjem smučk na podlago, s stopanjem v vezi, zapenjanjem, držanjem palic, hojo itd. ... Nadaljuje se z aktivnostmi na snegu — vendar na ravnem, dobro pripravljenem terenu. Duševno prizadet športnik ima težave z ravnotežjem, koordinacijo, preciznostjo, mišično močjo — naj mu ne bo dodatna ovira še neprimerna obleka, obutev, oprema ali slabo pripravljen teren.

Aktivnosti na snegu si sledijo postopno: od hoje po ravnem in v krogu s potiskanjem s palicami preko bočnega prestopanja, bočnega drsenja in smuka do osnovne samostojnosti v smučarskih veščinah. Nato pa je na vrsti načrtno in dosledno ponavljanje osvojenega znanja, postopno pridobivanje bolj zahtevnih likov ter izpopolnjevanje tehnike. Ko duševno prizadeta oseba že obvlada smučarsko veščino, pogoj za udeležbo na manjših, večjih ali celo svetovnih tekmovanjih še zdavnaj ni izpolnjen. Tekmovalec v najširšem smislu bo postal šele takrat, ko bo osvojil niz sposobnosti, ki so nujno potrebne za vstop v tekmovalni sistem.

Te osnovne sposobnosti so:

— tekmovalec razume smučarske pojme;
— pozna barve, ki označujejo progo;
— pozna oznake na progi;
— razume pomen smučarskih vaj;
— razume startno povelje;
— razume zaprte znake na progi;
— brez pomoči se se pravilno postavi na štartno mesto;
— namesti palice preko startne paličice;
— potegne preko paličice in upošteva startna povelja;
— po padcu zna vstati in končati tekmovanje;
— zna uporabljati vlečno vrv, sidro, sedežnico, gondolo, ker mu je le tako omogočen dostop na smučišče;
— prepozna člane smučarske kontrole;
— razume varnost in vljudnost med smučanjem;
— itd.

Da bi vse te sposobnosti, ki jih mora tekmovalec obvladati, lahko videli v praksi, so nam omogočili, da smo zadnja dva dneva tečaja delali z duševno prizadetimi osebami. Po skupinah smo praktično izvajali vse zahteve olimpijskih pravil s posamezniki in s skupino duševno prizadetih oseb. To so bile osebe, ki so se že udeleževale posameznih tekem in je njihovo vedenje že odražalo tekmovalno znanje.

Šolo alpskega smučanja za specialno olimpiado smo zaključili z »medaljami«, ki so nam jih podelile duševno prizadete osebe.

Nas pa na tem področju čaka še ogromno de
la. Prva naloga je, da socializiramo duševno pri
zadeto osebo, ki bo tekmovala daleč od doma
da bo sposobna nastopati samostojno in p
pravilih, in to od vstopa na tekmovalno prizo
rišče do takrat, ko zapušča tekmovanje. To pa j
veliko več kot učenje posameznih disciplin.

Vključitev v olimpijsko gibanje bo zahteval
veliko sistematičnega in načrtnega dela. Če b
bila zima vsaj malo bolj radodarna s snegom, b
bili prvi koraki v tej smeri že narejeni. Tako p
so naši načrti naslednji: v mesecu decembru or
ganizirati tečaj za smučarske učitelje za delo
duševno prizadetimi, v mesecu marcu 1991 izve
sti v Črni na Koroškem I. zimsko specialn
olimpiado Jugoslavije, ki bo predvidoma zajel
naslednje discipline: alpsko smučanje, tek (hojo
na smučeh in sankanje.

Ivanka Srebo

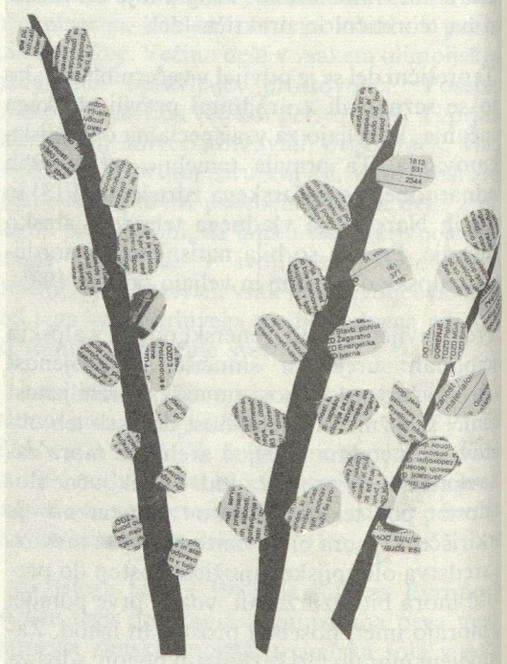

Sabina Mujakovi

PROGRAM ŠPORTNO-REKREATIVNIH DEJAVNOSTI V LETU 1990

Pri Zvezi društev za pomoč duševno prizadetim Slovenije je bila konec marca letos ustanovljena komisija za šport in rekreacijo zmerno in teže duševno prizadetih oseb, katere namen je razvijanje in spremljanje športno-rekreativnih dejavnosti teh oseb v Sloveniji.

Na osnovi že obstoječih dejavnosti v posameznih ustanovah, stališč strokovne skupine pri Zavodu za šolstvo ter smernic za razvoj te dejavnosti, kot jih je opredelila komisija sama, je sprejela program dejavnosti za leto 1990:

— spodbujanje in strokovno usmerjanje športno-rekreativnih dejavnosti v vseh okoljih, kjer so zmerno in teže duševno prizadete osebe (zavodi, oddelki, društva ipd.);

— prizadevanje, da bi v vseh matičnih okoljih organizirali športno-rekreativne igre (v večjih ustanovah samostojne, v manjših — združene po regijah);

— poživitev športno-rekreativnih dejavnosti v vseh delavnicah pod posebnimi pogoji v Sloveniji s postopnim uvajanjem iger v načrte dela teh delavnic (od samostojnih do regijskih iger v bodočnosti tudi republiške igre);

— izvedba III. olimpiade zavodov za usposabljanje zmerno, teže in težko duševno prizadetih otrok in mladostnikov Slovenije (Dobrna).

— sodelovanje slovenske ekipe na jugoslovanskih igrah (Split, junij 1990);

— sodelovanje slovenske ekipe na evropski specialni olimpiadi (Glasgow, julij 1990);

— izvedba I. jugoslovanskih zimskih iger (Črna na Koroškem, februar 1991);

— strokovno spopolnjevanje delavcev-inštruktorjev za športno-rekreativne dejavnosti duševno prizadetih oseb (seminar za smučarske učitelje — december 1990).

KAKO SO KOBILICE POBIRALE MEDALJE V LJUBLJANI

Gotovo se še spomnite naše ekipe, ki se je v Ljubljani, na II. športnih igrah, pojavila v zelenih trenirkah, v takšnih s prodorno in vpijočo zeleno barvo. Zapomnili smo si, da smo kot kobilice in to ime smo vzeli za svoje. Tokrat se bomo igram približali na malo drugačen, šaljiv način.

Trenirke smo dobili samo dan pred odhodom v Ljubljano, blago te žive zelene barve je bilo edino, ki je bilo takrat dosegljivo in nismo se mogli sprijazniti z njim. Poleg tega smo morali še popravljati dolžino in širino hlač. Ko smo se urejali od glave do pete, se je že pripeljal kombi. Verjetno je bil najmanjši, kar je mogoče, vendar je moral zadostovati za 8 otrok — kobilice in 3 odrasle spremljevalce. S seboj smo poleg športne opreme imeli še »večerno toaleto«, pa malico, kamero, del Orffovega instumentarija... Sedežev je bilo premalo, najbolj udoben je bil tisti na tleh, kjer smo se menjavali.

Komaj smo se natrpali v avto, že smo ugotovili, da nam manjkata še dve zastavi. Zopet je bilo potrebno napraviti načrt za racionalno namestitev v avtu. Ker smo krenili na pot opoldne, je bilo zelo vroče, eden za drugim smo slačili odvečno obleko. Naš kombi je bil rdeč, pa smo se odločili, da bomo preštevali rdeče avtomobile — do Ljubljane smo jih našteli 53. Tudi peli smo, drug drugega smo spraševali in si odgovarjali na vprašanja pričakovanj. Kombi je bil glasen, peljal je bolj počasi, toliko kot je zmogel. Gledali smo na uro ali bomo prišli pravočasno. Našli smo naš cilj — stadion na Kodeljevem —in iskali vhod — v daljši krožni vožnji smo ga našli. Končno!

»Takšni ste kot kobilice«, je bilo slišati. Po končanem tekmovanju, pa smo se ob nepriča-

kovanem uspehu posameznikov, res počutili kot te odzivne žuželke. Vrnili smo se namreč z osmimi medaljami za sodelovanje, s šestimi za športne rezultate in s štirimi priznanji za štafetni tek. Kot kobilice smo poskočili vsakič, ko je bilo po zvočniku slišati naše ime.

Radi se tudi spomnimo torte, ki smo jo dobili v srečolovu, hitro je izginila z mize, kot bi jo napadel roj kobilic. Pomagal nam je občudovalec s Škofljice, ki je zaprosil za kar šest kosov. Za vsakega se je zahvalil, kot da se ne bo več vrnil k mizi.

Kobilice so plašne in tako smo se predvsem spremljevalci prestrašili, ko so nam naložili nalogo, da pripravimo naslednje športne igre na Dobrni. Otroci so bili seveda več kot zadovoljni.

Nazaj grede je bilo še manj prostora v kombiju, saj smo dobili veliko medalj, priznanj, ekipno darilo, še eno večjo zastavo s simbolom športnih iger ..., pa tudi želodci kobilic težko prenesejo toliko dobrot, v trdi ali tekoči obliki, kot smo jih zaužili v Ljubljani. Ko smo si med potjo nazaj privoščili še sladoled, nam lahko verjamete, da nam ni ostal vsem tam, kjer bi moral.

Sedaj že odštevamo dneve do iger, pridni smo kot čebelice in hitri kot kobilice, skačemo sem in tja ter se trudimo, da bi se tekmovalci in obiskovalci pri nas dobro počutili.

No, tisti, ki nas še ne poznate, pa imate možnost, da nas spoznate letos. Pridite nas pogledat na III. športno-rekreativno-družabno srečanje 25. in 26. maja na Dobrno, tudi letos bomo v zelenih trenirkah, zopet v takšnih živo zelenih.

Špela in Danica
z ekipo kobilic

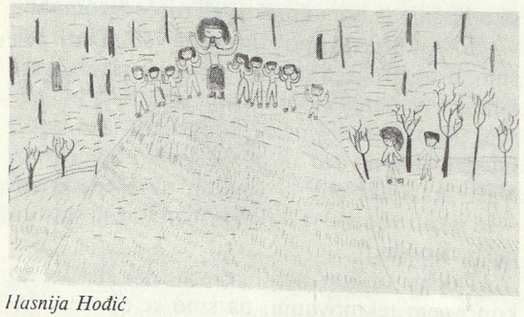

Hasnija Hođić

LETOŠNJE REPUBLIŠKE ŠPORTNE IGRE SO NAVDUŠILE TEKMOVALCE IN GLEDALCE

V slovenskih šolah in zavodih se je športn življenje zelo razmahnilo; minile so že letošnj republiške športne igre. Tekmovalci iz zavodo in oddelkov za delovno usposabljanje so se po merili v Dobrni 26. maja, teden dni kasneje p še učenci osnovnih šol s prilagojenim progra mom v Žalcu. Obakrat se je dež premislil in j malo počival, tako da je bilo vreme ravno pravš nje za športno tekmovanje. Organizatorji so s potrudili, da so tekme gladko in pravilno tekl poskrbeli pa so tudi za prijetno počutje in dobr razpoloženje tekmovalcev in navijačev.

V Dobrni so se tekmovalci in njihovi sprem ljevalci zbrali že v petek popoldne in srečanj začeli z zabavno-družabno prireditvijo. V sobo to zjutraj je bila najprej prijetna otvoritven svečanost, nato pa tekmovanja, družabno sre čanje in slovesna podelitev priznanj. Istočasn smo se nekateri strokovni sodelavci zbrali z okroglo mizo — to pa v hotelu, saj je bilo n igriščih preveč živahno — da bi se pogovorili pravici otroka do družine. O tem pogovoru bo mo poročali v naslednji številki naše revije. Naj boljši tekmovalci bodo nastopili na jugoslovan skih športnih igrah v Splitu od 18. do 20. junija Po tem tekmovanju bo dokončno določena ju goslovanska ekipa, ki se bo udeležila evropskih poletnih športnih iger specialne olimpiade n Škotskem od 20. do 27. julija letos.

Kakšni so bili vtisi športnikov iz Strunjana lahko preberete v posebnem sestavku.

V Žalcu so bile letos že 22. republiške športn igre osnovnih šol s prilagojenim programom Ker so organizatorji zadnja leta v hudih denar nih zadregah, je bilo tekmovanje spet samo enodnevno. Tako je bilo manj možnosti z

III. REPUBLIŠKE IGRE V DOBRNI

Športne igre v Dobrni so za naše udeležence, tekmovalce, spremljevalke-tovarišice ter starše naših tekmovalcev nepozabno doživetje.

Nismo pričakovali medalj — naše geslo je bilo: Važno je sodelovati. Zato so nas dobri rezultati, posebno po razglasitvi medalj, tako osrečili, da se ne da opisati.

Tudi mi smo se pridružili svetu zmagovalcev:

MATEJA GRIŽON: skok v daljino — zlata medalja

KARER GREGOR: met žogice — srebrna medalja, skok v daljino — srebrna medalja

BENO OSMANČEVIČ: met žogice — bronasta medalja

DARJA BAGAR: tek na 60 m — bronasta medalja

JAN KODRIČ: 3. mesto v plavanju — bronasta medalja — priznanje

Povpraševali smo naše zmagovalce in izvedeli:

DARJA: V življenju še nisem bila tako srečna kot danes, ko sem dobila medaljo. Jokam od veselja.

GREGOR: Ena, dve, tri — skočil sem daleč — daleč. Bil sem zelo vesel — dvakrat sem stal na stopničkah — ploskali so mi.

BENO: Prvi sem pojedel kremšnito — dobil sem balončke. Žogico sem vrgel skoraj sodniku na glavo — BRAVO — MEDALJA.

JAN: Plaval sem kot delfin — HURA — dobil sem uro in medaljo.

MATEJA: Hop — pa sem skočila daleč daleč. Moja mama je bila zelo vesela moje zlate medalje.

Zapisale spremljevalke Milena Pinter,
Neva Schöner, Marinela Glavič

ogled kraja in družabno življenje, a razpoloženje je bilo kljub temu takšno, kot smo ga vajeni že vsa leta. Tekmovalci so dali vse od sebe, gledalci in trenerji so jih spodbujali kar se da glasno, zmagovalci so prejeli prisrčne čestitke, za spomin pa lepe fotografije in darila, ki so jih pripravili različni pokrovitelji iger. Organizatorji so poskrbeli tudi za video posnetke iger, in če vas zanimajo, jih lahko dobite naposodo.

Geslo letošnjih iger na Škotskem je »Čas junakov«. Kdor je le malo spremljal priprave na letošnja športna tekmovanja — od šolskih ali zavodskih do regijskih in republiških, mora pritrditi: junak je vsak od naših otrok, ki zbere dovolj vztrajnosti za vadbo in dovolj poguma za tekmovanje. Zato vsem športnikom čestitamo za njihove dosežke in jih vabimo k nadaljnji vadbi.

Aljoša Vodnik

iz naših društev in ustanov

OB 20-LETNICI ODDELKOV S PRILAGOJENIM PROGRAMOM OSNOVNE ŠOLE LENART

V drugem polletju šolskega leta 1969/70 so pri osnovni šoli Lenart odprli oddelek s prilagojenim programom. Vanj je bilo vključenih šest učencev. Do takrat so se učenci z motnjami v duševnem in telesnem razvoju šolali v rednih oddelkih. Nastala je prelomnica — na začetku je bilo treba vložiti največ energije v delo s starši in okoljem. Drugačnost otrok so namreč zelo težko sprejemali, saj je bilo to nekaj novega, neznanega. Število oddelkov je naraščalo iz leta v leto — vse do letos, ko imamo na šoli deset oddelkov s prilagojenim programom in še dva oddelka delovnega usposabljanja, ki jih obiskujejo sto štirje učenci.

Učenci se vozijo v naše mesto iz vseh krajevnih centrov občine. Zaradi tega je veliko vozačev vključenih tudi v oddelek podaljšanega bivanja.

Da bi bilo delo dovolj strokovno, sta v oddelkih zaposleni tudi psihologinja, ki porabi večino svojega delovnega časa za delo z učenci in učitelji, in socialna delavka, ki opravlja delo še za dve šoli v naši občini.

Učenci, ki obiskujejo oddelke s prilagojenim programom, so pri vseh dejavnostih vključeni v delo rednih oddelkov — skupni so na primer naravoslovni, športni, kulturni dnevi, prireditve ... Ugotavljamo, da razlik ni in da se učenci med seboj dobro razumejo.

Zagotovo pa bo treba poskrbeti še za tehnično delavnico, saj bi želeli, da se učenci naučijo v šoli čim več delati, ustvarjati. Zavedamo se, da se bodo le dobro usposobljeni učenci lahko vključili v nadaljnje izobraževanje. Večina učencev se namreč le vključuje v skrajšane programe.

Uspeh učencev, ki obiskujejo skrajšane programe srednjega usmerjenega izobraževanja, je zadovoljiv. Njihovo uspešnost redno spremljamo.

Tudi v prihodnje si bomo prizadevali, da bi se čim več učencev vključilo v skrajšane programe srednjega izobraževanja, saj jim bomo tako omogočili zaposlitev. Ugotavljamo, da je možnosti za priučitev vedno manj, delovne organizacije pa ne zaposlujejo učencev po končani osnovni šoli. Prav zato učencem 7. in 8. razredov organiziramo še dodatni pouk, da bi jih čim bolje pripravili na nadaljnje izobraževanje.

Dati učencem čim več za življenje, je naše vodilo pri vsakdanjem delu z njimi.

Delavci osnovne šole Lenart in ravnateljica Inge Markoli

Ko kdo potrka na okno, se prestrašim. Mama pogleda skozi okno in potem me ni več strah.

Peter Lorbek

DOBRODELNA PRIREDITEV V ČRNOMLJU

V Črnomlju je bila 6. aprila v športni dvorani prireditev, ki je pritegnila okrog 1.500 gledalcev. Organizirala sta jo Socialistična zveza Črnomelj in lokalna radijska postaja Studio D Novo mesto.

Tako množico je privabila nogometna tekma med znanimi Slovenkami in uspešnimi slovenskimi direktorji. Žogo so brcale Mojca Blažej, Mateja Svet, Nataša Bokal, Mojca Dežman, Jerca Mrzel, Sonja Lokar, Vika Potočnik, Renata Mikec in Petra Držaj s Studia D. Njihovi nasprotniki so bili Stane Bajuk (KZ Metlika), Janko Gladek (Belt Črnomelj), Janez Kocjančič (Adria Airways), Mitja Rotovnik (Cankarjev dom), Gusti Grof (ABC Pomurka), Tomaž Banovec (Zavod za statistiko), Miro Samardžija (Kartonažna), Pavle Brglez (Lesnina), Franc Kočevar (UZRI). Tekma se je končala neodločeno, a direktorji so kavalirsko prisodili pokal naj-Slovenkam, za kar sta bila verjetno zaslužna tudi selektorja reprezentanc Darja Damjanovič in Jože Stegne iz Studia D.

Za pestrost in kulturni užitek pred tekmo, po njej in med odmorom so poskrbeli: pihalna godba iz Črnomlja, ansambel Tonija Verderberja, plesalke revije Kaj, pevci Stane Vidmar, Wolf in Nace Junker ter igralka Jerca Mrzel. Prireditev je odlično vodil ravnatelj osnovne šole Podzemelj in humorist Toni Gašperič, stari znanec različnih prireditev. Nastopajoči so se odpovedali honorarju, vstopnina pa je namenjena duševno prizadetim v Beli krajini, to je osnovni šoli Milke Šobar-Nataše, kjer so tudi delavnice pod posebnimi pogoji in sedež Društva za pomoč duševno prizadetim. Za edinstveno prireditev so se zahvalili varovanci delavnic s tovarišico Nado Barič. Boris pa je povedal v mikrofon: »Taki smo, nikoli ne bomo drugačni. Za nas ni zdravil. Ne potrebujemo usmiljenja. Potrebujemo pa veliko razumevanja.« Nastopajočim so nato razdelili belokranjske spominke — prtičke in pisanice, ki so jih izdelali učenci osnovne šole Mirana Jarca iz Črnomlja. Povedati je treba še, da so učenke omenjene šole v narodnih nošah s soljo in kruhom sprejemale obiskovalce.

Prireditev je bila v predvolilnem času, za Socialistično zvezo tudi nadomestek za predvolilno zborovanje, kar pa ne zmanjšuje njene humane ideje. To je namreč že četrta dobrodelna prireditev v petih letih v Beli krajini v korist duševno prizadetih. Dvorane so bile vedno pretesne za množico, ki je želela prisostvovati tem prireditvam. Res pa je, da je letošnja daleč presegla meje Bele krajine, o čemer pričajo nastopajoči in visoko število obiskovalcev, od katerih mnogi niso mogli v dvorano, ki je registrirana za približno 1.000 gledalcev; kljub temu pa se jih je stlačilo vanjo še pol toliko, saj mnogi niso hoteli zamuditi ogleda enkratne tekme.

Uspeh prireditve ter zadovoljstvo gledalcev in nastopajočih nas prepričujejo, da so ljudje pripravljeni pomagati tistim, ki so pomoči zares potrebni. Neobčutljivost manjšine nas res trpko prizadene, tako kot premočno zadoni prazen sod. In zazdi se nam, da humanost izginja. Pa ni tako. Kamenčki krutosti in kamenčki dobrotljivosti sestavljajo mozaik človeškega srca. Nikoli se vsem ne posreči ustvariti takega mozaika, ob katerem bi občutili in razumeli drugačnost duševno prizadetih. Mnogim pa se. Zato je vredno vedno znova poskušati. Vsem, ki delamo z duševno prizadetimi v Beli krajini, je bila prireditev v moralno oporo. Upanje vzbujajo nove ideje organizatorjev in številni sponzorji, ki so prispevali k uspehu prireditve.

Vida Šutej

Mama me je navsezgodaj zbudila. Jaz pa bi rad še spal. Oče je ugasnil luči, tako sem spet sladko zaspal.

A mama je tista, ki me vsako jutro znova zbudi in jaz se jezim nanjo.

Vendar jo imam vseeno rad.

Dalibor Poščič

ZGODILO SE JE...

V okviru akcije Iskrice v žalostnih očeh so organizatorji pripravili konec aprila veliko dobrodelno prireditev v korist društva Kamnik—Domžale, ki je bila v športni dvorani v Kamniku. Obiskovalcev je bilo preko 1500, nastopajočih umetnikov in ansamblov pa preko 60. Prireditev je zelo uspela, saj je društvo bogatejše za 40.000 din, o nas in o problemih staršev pa zopet ve nekaj ljudi več. Višek prireditve je predstavljal zaupen pogovor med znanim radijskim moderatorjem Silvom Terškom in eno izmed »naših« mamic, ki je odkrito spregovorila o občutkih staršev duševno prizadetih oseb.

*

Vsako leto znova trepetamo, ali bomo naše programe sploh lahko izpeljali, seveda iz bojazni, da bo zmanjkalo denarja. Sistem finansiranja invalidskih organizacij iz virov Loterije ima sicer svoje prednosti, vendar pa ne predstavlja trdnejšega sistemskega pristopa.

Nekoliko si oddahnemo vsaj po vsakoletnem sprejemu plana Loterije Slovenije, ki v okviru načrtovanih dohodkov predvideva tudi delitev za uporabnike. Kakšna so letošnja predvidevanja? Če bo plan Loterije vsaj v globalu dosežen, potem ocenjujemo, da bomo lahko zastavljeni program izpeljali v celoti. Seveda se bomo morali truditi tudi sami, da v novih razmerah pridobimo sredstva še na druge načine. Lanske inflacije pa še nismo pozabili, zato naj vam ne bo žal, če vaša srečka ali kartica 3 x 3 ni zadela; vsaj del tega denarja se vrne nazaj v korist vseh invalidov, med njimi tudi duševno prizadetih otrok in odraslih.

*

Redna letna skupščina Zveze društev za pomoč duševno prizadetim je bila v Ljubljani sredi aprila. Udeležba je bila dobra, žal pa so tisti, ki jih ni med nas, običajno eni in isti. Že to kaže na položaj, da kar slaba tretjina naših občinskih društev ni tako dejavnih, kot bi bilo prav z vidika potreb staršev. Čeprav je skupščina potekala po standardnem dnevnem redu. (Poročilo iz leta 89 in sprejem plana za tekoče leto), je bilo med razpravo kar precej živahno, saj se iz dneva v dan soočamo z novimi situacijami, ki jih v preteklosti nismo poznali. Tako bo treba v prihodnje še marsikaj doreči tudi na področjih, ki se jim doslej nismo posvečali. Taki področji sta vsekakor položaj društev v večstrankarskem sistemu in odnos cerkev-starši-duševno prizadeti. Del skupščine smo namenili tudi dodatnim informacijam za društevene aktiviste, ki jih bodo potrebovali pri izvedbi letošnjih seminarjev in letovanj za družine s prizadetim otrokom. Delo Zveze v preteklem letu je bilo pozitivno ocenjeno, čeprav smo se ravno lani znašli materialno v tako slabem položaju kot morda še nikoli.

*

Takoj po prvomajskih praznikih smo v Ljubljani gostili delegacijo republiškega zavoda za socialno delo Hrvaške, ki so se ji pridružili še predstavniki Reke in iz Opatije. Skupaj smo si ogledali nekatere naše ustanove, ki skrbijo za usposabljanje in varstvo duševno prizadetih. Poleg oddelka osnovnega usposabljanja za najteže prizadete v Ljubljani smo si ogledali še vse tri enote varstveno-delovnega centra »Tončke Hočevar«, invalidsko podjetje »Bori« in zaključili obisk na Škofljici. Med samim obiskom smo vzpostavili stike tudi s slovenskim komitejem za zdravstveno in socialno varstvo ter strokovnjaki Višje šole za zdravstvene delavce. Nekatere izkušnje hrvaških kolegov so bile za nas novost, čeprav je bilo večkrat poudarjeno, da so se prišli v Slovenijo učit odnosa do duševno prizadetih.

*

V prostorih zdravstvenega doma na Ravnah na Koroškem je bil 7. maja občni zbor občinskega društva. Udeležba članov je bila povprečna, čeprav se vsak dan pojavljajo novi problemi, ki bi morali pritegniti v naše društvo predvsem starše lažje duševno prizadetih otrok. Pri pregledu dejavnosti je bilo ocenjeno, da društvo dobro deluje, vemo pa da je ravno ta slovenska občina prednjačila v vseh novih oblikah celovite zaščite duševno prizadetih vseh kategorij. Novo vodstvo je postavljeno pred ambiciozno zastavljen program, za katerega smo prepričani, da ga bodo s skupnimi močmi tudi uresničili.

*

Končno nam je uspelo izpeljati t. i. vikend seminar za starše iz kočevske občine. Kljub trudu posameznikov je aktivnost staršev na Kočevskem še premajhna. Lepa udeležba in zadovoljstvo z izpeljanim programom seminarja nas navdajata z upanjem, da bo morda le več mlajših staršev začutilo potrebo po tovrstnem povezovanju, kajti le tako lahko napravijo kaj več za svoje otroke v domačem okolju. Starši so bili zadovoljni s posameznimi strokovnjaki, ki so jih obiskali, vedno znova pa opažamo, da jih v začetni fazi najbolj pritegne razgovor s pedopsihiatrom, medtem ko daje stik s psihoterapevtom dolgoročnejše rezultate in ga marsikdo v celoti doživi šele kasneje doma.

*

Čeprav smo včasih kar malo nestrpni, češ da se za naše prizadete nič ne dogaja, smo vendarle veseli, da so to pomlad v Ribnici na Dolenjskem tudi uradno odprli novo delavnico za delo pod posebnimi pogoji. Organizacijsko je vezana na osnovno šolo s prilagojenim programom, vsaj v začetku pa bo lahko pomagala tudi z vključitvijo nekaj odraslih prizadetih iz sosednje kočevske občine, kjer delavnic še nimajo. V okviru svojih možnosti je pri opremljanju prostorov pomagala tudi naša Zveza, čeprav so poglavitni delež prispevali Ribničani sami, ki so v korist nove delavnice povečali svoje prispevke za potrebe socialnega skrbstva. Ribniški delavnici želimo ob začetku delovanja veliko življenjskega optimizma, ki pa ga bo treba dopolniti z lastnim vsakodnevnim prizadevanjem.

*

Vsako leto organiziramo vsaj eno, če že ne več tako imenovanih regijskih posvetovanj občinskih društev. Letos smo začeli na Primorskem. V Tolminu so se zbrali prestavniki društev iz Idrije, Nove Gorice, Ajdovščine in domačini. Posvet se je začel z ogledom tolminskega zavoda za usposabljanje, ki ima poleg osnovne šole s prilagojenim programom tudi delavnico za delo pod posebnimi pogoji in internat. Razgovor z udeleženci je potekal v obliki izmenjave informacij in izkušenj, kar daje običajno dobre rezultate; pogosto namreč opažamo, da se celo sosedje bistveno premalo poznajo med seboj. Izkušnje pri delu posameznega društva pa so vedno dobrodošle tudi za kaj novega v lastni sredini.

*

Nedavni dogodki v sosednji Romuniji so vznemirili ves svet. Tudi mi smo jih pozorno spremljali, marsikomu so ostali v spominu televizijski posnetki, ki so prikazovali tragično usodo duševno prizadetih otrok. Združenje staršev iz daljnega Gibraltarja, ki aktivno sodeluje tudi v okviru mednarodnega združenja olimpijskega gibanja duševno prizadetih, se je odločilo za konkretno akcijo. Zbrali so za dva mini avtobusa zdravil, hrane, igrač in obleke ter vse to namenili romunskim duševno prizadetim otrokom. Izkušnja pa nas uči, da take pošiljke običajno ne pridejo v prave roke, zato so se odločili, da sami opravijo 6000 km dolgo pot in predajo pomoč res tistim, ki jim je namenjena. V Ljubljani smo malo ekspedicijo pričakali tudi predstavniki Zveze in jim v okviru svojih možnosti pomagali. Tudi za nas je bilo zelo zanimivo zvedeti, kaj se dogaja na področju skrbi za duševno prizadete v daljnem Gibraltarju. Več o tem razgovoru bomo napisali v eni izmed naslednjih številk Zbornika.

Tomaž Jereb

Nekega dne, ko me je sestrica udarila, me je mama branila.

Sonja Bratušek

V MURSKI SOBOTI SMO PRAZNOVALI

Kratek zgodovinski prerez dela šole

V novo zgrajeni osnovni šoli III so bili tudi prostori — tri učilnice, kabinet, mala zbornica — za posebno osnovno šolo, ki je vpisala prve učence v šolskem letu 1964/65. Takrat je imela dva oddelka, in sicer pripravljalni razred, ki ga je vodila tovarišica Škaričeva, in prvi razred —v njem je poučevala tovarišica Gruškovnjakova, ki je bila obenem tudi pedagoški vodja posebnih oddelkov. Vse ostale dejavnosti so bile skupne z oddelki osnovne šole III, katere ravnatelj je bil takrat tovariš Ivo Orešnik. Začetek je bil zelo težak — kot pač vsak začetek. Učiteljici sta začeli iz nič: treba je bilo poučevati, izdelovati didaktični material, sprejemati starše, preverjati otrokovo znanje ob sprejemu; toda vse to sta zmogli.

Sodelovali so tudi drugi strokovni delavci: logopedinja je prihajala enkrat tedensko iz Maribora, tovariš Praček pa je prav tako enkrat na teden izvajal korektivno gimnastiko. Vsako naslednje šolsko leto se je šola povečala za en oddelek. Tako smo imeli v letu 1967/68 že 54 učencev, ki seveda v treh učilnicah niso imeli dovolj prostora. Zato so se začele pojavljati zahteve po osamosvojitvi posebne osnovne šole in po večji skrbi tudi za zmerno prizadete učence.

Prva želja je bila uresničena 1. januarja 1969, ko se je šola osamosvojila kot samostojna enota osnovne šole III. Pedagoški vodja je bila še vedno tovarišica Gruškovnjakova. Naslednje leto smo v Murski Soboti odprli psihohigienski center v okviru zdravstvenega doma in od tedaj naprej so bili tu pregledani vsi učenci pred vstopom v šolo.

1. septembra 1971 je šola končno postala popolnoma samostojna; bila je že popolna osemletka, celo z dvema oddelkoma prvega razreda in z oddelkom podaljšanega bivanja, ki jo je obiskovalo 117 učencev. Pouk se je odvijal v treh učilnicah v treh izmenah, en oddelek smo imeli na delavski univerzi. Oddelek podaljšanega bivanja s 23 učenci pa se je stiskal v majhnem in ozkem kabinetu, kjer ni bilo prostora niti za vse stole in mize. Dva oddelka sta imela pouk v dveh učilnicah osnovne šole III, gospodinjski pouk je bil v šoli za zdravstvene delavce, telesna vzgoja pa v telovadnici Partizan. Doma smo bili povsod in nikjer.

Končno smo leta 1973 dobili v uporabo prostore bivše Zdravstvene šole, kjer pa smo morali adaptirati velike učilnice. Imeli smo že enajst oddelkov in oddelek podaljšanega bivanja, ki si je delil učilnico z improvizirano tehnično delavnico. Prostore na osnovni šoli III smo izgubili in tako smo bili prisiljeni iskati druge. Leta 1975 smo preselili štiri oddelke v hladne, temačne in vlažne prostore Potrošnikove barake pri kirurškem oddelku murskosoboške bolnišnice; otrokom smo zakrili že tako redke sončne žarke.

Naslednje leto so se vse osnovne šole v Murski Soboti združile v Osnovnošolski vzgojno izobraževalni zavod, posebna osnovna šola pa se je preimenovala v Osnovno šolo Prekmurske brigade. Ustanovili smo tudi prve oddelke delovnega usposabljanja za zmerno prizadete; gojencem in njihovim staršem smo skušali prikazati njihovo življenje z lepše strani.

Že leta 1980 nam je sanitarna inšpekcija prepovedala uporabo barake in tako smo spet postali brezdomci. Štiri naše oddelke je sprejela pod svojo streho osnovna šola Dane Šumenjak, kjer smo gostovali vse do leta 1986, ko je bil dograjen prizidek k stari zdravstveni šoli.

Tako je borba kolektiva, posebno pa naše trakratne ravnateljice Marije Gruškovnjakove, končno le rodila sadove. Dobili smo lepe svetle prostore, ki jih čuvamo kot svoje največje bogastvo. Ponosni smo na našo šivalnico, kjer nastajajo skromni, a lični izdelki; ponosni smo na tehnično delavnico, kjer postajajo prstki iz dneva v dan spretnejši, izdelki iz dneva v dan bolj dodelani in bogati; ponosni smo na gospodinjsko učilnico, kjer učenci kuhajo prve poslastice, ki jih potem ponosno ponudijo svojim učiteljem. Neizmerna sreča žari iz njihovih oči, kadar karkoli podarijo. Ne potrebujejo zahvale. Potrebujejo le topel nasmeh, nežen dotik roke, da se čutijo sprejeti in ponosni sami nase.

Naše delo

Trenutno se pri nas usposablja 106 učencev, od tega 17 varovancev v oddelkih delovnega usposabljanja; z njimi dela 18 defektologov, socialna delavka in logoped. Vsak otrok je svet zase, s svojo drobno zgodovino. Zato nujno potrebuje timsko obravnavo tako ob zapisu diagnoze kot tudi v celotnem procesu usposabljanja.

Pri kombiniranih ali težjih motnjah posameznega otroka pa je potreben tudi individualni program usposabljanja ali popolnoma individualizirana obravnava.

V 25 letih je pri nas zaključilo usposabljanje 310 učencev iz prilagojenega programa in 18 varovancev iz oddelka za delovno usposabljanje. Zdaj se začenja problem zaposlovanja. Doslej nam je uspelo zaposliti 140 učencev v organizacijah združenega dela, 19 učencev pa pri obrtnikih. Doma na kmetijah je ostalo 37 učencev in 6 varovancev oddelka za delovno usposabljanje; 47 učencev je imelo še dodatne motnje in jih nismo mogli zaposliti. V delavnico pod posebnimi pogoji smo vključili 10 varovancev in 9 učencev. Odkar obstaja usmerjeno izobraževanje, se je vanj vključilo 19 učencev in ga tudi uspešno končalo.

Več prilagojenih programov srednjega usmerjenega izobraževanja si želimo tudi v naši regiji, saj zaposlitve v kovinarski in tekstilni industriji le s težavo najdemo. Morda bi lahko razmišljali o gradbeni usmeritvi.

Kako pa naprej?

Lahko bi rekli: Tu smo — vaši smo; ne izogibajte se nas, temveč nas sprejmite takšne, kot smo, kajti nismo sami krivi, da nas je narava za marsikaj opeharila.

Že samo s takim odnosom boste otrokom darovali lepše dni.

Le tisti, ki sodeluje z nami in preživlja z nami naš delovni dan, občuti stisko staršev, ki jo skušamo skupno premagati ob dejstvu, da je njihov otrok drugačen.

Marija Pavlič

TORTA ZA ROJSTNI DAN ŠOLE

Naša šola letos praznuje svoj 25. rojstni dan. Kadar imamo otroci rojstni dan, dobimo torto. Pravzaprav ne vemo, kako velika bi morala biti torta za rojstni dan šole, najbrž pa bi bila velika, saj je na šoli čez sto učencev.

Namesto torte smo naši lepi šoli podarili proslavo, ki smo jo pripravili skupaj s prizadevnimi tovarišicami.

Lutkovna skupina je prestavila svoj program za to šolsko leto. Sploh so naši lutkarji edinstvena skupina v Sloveniji in so se prestavili že na največjih tekmovanjih. Njihova kratka igrica je bila gotovo slajša od koščka torte. Najmlajši učenci so nastopili z dvema ritmičnima točkama, kar je zaleglo ravno toliko, kot če bi upihnili svečke na torti.

Pevski zbor je zboljšal okus torte z nekaj prisrčnimi otroškimi pesmicami.

Recitatorji so predstavili recital, posvečen prazniku republike, ob glasbeni spremljavi — ta je bil kot sladki čokoladni preliv na torti.

Kot pisani bonbončki na torti so se prestavili tehnični krožki z razstavo svojih izdelkov. Obiskovalci so bili začudeni nad tem, kaj vse znajo napraviti naše drobne roke. Seveda nam tudi pri tem pomagajo tovarišice in tovariši.

Pravi posladek na praznični torti pa so športni pokali in priznanja, za katera je ena omara pretesna.

Recept za to veliko torto, ki je malo drugačna od običajnih, smo prispevali člani dopisniškega krožka na osnovni šoli Prekmurske brigade z mentorico Mileno Zobarič.

starši pišejo

PO POSVETU O DRUŽBENI SKRBI ZA DUŠEVNO PRIZADETEV LJUBLJANI

V veliko zadoščenje mi je bilo, ko sem po več kot dvajsetletni skrbi za težko prizadeto hčerko dobila vabilo Mestne konference Socialistične zveze Ljubljana na posvet o družbeni skrbi za duševno prizadete v Ljubljani. Posvet je bil 28. februarja letos v veliki sejni dvorani Skupščine mesta Ljubljana.

Spraševala sem se, če je lepo opremljena sejna dvorana že kdaj sprejela take vrste ljudi — starše in sodelavce (zdravnike, socialne delavce, pedagoge) — ki skrbijo za duševno prizadete. Pozdravila nas je »mati županja« in povedala, da je naš posvet velik prispevek k uresničevanju projekta Ljubljana — zdravo mesto. Po uvodnih referatih smo se sešli v predprostoru, se pozdravljali in spregovorili med seboj nekaj besed. Bili smo veseli, vsi pomladni — kot da se res začenja nekaj novega, nekaj, kar si pravzaprav vsi že dolgo želimo in se na to pripravljamo.

Razdelili smo se v tri skupine: socialna skrb za duševno prizadete, zdravstvena skrb in pedagoška dejavnost. Sodelovala sem v prvi skupini. Po delu skupin je sledila plenarna seja in sprejem zaključkov. Po medsebojnih pogovorih smo se zadovoljni razšli.

Čutila sem se poklicano, da spregovorim in nadaljujem razmišljanje o generaciji starejših težko prizadetih »otrok«, ki so samo v domači oskrbi — tej generaciji pripada tudi moja hčerka in še nekaj njenih vrstnikov, ki sem jih spoznala v teh letih. Starši teh otrok nismo bili deležni ničesar, prav ničesar, kar nam bi pomagalo v zgodnjem otroštvu naših otrok. Prepuščeni smo bili samim sebi in svojim bližnjim. Danes je drugače: tudi za težko prizadete so razvojni oddelki in ti starši res lahko z večjim zaupanjem gledajo v prihodnost.

Na posvetovanju je profesorica Silva Grilanc — Kitek vprašala, kaj se godi z otroki, mladostniki, ko odrasejo razvojnim oddelkom. Kam odidejo ti otroci? So doma ali kje drugje? Ali to vemo za vsakega posebej?

Nekako pred letom dni sem v Našem zborniku predlagala, da bi se sestali starši težko prizadetih, ki so samo v domači oskrbi. Dobili smo samo eno pismo in to zelo lepo; objavljeno je bilo v Našem zborniku. Mati je napisala o svojem otroku, kar dobro vemo tudi sami: da je njen otrok prepuščen predvsem domači skrbi.

Za otroke v domači oskrbi je bilo veliko narejeno z invalidskim zakonom, po katerem so upravičeni vsaj do skromne invalidnine z dodatkom za nego in varstvo. Čeprav se kdaj še zaplete pri plačevanju prispevkov za zdravstvene usluge in uveljavljanju pravice do dodatnega dopusta za starše duševno prizadetih otrok in so le nekateri posamezniki uspeli doseči olajšave pri nakupu osebnega avtomobila in plačevanju radijske in televizijske naročnine, le ugotavljam, da se razvija skrb za te naše »pozabljene« otroke, ki živijo le v okrilju svojih družin. Nikakor ne smemo pozabiti nanje!

Zdi se mi, da vse več govorimo o manjših in mlajših, ki šele začenjajo svojo pot. In prav je tako, naj bo njihova pot v življenje lažja, kot je bila pot naših otrok. Pa saj sploh še niso vstopili v življenje. Še vedno so samo »od svojih družin«. Naši otroci so sicer bili medicinsko obravnavani, toda psiholog in specialni pedagog nista vedela kaj dosti svetovati. Kadarkoli sem koga kaj vprašala, sem izvedela, da je že pozno, da bi morali začeti prej — pa sem že od samega začetka hodila samo okoli zdravstvenih ustanov. Najprej mi niso hoteli verjeti, da je z otrokom nekaj narobe, nato niso vedeli kaj narediti, potem pa so mi začeli pripovedovati da je že pozno in vse zamujeno. Kdo je zamudil? Vendar se stvari počasi le popravljajo. S hvaležnostjo se spominjam prof. dr. Minke Lipužičeve in prof. Slavice Pogačnik — Toličičeve, ki sta organizirali pred več kot desetimi leti mobilno službo za študentke specialne pedagogike. Študentka Emica Naglič je prinesla v naš dom zavest, da družba le ni povsem pozabila na našo hčerko. Kot specialna pedagoginja v razvojnem vrtcu nas še vedno obiskuje in nam svetuje.

Na posvetovanju smo se pogovarjali o uvedbi individualne pomoči otrokom (in odraslim) v domači oskrbi — o tako imenovani mobilni specialni pedagoški pomoči v Ljubljani že letos. V gradivu piše samo »otrokom«. Upam, da to velja tudi za odrasle duševno prizadete. Ta skrb naj se začne vsaj s sedmim letom otrokove starosti, če je le mogoče, pa še prej. Krivično je, da morajo normalno razviti otroci v tej starosti obvezno v šolo, za prizadete pa se nihče ne zmeni.

Vemo, da so na začetku otrokovega zaostajanja v razvoju starši zmedeni in nemočni. Že tedaj jim je treba pomagati in jih napotiti v razvojne vrtce, kjer bodo dobili vso pomoč, napotke in nadaljnje vodstvo. Če otrok ali odraslih duševno prizadetih ni mogoče vključiti v dnevno varstvo, naj se zanje zagotovi pomoč na domu.

Matere naj ne zapuščajo svojih delovnih mest zaradi prizadetih otrok. Če otrok ni mogoče vključiti v dnevno varstvo, naj se zmanjša dnevna delovna obveznost mater in se za ta čas zagotovi otroku varstvo na domu. Starši teh otrok in odraslih naj se zbirajo v strokovnih skupinah — na razgovorih in seminarjih. Seminarji so za najteže prizadete komaj primerni, saj se ti le težko privajajo novemu okolju in je zanje enotedensko bivanje prekratko. nekatere, tudi težko telesno prizadete, je mogoče prepeljati le z rešilnim avtomobilom. Za te najteže prizadete je še vedno najprimernejše bivanje v zdravilišču Kraljevica, čeprav je plaža zanje bolj malo primerna, starši pa si želimo bolj homogene skupine, da bi se lažje pogovorili o naših skupnih problemih. Nekateri starši so že ostareli in zato nujno potrebujejo pomoč pri negi svojega otroka, ker pač v zdravilišču nimajo potrebnih pripomočkov (dvigalo). Nekaj poletnih sezon je bila z nami specialna pedagoginja, da so bili lahko starši, vsaj mlajši, ob večerih nekaj časa prosti, ker je ona popazila na otroke. Mislim, da bi morali bolj poskrbeti za sprostitev staršev, ki so nenehno obremenjeni z varstvom. Za prizadete, ki so samo v domači oskrbi, pa je prisotnost specialnega pedagoga koristna, saj jim prinaša nove spodbude, ki so jih starši že povsem izčrpali.

Izleti, ki jih prirejajo društva, so za težko duševno prizadete neprimerni, ker bi bili zanje in za starše prenaporni in za nekatere sploh neizvedljivi. Lahko pa so zelo koristni za njihove starše ali vsaj za enega od njih, če bi bilo medtem doma poskrbljeno za varstvo prizadetega družinskega člana. Ti starši naj bi se izleta udeležili v skupini, posameznike namreč preveč obremenjuje misel: moj otrok je pa tako prizadet, da tega ne more biti deležen. V skupini staršev enako težko prizadetih otrok je to lažje ...

V zdravilišču, na seminarjih, na izletih, na razgovorih se starši spoznavajo med seboj in si izmenjujejo izkušnje. Prav starši odraslih težko prizadetih najbolj potrebujejo stik s svetom, saj so se zaradi leta trajajoče odrinjenosti iz družbe začeli zapirati v lastno družino in v ožjo sorodstveno skupnost. Nekateri so morali zapustiti službo zaradi varstva prizadetega otroka in so se tako povsem izločili iz javnega življenja.

V zadnjem času je zelo aktivna skupina za avtistične otroke. Vodi jo specialna pedagoginja Branka Jurišič. Sestajamo se vsak drugi mesec v prostorih osnovne šole Frana Levstika v Ljubljani.

V Ljubljani in po vsej Sloveniji se širi mednarodno gibanje Vera in luč: v Mariboru (2 skupini), v Ljubljani (3 skupine), v Novem mestu, Tolminu, Moravčah, Komnu, Kranju, Dekanih, v Strmcu pri Vojniku — skupno 13 skupin. Vključenih je veliko družin. Združuje jih dvomesečnik Lučka. Predstavnik tega gibanja, duhovnik — jezuit in zdravnik p. dr. Marijan Šef, je sodeloval tudi na februarskem posvetu v Ljubljani.

Medicinske sestre — članice raznih redov, zlasti Marijinih bolniških sester z Dobrove in iz Štepanjskega naselja, sodelujejo tudi pri varstvu težko duševno prizadetih na domovih v Ljubljani. Ne morejo pa ustreči vsem prošnjam, ker je sestrá premalo.

Predstavnik Zveze društev za pomoč duševno prizadetim Tomaž Jereb je na konferenci poudaril, da toplo pozdravlja vsakršno pobudo na področju dela za duševno prizadete. Tudi starši smo pripravljeni pomagati po svojih najboljših močeh.

Eva Jekovec

NACIONALNI PROGRAM INVALIDSKEGA VARSTVA V SR SLOVENIJI

Segment zaščite duševno prizadetih oseb

1. Celovito, sistematično in trajno brezplačno zdravstveno varstvo vseh kategorij duševno prizadetih oseb v oblikah splošne, specialistične in subspecialistične zdravstvene obravnave. (Prevencija, zgodnje odkrivanje, diagnostika, multidisciplinarna zdravstvena obravnava, zobozdravstvo itd. v vseh obdobjih življenja pri vseh kategorijah duševno prizadetih oseb).

2. Zagotovljen sistem evidentiranja in razvrščanja duševno prizadetih.

3. Zagotovljena oblika varstva, vzgoje in izobraževanja otrok z motnjami v duševnem in telesnem razvoju v predšolskem obdobju v splošnih, posebnih in specifičnih oblikah.

4. Izobraževanje in uposabljanje duševno prizadetih otrok in mladostnikov v dobi obveznega šolanja oziroma:

— izobraževanje lažje duševno prizadetih v oblikah obveznega šolanja, podaljšanega in dodatnega usposabljanja ter srednjega usmerjenega izobraževanja v specifičnih oblikah,

— obvezno usposabljanje zmerno in težje duševno prizadetih otrok in mladostnikov,

— osnovno usposabljanje in varstvo težko duševno prizadetih oseb vseh starostnih skupin,

— zagotovljene oblike varstva, izobraževanja in usposabljanja vseh kategorij duševno prizadetih v specifičnih zavodskih oblikah.

5. Varstvo in zaposlovanje odraslih zmerno, težje in težko duševno prizadetih oseb, vključno s celodnevnimi oblikami skrbi zanje.

6. Zagotovljeno zaposlovanje lažje duševno prizadetih oseb v rednih in specifičnih oblikah.

7. Pravni, socialni in materialni status duševno prizadetih oseb.

8. Zagotovljene oblike prevozov za duševno prizadete oseb oz. njihove spremljevalce pri vseh oblikah družbene skrbi zanje in v javnem prevozu.

9. Zagotovljeni invalidski pripomočki za kombinirano prizadete otroke, mladostnike in odrasle osebe.

10. Specifične oblike zaščite družin z duševno prizadetimi osebami (področje del. razmerij, davščin, materialne zaščite, stanovanjskih pogojev itd.).

Del nacionalnega programa v izvedbi Zveze društev za pomoč duševno prizadetim

11. Izobraževanje in usposabljanje družin z duševno prizadetimi osebami.

12. Založniška dejavnost namenjena širšemu osveščanju družbe problematiki duševno prizadetih.

13. Ohranjanje zdravja duševno prizadetih in njihove družine v oblikah preventivnega in kurativnega klimatskega bivanja.

14. Finansiranje osebnih dohodkov delavcev Zvez, ki delajo v teh organizacijah.

po Jugoslaviji in svetu

EN DAN V ŽIVLJENJU CAMPHILLA

Ura je sedem zjutraj. To vem, ne da bi pogledal na uro. Ure tukaj pravzaprav ne rabiš, saj se vse dogaja v nespremenjenem dnevnem ritmu.

Okno je priprto in skozenj prihaja glasno, a nerazumljivo govorjenje Johna, ki se vrača s posodo za mleko z Bottonske kmetije.*

Govori si nekaj, kar ga izredno zabava, saj tok besed od časa do časa prekine izbruh smeha. Ni nujno, da je vse, kar govori, res smešno. Zadnjič je hodil za menoj in govoril: »Nocoj te bom ubil.« Pri tem se mu je obraz raztegoval v nasmeh, jaz pa nisem vedel, ali so besede namenjene meni in kaj sploh hoče povedati.

Skočim v eno izmed dveh kopalnic, ki je na srečo še prazna. Po stopnicah se spustim v kuhinjo. Lesley je že pripravila mizo za štirinajst ljudi. Pomislim, če nas bo pri zajtrku res štirinajst. Število se namreč zadnje dni zaradi obiskov stalno menja in Lesley, ki zna šteti le do štiri, je vedno nerodno, če se izkaže, da je pogrinjkov preveč ali premalo. Narežem kruh, vklopim toaster in dam gret mleko za Saskio. To so poleg pomivanja posode edine stvari, ki jih naši »prizadeti« Markus, Lesley, Joan in Sheila ne smejo delati sami.

Po zajtrku natočim vodo v korito in pomijem posodo. Markus jo obriše, Sheila pa zloži v omaro. Pri tem godrnja. Verjetno sem spet naredil nekaj, kar ji ni všeč. Toda njeno momljanje v dialektu in skozi napol priprta usta je preveč nerazumljivo, da bi vedel, kaj mi pravi.

Napolnim posode za premogove brikete in že je skoraj tri četrt na devet. Čas je za odhod na delo. Uroš in Blaž gresta danes delat na Botton Farm, mi trije pa na Falkon Farm. Lesley bo ostala doma in pospravila hišo, Joan bo obesila perilo, Anke, naša gospodinja, pa bo pazila na hčerki Saskio in Rianne ter nadzorovala pospravljanje in kuhanje. Ko bo konec počitnic in bosta šli deklici v vrtec, bo spet delala v vaški ambulanti. Jos — gospodar v Rowan house — gre v svojo pisarno. V vzdrževalni enoti je zadolžen za telefonijo in računalnike. On in Anke prihajata iz Nizozemske. Prej je delal v naftni družbi kot elektroinženir, Anke pa je delala kot medicinska sestra.

Poti med hišami nenadoma ožive. »Dobro jutro« in »Kako si kaj«, »Danes bo pa lepo vreme« in spet »Dobro jutro«. Vsak dan srečaš na poti skoraj polovico vseh prebivalcev vasi in vsakega je treba pozdraviti. Tu so vsi tako vljudni. Smo pač v Angliji — vljudnost pa je tudi ena od prvih stvari, ki se je morajo »prizade-

* Botton Village, vas v severni Angliji, je ena izmed več kot osemdesetih vasi za prizadete, ki pripadajo gibanju Camphill. V njej živi pod isto streho več kot tristo »vaščanov« in »sodelavcev«. Tu je nekaj sto hektarov zemlje, štiri kmetije, skoraj deset delavnic, trgovine, mlekarna, ambulanta, dom za ostarele, mehanična delavnica in še mnogo drugih stvari. Kriterijev za delitev na »prizadete« in »normalne« ni. Plače ne dobiva nihče, vsi živijo in delajo skupaj, vse upravljajo vsi.

ti« naučiti. Mi smo tudi vljudni, kot pravi Angleži. Iz previdnosti. Nikoli namreč ne vemo zanesljivo in dokončno, kdo od tistih, ki nas pozdravljajo, je »prizadet« in kdo »normalen«. Prijazni in vljudni so vsi.

Sandy nam odredi delo. Danes plevemo solato. Delo je lahko. Zemlja je vlažna in rahla, zato pulimo z lahkoto. Mike, mladi ameriški študent, nas komandira. (Čez tri dni beremo pismo njegove matere. Zahvaljuje se gospodu Rothu, ki je vaški duhovnik in nekakšen neformalni vodja, ker tako lepo skrbi za njenega »prizadetega« sina.) Po angleških kriterijih bi morale naše komisije za razvrščanje delati v treh izmenah.

John ne spregovori niti besede. Imel je prometno nesrečo. Pleve brez premora, nato nenadoma vstane. Pogledam na uro. Seveda, ura je pol enajstih, čas je za dopoldanski čaj. Delavci na farmi se zbiramo. Hitimo umivat roke, da ne bi ostali brez piškotov. Danes je Johnov rojstni dan. Zapojemo »Happy birthday to you ...« in dobimo še en piškot.

Po čaju delamo še uro in pol. Vmes se malo pooblači in pade nekaj kapelj dežja. To spada k angleškemu vremenu. Vedrimo v lopi za orodje in gledamo, kako se nad dolino pomikajo oblaki.

Na poti domov srečamo Mary, ki se vrača iz naše hiše, kjer je skupaj z Joan kuhala kosilo. Markus se je vrnil iz B., kamor je šel po pokojnino. Nazaj grede je tako kot vsak dan na Bottonski pošti vzel pisma in časopise. Šele peti dan smo izvedeli, da ni Josov oče. Bil je zaposlen, živel pa je s sestro. Ta sedaj ne more več skrbeti zanj in ga je poslala v Botton. Dela v centru za predelavo hrane, kjer opravlja adminsitrativna dela. Zelo uglajen gospod je. Muči ga le vprašanje, kaj je težje — kilogram kruha ali kilogram krompirja. Razmišlja, a odgovora ne najde.

Spet smo vsi skupaj. Uroš in Blaž se valjata od smeha. Pripovedujeta, kako je nekdo na njuni farmi namesto plevela pulil korenje. Vsi skupaj pa so za farmarjevim hrbtom rabutali jagode.

Po kosilu pijemo kavo. Sheila in Joana bereta v časopisu o stavki rudarjev in o modnih novostih. Nuša ne verjame, da znata brati. Prebereta ji horoskop. Joan kaže slike svojih odraslih hčera. Bila je poročena in imela otroke. Potem pa jo je povozil avto.

Ob treh se spet začne delo. Sedaj srečujemo na poteh nekaj drugih ljudi, mnogi pa gredo v nasprotno smer. Le malokdo dela dopoldne in popoldne isto delo. Uroš in Blaž gresta v pekarno. Sheila gre v delavnico za lutke, Joan v tkalnico. Midva z Nušo greva na vajo naše evritmijske skupine. To je zadnja vaja pred večernim nastopom. Martin je spet v sukniču in spet ga je treba prepričevati, da ga sleče. Ema grize roko in gleda skozi okno. Še nama z Nušo se zapleta. Mark — učitelj evritmije — je skoraj obupal. Nastop mora malo poenostaviti, saj bo drugače zvečer katastrofa.

Po vaji greva v knjigarno in na kavo v kavarno. Tu počakava otroke, ki so zopet vsi navdušeni. Razlagajo o tem, kako se nekateri »prizadeti« izogibaju delu. Pogledamo še brusilnico stekla, ki jo že zapirajo, in odidemo na večerjo.

Lesley — naša mongoloidka — je vsa iz sebe. Nastopa v stari kitajski igri kot služabnica. Njena naloga je, da gre čez oder in reče »Da, moja gospa«. Skrbi jo, če si bo zapomnila besedilo in kakšna bo videti v gledališkem kostumu.

Zvečer je v dvorani svečano. Zbrala se je vsa vas in še gostje, več kot tristo ljudi. Zaključuje se poletna umetniška šola. Ni mi vseeno, kakšen bo naš nastop. Najprej je na vrsti igra. Lesley gre čez oder in ne reče nič. Potem smo na vrsti mi. Vse gre narobe. Naši otroci lezejo pod stole. Ko je konec, pa nam le vsi ploskajo.

Po koncu nastopov še dolgo stojimo pred dvorano in se pogovarjamo. Tu je vsa Evropa: študentje iz skoraj vseh evropskih držav, srečamo tudi druge znance iz Avstrije in Francije. Vprašujem se, kdaj se bomo takole zbrali pri nas v Sloveniji.

Jože Primožič

Mama me nikoli ne poljubi, a jaz vem, da me ima vseeno rada. Oče pa me vedno poljubi, ko odhaja od mene domov.

Matjaž Linasi

OBISK V USTANOVAH ZA DUŠEVNO PRIZADETE OTROKE IN MLADOSTNIKE NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM

Manjša skupina defektologov iz Furlanije in Julijske Krajine ter Slovenije se je 26. aprila srečala s kolegi na avstrijskem Koroškem. Srečanje je sodilo v okvir srečanj Alpe-Jadran in je bilo namenjeno nekaterim strokovnim vprašanjem, ki zadevajo sistem usposabljanja duševno prizadetih otrok in mladostnikov v treh sosednjih deželah, ter ogledu nekaterih ustanov za duševno prizadete otroke in mladostnike na avstrijskem Koroškem.

Program srečanja je bil zelo zgoščen, strokovno pripravljen, avstrijski kolegi pa so se vsestransko potrudili, da bi se vsi prijetno počutili. To jim je v celoti uspelo.

Obisk ustanov na avstrijskem Koroškem je bil zelo zanimiv in koristen za nas, saj si nismo ogledovali klasičnih ustanov, kakršne imamo doma, ampak smo videli drugačne, bolj sodobne ustanove, ki nikakor niso modna muha, ampak plod strokovnih prizadevanj. Organizirali so nam razgovore s strokovnjaki, ki delajo v teh ustanovah, pa tudi s profesorji celovške univerze, kjer se ti strokovnjaki šolajo, in končno tudi s prostovoljci, ki delajo in skrbijo za duševno prizadete osebe v okviru Lebenshilfe. /Društvo, ki ga lahko enačimo z našim Društvom za pomoč duševno nerazvitim osebam/.

V Celovcu smo si ogledali vzorno eksperimentalno ustanovo Integrirana odprta šola za duševno prizadete otroke, predšolske in šolske starosti. V isti stavbi je tudi Integrirana osnovna šola. Prizadeti in zdravi otroci se vzgajajo in izobražujejo pod isto streho, imajo skupen vhod in dvorišče, se dnevno srečujejo in spoznavajo. Zelo zanimiva oblika integracije, kakršne pri nas ne priznavamo, čeprav to je integracija. V integrirani šoli za duševno prizadete imajo poseben oddelek za teže duševno prizadete otroke. V tem oddelku je delo zelo intenzivno, posamezni otroci hitreje napredujejo in jih zato že med letom premestijo v boljšo skupino. Taka premestitev otroka tudi pomeni integracijo. V skupinah je po 5 otrok, toda tudi 5 učiteljev, fizioterapevt, dvakrat tedensko pa tudi psihoterapevt. Tedenska obveznost defektologa je 19 ur. Poleg omenjenih strokovnjakov dela v skupinah tudi veroučitelj. Učiteljica verouka, ki tudi sicer pomaga v procesu usposabljanja v skupini, se mi je zdela zelo prijazna, zato sem jo odkrito vprašal, kako lahko zmerno in teže duševno prizadete uči verske vsebine, ki so zelo abstraktne. Z velikim veseljem mi je pokazala zvezke otrok, v katere riše sama, ob teh risbah pa pridobiva različne pojme, kot so: ljubezen, prijateljstvo, smrt, pokopališče itd. Nisem je mogel spraviti v zadrego in prav presenečen sem bil, ko mi je dokazala, kako lahko pri verskem pouku vplivamo na razvoj socializacije prizadetega otroka.

Vsi učitelji in ostali strokovnjaki, ki obravnavajo otroke, skrbno beležijo na poseben stenčas vse smotre, ki so jih pri posameznem otroku dosegli. Vsak otrokov napredek je tako predstavljen, da ga lahko opazijo in preverijo tudi tisti strokovnjaki, ki prihajajo v skupino občasno in se nimajo možnosti vsak dan srečevati z vsemi učitelji in drugimi sodelavci.

Naslednje srečanje je bilo v Beljaku. Ogledali smo si tri šole, ki delujejo pod isto sreho. To je šola za zmerno in teže, pa tudi težko duševno prizadete, nižji razredi osnovne šole s prilagojenim programom in višji razredi osnovne šole s prilagojenim programom. Te tri šole obiskujejo otroci iz mesta Beljaka in bližnje okolice. Za otroke, ki stanujejo daleč od šole in jih starši ne morejo voziti v šolo, je organiziran prevoz z avtobusom.

Vzgojno-izobraževalni programi oziroma programi delovnega usposabljanja, ki se uporabljajo v šoli za laže duševno prizadete, so podobni našim; programi za zmerno in teže duševno prizadete pa vsebujejo mnogo več branja in pisanja ter veliko govorne vzgoje v primerjavi z našimi programi za delovno usposabljanje. Ozračje v vseh treh šolah je zelo sproščeno, prijetno, otroci vseh šol se med odmori obiskujejo

in skupaj igrajo. Učitelji v Celovcu in Beljaku so izredno disciplinirani in zavzeti za vzgojno-izobraževalno delo, odlikuje pa jih tudi prisrčen odnos do otrok.

V okviru evangeličanske cerkve deluje v kraju Treff zelo zanimiva ustanova, ki je obenem bolnišnica, sanatorij in učna delavnica za laže duševno prizadete mladostnike in odrasle osebe, alkoholike, diabetike pa tudi za duševno bolne osebe. Bolniki in varovanci ostajajo v ustanovi različno dolgo, od nekaj mesecev do več let. Izredno lepo so vključeni v življenje vasi in sploh v družbeno okolje. Vzdržujejo se z mizarsko delavnico, pekarno in delom na posestvu; s tako pridobljenimi sredstvi dopolnjujejo prostovoljne prispevke evangeličanske cerkve.

V reviji Naš zbornik smo lahko že brali o Camphillskem gibanju. V Avstriji se je to gibanje že uveljavilo. Nimajo še camphillske vasi, imajo pa camphillska posestva. Obiskali smo dvoje takih posestev v bližini Osojskega jezera. Hribovita pokrajina je prav romantična, tako da je bil pogovor z ljudmi, ki so organizirali življenje in delo na teh dveh posestvih, še prijetnejši. Zdravi samski ali poročeni ljudje skrbijo in delajo s prizadetimi otroki in odraslimi osebami ter se tako skoraj v celoti preživljajo. Vse, kar dobijo, pridelajo ali prinesejo s seboj v družino, je last vseh. Skrbniki so različnih narodnosti. Lahko bi rekli iz vseh dežel, v katerih je camphillsko gibanje že razvito. Skrbniki in oskrbovanci ostanejo v camphillski vasi do smrti. Če bi bolje poznali življenje v teh vaseh, bi tudi prizadevanja posameznikov za ustanovitev tovrstne oblike dela z duševno prizadetimi pri nas imela več uspeha.

Srečanje z avstrijskimi in italijanskimi strokovnjaki je bilo prijetno in uspešno. Predvsem pa pomeni trdno osnovo za nadaljnje sodelovanje, ki se bo širše odrazilo jeseni, ko bo srečanje strokovnjakov za delo z osebami z motnjami v razvoju v Ljubljani v okviru Alpe-Jadran.

Ante Kotar

DOPUST — DOPUST — DOPUST — DOPUST — DOPUST

Spoštovani starši,

ste že kdaj pomislili, da bi sami preživeli del svojega dopusta? Morda ne veste, kako bi poskrbeli za svojega otroka, ker so njegove počitnice daljše od vašega dopusta? Nič lažjega!

Pokličite nas na številko 066/57 295. V avgustu bomo za vašega sina ali hčer organizirali počitnice na kmetiji; deležen bo tudi terapevtskega programa.

KORTINA
podjetje za usposabljanje
in zaposlovanje invalidov

DOPUST — DOPUST — DOPUST — DOPUST — DOPUST

POVABILO NA OBED

V zadnjem času smo se znašli v obilju različnih informacij o prehranjevanju (dietetiki), tako da se ni lahko znajti med njimi.

Dietetika že dolgo sodeluje pri preprečevanju različnih bolezni, ki jim pravimo »civilizacijske«; to so npr. bolezni srca in ožilja, sladkorna bolezen, debelost ipd. Prehrana pa je pogosto povezana tudi z dobrim počutjem in lepoto.

Vsakdo ima lastne predstave o prehranjevanju, te pa so odvisne od starosti, vzgoje in okolja. Te predstave so zelo pomembne, saj vplivajo na način, kako se hranimo. Če so nepravilne, tvegamo, da bo tak tudi naš osebni način prehrane, prav tako pa tudi prehrana oseb, za katere skrbimo.

Zavest o pomenu uravnotežene prehrane, ki zagotavlja dobro telesno počutje in privlačen zunanji videz ter tako olajšuje tudi vključevanje posameznikov v družbeno okolje, bi morali imeti že starši. Tudi zdravniki bi morali upoštevati preventivni pomen prehrane in pomagati staršem pri oblikovanju ustreznih navad.

Vsakdo bi moral postati občutljiv za pomen ustrezne prehrane in to že od mladih nog, da bi se tako izognili večini številnih prehranskih težav, ki jih še prepogosto ugotavljamo pri odraslih duševno prizadetih osebah. Te težave imajo lahko težke posledice tudi v njihovi prihodnosti.

Informacije, ki jih navajamo v nadaljevanju, so namenjene razjasnitvi spoznanj o prehrani. Ne gre za »čarobno« formulo, temveč za kratek povzetek o kakovostni uravnoteženi prehrani. Prehranske potrebe vsakega posameznika so odvisne od mnogih dejavnikov (višina, teža, starost, telesna aktivnost, ipd.), ne smemo pa zanemariti tudi količine.

Vidiki prehrane

Razen hranilne vrednosti je potrebno spregovoriti tudi o drugih pomembnih vidikih prehrane.

Pri vsakem posamezniku prehranska funkcija izvira iz preproste fiziološke potrebe po preživetju. Vendar pa ne jemo dobro le, da bi ohranili življenje, temveč tudi zaradi ugodja, zadovoljstva, druženja, sodelovanja, praznovanja ... Vsi ti razlogi, ki silijo človeka, da se hrani, tvorijo pet razsežnosti prehrane:

— prehranski vidik »Jesti je treba, da živiš!«
— socio-kulturni vidik »Proslavljati, sodelovati, biti skupaj ...«
— psihično-čutni vidik »Biti sprejet, opažen ...«
— hedonistični vidik »Ugodje okusa, vida ...«
— ekonomsko razsežnost »Jesti dobro skladno s finančnimi možnostmi ...«

Ustrezna prehrana (to se pravi taka, ki nam omogoča, da se dobro počutimo in smo zadovoljni, in ki preprečuje številne prehranske težave) je način prehranjevanja, ki pri vsakem obroku združuje vse te razsežnosti. Nobena ni pomembnejša od drugih. Govoriti moremo o določenem ravnovesju.

Pri duševno prizadetih osebah je v ospredju prehranski pomen, nekatere druge razsežnosti pa so lahko prav ekstremne (pogosto je poudarjena hedonistična razsežnost, medtem ko je psihosocialna lahko povsem zanemarjena). Zatorej je potrebno razviti ustrezen odnos do hranjenja. Zato je izobraževanje o prehrani usmerjeno predvsem k (ponovnemu) postavljanju teh razsežnosti na njihovo pravo mesto in k pravilnemu vrednotenju.

Prehrambeni vidik

Prehrambena razsežnost zadeva fiziološko osnovo prehrane. Njen pomen je velik, saj vsak organizem (prizadet ali ne) trpi, če je slabo hranjen. Vsako pretiravanje ali zadrževanje je dolgoročno gledano škodljivo za organizem. Že samo uravnotežena prehrana lahko prepreči pretiravanja ali omejitve.

Organizem potrebuje za preživetje določene snovi, ki jim pravimo »hranilne«; dobi jih s hrano. To so:

— beljakovine,
to so sestavine za gradnjo, obnovo, vzdrževanje, ki jih najdemo v mesu, ribah, stročnicah, mlečnih izdelkih;

— maščobe,
ki so energetske sestavine za rezervo in delo. Vidne oblike so: olje, maslo, smetana, majoneza, prikrite pa: meso, ribe, jajca, mlečni izdelki, slaščice;

— ogljikovi hidrati,
to so energetske sestavine v močnatih izdelkih, zelenjavi in sadju;

— vitamini in rudninske snovi (minerali),
torej sestavine, ki so udeležene v presnovi in zaščiti. Vsebujejo jih vsa živila, razen sladkorja;

— vlakna,
to pa so sestavine, pomembne za izločanje, ki so v nerafinirani (črni) moki, zelenjavi in sadju;

— voda,
ki je pomembna za vlaženje in hlajenje telesa.

Vse te hranilne snovi so nepogrešljive. Organizem jih mora dobiti vsak dan v ustreznih razmerjih in kakovosti.

Nobeno živilo samo ne vsebuje vseh teh snovi. Zato je pomembno, da uživamo vsakega nekaj.

Uravnoteženo jesti pomeni torej:

— Použiti vsak dan tri popolne obroke, kar pomeni, uživati beljakovine (meso, ribe, jajca, mlečne izdelke), močnate jedi (testenine, kruh, riž, krompir ...), vlaknine (zelenjava, sadje) in maščobe (sončnično olje, margarina). Vitamini in rudninske snovi so v vseh teh živilih.

Trenutne prehranske napake je mogoče popraviti ob upoštevanju naslednjih nasvetov:

— Nikoli ne preskočite obroka. Po potrebi imejte dve malici dnevno (sadje).

— Jejte zmerno.

— Zmanjšajte količino maščob z izbiro manj mastnih živil (pusto meso, izdelki iz posnetega mleka). Uporabljajte temu prilagojene načine kuhanja (v sopari, na žaru, v teflonski posodi ...).

— Maščobna živila izbirajte med tistimi, ki so prehransko pomembna (ogibajte se arašidov, masla, smetane, sladkih posipov). Uporabljajte olje iz sončnic, koruze, soje, oliv.

— Redno uživajte ribe (dva- ali trikrat tedensko).

— Pijte najmanj 1,5 l tekočine na dan. Voda je edina nepogrešljiva tekočina!

— Nadzorujte uživanje sladkorja (saharoze). Ne vsebuje ne vitaminov ne rudninskih snovi.

— Jejte v miru in z užitkom.

To je le kratek prikaz uravnotežene prehrane, saj je prehrana zelo obsežno področje.

Če želite poglobiti svoje znanje in se prepričati, če je pravilno in temeljito, pa se morate obrniti na poznavalce, to je diplomirane dietetike.

Irène Rolfo

prevod in priredba: Aljoša Vodnik

Prispevek smo povzeli po reviji
Enfants Limités — Amour Illimité, št. 123, 1989

V ŠOLSKI KUHINJI

V ponedeljek po odmoru smo šli s tovarišico Darinko v šolsko kuhinjo. Odločili smo se, da bomo pekli palačinke. H kuharicam smo šli po potrebni material, vendar smo na nekaj pozabili.

Nihče se ni spomnil na jajca.

Še enkrat sem morala ponje.

Vse sestavine za palačinke smo imeli.

Kako pa se to zmeša skupaj?

Niko je povedal, da moramo najprej ubiti in razvrkljati jajca.

Tovarišica je dodala potrebno količino moke.

Nato sva se z Besimo lotili peke.

Nekaj palačink se nama je raztrgalo, nekatere so se zažgale.

Kako smo se smejali!

Palačinke smo potem pojedli.

Brane in Peter sta morala pomiti posodo, jaz pa sem na koncu za njima pospravila vso kuhinjo.

Vesna Milavec
Zavod za usposabljanje invalidnih otrok
Janka Premrla-Vojka,
Vipava

iz prakse za prakso

NOVA SPODBUDA ZA OTROŠKO USTVARJALNOST

Lansko jesen se je pojavila v knjigarnah Državne založbe Slovenije knjiga z vabljivim naslovom TO ZMOREM TUDI JAZ.

To je pravzaprav povabilo k ustvarjanju drobnih okrasnih in uporabnih predmetov. Avtorica, Genija Lipar-Kadunc, je pri pripravi priročnika uporabila svoje skušnje pri delu s starejšimi šolarji. Mislimo, da knjiga lahko postane dobrodošel vodnik tudi vam staršem in strokovnjakom, ko iščete nove in privlačne zamisli za usposabljanje duševno prizadetih otrok.

Zato vam predstavljamo dva zelo preprosta izdelka iz knjige in avtoričina navodila. Manj spretnim ali manj samozavestnim otrokom boste seveda pomagali že pri pripravi materialov in pripomočkov ali pa jih boste pripravili kar sami in jim priskočili na pomoč z nasveti in spodbujanjem pri delu.

Ne pozabite jih pohvaliti za še tako majcen uspeh, pozabite pa na neučakanost in nezadovoljstvo!

Uredništvo

Vsak otrok preskuša svoje sposobnosti, odkriva svoja nagnjenja in interese na športnem, glasbenem, literarnem, likovno-ustvarjalnem ali drugem področju. Uveljavi jih lahko le s svojo dejavnostjo ter ob motivaciji in spodbujanju staršev, vzgojiteljev ali učiteljev.

Ob ustvarjanju otrok spozna, da so njegove zmožnosti mnogo večje, kot si misli sam, zato se mu včasih zdi celo neverjetno, kaj zmore. Dojame koristnost svoje dejavnosti in učinkovitosti, še posebej, če z lastnimi izdelki lahko okrasi bivalne prostore in ob prazničnih priložnostih (za rojstni dan, 8. marec, novo leto) obdaruje svoje najbližje.

Pri zasnovi priročnika sem upoštevala, da se težavnost izdelkov stopnjuje od preprostejših do bolj zahtevnih. Priročnik je nastal na osnovi praktičnih izkušenj, ob delu s starejšimi šolarji na zdravljenju na Univerzitetni pediatrični kliniki v Ljubljani. Kot specialna pedagoginja sem želela ustreči potrebi in želji otrok v bolnišnici, da bi še individualno zapolnili praznino dneva tudi tedaj, ko niso pod pedagoškim vodstvom. Iz navedenega razloga sem vedno iskala nove ideje, katerih izvedbo sem najprej sama preverila. Na osnovi tega sem izdelala navodila, ki sem jih skupaj z materialom in orodjem ponudila otrokom. Izpod njihovih rok so kljub skromnim delovnim razmeram nastali za pedagoška merila čudoviti izdelki in darila. Nad njimi so bili presenečeni tudi starši, saj niso vedeli, da kaj takega zmore tudi njihov otrok. Otroci, navdušeni od pohval, so dobili še dodatno spodbudo za samozavestno ustvarjanje in dopolnjevanje predloženih primerov z novimi domislicami in izpeljavami.

Ideje v priročniku torej ne terjajo posebne likovne nadarjenosti, pa tudi gradiva (materiali) in orodja so vsem dostopna. Pomembno je, da izdel-

ki nič ne stanejo, ker so iz materialov, ki jih je lahko dobiti. Največkrat so to odpadni materiali in tisti, ki jih najdemo v naravi ali pa ostanejo od drugih predmetov. Iz izkušenj vem, da nam v vsaki tovarni poklonijo odpadke. Povsod, kjer izdelujejo torbice, čevlje, konfekcijo itd. se najdejo med ostanki majhni koščki, ki jih lahko uporabimo v naš ustvarjalni namen. Najbolje je, da imamo za zbiranje vseh (odpadnih) materialov večjo škatlo, kamor jih lahko sproti odlagamo oziroma jih zbiramo že prej in ne le tik pred odločitvijo, ko želimo nekaj ustvariti.

Predno se lotiš dela, upoštevaj še naslednje:

— Odloči se najprej, kaj želiš napraviti: darilo, nakit, okras za sobo ali uporaben predmet.

— Lahko uporabiš tudi drug material in ne le tistega, ki ga predlaga priročnik.

— Vse za delo (gradivo in orodje) prej pripravi in položi na pogrnjeno mizo (lahko s časopisnim papirjem).

— Navodila za izdelek vselej najprej skrbno preberi od začetka do konca.

— Pri delu se drži navodil in predloženih skic. Najbolje je, če med delom stavek za stavkom bereš naglas.

— Vsak izdelek ima lahko tudi povečano ali pomanjšano velikost in drugačno barvo.

— Modelov v tem priročniku ni treba natančno posnemati, četudi to lahko storiš. Dosti bolj zabavno je, če dodaš nekaj, kar je tvoja domislica in tako postane izdelek res tvoj.

— Izdelava vsakega, še tako preprostega izdelka, zahteva svoj čas. Zaradi tega se loti izdelave izbranega predmeta takoj, ko imaš na voljo dovolj časa, sicer ti bo na hitro narejen ali nedokončan izdelek vzel nadaljnje veselje.

— Če delaš z univerzalnim lepilom, si pripravi kozarec za odlaganje tube, da se lepilo ne bi izcejalo (ne pozabi tube zapreti vsakič, ko je ne rabiš več).

— Z materialom ravnaj gospodarno, zato nikoli ne začni rezati na sredini materiala, ampak povsem na začetku. Ostanke shrani za druge izdelke.

— Vselej začni z izdelkom, ki se tebi zdi lažji, ki je manjši in bo hitreje gotov, da te bo razveselil.

— Potrebno je predvsem hoteti in nikoli obupati. Tako ugotoviš, da resnično TO ZMOREŠ TUDI TI, kar je osnovni namen pričujočega priročnika.

Genija Lipar-Kaduno

OGRLICE IZ GLINE

Gradivo:

- ☐ glina,
- ☐ tempera barve,
- ☐ nitrolak ali lak za nohte,
- ☐ vrvica.

Orodje:

- ☐ nož,
- ☐ pletilke ali tanki čopiči,
- ☐ posoda,
- ☐ kamen ali pesek.

Potek dela

Iz gline zavaljaj dolg svaljek. Nareži ga na več približno 2 do 3 cm dolgih enakih delov in jih dokončno gladko izoblikuj v želeno obliko (lahko tudi v kroglice).

Skozi vse dele izvrtaj s pletilko luknjice (slika A).

Izoblikovane in preluknjane kroglice pusti 1—2 dni, da se posušijo.

Posušene kroglice poljubno poslikaj in po dveh urah premaži z brezbarvnim nitrolakom ali lakom za nohte.

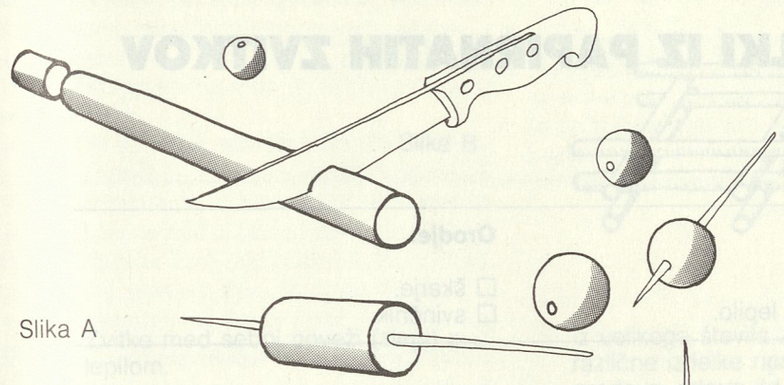

Slika A

Kroglice lahko poslikavaš in sušiš na konicah držal tanjših čopičev, ki jih vstaviš v stabilno posodo, ki jo lahko obtežiš s kamnom ali peskom (slika B).

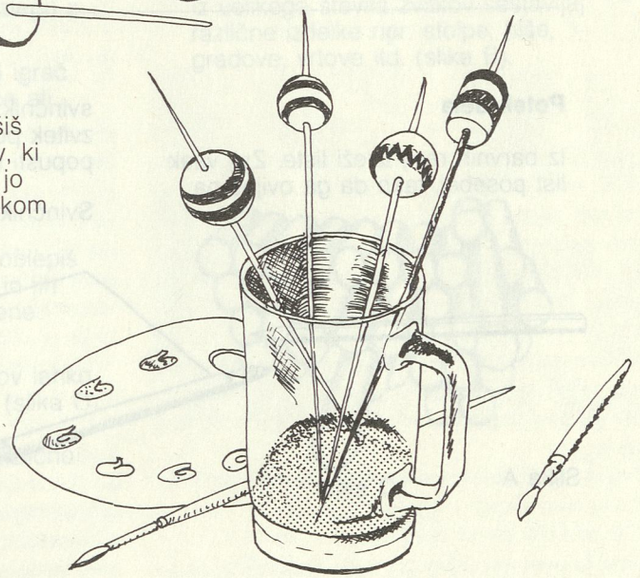

Slika B

Slika C

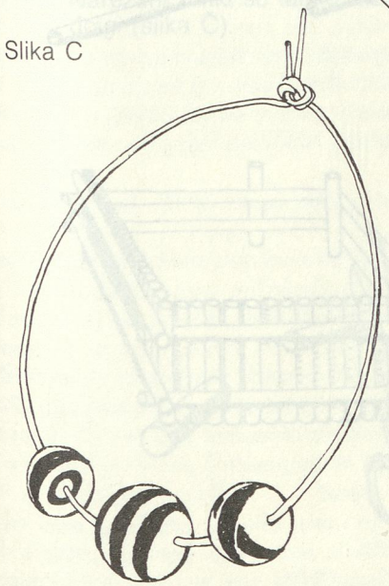

Na vrvico nanizaj dele v skladno barvno celoto in konice vrvice zveži (slika C).

Če želiš ogrlico nositi, pazi, da odrežeš dovolj dolgo vrvico, ki bo šla zlahka čez glavo. Enako lahko izdelaš zapestnico.

Opozorilo

Gline v ta namen ni treba žgati, saj se v obliki ogrlice ne zdrobi, tudi če pade na tla.
Z lakom premazana tempera barva pa je tudi obstojna.

IZDELKI IZ PAPIRNATIH ZVITKOV

Gradivo:

- ☐ listi iz revij,
- ☐ univerzalno lepilo.

Orodje:

- ☐ škarje,
- ☐ svinčnik.

Potek dela

Iz barvnih revij izreži liste. Zvij vsak list posebej, tako da ga oviješ na svinčnik. Rob namaži z lepilom in zvitek povaljaj po mizi, da lepilo ne popusti (slika A).

Svinčnik izvleci.

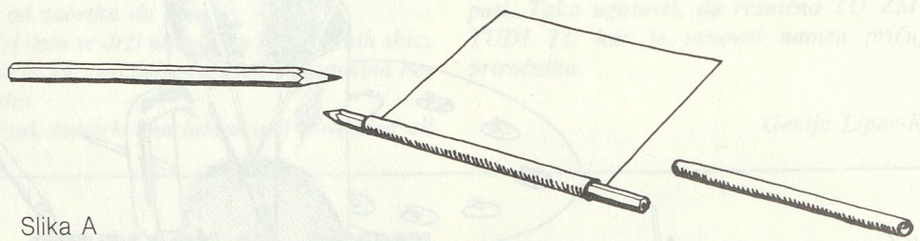

Slika A

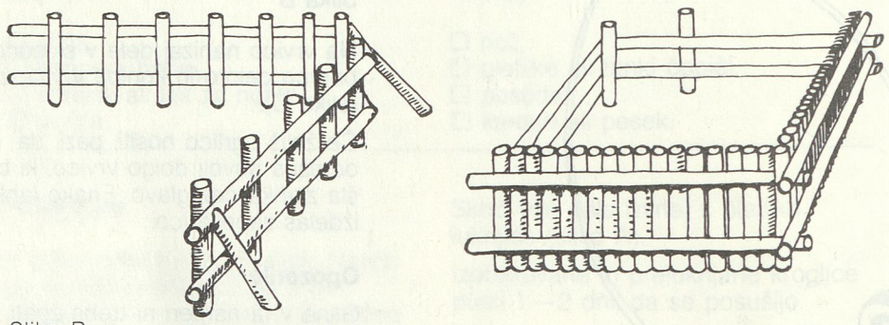

Slika B

Zvitke med seboj poveži (zlepi) z lepilom.

Tako lahko izdelaš mnogo igrač zase ali za mlajšega bratca ali sestrico.

Dodatna nasveta

S papirnatimi zvitki lahko oblepiš škatlice različnih velikosti in jih potem sestaviš v sestavljene izdelke.

Iz narezanih barvnih zvitkov lahko izdelaš tudi stenski okras (slika C).

Narezani zvitki so lahko različno dolgi (slika Č).

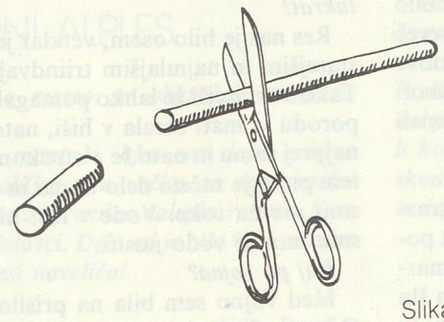

Slika Č

Slika B

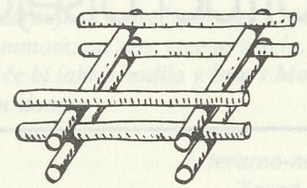

Iz velikega števila zvitkov sestavljaj različne izdelke npr. stolpe, hiše, gradove, vrtove itd. (slika B).

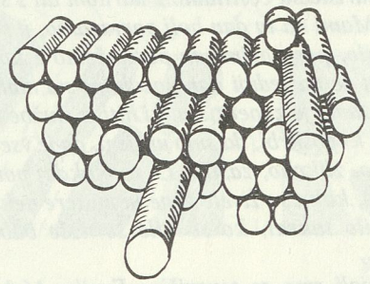

Slika C

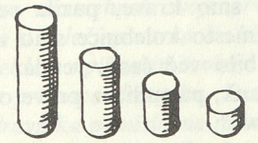

naši otroci pišejo in rišejo

POGOVOR O 8. MARCU

Dan žena — mednarodni praznik. Mamam, babicam, tovarišicam čestitamo z darilom ali s šopkom rož. Mami na ta dan bolj pomagamo, ji skuhamo kosilo, pospravimo in postrežemo s kavo. Največkrat že naslednji dan pozabimo na mamin praznik. Mama je zopet tista, ki hiti iz službe kuhat kosilo, ki poskrbi, da smo urejeni, da je vse čisto, oprano, zlikano, zašito. Le redkokdaj pomislimo na to, kako so živele žene in matere nekoč, kako je bilo takrat, ko so bile še naše babice majhne.

Pogovarjali smo se tovarišico Faniko Meh in naš pogovor strnili v naslednji zapis.

Kje in kdaj ste se rodili?

Rodila sem se v Zagorici pri Kamniku, to je 4 km nad Kamnikom ob vznožju Kamniških planin. Rodila sem se 5. januarja 1921.

Kakšno je bilo vaše otroštvo?

Pri nas je bila majhna kmetija, vendar je bilo dela vedno dovolj. Tako za igro ni bilo preveč časa. Pasli smo krave, pazila sem sosedove otroke. Namesto kolebnice smo imeli srobot. Pozimi je bilo več časa, vendar nismo imeli smuči ali sank, pa tudi ne prave obutve.

Kaj pa šola?

V šolo sem hodila v Stranje. Bila je osemrazredna šola, čeprav sta se zadnja dva razreda ponavljala. V šolo smo hodili od oktobra do marca, ko je bilo manj dela. Po šoli bi zelo rada šla naprej in tudi učitelj je nagovarjal očeta, da bi se šolala. Vendar je takrat prevladovalo mišljenje, da je za žensko dovolj, če zna kuhati in šivati.

Kakšno pa je bilo v vašem otroštvu življenje žene, matere?

Delo, delo in še enkrat delo. Spominjam se mame, in odkar pomnim, se mi je zdela stara. Nosile so rute, dolga krila in delale, delale. Mama je vstajala že zgodaj in še pozno zvečer delala. Pri nas smo imeli toliko, da lačni nismo bili nikoli. Kjer niso imeli zemlje, so očetje delali ves dan, mame pa so skrbele za otroke, imele tudi nekaj zemlje v najemu, da so lahko zredile kakega prašiča.

Najemnino so morale odslužiti z delom. Delale pa so tudi več in tako dobile tudi nekaj hrane.

Kmečka dekleta smo hodila pogozdovat v Kamniško Bistrico. Uro in pol daleč smo hodile do drevesnice. Ko sem bila stara osemnajst let, sem se zaposlila v podružnici tovarne TOSAMA v Kamniku. Delali smo od šestih do šestih. Vemo, da imajo matere danes dovolj dolg porodniški dopust, da tudi kmečke matere kdaj počivajo.

Pri vas je bilo osem otrok, kako je bilo to takrat?

Res nas je bilo osem, vendar je bilo med najstarejšim in najmlajšim triindvajset let razlike. Tako so starejši že lahko pomagali. En mesec po porodu je mati ostala v hiši, nato pa je morala najprej sama in nato še z otrokom v cerkev. Potem pa se je začelo delo doma in na polju. Prali smo vse na roke. Vode v hiši ni bilo, tako da smo morali vodo nositi.

Kaj pa vojna?

Med vojno sem bila na prisilnem delu blizu Celovca. Imela sem srečo, ker sem prišla k dobrim ljudem. Vrnila sem se malo pred koncem vojne. Iz Celovca smo hodili tri dni peš do Kamnika. Ljudje, pri katerih sem bila, so mi pustili, da sama odločim ali še ostanem ali ne.

In po vojni?

Nekaj časa sem pri sosedu, ki je imel pekarno, prodajala kruh.

Ko sem se poročila, sem šla v Velenje. Potem, ko sem se poročila, sem bila vseskozi doma. Z možem sva računala in premišljevala in mož je dejal: »Nikoli ne boš toliko zaslužila kot lahko doma prihraniš.« Tudi takrat smo še vse na roke prali pa tudi plenic nismo imeli po 50 ali 70.

Kasneje smo precej dobro živeli, vendar avta nismo imeli. Otroci so bili pridni in so vsi štirje študirali.

Kako bi primerjali življenje žene nekoč in danes?

Danes so skoraj vse žene zaposlene. Moji otroci niso bili sami, vedno sem jih imela na očeh. Danes matere kar naprej hitijo, po službi hitijo v vrtec, kuhat itd. Lahko rečem, da delajo dva »šihta«. Pravimo, koliko smo pridobile, pa nismo čisto nič, še izgubile smo. Seveda pa je danes veliko strojev, ki pomagajo materam. Največ je vreden pralni stroj.

Lahko bi rekli, da je življenje žene, matere bilo nekoč in je danes težko, a lepo.

Hvala za razgovor!

Zapis sestavili in pripravili:
Učenci 8. a razreda in
razredničarka Magda Gavriloska
OŠ XIV. divizije Titovo Velenje

V TOVARNI ALPLES

Moje delovno mesto so obkrožali stroji in škatle.

Delal sem v montaži, kjer sem lepil robove škatlam. Uporabljal sem ročko za samolepilni trak. Naučil sem se pravilno zalepiti robove. Svetovali so mi sodelavci. Delo mi je bilo všeč, vendar sem se ga počasi naveličal.

Niko Demšar
OŠ Blaž Ostrovrhar
Škofja Loka

ČE BI BILA ZDRAVA

Zdravje je največja sreča, ki jo ima človek. Jaz ga nimam, pa sem vseeno vesela. Srečna pa bi bila, če bi lahko hodila v šolo v Mariboru, od koder sem doma.

Nataša Oblak
Literarno-novinarski krožek
Zavod za usposabljanje
invalidnih otrok
Janka Premrla-Vojka,
Vipava

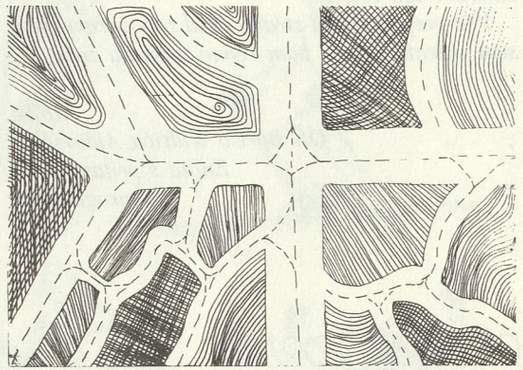

Slavko Šarner

KAKO PREGNATI STRAH PRED ZOBOZDRAVNIKOM

Obisk zobozdravnika je res zoprna zadeva. Toda zobje so zelo pomembni, posebno takrat, kadar se sramežljivo nasmeheš svoji prvi ljubezni. Predstavljajte si bolečino v srcu, ko bi fant pogledal proč od dekleta s piškavimi zobmi. To bolj boli kot vrtanje pri zobozdravniku. Zato pred obiskom zobozdravnika pomisliš na to in strah mine in izgine . . .

Štefan Čerček
Literarno-novinarski krožek
Zavod za usposabljanje
invalidnih otrok
Janka Premrla-Vojka,
Vipava

TUDI MENE JE BOLEL ZOB

Ko sem bila še majhna, me je ponoči zbudila bolečina v ustih. Bolel me je zob. Poskušala sem se umiriti, pokrila sem se čez glavo in dihala pod odejo. Toda naj sem se še tako trudila, bolečina ni popustila. Poklicala sem mamo in ji potožila zaradi zoba. Pogledala mi je v usta in ugotovila, da ima zob majhno luknjico.

Dala mi je pol tablete proti bolečinam, me skrbno pokrila in čez nekaj minut sem zaspala. Drugi dan me je peljala k zobozdravniku. Zobozdravnik mi je zob popravil in me okregal, ker si ne umivam zob redno.

Vsa prepotena od strahu pred zobozdravnikom sem sklenila, da si bom redno umivala zobe.

Mojca
OŠ Borisa Kidriča Ajdovščina
Enota s prilagojenim programom

BILI SMO NA DOLENJSKEM

Ekskurzije smo se zelo veselili. Ko je pripeljal avtobus, smo se takoj posedli. Vožnja je bila imenitna, ker smo na zadnjih sedežih sedeli sami »ta pravi«. Najprej smo si ogledali tovarno IMV Renault. V tovarno nas je spremil vodič, ki pa smo ga zaradi hrupa slabo razumeli. Ogledali smo si, kako sestavljajo avtomobile Renault 5 in katrce. Odpeljali smo se do gostišča, kjer smo pomalicali, kar je pač kdo imel. Ob pogledu na odojka, ki so ga pekli na žaru, pa so se nam samo cedile sline. Nato smo se odpeljali v tovarno Beti v Metliki. Ogledali smo si, kako izdelujejo razna oblačila. V tovarniški trgovini sem si kupil kratke hlače. Nazaj grede smo se ustavili v Novem mestu in si ga ogledali.

Ekskurzija mi je bila zelo všeč. Želim si, da bi imeli več tako zanimivih ekskurzij.

Samo Pustovrh
OŠ Blaž Ostrovrhar
Škofja Loka

ČE BI BIL ZDRAV

Nisem bolan, lahko rečem, da sem kar dobrega zdravja. Do pravega zdravja mi manjkajo zdrave roke in noge. Kajti sedaj sem invalid na vozičku in tudi z rokami si ne morem veliko pomagati.

Če bi bil zdrav, bi vsak dan šel peš v šolo. Zelo bi se trudil, da bi lepo pisal in se dobro učil. Hodil bi v hribe in vsak dan peljal psa na sprehod. Najraje bi živel na kmetiji in delal na polju ter skrbel za živali.

Ker imam zelo rad živali, bi postal dreser. Dresiral bi pse. Učil bi jih ubogati na ukaz. Najraje bi dresiral pse za iskanje ponesrečencev izpod ruševin. Zanima me tudi raziskovanje tal.

Še veliko drugih želja imam, pa se mi ne bodo uresničile, ker nikoli ne bom popolnoma zdrav.

Štefan Čerček
Literarno-novinarski krožek
Zavod za usposabljanje invalidnih otrok
Janka Premrla-Vojka,
Vipava

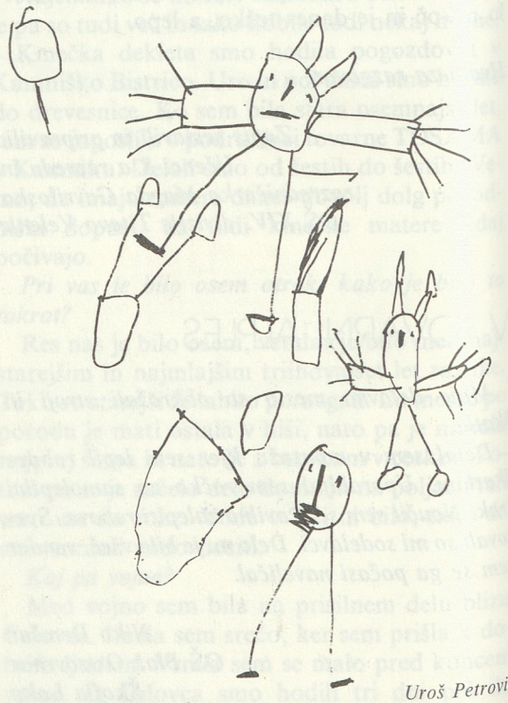

Uroš Petrovič

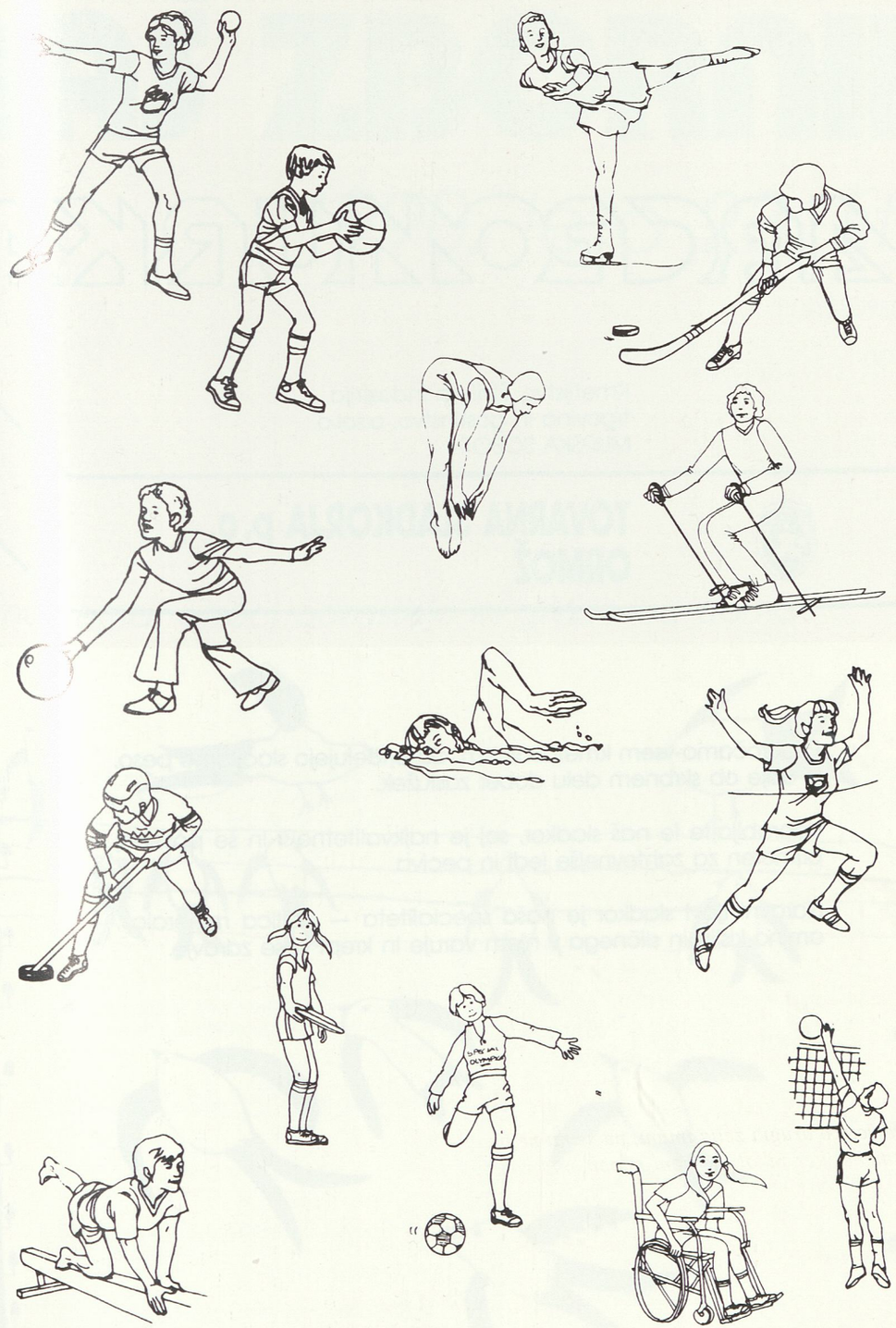

ABC POMURKA

Kmetijstvo, živilska industrija,
trgovina in gostinstvo, o.sol.o.
MURSKA SOBOTA

**TOVARNA SLADKORJA p.o.
ORMOŽ**

Priporočamo vsem kmetovalcem, da pridelujejo sladkorno peso, ki daje ob skrbnem delu dober zaslužek.

Uporabljajte le naš sladkor, saj je najkvalitetnejši in še posebej primeren za zahtevnejše jedi in peciva.

Naravni rjavi sladkor je naša specialiteta — obilica mineralov, amino kislin in sličnega v njem varuje in krepi vaše zdravje.

NAŠ ZBORNIK

1990, leto 23, št. 3

YU ISSN 0350-655 X

UDK 376.3

glavna tema: otroci odrastejo in gredo od doma

GLASILO ZVEZE DRUŠTEV ZA POMOČ DUŠEVNO PRIZADETIM SLOVENIJE — LETO 23 — ŠT. 3 — OKTOBER 1990

VSEBINA

Kaj potem, ko nas ne bo več? — *Tomaž Jereb* 1

POTA MOŽNOSTI
Hiše in stanovanja za odrasle osebe z motnjami v razvoju — *Ante Kotar* 3
Življenje odraslih zmerno in teže prizadetih v domskem varstvu v Ljubljani — *Tatjana Podlipec, Pavel Smolej* 8
Enota mlajših invalidov v domu počitka v Mengšu — *Peter Svetina* 11
V Dobrni smo se pogovarjali o pravici otroka do družine — *uredništvo* 13
Pravica otroka do družine — *as. mag. dr. Franci Hrastar* 14
Zdravje je skoraj isto kot ljubezen — *Manca Košir* ... 17

STARŠI PIŠEJO 19

IZ NAŠIH DRUŠTEV IN USTANOV 21

IZ PRAKSE ZA PRAKSO 29

PO JUGOSLAVIJI IN SVETU 39

TUDI UMETNIKI GOVORIJO O NJIH 40

ZGODBE, KI JIH PIŠE ŽIVLJENJE 44

NAŠI OTROCI PIŠEJO IN RIŠEJO 46

SUMMARY

NAŠ ZBORNIK is the publication of the National Association for the Mentally Handicapped, which is a voluntary body of parents and professionals concerned with the care for mentally handicapped persons. The journal is published four times a year. Each number has its basic theme.
The main theme of the present issue is devoted to one of the major problems in the life of families which have a mentally retarded member — boarding and lodging of moderately and severely handicapped adults. A great majority of these individuals still live with their parents, relatives or foster parents. A variety of other forms of help is now offered to these families but their amount is not sufficient.
In our permanent rubrics you will find the articles bringing news from the local organisations and institutions as well as contributions of parents and children.

Likovne prispevke so pripravili učenci Osnovne šole Ljuba Mikuš Žalec pod vodstvom likovne pedagoginje Ljubice Curčič. Risba na naslovni strani je delo Uroša Pukmajstra.

Duhovite misli o letnih časih in o življenju v zavodu so nam poslali otroci iz Zavoda Matevža Langusa.

Naš zbornik bo izšel letos 4 krat. Izdaja ga Zveza društev za pomoč duševno prizadetim Slovenije, Ljubljana, Samova ul. 9, telefon 325-245

Izdajateljski svet: Anton Brejc, dr. Franc Hrastar, dr. Anton Kotar, Ada Krivic, Martin Mencej, Silva Škof, Zdravko Tomažin, Eva Tomc-Jekovec, Jan Ulaga

Uredniški odbor: Janja Cotič, Dora Jelenc, Stojana Kratochwill-Jerman, Anton Kotar, Tonči Koželj, Marija Mursa, Tanja Plemenitaš, Sandi Sitar, Milojka Srebrnič-Györfi, Jan Ulaga, Lidija Wagner

Glavna urednica: Aljoša Vodnik

Odgovorni urednik: Anton Kotar

Posamezna številka stane 20 din, za ustanove 60 din. Letna naročnina za posameznike je 75 din, za ustanove 220 din.

Številka žiro računa je 50102-678-50022, pošilja se na naslov: Naš zbornik, Ljubljana, Samova 9

Po mnenju republiškega komiteja za kulturo št. 4210-190/88 av z dne 15. 3. 1988 je glasilo oproščeno davka od prometa proizvodov.

Tiskala Tiskarna Ljubljana v Ljubljani

KAJ POTEM, KO NAS NE BO VEČ?

Ena izmed »večnih« skrbi, ki preganja starše duševno prizadetih, nekatere prej, druge pozneje, je povezana z usodo njihovega otroka potem, ko sami zanj ne bodo več mogli skrbeti. Čeprav je odgovor težak in si ga vsakdo išče po svoje, so izkušnje v zvezi s tem presenetljive. V eni izmed nedavnih anket smo vprašanje o načrtovanju prihodnosti duševno prizadete osebe ponovno zastavili staršem, ki jim je bilo v povprečju že blizu sedemdeset let. Odgovori so bili tipični, pokazalo pa se je, da ne predstavljajo realnih rešitev. Približno tretjina staršev je odgovorila, da bodo za njihove prizadete poskrbeli bližnji ali daljni sorodniki. Druga tretjina je menila, da bo treba njihovega otroka oddati v nek dom. Ostali starši so nam odgovorili, da o tem vprašanju še niso razmišljali. Kaj nam povedo rezultati te ankete? Dovolimo si kratek komentar.

Prva skupina, ki meni, da bodo za njihove otroke poskrbeli sorodniki, je običajno resnično nekaj storila v tej smeri (dedni dogovori ipd). Vendar vemo iz življenjske prakse, da le nekaj odstotkov prizadetih oseb, ki nimajo več staršev, oskrbujejo bratje, sestre in ostali sorodniki. Torej obstaja med pričakovanjem staršev in resničnim stanjem precejšen razkorak. Druga skupina, ki meni, da bo treba prizadetega oddati v kak zavod, odgovarja samo načelno; žal pa je zelo malo takih, ki vedo tudi, ali tak dom v njihovem kraju sploh obstaja in če imajo na razpolago prosta mesta. Torej so njihova predvidevanja dokaj meglena. Najbolj preseneča velik delež odgovorov, da o tem problemu še niso razmišljali. Upali bi si trditi, da v resnici temu ni tako; sprašujemo se namreč, če niso ti odgovori le izraz neke nemoči, skrbi, ki ji sami ne najdejo rešitve in jo potem navzven tako formulirajo. Rezultati ankete kažejo, da gre v resnici za velik razkorak med tem, kar načrtujejo o prihodnosti svojih odraslih prizadetih starši, in dejanskimi, realnimi možnostmi, da se ti načrti uresničijo.

Tako smo zopet pri začetnem vprašanju: »Kaj bo z našim otrokom, ko nas več ne bo?«

Običajno rečemo, da v naši družbi vendarle nihče ne ostane brez pomoči, kadar jo res potrebuje. Načelno je to res, vendar gre v tem primeru za rešitev, ki je še daleč od prave, načrtovane in optimalne skrbi za prizadetega. Le redki so danes kraji v Sloveniji, kjer lahko starši odraslih duševno prizadetih oseb že tedaj, ko domače razmere še niso kritične, zanesljivo vedo, kje bo lahko nekega dne našel zatočišče njihov otrok. Venomer poudarjamo, da takih in podobnih vprašanj ne smemo reševati po enem samem receptu, saj je lahko za nekoga dober, za drugega pa morda povsem ne-

sprejemljiv. Toda odgovore moramo poznati, če se želimo vsaj delno razbremeniti težkega bremena. V svetu poznajo različne oblike skrbi za odrasle prizadete. Tudi pri nas jih poznamo, žal le v redkih primerih tudi imamo. Kje je torej prava rešitev? Menim, da predvsem v uresničevanju osebne pravice za odrasle prizadete osebe, da se ne glede na materialni položaj družine ali nje same — zanjo ustrezno poskrbi. Seveda pa je to le načelo, ki bo postalo povsem uresničljiva le takrat, ko bomo imeli ustrezne ustanove različnih tipov. Zato je sedaj, ko se pogovarjamo o t.i. nacionalnih programih pravi trenutek, da odraslim duševno prizadetim ponovno zagotovimo tudi pravico do mirne odraslosti in starosti, starše pa razbremenimo moreče skrbi. Seveda pa zgolj pravica v nacionalnem programu ne bo dovolj, če ne bomo vztrajali, da se mora izvajati v dejanskem življenju. Glede na to, da že toliko let ustanavljamo delavnice za delo pod posebnimi pogoji, je skrajni čas, da razmišljamo in resnično kaj storimo tudi za namestitev in popolno oskrbo teh oseb. Starši, naša društva, socialne in upravne službe pa bodo morali še nadalje dajati pobudo, da bo do konkretnih rešitev v njihovem življenskem okolju tudi res prišlo. Ali bo to domsko varstvo pri delavnici za delo pod posebnimi pogoji, bivalna skupnost v domu starejših občanov, samostojna bivalna skupnost, verska ustanova, privatna oblika skrbi ali kaj drugega, je stvar lokalnih možnosti in dogovorov. Vsi skupaj pa si moramo prizadevati predvsem za to, da bo — ne glede na obliko namestitve — taki osebi zagotovljena skrb, ki bo temeljila na strokovnosti, ustreznih bivalnih in ostalih pogojih, na ustreznem odnosu do nje same, ne nazadnje pa bo tudi nadzorovana s strani pristojnih državnih organov, ki bi upoštevali tudi mnenje staršev.

Tomaž Jereb

Lovro Breznik

pota možnosti

HIŠE IN STANOVANJA ZA ODRASLE OSEBE Z MOTNJAMI V RAZVOJU

Med referati na Posvetu o družbeni skrbi za duševno prizadete v Ljubljani, ki je bil v mesecu februarju, zasledimo tudi referat z naslovom: Za odrasle je treba nemudoma poskrbeti. To je resnično zelo aktualen problem, ki ga čutijo povsod po svetu in ga skušajo tudi reševati. Gre za odrasle duševno in telesno prizadete osebe ter odrasle osebe z več motnjami, ki imajo ostarele starše, nimajo pa bližnjih sorodnikov, da bi skrbeli zanje, ali pa so jim starši že umrli. Mnogo pa je tudi takih, ki iz drugih vzrokov ne morejo živeti v družini. Za vse te ljudi ne moremo več iskati rešitve v socialnih zavodih, domovih ostarelih občanov, rejniških družinah, ampak jim moramo omogočiti življenje, ki ustreza današnjemu času. Tako povsod na Zahodu, v Ameriki in Avstraliji gradijo manjše hiše in stanovanja za odrasle duševno in telesno prizadete osebe ter osebe z več motnjami, domovi pa so namenjeni le teže in težko duševno prizadetim, pa še ti ne smejo biti preveliki. O zavodih, kot jih mi imenujemo, in centrih ne govorijo nikjer več.

V Sloveniji deluje, ne brez uspeha, posebna komisija za prenovo in dozidavo domov za otroke, mladostnike, pa tudi za odrasle osebe z motnjami. Obstaja posebna publikacija, ki naj bi bila zelo sodobna, saj ob upoštevanju vseh standardov in normativov opisuje in ponazarja s skicami, kakšni naj bi bili novi domovi za odrasle duševno prizadete osebe in osebe z več motnjami. Dejansko pa je bila ta publikacija zastarela že ob svojem nastanku, saj je razviti svet že takrat gradil popolnoma drugačne stanovanjske enote za te ljudi. Znano je, da v Zahodni Evropi, Ameriki in Avstraliji ukinjajo velike domove za prizadete osebe. Treba jim bo slediti, če naj se v resnici približamo Evropi, o kateri zadnje čase toliko govorimo. Pri reševanju problemov bivanja odraslih oseb se moramo zavedati, da to, kar imamo, tako za družbo kot za starše ni prav nič cenejše od tistega, kar bi želeli imeti in je za prizadete osebe mnogo primernejše.

Vse, kar je že storjenega na področju skrbi za odrasle duševno prizadete v Sloveniji, pa le ni tako črno. Vzemimo Črno na Koroškem. V mislih nimamo Zavoda za usposabljanje v Črni, ampak stanovanjske prostore, ki so jih uredili za svoje gojence, ki so zaključili delovno usposabljanje in se iz različnih vzrokov ne morejo vrniti v družino. Kdor je le enkrat videl življenje v teh hišah, mora priznati, da je organizirano tako, kot je to že v navadi po svetu. Res je, da so prostori revnejši, življenje v njih pa ni nič manj prijetno. Kraj sam pa je premajhen, da bi te oblike lahko dalje širili. V smislu ohranjanja osebnosti, dela in skrbi za samega sebe pa lahko rečemo, da ustreza konceptom bivalnih prostorov, kakršne so predstavili strokovnjaki različnih dežel na lanskem strokovnem posvetovanju na Dunaju. Omeniti moramo tudi dom v Škof-

ljici (enota Centra Dolfke Boštjančič Ig), kjer bivajo odrasle prizadete osebe, ki ne morejo stanovati v samostojnih hišah ali stanovanjih. To je namreč tudi ena od oblik družbene skrbi za odrasle duševno prizadete. Varstveno-delovni center v Šiški je tudi namenjen odraslim duševno prizadetim osebam. Njegovo delo je podrobneje predstavljeno v drugem članku.

Posvetovanje o stanovanjskih prostorih za duševno in telesno prizadete ter osebe z več motnjami

V decembru 1989 je bilo na Dunaju posvetovanje o bivalnih prostorih za odrasle duševno in telesno prizadete osebe ter osebe z več motnjami. To posvetovanje je pomenilo pravo prelomnico v skrbi za te osebe ne samo v Avstriji, ampak tudi v drugih deželah Zahodne Evrope, Velike Britanije, Amerike in Avstralije. Strokovnjaki na tem posvetovanju so namreč zahtevali ukinitev vseh velikih zavodov za prizadete osebe ter načrtno gradnjo stanovanj in hiš v mestih in vaseh. Poleg defektologov so bili na posvetovanju tudi strokovnjaki za področje socialne politike, pa tudi — kot posebnost posvetovanja — veliko odraslih duševno in telesno prizadetih ter oseb s cerebralno paralizo. Slednji so se aktivno vključevali v razpravo in zahtevali hitrejšo gradnjo stanovanj za prizadete osebe, pa tudi lokalov, ki jih potrebujejo v bližini stanovanj (kemičnih čistilnic, restavracij, trgovin itd.).

Na posvetovanju ni bilo teoretiziranja, pač pa je bilo prikazano stanje stanovanjskih prostorov, tako novozgrajenih kot adaptiranih. Na osnovi poročil je bilo moč zaključiti, da v svetu ta problem še zdaleč ni rešen, vendar ga pospešeno in načrtno rešujejo. Ob tem moramo poudariti, da imajo povsod težave s pridobivanjem lokacije za gradnjo hiš ali stanovanj v strnjenih stanovanjskih naseljih, kajti ljudje ne želijo imeti za sosede prizadetih osaeb, pa četudi so le-te socializirane in sposobne samostojnega življenja. Torej ljubljanska afera v soseski BS—3 ni samo slovenski pojav. Stanovanja in hiše za prizadete osebe — da, toda ne v naši bližini. Tako gledanje je po mnenju strokovnjakov razširjeno v vseh okoljih.

Mednarodne izkušnje zadnjih dvajsetih let kažejo, da je potreben obsežen koncept potreb po hišah in stanovanjih, ki bi ustrezale manjšim skupinam prizadetih oseb, njihovemu življenju in delu. Stanovanjski prostori morajo biti vključeni v naselja tako da omogočajo pregled in vodenje, pa tudi kontrolo. Na posvetu je bil podrobno predstavljen načrt za deželo Dunaj, ki je med vsemi avstrijskimi deželami pripravila najobsežnejšo akcijo in v zadnjih desetih letih iz družin ali zavodov preselila v hiše ali stanovanja 80 duševno in telesno prizadetih oseb. Do leta 2000 bodo v deželi Dunaj preuredili ali na novo postavili povprečno deset stanovanjskih enot na leto. To akcijo vodi posebna komisija, ki je bila ustanovljena pri Lebenshilfe in ima veliko uspeha pri svojem delu tudi zato, ker uživa veliko podporo avstrijske državne politike. Po zgledu dežele Dunaj delujejo podobne komisije tudi na Tirolskem, V Spodnji Štajerski in drugih deželah Avstrije.

V okviru Lebenshilfe je bilo ustanovljeno posebno združenje, katerega osnovni namen je pomagati staršem in svojcem prizadetih otrok in odraslih oseb v njihovih stiskah, ki jih doživljajo predvsem takrat, ko otrok ali odrasla oseba zapusti družino in gre v dom ali hišo oziroma stanovanje. Člani tega združenja želijo staršem dopovedati, da bodo njihove hčere in sinovi zadovoljni, če bodo živeli izven družine, v stanovanjskih enotah, ki so prilagojene potrebam in načinu življenja prizadetih oseb.

Erna Ropas

Stanovanje pomeni več kot streho nad glavo

Ko otroci dorastejo ter se poklicno usposobijo in poročijo ali pa tudi ne, se želijo osamosvojiti in odseliti od doma. To nam je popolnoma razumljivo in marsikje imajo otroci, ki so si ustvarili družino, s starši zelo malo stikov. Prizadeta odrasla oseba želje po osamosvojitvi ne sme niti izraziti, saj je njena želja neuresničljiva celo, če je prizadeta oseba redno zaposlena. Oseba, ki je zaradi težje prizadetosti zaposlena v posebnih pogojih dela ali sploh ni zaposlena, po naših izkušnjah lahko živi le v domu ali pa v družini. Drugod po svetu že dolgo ni več tako. Pogosto govorimo o pravicah prizadetih oseb, pri tem pa pozabljamo, da imajo tudi te osebe, ko odrastejo, pravico živeti izven družine. Nekateri starši so tako posestniški, da želijo obdržati pri sebi svoje odrasle sinove in hčere celo v primeru, če bi morali oditi v dom ostarelih občanov.

Prizadete osebe imajo pravico do privatnosti, vendar jim to pravico neradi priznamo. Malo je prizadetih, ki imajo v družini možnost umika, odprtosti, samostojnosti in občutka varnosti. Obravnavamo jih kot otroke in pogosto z njimi tudi ravnamo in govorimo kot z otroki, opraviti pa imamo z odraslimi ljudmi in s potrebami odraslih ljudi. Če tako gledamo nanje, si res ne moremo predstavljati, da bi prizadeti lahko živeli izven družine. Hiše in stanovanja za odrasle prizadete osebe v današnjem času ne pomenijo le strehe nad glavo, ampak vse tisto, kar te osebe potrebujejo, da so srečne.

V prvi fazi ločitve od staršev oziroma družine je za prizadeto osebo zelo primerno prehodno stanovanje. V tem stanovanju se nauči samostojnega bivanja postopoma, z občasnim vodstvom, pomočjo in svetovanjem defektologa, socialnega delavca ali osebe, ki ima izkušnje pri delu z odraslimi prizadetimi osebami. Iz prehodnega stanovanja se stanovalci glede na to, kako so se izkazali v prehodnem stanovanju, preselijo v hiše za 10 do 20 oseb, kjer imajo vso oskrbo, ali pa v stanovanja, ki so namenjena manjšim skupinam; ta stanovanja so navadno v blokih, v katerih morajo biti stanovalci bolj samostojni. Stanovalci so spremljani in vodeni pri vseh dnevnih aktivnostih. V mnogih primerih je vodenje občasno. Za posamezne vrste in stopnje prizadetosti se gradijo individualne hiše, posebej za te osebe, in so tudi namensko opremljene. Stanovalce v teh hišah spremljajo na vseh področjih različni strokovnjaki.

Bivalni prostori — hiše in stanovanja, ki se gradijo za prizadete osebe, morajo odgovarjati kriterijem staršev oziroma svojcev teh oseb. Ker svoje otroke najbolje poznajo, lahko veliko prispevajo k organizaciji življenja v stanovanjskih enotah, ki morajo biti stanovalcem pravi dom, v katerem se bodo dobro počutili. Vodja stanovanjskih enot, navadno je to socialni delavec, ima pred sprejemom prizadete osebe več razgovorov s starši. Prisluhniti mora vsem težavam in stiskam staršev, ki jih čutijo ob ločitvi svoje hčerke ali sina od družine. Starši imajo pogosto velika pričakovanja in želje, ki pa jih vodstvo stanovanjskih enot ne more vedno upoštevati. Pomembno je, da staršem preženejo bojazen, da bo v stanovanjski enoti njihov otrok nesrečen. Ta strah je zelo pogost, kajti starši mislijo, da je njihov sin ali hči še vedno otrok, ki ne more živeti brez njih. Ti otroci pa pogosto kažejo tudi večjo sproščenost in zadovoljstvo.

Starše, ki se starajo, pogosto skrbi, kaj bo z njihovim prizadetim otrokom ali odraslim članom družine, ko bodo umrli. Ta misel bi bila mnogo manj obremenjujoča, če bi svojega otroka dovolj zgodaj zaupali strokovnjakom, ki vodijo in usmerjajo življenje prizadetih oseb v stanovanjskih enotah kakršnegakoli tipa, ki ga lahko zagotovi tudi naša družba. Zaključili bi lahko z mislijo, da je bivanje odrasle prizadete osebe v hiši ali stanovanju tisto, kar le-ta potrebuje, da lahko živi integrirano življenje in ga obvladuje. Samo tak način življenja daje vse možnosti za ohranitev osebnosti prizadete osebe. Starši in svojci so obiskovalci hiš in stanovanj ali, bolje rečeno, gospodinjstev s stalno pravico do vseh informacij, ne pa vedno tudi s pravico odločanja o hišnem redu v stanovanjskih enotah.

Že sama misel na sprehod mi vzame vso voljo do dela.

Srečko

Ločitev prizadete osebe od staršev in ostalih članov družine

Duševno prizadeti otroci v dveh desetletjih odrastejo, se telesno razvijejo, razum pa zaostaja. Usposabljanje prizadetih oseb je pri nas tako organizirano, da se te osebe že v najnežnejši dobi srečajo z različnimi strokovnjaki, ki se trudijo, da bi jih kar najbolje pripravili za življenje. Prizadeti otroci kljub prizadevanju staršev in strokovnjakov v razvoju ne morejo dohiteti svojih vrstnikov, napredujejo pa v skladu s svojimi sposobnostmi. Ko ti otroci odrastejo, naj bi se ločili od svojih staršev. Zdravi otroci imajo dovolj možnosti, da se ločijo od družine, ko dorastejo, a tudi njihova osamosvojitev ne poteka brez napetosti in strahu; prizadetim pa moramo pomagati. Prizadeti odrasli tudi stremijo za samostojnostjo, toda starši so prepričani, da tega ne zmorejo in jih zadržujejo doma. Mnogi prizadeti si želijo živeti s prijatelji, zunaj družine, toda nimajo sposobnosti in možnosti, da bi to izrazili, ker so pač prizadeti, kar starše zapelje in jih še bolj vklepajo v družinsko okolje. Pogosto tudi sorodniki in sosedje prepričujejo starše, da mora prizadeta oseba ostati v družini, pa čeprav ta že razpada in jim v težavah nihče ne pomaga.

Končno se tudi pri nas kažejo možnosti odpiranja hiš in stanovanj za odrasle prizadete. Ko ti izrazijo željo po odselitvi iz družine, jih morajo svojci v teh željah podpreti, če pa prizadete osebe te želje ne izražajo, jih je potrebno spodbuditi, da bi to storile. Ob odhodu hčerke ali sina iz družine morajo starši pokazati veliko dobre volje in zadovoljstva, da bo njihov otrok, ki je odrasel, čutil, kako se skupaj z njim veselijo njegove osamosvojitve. V njegovi želji po samostojnosti ga je treba dalj časa podpirati. Pri tem so starši pogosto presenečeni, pa tudi razočarani. Pogosto pride tudi do konfliktov med starši in vodstvom stanovanjskih enot. Starši se morajo zavedati, da je ločitev njihovega otroka od doma proces. Če ga bodo upoštevali v vsem njegovem obsegu, bo ločitev lažja, konflikti pa manj usodni.

V hiši ali stanovanju prizadeta oseba odgovarja sama zase, kjer pa tega ne zmore, nosi odgovornost vodja stanovanjske enote, ki mora uživati popolno zaupanje staršev. Starši se morajo zavedati, da prizadeta oseba pod strokovnim vodstvom lahko obvladuje življenje v stanovanju. Vendar pa morajo biti starši pripravljeni na sodelovanje in v prvih mesecih preselitve tudi na pomoč, če tako meni vodja stanovanjske enote. Vzgojitelj ali socialni delavci in starši so tiste osebe, na katere se stanovalci obračajo v svojih potrebah, vsi pa se morajo truditi za dobro telesno in duševno počutje stanovalcev. Da bi se laže izognili težavam, do katerih lahko pride, morajo biti starši ob sprejemu svojega otroka seznanjeni s konceptom bivanja in imeti možnost, da v razgovoru razčistijo vsa sporna vprašanja.

Tudi duševno prizadeta oseba ima v največ primerih enake potrebe kot zdrava. Ima potrebo po priznanju, naklonjenosti, odločanju, zaposlitvi, razumevanju, prostem času, itd. Gre za vsa področja, kjer je duševno prizadeta oseba sposobna presoje, kjer nekaj želi ali odklanja. Pogosto ji manjkajo izrazne možnosti ali pa se napačno izrazi, kar ne pomeni, da ji je vseeno. Če se izrazimo staromodno, bomo rekli, da v stanovanjskih enotah obstajajo stanovanjske skupnosti, katerih član je vsak stanovalec. Ta skupnost mora imeti trdne vezi s starši oziroma svojci stanovalcev, če je to mogoče in za stanovalce koristno. Vodje stanovanj in starši morajo pri razgovorih na sestankih stanovanjskih skupnosti upoštevati možnosti in meje v izražanju potreb stanovalcev. Ti skupni razgovori stanovalcem osmislijo življenje. V stanovanjskih enotah se stanovalci učijo drug od drugega in sklepajo prijateljstva; tudi oni morajo imeti prijatelje in si nabirati izkušnje za neznane situacije.

Starši in njihovi prizadeti otroci bodo imeli mnogo manj težkih ur, če se bodo dovolj zgodaj odločili, da se ločijo. Ob ločitvi pa naj sklenejo, da se bodo obiskovali, šli skupaj na dopust in se imeli radi. Za prizadeto osebo je lahko še težje kot za starše, če se mora ločiti od njih, ko popolnoma obnemorejo ali umrjejo. Na odhod prizadete osebe iz družine moramo misliti dovolj zgodaj.

Rad bi šel vsak teden domov, pa ne morem.

Branko

Prosti čas stanovalcev

Obstajajo številne raziskave o prostem času ljudi, pa tudi o prostem času prizadetih, toda prosti čas v hišah in stanovanjih za prizadete osebe je še neraziskan. Specifični so stanovalci in takšno je tudi preživljanje prostega časa.

Strokovnjaki, ki vodijo stanovalce, morajo izdelati tudi program prostega časa. Ta program zajema skupinske in individualne zaposlitve, ki pa ne morejo biti vselej po želji posameznika. Seveda moramo ponuditi različne možnosti za prosti čas, med katerimi naj bo za vsakogar vsaj ena zanimiva. Prav nič hudega ni, če se stanovalec odloči, da bo preživel prosti čas v svoji sobi, v dnevnem prostoru, zunaj hiše, če ga to veseli. Dokler so ti ljudje v družini, presedijo večino časa pred televizorjem, ležijo, navijajo gramofon, oziroma počnejo, kar jih zanima, pa jim tega nihče ne prepečuje. Tako naj bo tudi v stanovanju, a ne prepogosto. Stanovalci naj bodo aktivni, da si ohranijo telesno moč in dobro psihično počutje. Prosti čas moramo zapolniti z aktivnostmi v stanovanju in izven njega. Pri tem lahko sodelujejo tudi svojci ali študentje, kar stanovalce še bolj spodbuja pri njihovi aktivnosti. Ob tem pa mora biti zagotovljena varnost stanovalcev. Konec tedna lahko stanovalci preživijo pri starših ali svojcih, kar pa naj ne postane pravilo, posebno če so starši utrujeni in onemogli. Mnogi imajo s hišnimi opravili zapolnjen ves prosti čas.

K prostemu času sodi tudi dopust, ki ga stanovalci preživljajo zelo različno. Zaželeno bi bilo, da stanovalci preživijo dopust s starši, sicer pa se lahko organizirajo tudi druge oblike preživljanja dopusta. Dopust lahko organizira Zveza društev za pomoč duševno nerazvitim osebam. Navadno so stanovalci zaposleni v delavnicah pod posebnimi pogoji, zato lahko dopust organizira tudi delavnica. Po dogovoru s stanovanjskimi enotami v drugem kraju lahko menjajo stanovanja, posebno, če so nekatera ob morju. Dopust mora trajati vsaj teden dni.

Za prosti čas in dopust potrebujejo stanovalci tudi lasten denar. Praviloma so zaposleni v delavnicah pod posebnimi pogoji in dobijo žepnino, s katero sami razpolagajo. Nekateri dobivajo žepnino tudi od staršev, občasno ali vsak mesec. Ta denar lahko porabijo za različne nakupe. Nekateri to delajo samostojno, drugim pa pomagajo vzgojitelji in starši, odvisno od samostojnosti in potreb posameznika. Žepnina ne sme biti visoka. O denarju se vodi posebna evidenca, ki je vedno na vpogled staršem. Tako je možno načrtovati potrebe in želje stanovalcev in jih tudi omejevati; tako se jim privzgaja odnos do denarja in se jih uči šteditи.

Skrb za zdravje stanovalcev

Vsaka hiša ali stanovanje ima svojega hišnega zdravnika. Stanovalci se zatekajo k njemu po potrebi ali pa jih zdravnik obišče v stanovanju. Stanovalci morajo imeti tudi možnost, da lahko obiščejo specialistične ambulante, kadar je to potrebno zaradi prizadetosti, kroničnih bolezni, ki se pojavljajo s staranjem, in raznih novih simptomov. O vseh bolezenskih spremembah morajo vodje doma obvesiti starše. Posebno, če se pojavijo psihične motnje, morajo starši in vzgojitelji pomagati zdravniku, da spozna pacienta in ustrezno ukrepa. Ne smemo pozabiti, da mnoge prizadete osebe potrebujejo pogosto kontrolo pri zdravniku, za kar je odgovoren vzgojitelj. Zelo pogosta so kratkotrajna obolenja, ki pa so lahko prav tako nevarna, zato mora vzgojitelj stalno bedeti nad zdravjem stanovalcev.

V stanovanjih in hišah je življenje za prizadete osebe neprimerno lepše in kvalitetnejše kot v domovih oziroma zavodih in tudi lepše kot v družini, saj gre za odrasle osebe, ki želijo živeti samostojno. Življenje v teh stanovanjskih enotah je strokovno vodeno. Strokovnjaki — defektologi in socialni delavci, med katerimi ne smejo biti samo ženske ali samo moški, pa tudi ne samo mlajši ljudje, pač pa mora biti med njimi ustrezno sorazmerje, skrbijo, da se vsaka stanovanjska enota vključi v okolje in živi človeka vredno življenje.

Ante Kotar

Pri pometanju dvorišča mi gre na bruhanje.

Goran

ŽIVLJENJE ODRASLIH ZMERNO IN TEŽE PRIZADETIH V DOMSKEM VARSTVU V LJUBLJANI

Varstveno-delovni center Tončke Hočevar (VDC) nudi odraslim zmerno in teže prizadetim osebam možnost celovite obravnave. Center je poseben socialni zavod, zgrajen za občane mesta Ljubljane, vendar pa so vključene vanj tudi osebe iz drugih slovenskih občin, ki do sedaj niso uspele zagotoviti celotne oskrbe za to populacijo. Domsko varstvo sestavljata dve obliki, in sicer:

— internatski tip domskega varstva v enoti Šiška, ki nudi stalno in občasno nastanitev in vključuje zdravstveno, pedagoško in socialno obravnavo ter prosti čas,

— tedensko obliko življenja v skupnem gospodinjstvu v Zeleni jami.

Da je prišlo do reševanja problema domskega varstva te populacije (potrebnega npr. ob smrti ali bolezni staršev, njihovi ostarelosti, prezaposlenosti, neugodnih stanovanjskih razmerah, neugodnih psihosocialnih pogojih ter neprilagojenosti varovanca na družinsko okolje zaradi večletnega bivanja v domovih), je bilo treba prehoditi določene razvojne faze, čeprav se je pojavila želja po domski obliki že ob sami ustanovitvi delavnice leta 1968. Rešitve so izhajale iz podaljševanja delovnega časa z varstvom ter njegovo bogatitvijo z aktivnostmi v prostem času. Poleg enotedenskih letovanj, ki so dajala možnost spoznavati varovanca preko celega dne, pa se je začelo pravo nabiranje izkušenj z uvedbo popoldanskega varstva v letu 1976. Takrat se je skrb za prizadete razširila tudi na področje prehrane, počitka ter vodenih aktivnosti. Ta oblika varstva je bila zaradi finančnih in organizacijskih težav ukinjena sredi leta 1980 in jo je zamenjala klubska dejavnost. Vseskozi pa smo ohranjali tesne stike s starši, ki so nas sez-

nanjali s posebnostmi v vedenju varovancev doma. Zelo skrbno smo spremljali tiste posameznike, ki so prihajali v delavnico iz rejniških družin.

V direktno reševanje vprašanja domskega varstva je Center posegel leta 1978, ko je prišlo do premestitve varovanca v dom za starejše občane v Šiški in je od tam prihajal na delo v delavnico. To je bila takrat edina možna rešitev, čeprav je imela veliko nasprotnikov. V letu 1983 je bila ta oblika dopolnjena z obliko tedenskega domskega varstva v Zeleni jami, ki je vsebovala tudi popoldansko varstvo. Tako je bilo npr. šest varovancev vključenih v dom, vsaj toliko pa še v popoldansko varstvo. Skupina je bila močno heterogena in na visoki stopnji avtonomnosti. Rejnice—gospodinje, ki so vodile skupino, so bile poleg pedagoških delavcev tudi varuhinje, ekonomi, kuharice, vrtne delavke, čistilke. Ob odprtju novega objekta v Šiški jeseni leta 1985 so bili varovanci preseljeni v Šiško in pričela se je izvajati nova oblika internatskega tipa domskega varstva.

Osnovni cilj domskega varstva je zagotoviti domsko oskrbo tistim posameznikom, ki v matični družini nimajo možnosti stalnega bivanja ali so brez roditeljev in svojcev, pri katerih bi lahko živeli. Ostali cilji pa so: ohranjanje in razvijanje sposobnosti v skrbi za samega sebe, razvijanje socialnih navad, kot so tovarištvo, solidarnost in medsebojna pomoč, vodenje v smeri smotrne izrabe prostega časa, zagotavljanje možnosti za izražanje in razvijanje interesov in danih sposobnosti, vključevanje v kulturno-družbeno življenje, oblikovanje in privzgojitev osnovnih pravil primernega obnašanja v širšem okolju, kar je osnovni pogoj za možnost obstoja institucije odprtega tipa, kot je varstvenodelovni center v urbanem okolju. Center skrbi tudi za varovančevo splošno psihofizično počutje, za zdravstveno, fizioterapevtsko in specialistično psihiatrično in psihološko obravnavo.

V enoto Šiška je bilo že v začetku leta 1990 vključenih (upoštevaje začasne sprejeme) do 60 varovancev, kar je narekovalo potrebo po ponovnem organiziranju tedenske oblike domskega varstva v Zeleni jami, a to ni bil edini razlog. Enoto Šiška smo želeli razbremeniti, kajti preveliko število varovancev povzroča stalne napetosti in konfliktne situacije med posamezniki.

Delo v enoti Šiška poteka neprekinjeno vse dni v letu, in sicer v treh izmenah, v enoti Zelena jama pa le med tednom. Zaposlenih je 17 delavcev z zdravstveno in pedagoško izobrazbo, od tega v enoti Zelena jama v popoldanskem in nočnem času po ena več ali manj stalno razporejena delavka-gospodinja. Delo poteka po dokaj ustaljenem okvirnem dnevnem, tedenskem in sezonskem vrstnem redu. Tako se popoldne (čas po prehodu varovancev iz dnevnega varstva t.j. najbolj aktivnega dela dneva) prične s kosilom, nadaljuje s počitkom oz. samostojnim kuhanjem kave varovancev ter pogovorom o popoldanskih aktivnostih oz. obveznostih. Potekajo v skladu s tedensko razporeditvijo prostočasnih aktivnosti, ki naj bi varovancem omogočile ohranjanje in razvijanje njihovih znanj in spretnosti, rekreacijo ter jim v čim večji meri omogočale integracijo v okolje, in sicer v skladu z naravno nujnostjo in družbeno resničnostjo. Pri vsem tem pa je upoštevana heterogenost strukture varovancev, njihov intelektualni nivo, zdravstveno stanje ter družinske in kulturne navade ter interesi, ki so jih posamezniki prinesli iz matičnih družin. Poudarek je tudi na urejenih čustveno toplih odnosih. Vseskozi stremimo za tem, da bi Center ne postal neke vrste dom za ostarele, hotel ali bolnišnica, temveč bivalna enota, kjer živijo osebe v svoji aktivni življenjski dobi, ter pod vodstvom strokovnih delavcev v skladu s svojimi sposobnostmi participirajo k skupnemu bivanju v Centru. To uresničujejo s svojo udeležbo pri samooskrbi, pri urejanju bivalnih prostorov in neposredne okolice Centra ter čuvanju inventarja, pa tudi s svojimi zamislimi v zvezi z bivanjem, ki jih nekateri izrazijo na tedenskih sestankih.

Tedenske aktivnosti dosegajo več vsebinskih področij, in sicer: likovne dejavnosti, govorno, zdravstveno in glasbeno vzgojo, filmsko dejavnost, kuharske aktivnosti, ki so vezane predvsem na mesečno pripravo sladic ob praznovanju rojstnih dnevov, ročna dela, gibalno-ritmične aktivnosti, treniranje nogometa, obiskovanje trimskih stez. Varovanci se vključujejo v dogajanje zunaj Centra; udeležujejo se večine kulturno-zabavnih prireditev, piknikov in izletov, ki jih organizirajo društva za pomoč duševno prizadetim in Društva invalidov, obiskujejo knjižnice, muzeje, razstave. Glede na letni čas pa odhajajo na plavanje v bazen, na sobotne oz. nedeljske izlete, izbrana skupina na planinske ture ter vsakoletno enotedensko letovanje. V naštete prostočasne aktivnosti, v eno ali več, se varovanci vključujejo na podlagi lastnega izbora oz. interesa, in na pobudo strokovnega delavca. Stremimo za tem, da bi v vsakem posamezniku odkrili njegove interese in sposobnosti ter jih z individualnim delom še bolj razvili.

Družinski tip varstva v Zeleni jami deluje po enakem principu in ima enake cilje kot domsko varstvo, s tem da predstavlja alternativo internatskemu, ne pa normalnemu življenju. Kot je bilo že omenjeno, so potrebe v letošnjem letu narekovale ponovno organiziranje varstva v Zeleni jami. Enota naj bi delovala na osnovah, zastavljenih pred petimi leti, t.j. na relativni samostojnosti. Kapaciteta enote je 8 postelj —trenutno biva v enoti 7 varovancev obeh spolov. Le-ti se vsak dan po jutranjem samourejanju, postiljanju, telesni vadbi in zajtrku odpravijo samostojno oziroma v spremstvu gospodinje na delo (in sicer z avtobusom mestnega prometa) v delavnice, oddaljene tudi več kot pet kilometrov. Po končanem dnevnem varstvu se vsi zbero v enoti Šiška, kjer imajo kosilo, potem pa ostanejo še na klepetu, kavici ter se v spremstvu gospodinje vrnejo v Zeleno jamo. Med potjo gredo še po nakupih, ogledih in sploh opravilih (frizer, banka, PTT). Po dogovoru se lahko posamezniki vključijo v prostočasne aktivnosti v Šiški in odidejo kasneje v Zeleno jamo. Po vrnitvi v enoto ima vsakdo svojo zadolžitev pri pospravljanju, pripravi obrokov, urejanju vrta. Občasno prihaja v enoto strokovni delavec, da vodi posamezno aktivnost. Sicer pa skrbi za pestrost dogajanja gospodinja, ki varovance usmerja pri igranju družabnih iger, pogovorih o delu in odnosih v njihovi skupnosti, v kateri naj bi imel vsakdo svoje mesto. Odnosi med spoloma naj bi bili urejeni v skladu s pogoji. Zasebnost želimo v prihodnje omogočiti stalnim parom v enoti Šiška.

Če skušamo primerjati obe obliki domskega varstva, bi imelo bivanje v tedenski bivalni enoti prednosti predvsem zaradi manjšega števila va-

rovancev v posameznih prostorih. Opažamo, da varovanci preko dneva težijo k druženju v skupine in zbiranju v dnevnem prostoru ter v avli enote Šiška, vendar jih je nekaj, ki žele imeti svoj prostor in mir vsaj v večernem času, česar pa jim Zelena jama ne omogoča, kajti tam gospodinja veliko bolj kontrolira dogajanje. Tako se varovanci težko umaknejo iz dogajanja in postanejo neopazni, kar je v internatu možno. Konfliktov je v Zeleni jami bistveno manj zaradi sprotnega reševanja napetosti ter poseganja gospodinje v dogajanje. V Šiški to ni mogoče, kajti strokovni delavci ne morejo biti vsak trenutek prisotni na posameznih nadstropjih in v sobah ter tako slediti dinamiki zelo pestrih medsebojnih oziroma medskupinskih odnosov. Prisotnost in zgled gospodinje dajeta več možnosti za identifikacijo ter vključevanje v delo, ki ga opravlja gospodinja, v internatu bi radi sledili vsem dogajanjem, želijo si dinamike, sprememb; v tem je verjetno razlog, da nekateri posamezniki niso želeli iti v Zeleno jamo. Kajti pestrost življenja povezana z obiski svojcev, prostovoljcev in študentov (dom je učna baza), je bistveno večja v Šiški. Tako varovanci mnogo časa preživijo v avli Centra v pričakovanju obiskov. Prednost Zelene jame pa je v prijetnejšem, intimnem vzdušju ob obisku ter zaradi možnosti, da varovanci lahko pokličejo starše in znance po telefonu.

Izredno zanimiva je bila reakcija staršev ob odprtju enote v Zeleni jami in povabilu, naj sami izrazijo željo po vključitvi svojca v tedensko varstvo. Naš namen je bil, da bi tam bivali varovanci obeh spolov, da bi bili dobro gibljivi in orientirani v okolju ter da bi redno hodili ob vikendih domov, kar se vseskozi trudimo tudi v enoti Šiška. Opažamo pa, da vedno več varovancev ostaja v Centru ob koncu tedna in za praznike, dostikrat tudi z izgovorom, da jim je tu lepše. Starši se na naš predlog niso odzvali, tako da je bilo treba po razgovorih izbrati skupino dokaj heterogenih varovancev, ki ne izpolnjujejo pogojev za izvajanje naše zamisli o takšni obliki varstva v celoti. Veliko večji delež dela, kot naj bi ga prevzeli ob vodenju varovanci, mora prevzeti gospodinja. Prav tako je presenetljivo to, da so varovanci in delavci obremenjeni z internatskim načinom bivanja v Šiški in da se težko prilagajajo na večjo avtonomnost v Zeleni jami. Avtonomnost te enote je zdaj manjša kot pred leti, ker določene službe (kuhinja, pralnica) zaradi racionalnosti opravljajo določena dela (nabava, pranje).

Naša želja je, da bi čim več varovancev ostalo čim dlje v matični družini, ki je še tako dobra institucionalna oblika ne more nadomestiti, kakor tudi dobre rejniške družine ne; če je treba prizadetega oddati v institucijo, pa menimo, naj bi bila le-ta organizirana podobno kot Zelena jama in čim bliže okolju, v katerem je varovanec doslej bival.

Tatjana Podlipec
Pavel Smolej

V PETEK POPOLDNE

Ko sem v petek prišla domov, sem najprej naredila nalogo, potem pa sem šla grabit na travnik. Pri opravilu mi je ves čas nagajal naš pes, ker mi je v roke nosil različne predmete.

Čas je hitro minil in smo nehali grabiti, ker je bilo treba doma še kaj postoriti. Staremu atu sem pomagala nakrmiti živino in pospraviti v hlevu. Ko sem prišla v hišo, je bilo že kar pozno, tako da sem se samo še malo učila. Potem pa sem si pripravila vse stvari za šolo in nato odšla spat.

Mihela Kovač
OŠ Dušan Poženel,
Laško

MOJA BABICA

Moja babica je doma v Hrastniku. Z dedkom živita v svoji hiši. Okoli hiše imata veliko rož. Rože ima zelo rada. Večkrat pride k nam na obisk. Pri nas kuha in pomiva posodo. Z njo se veliko pogovarjam.

Boštjan Podlunšek
OŠ Prekmurske brigade,
Murska Sobota

ENOTA MLAJŠIH INVALIDOV V DOMU POČITKA V MENGŠU

Ob spoznanju o nepreskrbljenosti oziroma o premajhni skrbi za odrasle zmerno in teže duševno prizadete osebe se je v domžalski občini porodila ideja o načinu reševanja tega, vse akutnejšega problema. V času, ko so potekale priprave za rešitev bivalnega problema invalidov v domžalski občini, je bila večina invalidov nastanjena v dislociranih zavodih za duševno prizadete po vsej Sloveniji ali v domovih za ostarele občane.

Problem dislociranih zavodov je vedno obstajal, saj je večina staršev želela imeti otroke — čeprav že odrasle — v svoji bližini. Starši so bili tudi zainteresirani, da njihovi otroci konce tedna preživljajo doma.

Problem namestitve v domovih za ostarele občane je bil v tem, da so se invalidi med ostarelimi občani slabo počutili, bili so potisnjeni v okolje, ki jim nikakor in v nobenem pogledu ne ustreza. S tem so bili potisnjeni dobesedno iz otroštva v starost, prikrajšani za najlepše življenjsko obdobje.

Tako smo na podlagi sklepa Skupščine občine v Domu počitka v Mengšu ustanovili posebno enoto, fizično ločeno, pa vendar organizacijsko povezano z Domom počitka Mengeš.

V enoti smo organizirali bivalno skupnost invalidov — stanovalcev.

Delo v skupnosti poteka v popoldanskem času. V dopoldanskem času so invalidi zaposleni v delavnici pod posebnimi pogoji INCE Mengeš. Delo v INCE zaključijo ob 13.15. Dom je približno kilometer oddaljen od INCE, stanovalci pa na delo in z dela hodijo peš.

Delo v skupnosti poteka pod vodtsvom specialnega pedagoga in na podlagi programa, sestavljenega v ta namen.

Delovni dan stanovalcev bivalne skupnosti poteka večinoma na osnovi prostovoljnosti in interesov, razen nekaterih terminov, ki so obvezni oziroma fiksni. Ti stalni termini so: vstajanje, zajtrk, odhod na delo, vrnitev z dela, kosilo in večerja. Ostale dejavnosti imenujemo

prostovoljne ali interesne dejavnosti. Med nje sodijo: pospravljanje in urejanje bivalnih prostorov, opravljanje raznih del v skupnosti, urejanje okolice doma, delo na vrtu, gledanje televizije, poslušanje radia, ročne zaposlitve, razvedrilne igre, šport in rekreacija. S tem omogočamo stanovalcem čim večjo izbiro med dejavnostmi. Spodbujamo jih k samostojnejšemu odločanju o načinih in možnosti preživljanja časa v skuposti.

Program dela temelji predvsem na samostojnosti in skrbi za samega sebe, glavni poudarek je na športno gibalnih in razvedrilnih aktivnostih. Pozornost posvečamo tudi vključevanju stanovalcev v vsakdanje življenje.

Spodbujamo samostojne nakupe v trgovini, obiske v lokalih, skupaj pa obiskujemo tudi razne kulturno-zabavne prireditve.

Stanovalce navajamo na zdrav način življenja, skušamo pa jim približati tudi družinski način življenja. Dela v bivalnih prostorih opravljamo sami. Tako ne potrebujemo čistilke ali strežnice, ker stanovalci sami pospravljajo, čistijo in si tudi pomagajo med seboj pri vsakdanjih opravilih. Ob Domu počitka imamo tudi velik zelenjavni vrt, na katerem pridelujemo nekaj vrtnin za lastne potrebe.

Konec tedna stanovalci praviloma preživljajo doma, saj tako vzdržujejo stalen stik z družino. V domu ostajajo le stanovalci, ki nimajo več bližnjih sorodnikov ali le-ti živijo daleč od doma.

V času od ustanovitve skupnosti do danes smo stalno spreminjali program dela in življenja v skupnosti glede na potrebe in zahteve stanovalcev. Lahko rečemo, da smo v tem času že dosegli nekaj pozitivnih rezultatov, predvsem na področju samostojnosti stanovalcev, na katerem smo ugotovili največji primanjkljaj.

V prihodnjih letih pričakujemo, da se bo skupnost sedanjih devetih stanovalcev razširila, saj imamo trenutno še nekaj nezasedenih mest. Z večjo zasedenostjo kapacitet bomo lahko tudi bistveno znižali stroške našega delovanja, obenem pa postali opaznejši v slovenskem prostoru. Veliko možnosti za naše delo je še na področju vključevanja stanovalcev v širše okolje. Pogosteje kot doslej se mislimo udeleževati raznih kulturnih in zabavnih prireditev v samem Mengšu, pa tudi v širši okolici. V programu dela imamo tudi letovanja: letos smo ga s pomočjo Društva za pomoč duševno prizadetim Domžale-Kamnik že izvedli.

Menimo, da ima taka oblika bivalnih skupnosti velike perspektive, saj je verjetno večina slovenskih občin na tak ali podoben način sposobna rešiti svoj problem bivanja odraslih zmerno in teže duševno prizadetih oseb.

Odkar delujemo, smo spoznali še nekaj. Stanovalci, ki se ob petkih vračajo domov in ob ponedeljkih zopet pridejo k nam, so veseli in polni življenja. Prav tako so zadovoljni starši; menimo, da jim te sreče ne moremo in ne smemo vzeti.

Peter Svetina

V DOBRNI SMO SE POGOVARJALI O PRAVICI OTROKA DO DRUŽINE

V Dobrni so bile konec maja tretje republiške športne igre otrok in mladostnikov iz slovenskih zavodov za delovno usposabljanje. V okviru športnih iger organizatorji vsakokrat pripravijo razgovor za okroglo mizo, v katerem strokovnjaki razpravljajo o pomembnih vprašanjih k življenja duševno prizadetih ljudi in njihovih družin. Prvič — v Črni — so se pogovarjali o pomenu športnega udejstvovanja, lani v Ljubljani o zasebnosti in intimnem življenju (tej temi smo lani posvetili četrto število Našega zbornika), letos v Dobrni pa o pravici otroka do družine.

Teh razprav se običajno udeležijo tudi starši in drugi poslušalci, ki jih tema zanima. Letos je bila okrogla miza žal organizirana ob istem času kot športna tekmovanja, tako da se je z izjemo ene matere starši niso udeležili; to je bilo še posebej zaradi mnogih razsežnosti obravnavane teme — škoda, saj smo v razpravi slišali predvsem stališča zavodov in strokovnih služb.

Strokovno-teoretični uvod je pripravil znani pedopsihiater asist. mag. dr. Franci Hrastar, ki ga dobro poznate tudi mnogi starši — če ne drugače, pa z naših seminarjev. Tenkočutno je obravnaval različne vidike odnosov v družinah s prizadetimi otroki in predlagal, naj bi se pogovorili predvsem o naslednjih vprašanjih:

— Pravica otroka do družine ni sporna — toda kakšna naj bo ta družina?

— Kaj smo otroku sposobni nuditi v zameno za družino?

— Ali so nadomestki družine ustrezno izbrani?

— Ali je prav, da se otrok pogosto vrača v družino, če motivov za oddajo otroka v zavod ne poznamo dovolj?

Razpravo je usmerjala Valerija Bužan, psihologinja iz Centra Dolfke Boštjančič Draga; sodelovali pa so strokovnjaki za različna področja: razen dr. Hrastarja še Marijan Lačen, Bojana Moškrič, Marjan Čonč, Vito Flaker, Saša Aberšek—Košar in Imre Jerebic, pa tudi nekaj poslušalcev. Voditeljica je razpravo končala z znano Tolstojevo mislijo: Vse srečne družine so srečne na enak način, nesrečne družine pa so nesrečne vsaka drugače.

Objavljamo uvodni prispevek dr. Hrastarja in razmišljanje znane novinarke Mance Košir. Če vas bosta članka spodbudila k razmišljanju, vas vabimo, da nam orišete svoje poglede na ta vprašanja ali predstavitve svoje izkušnje.

Uredništvo

Andrej Podbregar

V zavodu se dobro počutim.

Mojca

PRAVICA OTROKA DO DRUŽINE

Ko razmišljamo o družinah z duševno manj razvitim otrokom, podlegamo nekaterim ustaljenim gledanjem, ki so globoko ukoreninjena v nas samih. Ta nepreverjena stališča pogosto vodijo tudi ravnanja ljudi, ki se po poklicni dolžnosti ukvarjajo s takimi družinami. Tako prihaja do napačnih zaključkov, pa tudi napačno usmerjenih aktivnosti, ki na koncu prizadetemu otroku in njegovi družini bolj škodujejo kot pa koristijo. Ravno družinsko življenje je težko dostopno objektivnemu preverjanju in analizi, zato svoj pogled na družino pogosto oblikujemo na osnovi splošno veljavnih norm, ki jih predpisujeta kultura in tradicija določene družbe.

Eno izmed ustaljenih gledanj je to, da je vedenje duševno manj razvitih otrok posledica njihove primarne oškodovanosti.

Zigler ugotavlja, da so mnoge razlike v vedenju prizadetih otrok v primerjavi z zdravimi vrstniki posledica čustvenih in motivacijskih razlik, ki se odražajo v zgodovini obdajajočega okolja in niso posledica prizadetosti. Osebnostni faktorji so ravno tako pomembni za njihov razvoj kot duševna prizadetost. Po njegovih ugotovitvah je socialna primernost ali neprimernost bolj posledica dinamičnih dejavnikov okolja kot pa znižanega nivoja inteligence.

Po **Windlu** so vzroki za slabo prilagojenost duševno manjrazvitih predvsem njihova tesnobnost, ljubosumje, pretirana odvisnost, negativna samopodoba, pretirana živahnost in slabo upoštevanje navodil, čeprav so jih sposobni razumeti.

Druga, pogosto nepreverjena trditev se nanaša na družino duševno maj razvitega otroka. Radi trdimo, da za vsakim prizadetim otrokom stoji tudi njegova motena družina. To zaključujemo na osnovi večjega števila ločitev v takih družinah, pogostejših psihiatričnih motenj pri materah prizadetih otrok ali pa govorimo o kroničnem pogubnem učinkovanju stresa na zdrave sorojence. Vendar je treba razumeti, da tudi družine z duševno prizadetim otrokom nihajo v svojem vedenju, socialnih zadržanjih in družinskih odnosih v enaki meri kot družine brez prizadetega otroka. Rojstvo prizadetega otroka sicer res pomeni dodatne obveznosti in obremenitve. Lahko se pojavijo zakonska nesoglasja, družinske napetosti, pa tudi psihiatrične motnje. Toda predstopnja vsega tega dogajanja lahko obstaja že pred rojstvom. Dinamika družinskega ravnovesja je lahko zelo krhka in rojstvo prizadetega otroka poruši to ravnotežje, povzroči nezadovoljstvo, obremeni posameznega družinskega člana do te stopnje, da ne more vzdržati novo nastale situacije in se umakne iz obremenjujočega okolja.

Jallow je proučeval 30 družin z mongoloidnim otrokom skozi obdobje osemnajstih mesecev in primerjal družinsko dogajanje s kontrolno skupino staršev zdravih otrok v enaki starosti. Ugotovil je, da se v skupini staršev z mongoloidnim otrokom statistično pogosteje kot v kontrolni skupini pojavljajo medpartnerske napetosti in nesporazumi, pa celo ločitve. Istočasno pa je v tej skupini kar polovica staršev zatrjevala, da je rojstvo prizadetega otroka pri njih povzročilo večje zbližanje in trdnejšo povezanost.

Gath je proučeval 104 družine z mongoloidnim otrokom in ugotovil majhen odstotek razpadlih zakonov in partnerskih kriz pri tistih družinah, ki so obdržale prizadetega otroka doma. Bistveno višji odstotek razpadlih zakonov pa se je pojavljal pri tistih družinah, ki so oddale otroka v zavodsko oskrbo. Iz tega zaključuje, da so grozeče ločitve in medpartnerski nesporazumi pogosto razlog za odstranitev otroka iz domačega okolja. Verjetno bi tudi v naših razmerah ob podrobni anamnezi slišali trditev staršev, da je sprejetje njihovega otroka v zavod edina rešitev za ohranitev zakona.

Ker raziskave nekaterih drugih avtorjev ne potrjujejo večje ogroženosti družin z duševno manj razvitim otrokom, tega nikakor ne moremo posploševati. Pri obravnavi in pomoči družini v krizi zato sledimo znanim dinamičnim mehanizmom ne glede na to, ali je v tej družini tudi prizadeti otrok.

Tizard in **Grad** sta mnenja, da ne smemo zanemariti drugih pokazateljev kvalitete življenja družin z duševno manj razvitim otrokom. Tako sta proučevala socialno povezanost družin navzven, in sicer ločeno za tiste, ki so obdržale otroka doma, in one, ki so ga oddale v zavod. Kot normalne sta ocenila socialne vezi v 55% družin z otrokom doma in 74% družin z otrokom v zavodu. Omejene stike sta odkrila pri 30% družin z otrokom doma in 24% družin z otrokom v zavodu. Huje omejenih v socialnih stikih je bilo 15% družin z otrokom doma in samo 2% z otrokom v zavodu. Ravno tako so ju zanimali odnosi med posameznimi družinskimi člani. Ugotovila sta, da so ti odnosi dobri v 62% družin, kjer živi otrok doma, in v 44% družin, kjer je otrok nameščen v zavod. Zelo moteni so bili medosebni odnosi v 3% družin z otrokom doma in v 13% z otrokom v zavodu. Podatki teh raziskav potrjujejo splošen vtis, da se kvaliteta življenja družin poslabša, če se v njihovo dinamiko vključi bistvena motnja. To ni nujno samo duševno prizadeti otrok, pač pa lahko vsak kronično bolan družinski član. Ne samo, da se zmanjša gibljivost take družine, pojavljajo se tudi notranji zadržki, ki tako družino delno socialno izolirajo. Ravno tako pa morajo posamezni člani družine prevzemati naloge, ki jim jih narekuje novo nastala situacija, kar neredko privede do prerazporeditve vlog znotraj družine.

Ker verjetno ne obstaja dilema, ali imajo tudi duševno manj razviti otroci pravico do družine oziroma družinskega življenja, moramo biti samo pozorni na posebnosti, ki bi morda bistveno porušile družinsko ravnotežje. Podrobno poznavanje dogajanj v takih družinah omogoča primerno strokovno pomoč. Avtorji so dokaj enotnega mnenja, da je spoznanje staršev o prizadetosti otroka usodnega pomena za nadaljnji razvoj njihovega odnosa do njega, do obdajajočega okolja in morebitne strokovne pomoči. **Cunnigham** je proučeval reakcije staršev na novico, da je njihov otrok prizadet in ugotovil naslednje stopnje:

1. stopnja šoka: zanjo so značilni zmedenost, dezorganizacija, paraliza akcije, zanikanje resničnosti, iracionalnost. To stanje lahko traja nekaj minut do nekaj dni. Raziskave so pokazale, da je pomembno seznaniti z dejstvi oba starša skupaj. Omogočiti jima je treba tudi možnost intimnega pogovora takoj po posredovanju usodne novice.
2. stopnja reakcije: izraža se kot žalost, zaskrbljenost, razočaranje, tesnoba, agresija z zanikanjem, občutki krivde in obrambnimi mehanizmi.
3. stopnja prilagoditve: javlja se realistična ocena, pojavljajo se vprašanja, kaj je mogoče storiti in kako je mogoče pomagati.
4. stopnja usmeritve: starši se postopno organizirajo, iščejo pomoč in informacije, načrtujejo prihodnost.

Koliko časa trajajo posamezne faze, je odvisno predvsem od tega, v kakšni psihični kondiciji je bila družina oziroma posamezni družinski člani pred nastopom stresa. Pri tem pa igrajo pomembno vlogo tudi kulturni dejavniki in vrednostni sistem nekega okolja.

Včasih pa je družina preveč nestabilna in ranljiva in po stresu ne more več vzpostaviti ravnovesja. **Russell** navaja tri možne oblike neobnove družine po rojstvu duševno prizadetega otroka:
1. družine, ki jih kronično obvladuje bolečina. To so družine, ki ne morejo prerasti fantazije o normalnosti svojega otroka. Stanje kronične žalosti obvladuje njihovo življenje in nikakor ne morejo najti izhoda iz bolečine. **Wikler** ob tem dodaja, da so mogoči kratkotrajni pobegi iz tega kroga, vendar se te družine vedno znova zatekajo v svoj osnovni tip doživljanja. Krize nastopajo predvsem takrat, ko družinski člani opazijo ponovno razliko v razvoju med svojim otrokom in njegovimi zdravimi vrstniki. Terapevtsko ukrepanje pri taki družini je omejeno in dosega le začasne učinke,
2. družine, ki jih kronični stres zlomi. Stres lahko prizadene katerega koli družinskega člana, največje breme po **Burdenu** pa nosi mati. Kronični stres pri njej v kombinaciji z depresijo lahko vodi k postopnemu propadanju družine in razpadu zakona. V naših pogojih življenja pa pogosto oče izstopi iz preobremenjujočega vzdušja. To lahko stori z dejansko ločitvijo ali

pa z zatekanjem v pretirane službene obveznosti. Neredko se pojavi tudi zloraba alkohola. Kot ustrezno terapevtsko učinkovanje se je pokazalo svetovaje s poudarkom na družinski dinamiki;
3. družine, ki nimajo na razpolago dovolj informacij o vzrokih prizadetosti otroka in možnih načinih ukrepanja ter uporabi dostopnih oblik pomoči. To je lahko posledica dejanske neinformiranosti ali pa njihovega nevrotičnega mižanja pred resnico. Pri nas je aktualna predvsem prva možnost, saj vsakodnevno ambulantno delo z družinami duševno manjrazvitih otrok resnično kaže izrazito pomanjkljivo poučenost staršev v vseh segmentih njihovih potreb.

Raziskave iz 50. in 60. let so poudarjale šibkost mater duševno manj razvitih otrok. Avtorji so dokazovali, da se zelo pogosto psihično zlomijo in s tem dodatno obremenijo družino. **Burden** je do tega zelo kritičen, saj je v starejših raziskavah odkril sistemske napake. Očita pa tudi majhne vzorce raziskovanih skupin. Po njegovem je bolj smotrno gledati na rojstvo duševno manj razvitega otroka kot enega od kritičnih dogodkov v življenju matere. Pojav psihičnih motenj je pač odvisen od materine ranljivosti. Nasprotno temu so starejše raziskave poveličevale pokončno držo očetov. Izhajale so iz ugotovitve, da očetje realneje in trdneje sprejemajo bolečino rojstva duševno prizadetega otroka. Da temu le ni tako, je ugotovil **Cummings**, ko je raziskoval doživljanje 240 očetov. Ugotovil je, da imajo bistveno slabšo samopodobo, pogosta depresivna razpoloženja, občutke nesposobnosti in vtis o sebi kot slabem očetu. Res pa so ob akutnosti stresa pokazali manj vznemirjenja in čustvene prizadetosti kot njihove žene, kar pa je posledica privzgojene zadržanosti.

Tretji ustaljeni pogled, ki je močno zakoreninjen, je ta, da zdravi sorojenci duševno manjrazvitega otroka trpe bistveno škodo. Res so sorojenci lahko ljubosumni, zbegani in agresivni **(Kew)**, toda iz raziskave **Mc Conachia** ni bilo mogoče ugotoviti bistvenih razlik med odgovori otrok, ki so imeli mlajše brate ali sestre prizadete, in odgovori kontrolne skupine. Pritoževali so se le zaradi motečnosti, ker jih mlajši niso pustili pri miru, kadar so delali, in zaradi nočnega prebujanja. **Gath** je v letih 1972 do 1978 z vprašalnikom za starše in učitelje ocenil 178 zdravih sorojencev 104 mongoloidnih otrok. Neugoden vpliv prizadetega otroka na zdravega sorojenca je bil izrazito neizenačen. Največ motenj so pokazale starejše sestre, posebej če so bile prvorojene. Izgleda, da v družinah, ki se borijo tudi z drugimi problemi, poskuša starejša sestra razbremeniti mamo in prevzema mnoge obveznosti v zvezi s prizadetim sorojencem. To postopno privede do preobremenitve, pojavijo se prehuda odpovedovanja in kopičenje mržnje.

Gath je mnenja, da okrnjenost zdravih otrok zaradi izrazite pozornosti staršev do prizadetega otroka ni pogost pojav. Drugače je v družinah, kjer ne pride do obnove po rojstvu duševno manj razvitega otroka. Tu so na splošno porušeni odnosi znotraj družine, čustvene potrebe zdravih otrok niso zadovoljene, motenost je pogosta. Do nje pa bi lahko prišlo tudi ob kakšni drugi stresni situaciji, ki bi narušila dinamično ravnovesje družine.

Morda so razmere pri nas drugačne, kot opisujejo tuji raziskovalci. Domačih raziskav, ki bi osvetljevale to področje, nimamo. Zaskrbljujoč pa je posreden podatek iz naše raziskave (Bužan, Hitejc, Hrastar, Mrše), ki govori o tem, da je kar 80% duševno manj razvitih otrok s samopoškodbenim vedenjem v zavodski oskrbi to obliko komunikacije uporabljalo že doma. Morda je to znak, da njihove potrebe tudi v matični družini niso bile v celoti zadovoljene, kar bi tudi kazalo na pomanjkljivo obnovo naših družin z duševno manj razvitim otrokom.

Ker ne more biti dvoma o tem, ali imajo tudi duševno prizadeti otroci pravico do življenja v družini, bi bilo bolj smotrno razmišljati o kvaliteti življenja celotne družine. Samo pri popolni obnovi lahko vsak posamezni družinski član zaživi polnovredno. Obnova pa ni proces, ki bi tekel samodejno. Potrebni so veliki napori posameznika v družini pa tudi pomoč strokovnih delavcev. Na tem področju pa zagotovo še nismo storili niti nekaterih osnovnih korakov. Pogosto hudo pogrešimo že pri sporočanju usodne novice staršem. Izkušnje kažejo, da je to zelo pomemben trenutek za vse nadaljnje doživljanje, zato je skoraj nujna vključitev strokovnjaka, ki se ukvarja z mentalnim zdravjem. Le tako bi dosegli tudi to, da bi se starši lahko v kasnejših stiskah obračali na zaupno strokovno osebo. V porodnišnicah bi to delo lahko prevzeli konziliarni otroški psihiatri ali psihologi, v otroških bolnicah psiholog, v zdravstvenih domovih pa tim mentalnohigienske službe. Tako bi bil storjen prvi bistveni korak k stalnemu spremljanju in pomoči družinam z duševno manj razvitim otrokom. Iz razgovorov s starši razbiram njihovo izrazito potrebo po védenju, na koga se lahko v vsakem trenutku stiske obrnejo po nasvet. Žal v naših razmerah še nismo spoznali, kako pomemben faktor za kvalitetno življenje je stari, dobri družinski zdravnik.

As. mag. dr. Franci Hrastar

MOJA POT DOMOV

Domov potujem sam. Do Celja se peljem z avtobusom. V Celju grem na železniško postajo. Tu počakam vlak. Vlak pripelje na peron 4. Med vožnjo do Sevnice štejem postaje. Vožnja mi hitro mine. Domov moram pešačiti pol ure. Včasih mi kdo ustavi z avtom.

Jožek Staroveški
Zavod Miha Pinter
Dobrna

MEDVEDEK

Moj medvedek je Piki. Spi zraven mene.

Sandi
Zavod Matevža Langusa
Kamna Gorica

MOJA MAMA

Moji mami je ime Stanka. Dela v pralnici. Med počitnicami pride k meni na obisk. Imam jo zelo rad

Anica
Zavod Matevža Langusa
Kamna Gorica

ZDRAVJE JE SKORAJ ISTO KOT LJUBEZEN

Meditacija na temo duševno prizadetih

Naj kaj napišem za Naš zbornik, me je prijazno povabila urednica. In zdaj premišljujem —za vas in z vami, ki ste starši, vzgojitelji in sopotniki duševno prizadetih... Kaj bi vam lahko povedala jaz, ki ne poznam vaših problemov in nič ne vem o telesno in duševno motenih... Pa se prižge lučka v mojem srcu, vame pride pogum in z njim zaupanje: morda pa lahko kaj malega dodam k našemu skupnemu premišljevanju...

Od kod se je vzel ta pogum? Iz spoznanja, da smo **vsi na istem**. Veliko ljudi poznam, tukaj in širom po svetu, veliko se pogovarjam in še več poslušam — in upam si trditi: Ni bolezen ta, ki nas razžira, pa naj bo še tako huda in strašna. Vsakega posebej in vse skupaj bega nekaj drugega. **Odsotnost ali pomankanje ljubezni.** Vedno znova se mi razkriva, pa naj se pogovarjamo o politki ali o prijatelju, ki umira zaradi raka, da je naša glavna bolezen **neljubezen.** Kdor ni sposoben ljubiti in kdor ni ljubljen — je največji bolnik. Tisti, ki ga polni ljubezenska energija, je zdrav, četudi je tetraplegik ali pa duševno prizadet.

Oko se mi ustavi na enem od mnogih citatov, ki so razobešeni povsod po moji sobi. Berem in brž prepisujem za vas, kaj je ob neki priložnosti izjavil o zdravju svetovno znani zdravnik dr. Francois Beaufils: »Zdravje je veliko več kot odsotnost bolezni. Je dobro počutje, in to ne samo v telesu, ampak tudi v glavi, v duši. Včasih so telesni invalidi celo na boljših nogah, kot kakšen na videz zdrav človek. So ljudje, ki se znajo dobro počutiti v svoji koži. Ne gre torej samo za prizadevanje medicine, da bi dosegala čimveč zdravja med ljudmi, ampak za neko solidarnost v skrbi za svoje zdravje, za zdravje

drugih ljudi, za celotno okolje. Poglejte samo sodobne zagate mladih, ki sežejo po mamilih! Zoper zasvojenost nista dovolj le terapija in kaznovanje, ampak še kaj več. Zdravje je, bi rekel, skoraj isto kot ljubezen.«

Ker je tako, bi morali največ svojega časa in energije posvečati ljubezni. Zlasti v primerih, ko gre za bolnike, ki so še posebej potrebni iskrenega stiska roke in globokega pogovora, ki ogreje dušo in ozdravi srce. Taki so narkomani, alkoholiki, kronični depresivci, k samomoru nagnjeni ljudje... Vsi ti bolniki so težje prizadeti kot večina telesno in duševno motenih.

A tudi ti, naši »drugačni« otroci in odrasli, potrebujejo predvsem to, da so **sprejeti takšni, kot so, da so ljubljeni prav takšni, kakršni so.** Ljubezen je najboljše zdravilo, saj je v njeni naravi, da sprejme ljubljeno bitje v celoti z dobrim in slabim vred, z duševnimi in telesnimi motnjami. Tako bi nam povedali tudi vsi tisti, o katerih teče beseda v Našem zborniku. Pa ne znajo, ne zmorejo. Zato so tu ljudje, ki govorijo v njihovem imenu: psihiatri, psihologi, socialni delavci... Kako lepo je rekel Marjan Čonč za vse otroke tega sveta, potemtakem tudi za duševno prizadete: »Otrok ima pravico, da gre spat s poljubom in da ga poljub zbudi.«

Na posvetovanjih o telesno in duševno prizadetih bi morali prav ljubezni nameniti osrednje mesto. V Našem zborniku se ljubezni posveča največ pozornosti. Ko sem listala mali časopis, brala prispevke staršev in vzgojiteljev ter gledala risbe otrok, sem začutila, da nam govorijo prav o tem — o ljubezni. O tej čudežni moči, ki jo potrebujejo starši, da osrečijo svojega »drugačnega« otroka, ki jo potrebujejo vzgojitelji, ki se s takimi otroki ukvarjajo, ki jo potrebujejo vsi, ki so se odločili služiti drugim: zdravstveni in socialni delavci, pa tudi strežnice in snažilke v domovih za naše »drugačne«.

Na okrogli mizi v Dobrni, ki je bila uglašena na temo Pravica otroka do družine, je bilo te ljubezni veliko. Prav to me je na tej okrogli mizi najbolj pritegnilo. Spoznala sem ljudi, ki kljub vsem težavam, ki jih pestijo, z ljubeznijo opravljajo svoje delo. In to je edino pravo zagotovilo, da se bodo naši »drugačni« v njihovi družbi dobro počutili. Res je, da družba mačehovsko deli materialno pomoč službam, ki skrbijo za zdravje ljudi. Res je, da skoraj nima posluha za težave družin, v katerih živijo prizadeti. Res je, da je premalo strokovnjakov, premalo ustanov, premalo sredstev... A najhuje od vsega bi bilo, če bi bilo premalo ljubezni. Okrogla miza v Dobrni je vzbujala upanje, da te ne bo zmanjkalo. Vedno bodo ljudje, ki so notranje bogati, ki hočejo in zmorejo stati svojim bližnjim in manj bližnjim ob strani, jih razumeti in jim pomagati.

Edino, kar sem v Dobrni pogrešala, je bila prisotnost tistih, o katerih je tekla beseda. Ker sem imela pri roki Kristjanova obzorja (duhovno bogat trimesečnik, ki ga izdaja Slovenska provinca Družbe Jezusove), sem v imenu odsotnih prebrala odlomek iz Pisma prizadetega otroka. Po končanem srečanju sta k meni pristopili ženski z Reke, ki delata v klubu staršev duševno prizadetih otrok, in me prosili, naj jima dam to revijo. Z veseljem sem jima jo podarila. Tako sem ostala brez originala, toda vsebina pisma je trajno zapisana v moji duši; z veseljem jo kratko povzemam tudi za vas. Literarizirano pismo je pripovedovalo pretresljivo zgodbo telesno pohabljenega in duševno teže prizadetega otroka. Mama je otroka zavrgla. Rejniške družine so ga sprejemale, pa kmalu spet vračale v bolnico, saj se niso mogle sprijazniti z njim in njegovo hudo prizadetostjo. A nekega dne sta prišla ponj ženska in moški drugačne vrste. Ponj je prišla »prava« mama in z njo »pravi« očka. Doma so prizadetega čakali »pravi« bratci in sestrice. In zgodila se je edina **»prava« družina.** Taka, v kateri so bili vsi zdravi, saj so bili srečni. Srečni pa so bili, ker so se **imeli radi.** Literat je zaključil pismo prizadetega otroka, in z njim naj svoje razmišljanje sklenem še jaz, nekako takole: »Kdor je pismo razumel, ga lepo pozdravljam. Kdor pa ga ni razumel, tega pozdravljam še lepše. Kajti ta je edini pravi prizadeti. Saj prizadetost ni v tem, da telesno in duševno nismo »zdravi«. Prizadetost je v tem, če **ne znamo ljubiti in nismo ljubljeni.**«

Da bi bili zdravi v tem smislu, vam želim. Vse, ki živite in delate z »drugačnimi«, lepo lepo pozdravljam, vaša

Manca Košir

starši pišejo

IZPOVED

Tretje leto že vodim sina v zavod. Odločitev je bila težka, strah me je bilo dne, ko bom pustila otroka prvič samega med novimi obrazi. Sedem let je imel, še nikoli ni bil proč od doma, spraševala sem se, kakšno bo slovo.

Bilo je lepo jesensko jutro, peljali smo se z avtobusom proti Dobrni. Gledala sem skozi okno, pot je bila dolga, v grlu me je tiščalo. Kričala bi: »ZAKAJ, ZAKAJ?« Peljali smo se mimo gradu na gričku. Tu je torej njegov novi dom. Toda nikjer ni ograje, nikjer mreže, ki bi varovala otroke, saj je cesta le nekaj metrov stran od igrišča. Vedela sem, da tu otroci niso sami. Stopili smo skozi težka vrata. Na hodniku je bilo nekaj otrok, pritekli so k nam, nas spraševali, eden nas je peljal k tovarišici Štefki, socialni delavki. Počasi, umirjeno nama je razložila, kar naju je zanimalo, ogledali smo si dom, spoznali tovarišico.

Nato je sinek odšel na kosilo. »Zdaj bo slovo!« je vpilo v meni. Stala sem na hodniku, mož je podpisoval neke dokumente, ko priteče sinek k meni in pravi: »Mami, pojdi domov. Jaz ostanem tukaj!«

Povedal je po svoje, bila sem presenečena. Poslovili smo se, nikjer solz, pomahal nam je v slovo. Nato je s svojo novo tovarišico in prijatelji odšel na igrišče, v senco mogočnih dreves. Peljala sem se z avtobusom, mimo doma, bil je še na igrišču, stal je ob tovarišici in stiskal k sebi svojega medvedka, ki ga je spremljal povsod. Zdaj sem vedela, da tu ne bo le številka, da bo tu zdaj njegov drugi dom.

Rad se vrača domov, toda tudi v zavod se rad vrača. Tu ga čaka njegova tovarišica Vesna.

Hvala vam, dobre tovarišice, ker otroke čuvate in učite. Hvala vsem, ki skrbite in se trudite, da so naši otroci srečni.

Vsem bi se rada zahvalila: tovarišici ravnateljici, socialni delavki, tovarišicam varuhinjam, kuharicam... prav vsem. Vaša srca so velika, iz njih naj vedno sije sonce, ki bo grelo naše malčke.

Mamica Milena Teršek

MOJA DRUŽINA

Sem iz Zgornje Korene. Doma imam mamo, ata, sestro Andrejo in teto Frančiko. Stanujemo v hiši. Zraven hiše je hlev. Domov grem vsakih štirinajst dni. Takrat pomagam pri delu v hlevu, pospravljam in gledam televizijo.

Darinka Dajčman
Zavod Miha Pinter
Dobrna

USODA

16. 7. 1979 — »Še en mongoloid!« zaslišim porodničarja, babica pa mi prav prijazno govori: Fantek, težak toliko, dolg toliko. Fantek ne joče, telo in obrazek sta siva. Sklepam, da je nekaj narobe. Doživim prvi šok, ko mi pojasnijo otrokovo stanje. Po odpustu iz porodnišnice pričnem s terapijo pomirjeval pod zdravniško kontrolo. Stanje se navidezno izboljša, v notranjosti pa vre.

Minila so štiri leta. Sprijaznila sem se z vsem, kar je mogoče, umirila napetost, ki je vladala tudi v družini. Počasi sem lahko odkrito govorila o otrokovem stanju, začela sem obiskovati razne seminarje za duševno prizadete. Mož je vse skupaj sprejel čisto drugače. Kolikor je mogel, me je tolažil.

Sledi drugi šok, ki ga ne bom pozabila nikoli v življenju: 3. 12. 1984. Preselili smo se, za otroka pa ni bilo varstva. Kam sedaj? Odpravila sem se v Celje k tov. Olgici Alif. Ta naju je odpeljala v Dobrno. Sprejela nas je ravnateljica zavoda. Opisala nam je razmere in način življenja v zavodu. Ne da bi kaj dosti premišljala, nam je zagotovila, da lahko naš Andrej ostane pri njih še isti dan. Bil je še majhen, vajen samo naju. Kakšno bo slovo? Ta urica poslavljanja je bila najhujša v mojem življenju. Otrok se je »trgal« od naju, jokal, prosil: »MOV, MOV!« Nisem mogla govoriti, solze so tekle kot najhujši naliv: V notranjosti me je tiščalo, vse telo je drgetalo, verjetno tudi drugi otrok, ki je bil takrat na poti. Doma je bila praznina, teden dolg. Komaj sem dočakala petek, da ga vidim, stisnem, poljubim, vzamem domov. Hudo pa je bilo tudi ob vrnitvi v zavod. Počasi se je Andrej navadil, midva z možem pa tudi. Z vzgojo in načinom življenja in dela v zavodu smo zadovoljni. Na strokovnost svojega kadra so lahko ponosni. Vse imajo urejeno: socialno, logopedsko, zdravstveno službo, usposabljanje, ki ga vodijo specialni pedagogi ... Vsi so prijazni, vedno nasmejani, prav tako ostalo osebje, kuharice, varuhinje, delavke v pralnici!

Po več kot petih letih smo srečni in zadovoljni, da je naš Andrej našel svoj drugi dom. Spoznal je prve črke in številke. Hvaležni smo tovarišicam, ki za vse praznike pripravijo tako prisrčne nastope naših otrok. Za nas starše je to pravo doživetje. S solznimi očmi in iskrico upanja gledamo na boljši jutri. Kajti v zavodu na Dobrni se trudijo. Čeprav živijo skromno, so prijazni ter vselej pripravljeni pomagati in svetovati! Zato, dragi starši, ne oklevajte z odločitvijo, kam s prizadetim otrokom! Mi smo danes srečna družina, ob koncu tedna je Andrej z nami, med počitnicami prav tako. Navadil se je odhodov in prihodov. Le redno ga je treba jemati domov, kajti tudi prizadeti otrok ima čustva, predvsem pa je ta otrok tudi naš, pa ne le enkrat mesečno!

Še enkrat bi se rada zahvalila vsem v zavodu. Želim vam še veliko uspehov pri nadaljnjem delu! Iskrena hvala!

Silva Kašič — mamica

JAZ ŽE VSE ZNAM

Naučila sem se že veliko stvari, toda še vedno premalo, da bi lahko samostojno živela.

V šoli nimam težav, tudi oblečem se sama, v kuhinji opravim lažja dela: brišem posodo, lupim krompir, čistim zelenjavo.

Naučila sem se tudi pisati na pisalni stroj.

Ne znam pa držati jezika za zobmi. Veliko govorim in se pogovarjam.

Ne morem pa si postlati in pospraviti postelje, ne morem se peljati z vozičkom na daljšo pot in sama zlesti v banjo. Pa bi se rada naučila.

Saša Rolih
literarno-novinarski krožek
Zavod za usposabljanje invalidnih otrok
Janka Premrla-Vojka, Vipava

iz naših društev in ustanov

JOIN THE WORLD OF WINNERS! PRIDRUŽI SE SVETU ZMAGOVALCEV!

Split, gospodarsko in kulturno središče Dalmacije, mesto športa, je bil v času od 17. do 20. junija letos gostitelj in organizator III. jugoslovanskih specialnih olimpijskih iger ali na kratko YUSO 90. Po letu 1985, ko je bil v Zagrebu ustanovljen Iniciativni komite specialne olimpiade za Jugoslavijo, se je zvrstilo še nekaj podobnih srečanj za zmerno in teže prizadete osebe na Reki, v Črni na Koroškem, Ljubljani in letos v Dobrni, ki pa so bile zgolj republiškega pomena. Center za vzgojo in izobraževanje JURAJ BONAČI v Splitu je tako prvič gostil otroke iz 19 zavodov iz vseh republik in pokrajin razen ožje Srbije, ki se na vabilo ni odzvala. Kot posebni gostje so nastopili športniki iz San Marina in Gradca.

Dvesto osemintrideset nastopajočih otrok in mladoletnikov se je preizkusilo v štirih športnih disciplinah: nogometu, košarki, atletiki in plavanju v prelepih športnih objektih mornariškega šolskega centra »Lora« v Splitu. Na otvoritveni slovesnosti je vse nastopajoče v imenu predsedstva SFRJ pozdravil dr. Vasil Tupurkovski, ki je ob odpiranju iger poudaril poleg športnega predvsem njihov humanitarni značaj. Posebno delegacijo, ki so jo sestavljali po en vodja ekipe in en otrok iz vsake republike, pa je sprejel podpredsednik skupščine občine Split prof. Mihanovič. V kratkem in sproščenem pogovoru se je seznanil z delom in problemi posameznih ustanov.

Dvodnevno tekmovanje, ki je bilo razdeljeno na dva dela: dopoldanski — plavanje, nogomet — in popoldanski — atletika in košarka, je bilo dobro organizirano in je potekalo v pravem športnem duhu, takšnem, kot ga znajo pričarati le naši otroci. Prijetno sproščeno vedenje vseh nastopajočih, preizkušanje moči med sebi enakimi ob bučnem spodbujanju s tribun, pa tudi nekaj dobrih rezultatov v posameznih športnih disciplinah nam potrjujejo, da so igre po športni plati povsem uspele. Igre same niso bile samo športno naravnane. Organizator Center Juraj Bonači je priredil v športnem centru Jugoplastike lep kulturno zabavni večer, na katerem so se udeleženci iger lahko spoznavali med seboj, se družili, peli in plesali ob znanih pevcih z malih ekranov. Organizator ni pozabil niti na prosti čas udeležencev tekmovanj. Omogočil nam je skupinski ogled mesta Splita, kopanje in sončenje na mestni plaži, ves čas iger pa si je bilo mogoče ogledati razstavo, ki so jo v ta namen pripravili otroci Centra Juraj Bonači. Republiški zavod za socialno delo SRH je v sodelovanju z gostitelji pripravil poletni tabor, na katerem je nekaj predavateljev, med njimi tudi dr. Dada Maglajlić, predstavilo specialne športe in pomen rekreacije za naše otroke. Gost tega tabora je bil tudi znani košarkaš Krešimir Ćosić.

Našo ekipo so sestavljali otroci iz več slovenskih zavodov. Iz Črne na Koroškem sta tekmo-

vala plavalca Mario Grbac — dobitnik dveh zlatih medalj — in Jure Ljubič, iz Dornave Silva Šeruga, Darja Cigler, Miran Fašing in Milan Lešnik, iz Drage Andreja Erjavec in Kristjan Rus, iz mariborske osnovne šole Gustav Šilih pa Boštjan Habjanič, Roman Kokol in Sebastijan Vogrin. Kljub skromni ekipi, ki je v času iger zaživela kot ena sama velika družina, smo se iz Splita vrnili z imenitnim uspehom: osvojili smo štiri zlate medalje, dve srebrni in osem bronastih. Uspeha smo se veselili vsi, otroci in spremljevalci.

Nasmejani in zadovoljni otroški obrazi z medaljami okrog vratu, polni novih doživetij in izkušenj, smo se na ljubljanski železniški postaji razšli z mislimi na skorajšnje snidenje na letališču Brnik, od koder naj bi poleteli na Škotsko, v Glasgow na evropske olimpijske igre.

Stojan Turičnik

RADI SE IGRAMO

Zvečer se igramo na dvorišču. Gugamo se na gugalnici in zraven pojemo. Radi se žogamo. Večkrat se lovimo in skrivamo.

Aleš
Zavod Matevža Langusa
Kamna Gorica

REPUBLIŠKE ŠPORTNE IGRE

Bili smo na športnih igrah v Dobrni. Tam so nas lepo sprejeli. Priredili so nam ples. Prespali smo v Celju. Drugi dan smo tekmovali. Osvojili smo pet medalj. Najboljša je bila Anica.

Drugo leto bi še radi sodelovali na republiških športnih igrah.

Učenci 3. stopnje
Zavod Matevža Langusa
Kamna Gorica

VI VSI STE ZMAGOVALCI

V prejšnji številki Našega zbornika, ki je bila namenjena športno — rekreativni dejavnosti in mednarodnemu specialnemu olimpijskemu gibanju zmerno in težje duševno prizadetih oseb, sem v uvodnem članku napisal: Male zmage — velika sreča! Danes pa lahko z veseljem in ponosom napišem: Velike zmage — velika sreča!

S tretje specialne evropske olimpiade (SEO) v Glasgowu smo se vrnili s šestimi medaljami, ki so jih v svojih kategorijah osvojili:
Silva Šeruga iz Dornave — zlata v skoku v daljavo z mesta, Sebastjan Vogrin iz Maribora — dve srebrni (v skoku v daljavo z mesta in metu žogice), Mario Grbac iz Črne — srebrna v plavanju, 100 m prosto, Robi Uršič iz Drage — dve bronasti (suvanje krogle in tek na 50 m).

To pa je uspeh, za katerega zaslužijo vsi tekmovalci in njihovi trenerji (vzgojitelji) polno priznanje in zahvalo.

Evropske olimpiade, ki je potekala od 20. do 27. julija 1990 v Glasgowu na Škotskem, smo se Slovenci dejansko udeležili kot opazovalci, ki so

se imeli veliko naučiti. Temu primerno je bila sestavljena naša ekipa: osem tekmovalcev, sedem trenerjev in dve materi, ki sta spremljali družinski program.

Že prvi stik s Škotsko in organizatorji olimpiade nas je prepričal, da smo prišli na igre, ki so zastavljene kar se da profesionalno. Ko smo zapustili letališko zgradbo, so nas pozdravili veliki napisi »Special Olympics — Welcome« in nas sprejeli nadvse gostoljubni gostitelji ter nam zagotovili policijsko spremstvo vse do kolidža, kjer smo se nastanili. Nato se je vse nadaljevalo v enakem slogu: uradni sprejem ekip, akreditacija tekmovalcev in spremljevalcev, brezhibno delujoče vse potrebne službe za izvedbo velikega tekmovanja. Mislim, da na nobeni redni olimpiadi stvari niso izpeljane bolj dosledno in na ustreznejšem nivoju. Če dodamo še široko popularizacijo igre v sredstvih javnega obveščanja, vključno z neposrednim televizijskim prenosom otvoritvene slovesnosti na prvem kanalu škotske televizije, je trditev, da lahko to olimpiado primerjamo s katerimkoli velikim mednarodnim tekmovanjem, popolnoma upravičena. Kako široko je bila izpeljana popularizacija iger, sem se lahko kar nekajkrat sam prepričal na ulicah Glasgowa in Edinbourgha, ko sem se s slučajnimi sprehajalci zapletel v pogovor. Povedal sem jim, da sem udeleženec SEO, in jih nalašč vprašal, če vedo, kaj je to; odgovor je bil vedno pritrdilen in naklonjen. Zgled dobre organiziranosti, resnega pristopa in dragih priprav (ocenjujem, da takšna olimpiada ne stane nič manj kot redna — prej več, ker tu ni marketinga, ki organizatorjem vrača sredstva) pa je bila otvoritvena slovesnost. Na stadionu Glasgow Celticsa, ki lahko sprejme okoli 50.000 ljudi, verjetno ni bilo niti enega prostega mesta. In vsa ta množica nas je ob najavi imena Jugoslavija burno pozdravila. Mislim, da so v tem trenutku še tako zadržane med nami spreleteli mravljinci po hrbtu.

Nato se je začel spektakel, ki si ga človek težko predstavlja. Ob princu Filipu, Donu Johnsonu, Eunice Kennedy so nastopale velike rockovske zvezde Roxete, Lulu, Liza Stansfield in drugi.

Zakaj pravzaprav pišem in razmišljam o teh zunanjih, manj pomembnih plateh specialne olimpiade? Iz zelo preprostega razloga. Rad bi namreč opozoril na eno glavnih vodil organizatorjev in specialnega olimpijskega gibanja sploh, ki so ga na teh igrah tako briljantno uresničili: za prizadete osebe je dobro samo najboljše; treba je izkoreniniti predsodek, da so te igre nekak privesek nečesa; ustvariti je treba takšno vzdušje, ki v tekmovalcih razvija občutek resnosti, odgovornosti in pomembnosti; najširšemu krogu ljudi je treba približati igre in s tem duševno prizadete osebe, z vso objektivnostjo njihove drugačnosti, sposobnosti in prizadevanj. Vse to se je organizatorjem odlično posrečilo.

Žal pa je ravno na tem področju naš zaostanek izredno velik. Pri nas republiške igre zavodov za usposabljanje med svojimi gosti včasih ne premorejo niti občinskega župana. Po merilih mednarodnega olimpijskega gibanja pa je samo po sebi umevno, da igre odpre predsednik republike. Tu nas čaka še veliko dela. Če bomo karkoli premaknili na bolje, bomo prispevali tudi k polnejšemu vključevanju prizadetih oseb v okolje. To ni edina, je pa pomembna pot k razumevanju duševno prizadetih in njihove problematike. Brez te komponente, to je ozaveščanja okolja, je vsako manifestiranje integracije brezpredmetno.

Tekmovalni del iger se je začel in ves čas potekal v znamenju gesla: VI VSI STE ZMAGOVALCI. Vsem tekmovalcem je treba dati določeno mero potrditve in zadovoljstva. Olimpijska ideja: Važno je sodelovati je tu izključena. Mogoče je ravno v tem bistvena razlika med obema olimpiadama. Uresničevanje takšnega načela pa

zahteva posebno organizacijo, ki v kvalifikacijskem delu tekmovanj tekmovalce razvrsti po njihovih sposobnostih in telesnih okvarah. Tako ima vsak tekmovalec možnost, da tekmuje v skupini sebi enakih. V končni razvrstitvi resnično odloča njihova pripravljenost oziroma trening.

Tudi v tem pogledu naš pristop močno zaostaja za evropskim, kar je verjetno najpomembnejša ugotovitev, ki smo jo zabeležili kot opazovalci. Res smo osvojili nekaj vidnih mest, a pri tem ne moremo mimo ugotovitve, da so ti uspehi bolj plod sposobnosti posameznikov kot pa sistematičnega, trdega dela. Ko sem opazoval npr. tekmovalce iz Anglije ali Belgije ob njihovem prihodu na športni objekt, razumevanje pravil, doslednost pri izvedbi svoje športne discipline, način vedenja ob razglasitvi rezultatov in še mnogo tega, mi je bilo jasno, da se za vsem tem skrivajo ure in ure vztrajanja in naporov. Rezultat tega pa niso le medalje ali udeležba na olimpiadi, temveč tudi visoka stopnja usposobljenosti in socializacije tekmovalcev. Vse to pa potrjuje tezo, da je sistematično ukvarjanje s športom eno najboljših sredstev za razvijanje sposobnosti prizadetih oseb. Ko smo zapuščali SEO, polni bogatih doživetij in novih spoznanj, smo bili globoko prepričani, da mora marsikaj od tega postati del našega vsakdana pri vzgoji prizadetih oseb. Kadar ne gre vse tako, kot bi želeli, se radi izgovarjamo, da situacija še ni zrela, da imamo preslabe materialne možnosti ipd. To so dejstva, ki lahko delujejo resnično zaviralno. Toda v stvareh humanosti se ne bi smeli razlikovati od nobene še tako razvite dežele. To spoznanje me je presunilo in dalo svoj pečat vsem mojim nadaljnjim prizadevanjem pri oblikovanju odnosa do prizadetih oseb. Ves čas olimpiade me je nekaj motilo, bilo je drugačno, zunaj mojih predstav. Ko so se igre bližale koncu, se je v meni izoblikovalo spoznanje, v čem je ta drugačnost. Prevzelo me je spoštovanje osebnosti prizadete osebe, popolnoma naravno razmerje med prizadetimi in zdravimi, z eno besedo, prijateljsko razmerje. Sliši se preprosto, zato bi lahko prehitro zaključili, da takšen odnos vendar že imamo. Pa ni čisto tako, če sodim po svojih izkušnjah, ki se jih v teh letih ni malo nabralo. Prepričan sem, da pri nas sicer racionalno skušamo vzpostaviti takšno razmerje. Neki izvenzavestni vzvodi (ki imajo svoje korenine v vzgoji, tradiciji, predsodkih) pa nas še vedno postavljajo v funkcijo učitelja, vzgojitelja, tutorja, skrbnika, ki stvari pedagogizira, postavlja od zgoraj navzdol, pri tem pa se trudi biti prijateljski in dober.

Ko bomo zmogli umetnost odnosa do prizadetih oseb, ki bo temeljila na neposrednosti in prijateljstvu, na vzajemnem emocionalnem sprejemanju, obenem pa bomo suvereno obvladovali zaupano funkcijo vzgojitelja (kot profesionalni delavci, volonterji ali starši), bomo lahko rekli: mi vsi smo zmagovalci. Takrat bomo dosegli neko višjo stopnjo polnosti in zadovoljstva.

Marjan Lačen

Tovariš Peter sedi za mizo in pije kavo. Za njega stopi Poldi, mu prekrije oči in vpraša:

»Ugani, kdo je?«

Peter mu odgovori: »Ti!«

»Ja, kako pa si vedel, da sem ravno jaz?« vpraša Poldi.

*

V popoldanski vročini med potjo na plažo vpraša tovarišica Silva Mojco, ki je oblečena v trenerko:

»Mojca, ali ti ni vroče v trenerki?«

»Ne,« odgovori Mojca, »saj imam spodaj tudi kopalke!«

OB ZAKLJUČKU USPOSABLJANJA — RAZSTAVA V VELANI

Odpirati se v okolje, sodelovati z drugimi ustanovami, izmenjavati delovne in življenjske izkušnje, krepiti obstoječe in navezovati nove stike, ki se kasneje razvijejo v prijateljstvo — to so cilji, ki jih imamo v oddelkih za usposabljanje pri Zavodu Janeza Levca neprestano pred očmi. Kljub zaostrenim gospodarskim razmeram se večina ustanov in delovnih organizacij rada odzove na naše prošnje. Med njimi je že vrsto let Tovarna zaves »Velana« v naši neposredni bližini, na Šmartinski cesti 52. Člani njenega kolektiva se zavedajo pomembnosti svoje podpore naši ustanovi in njenim gojencem, zato nam nudijo možnost občasnega razstavljanja v svoji sejni dvorani in obcestni vitrini pri tržnici v Mostah. V teh prostorih delavke Velane razstavljajo tudi svoje izdelke, posebej še ob dnevu žena, ko na ogled teh razstav povabijo tudi nas.

Tako smo tudi letos ob koncu leta predstavili pri Velani svojo celoletno dejavnost z razstavo vezenin, tkanih izdelkov, keramike, lesenih dekorativnih predmetov, izdelkov iz papirja in še marsičesa, kar nastaja pri urah zaposlitve v celotnem razponu usposabljanja. Razstavljali smo

na obeh omenjenih mestih, delavci Velane pa so nam kot vsako leto razkazali obrat in opisali svoje delo. Ob naši razstavi pa so se tudi oni lahko znova prepričali, koliko truda, potrpljenja in domiselnosti je treba za nastanek katerega koli našega izdelka. Sposobnosti izdelovalcev so različne, rezultat dela pa mora biti brezhiben, ne glede na naše težave. To vedo tudi v Velani ter spoštujejo in podpirajo naša prizadevanja. Vedo, kako je za naše otroke pomembno, da lahko vidijo in spoznavajo svoje izdelke v drugem okolju in jih primerjajo z delom drugih. Delavci Velane jih na koncu ogleda razstave in tovarne tudi redno pogostijo ter obdarujejo s simboličnimi darilci.

Letos smo ogled razstave in pogostitev združili s slovesom od mladostnikov, ki so zaključili usposabljanje v naših oddelkih. Praznovati smo začeli že v zavodu, nadaljevali pa smo v Velani. Rdeč nagelj in dobre želje je prejel sleherni otrok. Izročila mu jih je Vera Meglič iz Velaninega sektorja za propagando, naša zvesta prijateljica, ki si že vsa leta prizadeva, da bi nam olepšala vsakdan in predstavila naš zavod svojemu kolektivu. Vselej nas lepo sprejme in pokaže veliko razumevanja za naše probleme. Naši otroci ji toplino vračajo, pedagoški kader pa je g. Megličevi in vsemu kolektivu Velane hvaležen za sodelovanje.

Irena Sitar

Poleti obiram jagode in dobro zaslužim, zato imam najraje poletje.

Branko

IZGUBILI SO SONCE, ODPRIMO SVOJA SRCA ZA NJIH

Pod tem geslom je krško Društvo za pomoč duševno prizadetim osebam v mesecu marcu organiziralo dva humanitarna koncerta. Na pobudo enega izmed staršev, ki ima prizadetega otroka, smo se lotili dela. Prvi koncert je bil 1. marca,v športni dvorani Leskovec, ki nam jo je tamkajšnja osnovna šola odstopila v ta namen. Izvajalci so bili popularna skupina Don Juan, ki je s svojim nastopom popolnoma osvojila otroke, pa tudi malo starejši niso ostali ravnodušni. Poslušalcev je bilo preko 900, kar nas je zelo ohrabrilo za naslednji koncert. Ta se je dogajal že 23. 3. 1990, trajal je skoraj pet ur, pod vodstvom našega soorganizatorja Studia D našega novomeškega radia. Tokrat se je zbralo okoli 1500 ljudi, zabavali pa so nas: Pop Design, Don Mentoni blues band, Sandra Dimnik, Anika in Tina Horvat, Stanka Macur, Majda Arh, Božidar Wolfand—Wolf, Nace Junkar, Helena Blagne, Ivo Radin in Zlatko Dobrič.

Vsi nastopajoči, vključno z napovedovalcema iz Studia D, so se odpovedali honorarjem, za

potne stroške smo zaprosili delovne organizacije, Videm, NEK, SOP.

Kamorkoli smo se obrnili za pomoč, povsod smo naleteli na razumevanje, najbolje pa so se izkazali ljudje sami, ki so s svojo udeležbo poplačali naš trud. Na ta način smo prispevali k osveščanju, da med nami živijo prizadeti otroci in odrasli, ki bodo vedno odvisni od razumevanja nas zdravih. Obenem pa smo zbrali tudi denar, ki smo ga že porabili za predšolske otroke z motnjami v razvoju.

Že na lanskem zboru Društva smo si zadali nalogo, da poskrbimo za predšolske otroke z motnjami v razvoju. V vzgojno-varstvenem zavodu Krško imamo organizirano timsko svetovalno službo (specialni pedagog, psiholog, logoped, fizioterapevt), ki je v zadnjih petih letih prišla do odločitve, da je smiselno delati z otroki z motnjami v razvoju vsak dan in ne mobilno enkrat na teden ali samo svetovalno v okviru vzgojno-varstvenega zavoda. Tako smo v septembru lanskega leta odprli razvojni oddelek, ki pa je specifičen po svojem delu in sestavi. Vanj prihajajo otroci iz cele krške občine, vseh vrst in stopenj motenosti. Način dela pa je takšen, da so skoraj vsi vključeni v svoje redne skupine v vrtcu, in sicer zjutraj in od kosila naprej, vmes pa teče delo specialnega pedagoga, fizioterapevta, psihologa, staršev, vzgojiteljice.

Problem pa je nastal, ker nismo zajeli vseh otrok. V oddelek je vključenih osem otrok, ostali pa so še mejni primeri in težje prizadeti, za katere bi ravno tako potrebovali timsko obravnavo. Ker ni bilo denarja za opremo oddelka in prevoz, smo se oprijeli humanitarne akcije in rezultat je sedaj tu. Kupili smo avto, s katerim bomo prevažali otroke in opremo za novi oddelek. Upamo samo še, da bomo lahko zaposlili specialnega pedagoga, mogoče tudi delovnega terapevta.

Društvo si bo še naprej prizadevalo za kvalitetno delo z vsemi, ki potrebujejo našo pomoč, druga Društva pa bi radi vzpodbudili k podobnim akcijam.

Zdenka Zalokar Divjak

Rad imam poletje, ker rad plavam.

Goran

ILIJA RADOŠ JE DOBIL NAGRADO ZA INOVACIJE

Podelitev letošnjih nagrad in priznanj za inovacije na področju usposabljanja, življenja in dela invalidov je bila 8. maja letos na Zavodu za rehabilitacijo invalidov. Sklad za nagrajevanje inovacij deluje pri Republiškem sekretariatu za zdravstveno in socialno varstvo.

Med drugimi je prejel nagrado tudi vodja kovinske delavnice v Varstveno delovnem centru Tončke Hočevar Ljubljana Ilija Radoš, in sicer za izboljšavo delovnih postopkov pri proizvodnem delu invalidnih oseb.

S problemom prenosa in adaptacije proizvodnega dela se srečujejo vsi delavci, ki delajo s prizadetimi v delavnicah pod posebnimi pogoji. Med uspešne delavce na tem področju sodi gotovo tudi nagrajeni Ilija Radoš. Njegove izvirne rešitve pri adaptaciji orodij in postopkov omogočajo varovancem ugodno počutje in uspešnost.

Oblikovanje delovnega postopka se nanaša na mikroorganizacijo delovnega gibanja. Če je »koreografija« dela dobra, dosežemo lepo, usklajeno, racionalno in ugodno gibanje. Večjo zanesljivost in uspešnost dosegamo s takimi pripomočki, ki omogočajo mehansko sestavljanje, to je zaključevanje gibov s trdno oporo ali omejitvijo. Dobro adaptirani postopki odstranjujejo nevarnost poškodb telesa ali predmetov, odpravljajo slepo delo, zmanjšujejo potrebo po kontroli, omogočajo enostavno prijemanje in obračanje predmetov in ne nazadnje preprečujejo enostranske obremenitve.

Nagrajenec Radoš oblikuje delovna mesta tako, da je mogoče opravljati več delovnih faz na enem delovnem mestu. Taka integrirana delovna mesta omogočajo bolj raznoliko delovno gi-

banje več telesnih delov in upoštevajo osebni ritem ter so nasploh humanejša.

Dobro je, da je strokovni del Odbora za inovacije opazil bistveno področje dela v delavnicah pod posebnimi pogoji; saj prav ti strokovni delavci-inovatorji omogočajo, da se varovanci lahko uspešno pojavijo v tržnih pogojih, seveda v okviru svojih sposobnosti. Med te inovatorje sodi tudi Ilija Radoš s svojimi izvirnimi rešitvami.

Pavel Smolej

Sklad za nagrajevanje inovacij
na podrocju usposabljanja,
življenja
in dela invalidov

Sklad za nagrajevanje inovacij
na podrocju usposabljanja,
življenja
in dela invalidov

iz prakse za prakso

ZDRAVSTVENO VARSTVO OGROŽENIH IN RAZVOJNO MOTENIH OTROK V ŠKOFJI LOKI

»V vsakem človeku je skrit zaklad. Le začutiti in videti ga moramo s srcem. Potem nam bo vsak dan svetlejši, lepši... Naše upanje bo izpolnjeno s ciljem, ki daje moč, ljubezen, mir, zadovoljstvo...«

Uvod

V Sloveniji nam je uspelo znižati umrljivost dojenčkov na podobno raven, kot jo imajo najrazvitejše dežele v svetu. Zaradi tega so se spremenile vrste bolezni, ki se pojavljajo v slovenskem prostoru. Mednje zanesljivo sodijo tudi razvojne motnje otroškega obdobja. S tem se pred nami odpirajo nove naloge na področju odkrivanja, preprečevanja, zdravljenja, socialne medicine, se pravi, naloge celovitega usposabljanja prizadetih otrok.

Pri tem nas vodi naše temeljno pediatrično načelo, naj se bolan otrok, če je le mogoče, terapevtsko obravnava v otroškem in šolskem dispanzerju in na svojem domu.

Za tako obliko dela so bili na področju osnovnega zdravstva potrebni veliki strokovni, organizacijski, kadrovski in drugi premiki. Vse pa izvajamo z jasnim ciljem, da humaniziramo medicino in upoštevamo pravice otrok, da jih v danih pogojih čim bolj usposobimo za življenje.

Ker so razvojno moteni otroci navadno večvrstno prizadeti, je za njihovo ustrezno usposabljanje potrebna skupina (tim) medicinskih in drugih strokovnjakov. Pomembno je zgodnje odkrivanje in usposabljanje s funkcionalnimi terapevtskimi metodami na temelju dognanj sodobne nevrofiziologije in razvojne nevrologije.

Glavni nosilci celovitega usposabljanja so otrokovi starši, družina, skrbniki. Njihovi strokovni sodelavci so: zdravniki — specialisti za otroške bolezni, nevrofizioterapevti, specialni pedagogi, nevrologi, ortopedi, logopedi, psihologi, okulisti, socialni delavci in drugi. Strokovnjaki pomagamo staršem z ustrezno obravnavo, nasveti, zdravljenjem pri njihovem odgovornem in napornem delu.

Zgodovina

V začetku sedemdesetih let so na pediatrični kliniki v Ljubljani ustanovili oddelek za fizioterapijo in nevrofizioterapijo z namenom, da bi postalo usposabljanje razvojno motenih otrok sistematično in celovito. Leta 1973 so organizirali osrednji republiški register rizičnih novorojencev. Priznani strokovnjaki so pritegnili k sodelovanju in izobraževanju številne otroške zdravnike iz področnih zdravstvenih domov.

V letih 1975/76 je nastalo po dispanzerjih širom Slovenije dvanajst diagnostično-terapevtskih centrov. S tem je bila omogočena uvedba stopenjskega načina obravnave. Tako v svetu

kakor tudi pri nas se namreč čedalje bolj uveljavlja načelo, da naj otrok, če je le mogoče, ostane v naravnem okolju.

Tem premikom v naši strokovni dejavnosti smo se priključili tudi v Škofji Loki. Leta 1975 sem s sodelavci osnovala register ogroženih in razvojno motenih otrok v občini Škofja Loka. Po dodatnem strokovnem usposabljanju otroškega zdravnika in fizioterapevta smo začeli z diagnostično-terapevtskim delom. Z leti smo pritegnili k sodelovanju tudi ostale strokovnjake, ki so bili potrebni glede na vrsto otrokove prizadetosti. Danes, v letu 1990, v otroškem dispanzerju v Škofji Loki skrbita za zgodnje odkrivanje in usposabljanje dva zdravnika specialista s svojo delovno skupino. Seveda je to le del njune preventivne in kurativne dejavnosti.

Pojmovanje ogroženosti in prizadetosti

Ogrožen (rizičen) otrok je tisti, ki je bil v svojem življenju (nosečnost, porod, kasneje) izpostavljen neki (s kriterijem določeni) nevarnosti, za katero se ne ve, če bo pustila kakšne posledice na njegovem zdravju.

Prizadet otrok ima neko motnjo v duševnem ali telesnem razvoju ali na obeh področjih razvoja.

Kako poteka obravnava ogroženih otrok

Porodnišnice prijavijo vse ogrožene novorojenčke centralnemu registru rizičnih otrok na otroško kliniko v Ljubljani. Od tam prejmemo fotokopijo prijave za otroke, ki živijo na področju škofjeloške občine. Vse te ogrožene otroke vabimo v otroški dispanzer v Škofjo Loko. Tu opravimo specialni pregled, ocenimo otrokovo zdravstveno stanje in ga po potrebi usmerimo v nadaljnjo obravnavo. Uvedemo poseben karton »ogroženega novorojenca«. Takega malčka spremljamo v redni posvetovalnici v 6. tednu, v 3., 6., 9. in 12. mesecu starosti ali še kasneje; lahko tudi pogosteje, če je njegova motnja take narave, da je za njegov normalni razvoj to potrebno.

Prav tako spremljamo in obravnavamo tudi vse tiste otroke, pri katerih se je ogroženost ali prizadetost pokazala v poznejšem življenju.

V starosti enega leta za te otroke ponovno izpolnimo poseben anketni list za centralni register na otroški kliniki v Ljubljani. Tedaj je navadno že več kot polovica ogroženih otrok doseglo normalen psihomotoričen razvoj, ostale pa še spremljamo, dokler je potrebno.

Koliko je rizičnih in prizadetih otrok?

V škofjeloški občini se vsako leto rodi približno 600 otrok. Primerjala sem število ogroženih in prizadetih otrok v letih 1977 in 1987.

Leta 1977 je bila v škofjeloški občini petina otrok ogrožena ob rojstvu. Od teh jih je ostalo sedem psihomotorično prizadetih.

Leta 1987 je bila ogrožena kar polovica vseh rojenih in po treh letih jih je 15 prizadetih.

Dejstvo je, da se rojeva vedno več ogroženih in prizadetih otrok. V svetu pa opažajo, da se na tisoč rojstev rodi približno šest prizadetih otrok.

Kljub nezavidljivemu stanju smo optimisti. Zavedati se moramo, da se v vsakem primeru da nekaj narediti. Včasih si ne smemo postavljati previsokih ciljev in zahtev. Vedeti moramo, da obupavanje ni gonilna sila napredka in ne izboljša položaja, pač pa z njim zgubljamo pravi čas in energijo. V družinskem okolju pa nemalokrat ustvarjamo težko vzdušje.

Zaključek

1. V petnajstih letih delovanja našega diganostično-terapevtskega centra smo dosegli velike strokovne uspehe, nekoliko manj uspešni pa smo bili pri ustvarjanju kadrovskih in drugih pogojev dela. Ta dejavnost ima svoje mesto v osnovnem zdravstvenem varstvu otrok in mladine. Ponosni smo lahko na prehojeno pot in dosežke, ker ne zaostajamo za svetom. To nam je potrdila strokovnjakinja iz Organizacije združenih narodov, ki nas je obiskala 1982. leta.

2. Starši smo zmeraj prvi varuhi, skrbniki, svetovalci svojemu otroku. Pri usposabljanju se držimo načela: »Dajmo otroku, česar mu narava ni dala.« Otrok mora čutiti, da ga imamo radi in da je res naš, posebno tisti, ki nam tega ne bo mogel nikoli povedati.

3. Čimprej moramo sprejeti otroka takega, kot je, in uporabiti vse možnosti celovitega usposabljanja.

4. Strokovni delavci vam bomo pomagali pri napornem in odgovornem humanem delu.

5. Za vsakega od nas in za našo družbo je vsak razvojno moten otrok preizkusni kamen naše moralne trdnosti in človeške zrelosti. Aktivno sodelovanje in osveščanje drugih bo stalno potrebno, posebno še ob prehodu v novo družbeno ureditev. Kdor pošteno dela, ta upa in zmaguje!

Dr. Štefka Križnar

PSIČKA PIKA

Doma imamo mlado psičko. Ime ji je Pika. Stara je šest mesecev. Stric mi je zanjo izdelal novo pasjo hišico. Tam je privezana. Kadar jo spustim, je zelo vesela. Razigrano teka sem in tja. Pasja hišica je pred hlevom. V njem imamo koze in zajce. Pika je črno-rjave barve z belimi lisami. Je huda. Ko sem nekoč pasel koze, je Pika eno od njih ugriznila v nogo. Takrat sem jo natepel.

Hranim jo štirikrat do petkrat na dan. Je precej debela, ker rada jé. Starega psa, ki mu je ime Zoni, bomo morali ustreliti. Star je osem let in ga je že dvakrat povozil avto. Na Piko je zelo ljubosumen. Piko bomo obdržali, da bo še naprej pazila na naš dom in živali v hlevu.

Smiljan Vidmar
OŠ Pohorski odred,
Slovenske Konjice

MOJ PES

Doma imam psico Lindo. Spi v pasji utici na dvorišču. Najraje gloda kosti. Imam jo zelo rad.

Tadej
Zavod Matevža Langusa
Kamna Gorica

POSVET DELOVNE SKUPNOSTI ALPE-JADRAN

Društvo defektologov Slovenije je bilo v zadnjih dveh letih zelo aktivno na domačih tleh in pri povezovanju s sosednjimi deželami. Letos pa je skupaj s Pedagoško akademijo Ljubljana prevzelo organizacijo posveta v okviru delovne skupnosti Alpe-Jadran. **Posvet** bo **od 18. do 20. oktobra** letos **v Cankarjevem domu** v Ljubljani. Dva podobna posveta sta že bila: leta 1987 v Vidmu in leto kasneje na avstrijskem Koroškem. Ljubljanski posvet nosi naslov **Družbena skrb za vzgojo, izobraževanje in socialno varnost razvojno motenih otrok in mladostnikov — INTEGRACIJA, ALTERNATIVA IN INOVACIJE.**

Cilji posveta so:

— Predstavitev modelov usposabljanja v posameznih deželah, obsega prizadevanj, identifikacije ovir, težav, odprtih dilem in problemov v praksi, v teoriji in na globalnem družbenem nivoju — v zvezi z integracijo, alternativami in inovacijami. Pričakujemo, da bodo referenti in razpravljalci poročali o inovacijah in modelih integracije, ki niso nujno povezani z velikimi finančnimi investicijami in bi bili lahko dostopni tudi nacionalnim skupnostim, ki si v bližnji prihodnosti dražjih modelov ne morejo privoščiti.

— Predstavitev opravljenih analiz in raziskav, empiričnih in racionalnih evalvacij v zvezi z integracijo in alternativami zavodski obravnavi otrok in mladostnikov.

— Predstavitev teoretičnih dosežkov, razčiščevanje temeljnih pojmov, pojmovnega aparata, namer in načrtov v zvezi z integracijo in alternativami.

— Predstavitev nacionalnih zakonskih predpisov na področju posebnega šolstva vseh dežel ALPE-JADRAN.

Posvet bo potekal plenarno in v skupinah. Za plenarni del sta pripravljena dva referata in sicer: Integracija kot inovacija in alternativa (dr. Vinko Skalar) in Defektologija na Slovenskem danes in v prihodnje — dileme in usmeritve (dr. Egidija Novljan). Drugi referati bodo objavljeni v zborniku posveta. Izšla bo tudi knjižica o omrežju organizacij za usposabljanje.

Udeleženci posveta bodo lahko obiskali različne organizacije za usposabljanje, ki bodo v ta namen organizirale »dneve odprtih vrat«, in si ogledali razstave izdelkov otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju.

Vse dodatne informacije o posvetu lahko dobite na sedežu organizacijskega odbora ALPE-JADRAN, Ljubljana, Vojkova 74, tel. št. 061/344-968.

Pred posvetom bosta še dve tiskovni konferenci, tretja, na kateri bo objavljeno sporočilo javnosti, pa po njem. Priložnostne oddaje bodo sredi oktobra tudi na radiu in televiziji.

Z referati o vlogi naših društev in o seminarjih bomo sodelovali tudi predstavniki Zveze društev za pomoč duševno prizadetim. Po dogovoru z avtorji bomo posamezne zanimive prispevke objavili v prihodnjih številkah Našega zbornika.

Aljoša Vodnik

MED ODMOROM

Odmor v popoldanski izmeni se prične ob 14.30. Takrat imamo učenci in tovarišice malico. Na šoli nastane pravi direndaj. Sestre po razredih delijo malico, bolničarke vozijo otroke na stranišče. Na hodniku je gost promet.

Komaj pomalicamo, že je tovarišica spet v razredu. Najprej mora rešiti spore med tistimi, ki so se med odmorom skregali, in poslušati šale, ki smo jih izvedeli.

Marjan Pučko
literarno-novinarski krožek
Zavod za usposabljanje
invalidnih otrok
Janka Premrla-Vojka, Vipava

SEMINARJI ZA DRUŽINE Z DUŠEVNO PRIZADETIMI OTROKI — ČLEN V SISTEMU DRUŽBENE SKRBI ZANJE

Uvod

Pojav duševne prizadetosti je v primerjavi z drugimi vrstami prizadetosti ali invalidnosti, nastalih zaradi motenj v telesnem in duševnem razvoju ali drugih vzrokov, razmeroma pogost. Po ocenah svetovne zdravstvene organizacije so duševno prizadeti 2 do 3 odstotki vseh ljudi, od teh približno četrtina zmerno, teže in težko. Prizadetost se izraža na področju umskih sposobnoti, socialnih stikov, gibalnih sposobnosti in možnosti za poklicno usposabljanje. Ljudje z zmerno, težjo in težko duševno prizadetostjo zato tudi v odrasli dobi niso sposobni sami poskrbeti za vse svoje življenjske potrebe in si z delom zagotavljati vsaj minimalno raven socialne varnosti. Tako ostajajo dejansko vse življenje v oskrbi svoje družine ali posebnih ustanov ter socialnih služb.

Na drugi strani pa rojstvo zmerno, teže ali težko duševno prizadetega otroka postavi družino v položaj, na katerega ni bila pripravljena. Starši in drugi družinski člani se brez strokovne in sistematične pomoči le težko znajdejo v tem nepričakovanem in zapletenem položaju. Narava prizadetosti in potrebe usposabljanja zahtevajo spremembe v organiziranosti družine, spremembo mnogih načrtov, drugačno razdelitev vlog posameznih družinskih članov, predvsem pa dolgoročno načrtovanje življenjske poti prizadetega člana. Družina je izpostavljena večjim in dolgotrajnejšim obremenitvam, kar seveda lahko privede do hudih čustvenih stisk, večjih delovnih obveznosti in zato preutrujenosti ipd. Rojstvo prizadetega otroka ali spoznanje o otrokovi prizadetosti sta lahko preskus notranje trdnosti in zdržljivosti družine.

V sistemu vzgoje in izobraževanja, zdravstvenega varstva, socialnega varstva tem problemom dolgo nismo namenjali posebne pozornosti. Zato so se drugod po svetu, pa tudi pri nas pojavile organizacije staršev prizadetih otrok in strokovnih sodelavcev, ki so želeli ta položaj spremeniti. V Sloveniji je bilo društvo za pomoč duševno manj razvitim ustanovljeno leta 1963, dobro desetletje po tem pa je začelo z dejavnostjo, ki zdaj predstavlja eno njegovih osrednjih nalog — s seminarji za starše duševno prizadetih otrok.

Kako je pri nas poskrbljeno za duševno prizadete ljudi

V Sloveniji se vsako leto rodi 25.000 do 30.000 otrok; v zadnjih desetih letih število rojstev stalno upada. Po pričakovanjih na podlagi prej omenjenih ugotovitev svetovne zdravstvene organizacije naj bi se letno rodilo najmanj 125 do 150 zmerno, teže in težko duševno prizadetih otrok.

Skoraj dvajset let že deluje pri pediatrični kliniki v Ljubljani register rizičnih otrok, ki naj bi bil v pomoč zdravnikom v osnovni zdravstveni službi pri odkrivanju in zgodnjem ustreznem usposabljanju otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Žal je otroških zdravnikov, ki se posebej ukvarjajo s tem strokovnim področjem, le dober ducat, še manj pa je strokovnih timov v zdravstvenih domovih, ki bi skrbeli za uresničevanje programa celovitega usposabljanja otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju do njihovega tretjega leta starosti. Razvojni oddelki pri vzgojno-varstvenih organizacijah so zdaj že v večini občinskih središč, ponekod, kjer ni pogojev za ustanovitev takih oddelkov, pa deluje mobilna specialnopedagoška služba. V šolskem obdobju je zagotovljeno predvsem usposabljanje zmerno in teže duševno prizadetih otrok, saj so oddelki za delovno usposabljanje že skoraj v vseh občinskih središčih, polagoma pa se dopolnjuje tudi mreža zavodov za delovno usposabljanje teh otrok. Usposabljanje težko prizadetih otrok šolske starosti je možno le v petih zavodih in štirih dnevnih oddelkih. Odrasli zmerno in teže duševno prizadeti ljudje so lahko zaposleni v 28 delavnicah pod posebnimi pogoji, za težko prizadete pa je poskrbljeno le v okviru treh slovenskih zavodov za usposabljanje duševno prizadete mladine. Za ilustracijo le naslednji podatek: v skladu z zakonom o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb, ki je v veljavi od leta 1984, je priznan status invalidne osebe okrog 5.500 ljudem, v delavnice pod posebnimi pogoji pa je vključenih okrog 700 zmerno in težje prizadetih odraslih oseb, v enoti Centra Dolfke Boštjančič v Škofljici je 70 težko duševno prizadetih odraslih oseb, približno pol toliko pa še v Dornavi. Predvidevamo, da je večina odraslih zmerno, teže in težko duševno prizadetih ljudi prepuščena skrbi svoje družine ali drugih sorodnikov.

Skromne možnosti za svetovanje družinam z duševno prizadetimi otroki in za zgodnje usposabljanje teh otrok so spodbudile Zvezo društev za pomoč duševno prizadetim, da je skušala zapolniti to vrzel s seminarji za starše. Kasneje pa je z vodenimi obmorskimi in celinskimi letovanji poskrbela za kratkotrajno razbremenitev družin z odraslimi duševno prizadetimi člani.

Razvoj seminarjev za družine z duševno prizadetimi otroki

Prvi, poskusni, seminar je Zveza društev za pomoč duševno prizadetim izvedla v začetku julija 1975 v Domu slepih na Okroglem pri Kranju; udeležilo se ga je 22 duševno prizadetih otrok z materami in nekaj sorojenci. Program seminarja je obsegal specialnopedagoško delo z otroki ob prisotnosti staršev (tako imenovan program »šole«), razgovore staršev s strokovnjaki različnih specialnosti (psiholog, logoped, defektolog) in s predstavniki Zveze ter sprostilne dejavnosti. Ker je seminar dosegel ugoden sprejem pri vseh udeležencih, je vodstvo Zveze predlagalo, naj društva nadaljujejo s to dejavnostjo. Vendar se je izkazalo, da je organizacija in izvedba seminarja zahtevna in je večina društev ne bi zmogla. Zato je od leta 1977 Zveza vključila to nalogo v program svoje dejavnosti kot eno temeljnih sestavin svojega dela in tako je še zdaj.

Že leta 1978 je Zveza organizirala prvo obmorsko letovanje za odrasle duševno prizadete osebe in njihove družine v Umagu. Leta 1980 je uvedla še nadaljevalne seminarje na Pohorju, le-

ta 1981 pa tudi celinsko vodeno letovanje v sredogorskem svetu (pretežno v Kranjski Gori). Nekaj let je posredovala tudi pri začasni oddaji otrok v poletnem času v nekatere zavode, od leta 1988 pa sodeluje pri izvedbi kratkih, tako imenovanih vikend seminarjev, ki jih za svoje člane organizirajo posamezna občinska društva. Kronološki pregled pojavljanja novih oblik seminarjev in število udeležencev predstavlja tabela 1.

Programi seminarjev in letovanj

S seminarji želimo doseči več ciljev:

— starši naj bi v strokovno vodenih pogovorih predelali čustvene odzive na spoznanje o otrokovi prizadetosti in oblikovali čim bolj stvaren odnos do njegovih sposobnosti;

— v pogovorih z različnimi strokovnjaki naj bi dobili osnovne informacije o pojavu duševne prizadetosti, o možnostih za usposabljanje otrok v naših razmerah in o socialnovarstvenih pravicah duševno prizadetih in njihovih družin;

— z aktivnim vključevanjem v program specialnopedagoškega dela z otrokom naj bi se bolje usposobili za ukvarjanje z otrokom doma;

— spoznali naj bi pomen, namen in način delovanja staršev v občinskih društvih za pomoč duševno prizadetim;

— ob spoznavanju drugih družin s podobnimi problemi naj bi oblikovali bolj objektivno podobo o svojih problemih in se usposobili za konstruktivno ukrepanje v prid otroka in celotne družine;

— imeli naj bi tudi priložnost (mnogi prvič po rojstvu prizadetega otroka) za sprostitev in počitek ter družabno življenje.

Nobenemu teh ciljev ne dajemo prednosti, zato je program seminarjev oblikovan tako, da se bolj obremenjujoče dejavnosti prepletajo s sprostilnimi, čeravno je res, da vedno začnemo z najtežjo: najprej so namreč na sporedu pogovori z izkušenim psihoterapevtom, ki skuša s skupinskimi pogovori po metodi kratke skupinske psihoterapije predelati doživljanje staršev ob spoznanju, da je otrok prizadet, in njihovo ravnanje v tem položaju. Šele potem ko so starši spoznali, da ima njihova družina težavo, ki jo bo le težko sama obvladala, začnemo z vsebinami, ki imajo predvsem informativen pomen. Tako se starši pogovarjajo s strokovnjaki, ki se vključujejo v program usposabljanja prizadetega otroka — ti so: defektolog, logoped, pediater, pedopsihiater, ortoped, ortodont, fizioterapevt, socialni delavec. Posamezni strokovnjaki pregledajo otroke in se posamič pogovorijo s starši ter svetujejo nadaljnje ukrepe za uspešno usposabljanje otrok. Specialni pedagogi vodijo tako imenovano »šolo« — otrokom pripravijo najrazličnejše zaposlitve in igre, pri katerih aktivno sodelujejo tudi starši in obenem staršem tudi svetujejo, kaj je najprimernejše za njihovega otroka. Program seminarja zapolni skoraj ves dan — poteka od pol devetih zjutraj do dvanajstih s polurnim odmorom za malico in popoldne od štirih do pol šestih. V prostih urah se udeleženci pogovarjajo med seboj, se ukvarjajo s športom, hodijo na sprehode ali krajše izlete, ob večerih pa se tudi poveselijo ob glasbi, družabnih igrah in podobnem. Seminarje običajno začnemo s spoznavnim srečanjem v naravi, zaključimo jih s piknikom, sredi tedna pa gremo še na poldnevni avtobusni izlet. Seminarji običajno trajajo teden dni — od sobote do sobote.

Začetni in nadaljevalni seminar sta zasnovana enako, v programu pa sodelujejo različni strokovnjaki.

Skupine so različno velike, najugodnejšo število po naših izkušnjah pa je 10 do 12 družin ali 35 do 40 udeležencev.

V času, ko so starši na predavanjih ali pogovorih s strokovnjaki, so otroci v varstvu varuhinj ali specialnih pedagoginj.

Vodja ali koordinator seminarja je običajno strokovnjak z bogato prakso (defektolog, socialni delavec) ali pa kateri od staršev — aktivistov društva za pomoč duševno prizadetim. Koordinator mora namreč dobro poznati možnosti za usposabljanje duševno prizadetih otrok pri nas, imeti bogate izkušnje pri delu z duševno prizadetimi ljudmi, se znajti v vsaki, še tako kočljivi situaciji, predvsem pa mora znati prisluhniti staršem in biti optimistično naravnan.

Starše ob koncu seminarja običajno povprašamo za mnenje — večina je zadovoljna, da so lahko v zgoščeni obliki dobili veliko informacij o duševni prizadetosti in napotkov za delo z otrokom, da so spoznali pomen in naloge druš-

tev za pomoč duševno prizadetim ter pravice prizadetih oseb in njihovih družin, predvsem pa, da so spoznali tudi druge družine s podobnimi problemi in nove prijatelje. Najmanj ugodno ocenjujejo pogovore s psihoterapevtom, v katerih so podoživljali pot do spoznanja o prizadetosti otroka.

Stališča staršev-udeležencev začetnih seminarjev je ugotavljal Franc Smole, defektolog s pedopsihiatričnega dispanzerja iz Maribora, tudi sam dolgoletni strokovni sodelavec seminarjev.[1] Ugotovil je, da v stališčih staršev po začetnem in po nadaljevalnem seminarju ni bistvenih razlik, prav majhne razlike pa so po nadaljevalnem seminarju pri povečani želji, poučiti se o prizadetosti otroka in zmanjšanju skrbi, kaj bo z otrokom. Rezultati so pravzaprav presenetljivi, saj smo pričakovali, da se bodo stališča hitreje spremenila v smeri realnejšega gledanja in doživljanja njihovega prizadetega otroka. Očitno samo kratkotrajni poglobljeni stik s starši med seminarjem ne zadošča za spreminjanje stališč, ki se dolgo oblikujejo in le počasi spreminjajo.

Celinska in obmorska vodena letovanja so zasnovana drugače. Namenjena so predvsem družinam z odraslimi duševno prizadetimi člani, ki niso vključeni v nobeno od možnih oblik družbene skrbi zanje, torej so predvsem v oskrbi svojih — že ostarelih — staršev. Družine z mlajšimi otroki se jih lahko udeležijo šele, ko so absolvirale začetni in nadaljevalni seminar. Za mnoge družine, zlasti za tiste s teže in težko prizadetimi otroki ali z več prizadetimi otroki, so ta letovanja edina priložnost za kratek oddih, zato se jih udeležujejo več let zapored.

V letovanja ne vključujemo izobraževalnih vsebin, saj so namenjena predvsem sprostitvi in počitku. Koordinator po dogovoru z udeleženci organizira razne izlete, sprehode, družabna srečanja, športna in zabavna tekmovanja in podobno. Vsako skupino obišče predstavnik predsedstva Zveze društev za pomoč duševno prizadetim in se s starši pogovori o aktualnih vprašanjih skrbi za duševno prizadete pri nas. Obmorska letovanja običajno obogatimo še z dejavnostjo fizioterapevta, ki usmerja športne aktivnosti.

Tudi letovanja vodijo koordinatorji, ki so bodisi strokovnjaki za delo z duševno prizadetimi ljudmi bodisi starši duševno prizadetih otrok.

Udeležencev nismo redno in sistematično anketirali, a iz poročil koordinatorjev in razgovorov z udeleženci ugotavljamo, da so ta letovanja za mnoge eden redkih dokazov družbene skrbi za družine z duševno prizadetimi člani.

Nekaj let je Zveza posredovala tudi pri usmerjanju duševno prizadetih otrok na začasno oddajo v zavode za usposabljanje v času počitnic. Zdaj to starši s pomočjo centrov za socialno delo urejajo sami.

V zadnjih treh letih smo uvedli tako imenovane vikend seminarje, ki trajajo le tri nepolne dni ob koncu tedna. Organizirajo jih posamezna občinska društva za svoje člane, Zveza pa sodeluje pri pridobivanju strokovnih sodelavcev in financiranju. Programi teh seminarjev so zasnovani podobno kot začetni seminarji — starši se pogovorijo s psihologom, pedopsihiatrom, defektologom in predstavnikom Zveze društev za pomoč duševno prizadetim ter dobijo praktične napotke defektologov za delo z otroki. Še posebej pa so pomembni za poživitev dela posameznih društev in strokovnih služb v njihovem kraju.

Udeleženci seminarjev in letovanj

Prve udeležence poskusnega seminarja na Okroglem smo povabili s posredovanjem mentalnohigienskih dispanzerjev. Kasneje pa smo prijave zbirali s pomočjo občinskih društev za pomoč duševno prizadetim.

Vsako leto meseca marca pošljemo razpis seminarjev in letovanj za tekoče leto občinskim društvom za pomoč duševno prizadetim. Člani izvršnih odborov ali poverjeniki za letovanja v sodelovanju z nekaterimi strokovnimi službami (centri za socialno delo, otroški dispanzerji, mentalnohigienski oddelki, razvojni oddelki, oddelki za delovno usposabljanje) povabijo družine z mlajšimi duševno prizadetimi otroki na seminar in nam čez mesec dni pošljejo prijavnice. Nato na Zvezi opravimo organizacijske

[1] Franc Smole: Odnos staršev do duševno manj razvitega otroka, Zdravstveni vestnik, 377—80.

in administrativne naloge, potrebne za izvedbo seminarjev, in povabimo posamezne prijavljene družine. V posameznih mentalnohigienskih oddelkih pa strokovni delavci starše usmerjajo na seminarje kot na obvezno sestavino celovitega programa usposabljanja prizadetega otroka.

Seminarji so namenjeni predvsem staršem, zato je zaželeno, da se jih udeležita oče in mati skupaj s prizadetim otrokom. Priporočamo tudi udeležbo drugih otrok iz teh družin in oseb, ki se sicer ukvarjajo s prizadetim otrokom, npr. babice.

Letovanja so namenjena predvsem odraslim prizadetim osebam skupaj s starši, občasno vključujemo tudi skupine prizadetih oseb, ki nimajo več staršev, in jih spremljajo skrbniki ali druge odgovorne osebe. Tudi prijave za letovanja zbiramo s pomočjo občinskih društev na podlagi razpisa.

Strokovni sodelavci

Na seminarje vabimo predvsem strokovnjake, ki so s svojim delom in odnosom do prizadetih oseb dokazali zavzetost za reševanje problemov družin z duševno prizadetimi člani.

V dolgih letih se je oblikovala močna ekipa stalnih in občasnih sodelavcev seminarjev in letovanj, vendar je predvsem med zdravniki specialisti v Sloveniji le malo strokovnjakov, ki bi se poglobljeno ukvarjali z duševno prizadetimi ljudmi, tako da so tisti redki, ki so, zelo obremenjeni z delom.

Vsi sodelavci se udeležujejo seminarjev prostovoljno in brezplačno, povrnemo jim le potne stroške ali jim zagotovimo bivanje v kraju seminarja.

Objekti za seminarje in letovanja

Zveza društev za pomoč duševno prizadetim ne razpolaga z lastnimi počitniškimi objekti. Zato seminarje in letovanja organiziramo v hotelih in počitniških domovih, in sicer v maju, juniju in septembru, ko je laže dobiti prosta mesta v teh objektih, ko je tudi možno zagotoviti udeležbo strokovnih sodelavcev in ko kmečke družine niso preveč obremenjene z delom.

Izbiramo objekte, ki so v urbanih naseljih ali vsaj v neposredni bližini; tako udeležencem olajšamo potovanje na seminar ter zagotovimo osnovne pogoje za dobro počutje in — če je potrebno — hitro zdravstveno pomoč. V okolici mora biti tudi dovolj možnosti za bivanje v naravi, za sprehode in druge sprostilne dejavnosti. Za letovanja pa izbiramo večje turistične kraje, kjer lahko prisotnost skupine prizadetih oseb na zelo naraven način prispeva k osveščanju drugih ljudi o duševno prizadetih.

Dolga leta so bile naše stalne »postojanke« v Črni na Koroškem, v Poštarskem domu na Pohorju, v Porentovem domu v Kranjski Gori in v domovih podjetij Komunala Ljubljana in Induplati Jarše v Umagu. V zadnjih treh sezonah smo se podali še v druge kraje — Planico, Bohinj, Tolmin, na Roglo, v Ljutomer, Radovljico, Dobrno, Škofjo Loko, Novigrad, Oštro pri Kraljevici. Skoraj povsod naletimo na izjemno naklonjen odnos osebja do naših družin, ponekod jih pa že kar razvajajo.

Financiranje

Večino sredstev, potrebnih za izvedbo seminarjev in letovanj, zagotavlja Zveza društev za pomoč duševno prizadetim; razpolagamo predvsem s sredstvi, ki jih invalidskim organizacijam namenja Loterija Slovenije. Iz tega vira pokrivamo stroške za bivanje prizadetih oseb, del stroškov za bivanje njihovih spremljevalcev in stroške v zvezi z organizacijo in udeležbo strokovnih sodelavcev. Del stroškov bivanja zase in za druge družinske člane starši krijejo sami ali pa jim pri tem pomagajo občinska društva in centri za socialno delo z enkratno denarno pomočjo.

Pomen seminarjev in letovanj v sistemu družbene skrbi za duševno prizadete osebe

Čeprav je od prvih seminarjev minilo že petnajst let in so se v tem času izboljšale možnosti za usposabljanje duševno prizadetih otrok, še vedno ni povsod po Sloveniji zagotovljeno stalno in sistematično svetovanje staršem otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Zato seminarji za večino slovenskih družin z duševno prizadetimi otroki še vedno predstavljajo edino možnost za posvetovanje s strokovnjaki in za

spoznavanje možnosti za usposabljanje njihovih prizadetih otrok. Letovanja pa za mnoge odrasle prizadete ljudi pomenijo edino obliko organizirane družbene skrbi zanje.

V razmerah, ko je gospodarstvo v škripcih in se manjšajo denarni viri za delovanje družbenih dejavnosti, tudi ne pričakujemo velikih sprememb tega stanja. Zato predvidevamo, da bo Zveza društev za pomoč duševno prizadetim ostala izvajalec prej opisanega dela celovite skrbi za družine z duševno prizadetimi člani. Želimo pa si vendarle, da bi bile v bodočnosti te oblike zagotovljene vsem, ki jih potrebujejo.

S podobno dejavnostjo se pri nas ukvarjajo še nekatere invalidske organizacije (Zveza društev slepih in slabovidnih, društva za cerebralno paralizo). Glede na to, da takega načina dela ne izvaja in ne načrtuje nobena strokovna organizacija in ta dejavnost doslej ni bila upoštevana v nobenem nacionalnem programu s področja družbenih dejavnosti, želim še posebej opozoriti na pomen takih oblik dela za vse družine, ki se zaradi takšne ali drugačne otrokove razvojne motnje znajdejo v stiski, iz katere sami ne morejo najti izhoda brez pomoči strokovnjakov in brez posebnih družbenih ukrepov.

Številčnost in zavzetost sodelavcev seminarjev, ki jih prireja naša Zveza, dokazujeta, da ni nemogoče, v še tako težkih družbenih in ekonomskih razmerah, nuditi družini pomoč, kakršno pač potrebuje. Vendar pa gre za tolikšen in tako zahteven poseg, da ga mora podpreti tudi država s svojimi ustanovami in finančnimi skladi.

Aljoša Vodnik

Oblike seminarjev in letovanj ter število udeležencev po letih

Leto	Kraj	Število skupin	Število priz. oseb		Število drugih udelež.	Skupno število udelež.
			f	%		
1975	Okroglo	1	22	50,00	22	44
1977	Črna	6	106	40,00	159	265
1978	Črna	6	92	42,99	122	214
	Umag	2	45	45,45	54	99
	skupaj	8	137	43,77	176	313
1979	Črna	5	69	45,69	82	151
	Umag	2	51	41,46	72	123
	skupaj	7	120	43,79	154	274
1980	Črna	3	51	47,22	57	108
	Pohorje	1	29	55,76	23	52
	Umag	3	118	49,37	121	239
	skupaj	7	198	49,62	201	399
1981	Črna	3	48	40,33	71	119
	Pohorje	2	30	48,38	32	62
	Martuljek	1	31	54,38	26	27
	Umag	5	94	36,86	161	255
	začasna oddaja	1	11			11
	skupaj	12	214	42,46	290	504

1982	Črna	6	92	42,59	124	216
	Pohorje	2	34	33,33	68	102
	Kranjska Gora	2	40	44,44	50	90
	Umag	7	106	35,57	192	298
	začasna oddaja	2	37			37
	skupaj	19	309	41,59	434	743
1983	Črna	4	72	34,45	137	209
	Pohorje	4	53	34,64	100	153
	Kranjska Gora	4	66	40,74	96	162
	Umag	8	137	34,16	265	401
	začasna oddaja	1	27			27
	skupaj	21	354	37,18	598	952
1984	Črna	4	56	35,67	101	157
	Pohorje	3	48	33,33	96	144
	Kranjska Gora	4	74	41,34	105	179
	Umag	8	116	35,04	215	331
	začasna oddaja	1	34			34
	skupaj	20	328	38,81	517	845
1985	Črna	4	50	33,33	100	150
	Pohorje	3	30	32,96	61	91
	Kranjska Gora	4	70	40,69	102	172
	Umag	8	106	39,55	162	268
	skupaj	19	256	37,59	425	681
1986	Črna	5	71	36,78	122	193
	Pohorje	3	34	32,07	72	106
	Kranjska Gora	4	73	40,33	108	181
	Umag	8	110	35,94	196	306
	skupaj	19	288	36,64	498	786
1987	Črna	4	58	32,04	123	181
	Pohorje	3	38	31,14	84	122
	Kranjska Gora	5	108	39,85	163	271
	Umag	7	139	42,63	187	326
	skupaj	19	343	38,11	557	900
1988	Črna, Dobrna, Radovljica, Pohorje	4	57	33,53	113	170
	Pohorje	4	53	34,41	101	154
	Planica	4	94	42,92	125	219
	Umag, Oštro, Novigrad	9	137	41,51	193	330
	vikend seminarji	2	21	37,50	35	56
	skupaj	21	362	38,96	567	929
1989	Črna, Pohorje, Bohinj, Dobrna, Škofja Loka,	5	54	33,96	105	159
	Pohorje, Ljutomer	4	38	33,93	74	112
	Kranjska Gora, Bohinj	3	38	40,86	55	93
	Umag, Oštro	7	113	39,37	174	287
	vikend seminarji	2	26	35,61	47	73
	skupaj	21	269	37,15	455	724
Skupaj 1975 — 1989			3.306		5.053	8.359

po Jugoslaviji in svetu

MEDNARODNI PROGRAM ZA PREPREČEVANJE RAZLIČNIH OBLIK PRIZADETOSTI

V reviji Development and Cooperation smo zasledili kratko novico o novem mednarodnem programu za preprečevanje različnih vrst prizadetosti. Objavljamo kratek povzetek:

Na vsem svetu je okoli 450 milijonov ljudi — to je skoraj toliko, kot imata prebivalcev Sovjetska zveza in Združene države Amerike skupaj — prizadetih zaradi motenj vida, sluha ali gibanja ali pa so duševno prizadeti. Njihovo število narašča z večanjem števila prebivalstva in s staranjem prebivalstva v industrijskih deželah.

IMPACT je mednarodni program za preprečevanje prizadetosti, ki skuša uporabiti vse razpoložljive možnosti za odpravljanje nezadostnega razvoja in oblikovati globalen program preventive. Program naj bi deloval s pomočjo mreže javnega zdravstva in razvojnih programov. Sredstva naj bi črpal iz privatnega sektorja — podjetij, profesionalnih organizacij in organizacij prizadetih ljudi — ter iz omrežja in infrastrukture državnih in lokalnih oblasti ter agencij Združenih narodov.

IMPACT namerava v prihodnjih petih letih ustanoviti 20 novih državnih IMPACT-skladov v razvijajočih se in v industrijskih državah. Taki skladi že delujejo v Indiji, Keniji, na Tajskem in v Veliki Britaniji.

Primeri ukrepov tega programa so dali že prve spodbudne uspehe: zagotavljanje poceni hrane lahko prepreči nekatere vzroke slepote in duševne prizadetosti, razširjeni program cepljenja lahko zaščiti vse otroke na svetu pred poliomielitisom in petimi drugimi boleznimi, ki so med glavnimi povzročitelji prizadetosti. V Indiji so v enem letu milijonu ljudi vrnili vid s preprosto in poceni operacijo sive mrene; podobno je mogoče operirati srednje uho ali odpraviti posledice otroške paralize. Uporaba varnostnih pasov v avtomobilih in kontrola strupov lahko preprečujeta poškodbe na cestah, na delovnem mestu in doma.

Mednarodni urad IMPACT deluje v Ženevi v Švici. Sodeluje z vladami in IMPACT-skladi pri razvoju nacionalnih programov za preprečevanje in odpravljanje prizadetosti.

MOJA STARA MAMA

Moja stara mama živi na Tišini. Ko sem bil majhen, sem bil rad pri njej. Stara mama me ima zelo rada, jaz pa njo. Dala bi mi vse. Tudi sedaj grem rada k stari mami. Je zelo bolna, a ji žal ne morem pomagati. Je zelo dobra po srcu.

Gorazd Lipuš
OŠ Prekmurske brigade,
Murska Sobota

tudi umetniki govorijo o njih

PRIZADETE OSEBE V SLOVENSKEM SLOVSTVU

(nadaljevanje)

Cankar je imel zelo tenak posluh za nadrobno opazovanje, bodisi človeka ali narave. Zato nas ne more čuditi, da je mogel tako idealno prodreti v svet človekove duševnosti, potem ko je razbral osnovne poteze njegovega organizma. Iz globin in zanosa normalno razvite osebnosti je nekako laže primerjal tudi njeno nasprotje —duševno ali pa telesno uničeno, ogroženo osebnost. Imel je izreden smisel za lepoto, zato ga je tembolj prizadelo nasprotje lepote, defekt, pohabljenost. Svojemu bratrancu dr. Izidorju izjavlja v zvezi s tem, da je izredno dojemljiv za človekovo lepoto (Izidor Cankar: Obiski).

V začetnih opisih oseb, tudi defektnih, je Cankar skoraj zgolj registrator osebne človekove zunanjosti, videza ali konstitucionalnih posebnosti. Npr. v podobi Stari Znoj: »Skoro popolnoma mrtvaška glava, zakrivljeno gladko čelo preide v svetlo plešo. Drobne oči leže globoko v velikih, temnih kotanjah. Nos je tenak in oster, a nosnici sta neprimerno široki . . .«

V dobi zgodnjega pisateljskega oblikovanja bi našli seveda lahko še več takšnih primerov, ko je bil še blizu naturalističnemu opisovanju neke vsebine. Te premike, ki so tudi stilne narave, je dobro utemeljil prof. dr. Ocvirk v delu Stilni premiki v Cankarjevem zgodnjem pripovedništvu (Zbrano delo VI — Ljubljana, 1967).

Kasneje so njegovi modeli res oživeli. Cankar se je veliko bolj poglobil v svoja dela, v svoje osebe. Zunanjost mu postaja včasih celo sekundarnega pomena, na dan pa prihaja osnovna bit človeka in njegove narave. Naletimo celo na primere, ko nas pisatelj močno razočara z opisom zunanjosti svojega umetniškega lika, tem bolj pa se poglobi v notranji svet svoje interpretirane osebe, kakor da bi živel človek samo svoje notranje življenje. Z upoštevanjem vseh mogočih strani človekove osebnosti je napravil pisatelj nesluteno velik korak naprej. S tem se je odtrgal od slovenskega naturalizma, ki je s svojim še dokaj neokusnim stilom ter s premajhno poglobitvijo v duševnost svojih umetniških likov še daleč capljal za Cankarjem.

Da ne bi zašli predaleč s svojo razlago Cankarjevega načina upodabljanja, je prav, da si ogledamo nekaj njegovih umetniških likov, ki so kot ljudje telesno ali duševno prizadeti. Ne bi jemali v obzir tistih oseb, ki so »obremenjene« s prekomernim pitjem, prav tako ne tistih, ki jih napadajo običajne infekcijske pa tudi druge kronične bolezni, razen tistih, ki jim je bila prizadeta pamet in se njih vedenje že na zunaj loči od vedenja normalno razvitih oseb. Prav tako ne bomo mogli v tem razmišljanju posvetiti posebne pozornosti velikemu številu oseb v pisateljevem delu, ki so moralno iztirjene, materialno prizadete, vzgojno zanemarjene itd. Za bežen hip se bomo ustavili pri nekaterih podobah v pisateljevem delu, ki prikazuje telesno invalidnost, kako organsko okvaro, pohabljenost.

Posebno mesto zavzemajo v pisateljevem delu naslednje povesti, romani, novele in črtice, ki obravnavajo duševno ali telesno prizadete: Polikarp, Hiša Marije Pomočnice, Budalo Martinec, Pavličkova krona, Bebec Martin, Strah, Marjaž, Aleš in Razora in Stric Šimen.

Nekatere primere življenjske iztirjenosti je pisatelj obravnaval v več delih, pa tudi v izpovedih svojega osebnega življenja (npr. Jakobovo hudodelstvo, Iz predmestja, Moje življenje, Zdenko Petersiljka itd.). V nekaterih primerih je obravnaval hipnotično zamaknjenost in blodenje (Lepa Vida, Nina, Kralj na Betajnovi). Dosti je tudi prizorov, ko se je pisatelj preselil v duševnost svoje osebe, umetniškega lika, ko se leta predaja vsakodnevnemu sanjarjenju (Pred ciljem, Grešnik Lenart, Moje življenje). Večkrat je pisatelj naslikal duhovno nemoč svojih oseb v posameznih delih, stopnjevanje te duševne borbe pa do vrhunca, celo do samomora (Mimi, Tujci, Jakob Nesreča, V temi, Jakob Ruda, Brez doma, Vedomec itd.). Še bi se dalo govoriti o delitvi njegovih likov glede na različna stanja, prizadetosti, naravo itd. Tako pridemo do zaključka, da je oseb v pisateljevem delu, ki jih nameravam opisati, precej manj, kot bi človek sicer pričakoval, so pa te toliko bolj zanimive.

V delu, ki ga nameravamo predstaviti kot edinstveno ter prvo v naši literaturi in ki opisuje take primere različnih prizadetosti v toliki obsežnosti, se pisatelj loteva izrazito problema bolnih otrok. To delo se imenuje Hiša Marije Pomočnice. Ne bi bilo potrebno na široko razpravljati o tem, kakšen odnos je imel pisatelj do otrok. Pripomnimo naj samo še to, da je v spominih nanj ohranjenih več pričevanj, kako se je pisatelj z vso ljubeznijo obrnil do otrok in mater. Enega takih prizorov nam je ohranil v spominu in zapisal dr. Reisman, ko je bil na sprehodu s pisateljem Cankarjem. Tako sta nekoč srečala tudi pisatelja Frana Milčinskega. Cankar ga je predstavil, rekoč: »To je velik rodoljub . . . zlata duša. Nezakonske matere z dojenčki na rokah prihajajo k njemu. On se razgovarja z njimi kakor pravi oče.« (Prim.: Na sprehodu z Ivanom Cankarjem, Koledar Cankarjeve družbe — 1941). Pohabljene otroke je Cankar večkrat srečeval na svoji življenjski poti. Tako mu je po vsej verjetnosti za lik Malči v Hiši Marije Pomočnice služila sestra Štefke Löfflerjeve, ki je bila po vsej verjetnosti tuberkulozna (kostna tuberkuloza). Tudi ostali liki so bili po logičnem sklepanju opisani po pisateljevem osebnem doživetju, ko je obiskoval zavod za neozdravljivo bolne, kjer je ležala Štefkina sestra. Cankar je v tem delu izredno umetniško napredoval, saj se je skušal čimbolj poglobiti v interpretacijo vsebine. Delo pa je doživelo pri nas izredno negodovanje kritike, tako liberalne kot klerikalne. Ta kritika je Cankarja vedno bolela; vsaj od Naroda ni pričakoval tako poraznega ocenjevanja, da je njegovo delo »umetniško dovršena pornografija«. Pisateljica Zofka Kvedrova je kritično ocenila Cankarjevo delo in postavila njegovo delo na lepše mesto. Tako je pisala meseca maja leta 1904 Cankarju: »Si videl, kako so te prijeli v N.? Jaz sem se strašno smejala. Ljubi Cankar, če ne boš pisal, kot si mi kranjski filistri želimo, pa nič. Po pravici rečeno, se mi ni zdela tvoja umetnost nikoli tako velika kakor v tem: Kako krasno si orisal vsa ona dekleta, ki so jih vlačili v blatu . . . in jim vendar niso mogli umazati duš. Jaz ne vem, če sem samo jaz tako čitala, in si (Ti) v resnici hotel, da se tako razume; ali jaz čisto vidim oči tistega dekletca, ki so malo prestrašene, ali tako prestrašene, ali tako čudovito otroške in čiste, kakor če vodo skališ, — pa je za nekaj trenutkov zopet čista in prozorna, neomadeževana.«

To delo je izhajalo v Slov. Narodu od konca aprila do 4. 5. 1904. Publika v domovini, zlasti prevladujoča publika, umetnika ni razumela. Res je, da delo na nekaterih mestih preide v nekoliko prenatančne opise zablod, ki bi zlahka odpadli, v celoti pa zasluži to delo odkrito in življenjsko kritiko. Sam Cankar izjavlja svojemu bratrancu dr. Izidorju takole: »Eno knjigo so mi popolnoma narobe, napak, hudobno razumeli. To je bila Hiša Marije Pomočnice. Pri njej sem imel kot studenec čisto misel. Ravno zato me je tista kritika ujezila, dasi je treba sicer velikih škandalov, da preidem v jezo. Ideja Hiše ni svinjarska, ampak tragična; 14 bolnih deklet, ki čakajo v smrti življenja in zdravja. En pasus je tak, da bi ga v drugič ne napisal več, ker je

nepotreben ter dvoumen. Zato sem v češkem prevodu prepovedal tiste strani in v ruskem tudi. Pri Slovencih pa naj ostane. Ravno zato, ker so slovenski narodnjaki, fijakarji in frakarji željni pohujšanja, naj ga pa imajo.« Da je Cankar kljub kritiki dosegal uspeh, to ni sporno. V oblikovanju samih značajev, emocionalnih sfer, psiholoških stanj ter prizadetih deklic je pisatelj v resnici nedosežen mojster. Prav tako je tukaj mojstrsko orisano in umetniško poglobljeno okolje. Tudi v tem je Cankar dosegel zavidljivo višino. V opisovanju značajev se je Cankar izogibal aprioristočnih sodb, zlasti pa sklepanj na duševno življenje svojih oseb iz zunanjega videza, iz telesnega defekta na duševne depresije opisanih likov. Zato bi bilo morebiti koristno, da v nekaj besedah približamo in postavimo Cankarja ob velikega Dostojevskega, o katerem je zapisal prof. Janko Lavrin v študiji Dostojevski in moderna umetnost (LZ 1926) naslednje: »Privlačilo ga je že od vsega začetka iracionalno območje človeške duševnosti ..., kjer se biologični in spiritualni elementi mešajo v besneči kaos, katerega vrtinec potegne potem lahko človeka v blaznost ali smrt.« Cankar se je zbližal tudi z duševnostjo svojih junakov; njihova bolna telesnost pa mu je bila tudi dobrodošlo pomagalo in dragocen instrument, da laže izpove usodnost njihove življenjske borbe, njihove skrivne bolesti, ki niso zapisane nikjer drugje kakor v njih samih. Zato je tudi ob živih podobah Cankarjeva umetnost vse globlje zaživela, zato je bilo tudi okolje toliko bolj resnično, kolikor bolj se je Cankar utapljal v življenje naroda ter zares tragično umirajočih otrok. Naslikati tako okolje ni bilo lahko. Treba je seči po vseh mogočih skritih kotičkih te hiše in ustvariti vzdušje, v katerem so ti liki šele mogli dobiti živo in stvarno podobo. Tudi družbeno okolje je dobilo svojo ostro ost v Cankarjevi umetniški upodobitvi. To je bil navsezadnje z vso gotovostjo tudi umetnikov namen. Nobena propaganda ali nobeno predavanje ne bi moglo imeti izrazitejšega učinka, kakor je bil pretresljiv pisateljev koncept.

V njegovem delu se je zvrstila vrsta otrok, ki imajo v večini telesno hibo. Večina deklet je ležala. S telesnimi močmi so bile že skoro pri kraju. Malči je bila nepokretna, Francka tudi, Lojzka je imela krajše noge, prav tako je bila pohabljena tudi Tina, Tončka je bila slepa in močno duševno prizadeta zaradi težkih zablod okolja, doma in staršev. Druge deklice so slikane bolj mimogrede. Malčino opazovanje nas povede skupaj s pisateljem na nekakšen »razgledni stolp« v tej sobi, ki bi jo lahko imenovali tudi soba smrti. Zelo pretresljivo je Malčino trpljenje. Vsi pogovori potekajo v zvezi z boleznijo in smrtjo. Končujejo se navadno s smrtjo. Tako je smrt vidno vselej navzoča. Tudi opazovanje samo mimogrede pripelje človeka do opredelitve celotne bolnišnice. Tako nam nekje pisatelj zapiše: »Prišla je mimo ženska — Malči se je stresla od groze. Lica so bila vsa razjedena, kazalo se je živo meso, ustnic ni bilo več, ne nosu, in jezik je lizal po golih čeljustih.« Vse to so znamenja zadnjih stadijev bolezni (verjetno sifilitičnega obolenja). Malči sama je bila tuberkulozna, iz noge ji je teklo (kostna tuberkuloza). Med temi podobami, slikanimi v mraku, je pisatelj razpel peruti groze in strahu. V sfero umirajočih je prinesel tudi verske podobe, ki nam bližajo uro ločitve. Vsa hiša je polna mistične tišine in zagonetnosti. Pisatelj dosega to z umirjenimi molitvami, verskimi znamenji in rekviziti, z redovnicami in verskimi obredi. Če bi strogo zasledovali slikanje posameznih podrobnosti pri oblikovanju oseb in značajev, bi bili še vedno nekoliko razočarani, če bi jih gledali samo s stališča naturalističnega opisovanja. Vendar nam iz vsega diha taka podoba resničnega sveta, podoba bede in preizkušenj, umiranja in smrti ter tistega navideznega humanizma, ki je značilen za obdobje v začetku 20. stoletja, da ostane to delo tudi historičen dokument in opomin rodovom, kako se mora pojmovati človečnost in socialnost in kakšno ne sme biti načelo navidezne socialnosti brez osebne človekove prizadetosti ob taki človeški bolečini. V tej hiši se nam odkrije tragika, kjer se ljubezen do bližnjega zrcali v tragični in hkratni groteskni sliki odnosa grofica — deklice. To umiranje je podobno umiranju ljudi na Klancu, ki ga je pisatelj tako lepo naslikal približno dve leti prej v knjigi Na Klancu. Zanimivo je, da vsi ti liki niso več tako determinirani, večkrat tako silno togi, kakor je bilo to še v navadi v 19. stoletju, ampak sta razvojna pot in potek neke bolezni ali defekta že vse bolj

prikazana ali vsaj nakazana. Pri Cankarju srečamo tisto značilno počasno umiranje bolnih in iztirjenih oseb. Vse opisovanje pogostokrat jasno slika tak način propada neke osebnosti.

Morda bi v zvezi s Hišo Marije Pomočnice tudi pripomnili, da je to delo za bralca, ki išče v delu pretežno le senzualistično stran, ta knjiga na prehodu med pornografijo in ostalo literaturo; kdor pa bere to knjigo s poštenim in plemenitim namenom, da bi tako sebe etično obogatil, da bi spoznal od blizu tisto, včasih tako skrito trpljenje in zapostavljenost mladih trpečih src in uničenih življenj, temu pa je prehod prek bolj dvomljivih prizorov ali opisov moralno lažji, kakor pa bi človek sodil. Zlasti to drži, če je bralec človek, ki se pogostokrat v svojem življenju ali pa v poklicnem delu srečuje s takimi ljudmi in s človeško bedo. Tedanja kritika je tako rekoč obšla glavno idejo te Cankarjeve knjige, ker je bila preveč pozorna na tiste opise raznih zablod, ki jim tudi pisatelj sam ni pripisoval kdove kako velike vloge v svojem delu.

Poleg otrok, ki jih je opisoval z vidnimi simpatijami in globokim pietetičnim razumevanjem v Hiši Marije Pomočnice, je Cankar slikal tudi odrasle, ki so v svojem življenju prizadeti umsko ali telesno ali pa prehajajo v različna občasna in končna stanja nekega bolezenskega pojava. Ako preučujemo lik Cankarjevega Aleša iz Razora, še bolj pa podobo blodnega in vročičnega župnika v Polikarpu, vidimo, da je pisatelj pri teh ljudeh nekako ugotovil njihovo krivdo za tako stanje, pri otrocih pa krivde ni bilo. Odrasli so bili torej sokrivi svojega patološkega stanja zaradi pregreh preteklosti, ki so se izražale v njegovem kasnejšem bolestnem stanju.

V Alešu iz Razora nam je pisatelj pokazal primer vaškega čudaka in posebneža, slabe moralne preteklosti, človeka, ki je onesrečil vsaj dvoje ljudi, ki pa je živel pretirano, naravnost fanatično versko življenje. Tukaj je šlo za Cankarjevega rojaka Gromočevega Naceta, ki ga je pisatelj izredno dobro opisal. O tem posebnežu piše tudi partizanski pisatelj Karel Grabeljšek v Ljudski pravici l. 1948 v spisu Iz Cankarjeve delavnice, kjer nam imenovani pisec pove še precej podrobnosti iz ohranjenega gradiva in spominov o tem posebnežu. Njegova verska fanatičnost preide ob njegovem lastnem osebnem zlomu v blaznost. Že nekatera dejanja v samem jedru zgodbe nas navajajo, da razmišljamo o Alešu in njegovi duševni strani ter njegovem osebnem ponašanju. Pisatelj je skušal Aleša po neki razvojni, dokaj logični poti pripeljati do katastrofalnega vrha, ko se v njem zruši prikrite bojazni polno in s krivdo obteženo duševno življenje kot pravična kazen za preteklo nelepo življenje. Zelo simbolično nam pisatelj razkriva duševno depresijo in neprestano nervozo ob skorajda slehernem Aleševem dejanju. Značilno zanj je, da se mu skoro neprestano mudi, da je vedno prepozen in da mnogokrat bega iz kraja v kraj. Tako stanje ga sili v duševno zamegljenost, nejasnost in ga počasi rine v tragičen konec. Pokora, ki si jo sam naloži v cerkvi, ne more odkupiti njegove krivde pred zatajenim sinom in pred celotnim človeškim občestvom. Tudi Aleš iz Razora je opomin, je razgaljanje prebeljene in prikrite gnilobe popačene človeške družbe.

Sorodno Alešu iz Razora se nam pokaže v nekaterih črtah tudi delo Polikarp. Novela je zbudila v našem slovstvu precej komentarjev, prav tako so se tega dela lotevali tudi znanstveniki-psihiatri. Kritično je ocenil delo v Cankarjevem zborniku l. 1921 psihiater dr. Alfred Šerko. Odločno je nastopil proti tej noveli s trditvijo, da je Cankarjev Polikarp popolnoma papirnata figura, risana brez vsakršne znanstvene podlage, brez psihološke poglobljenosti in zato tudi ne more imeti umetniške vrednosti. Ta zelo ostra obsodba pisateljevega dela bi bila upravičena, če bi se pisatelj Cankar po zakonitih razvojnih poteh, ki človeka vodijo v duševni zlom, strogo držal načel eksperimentalne znanosti. Ker vemo, da je pisatelj Cankar prekinil z načinom strogo znanstvene obravnave svojih oseb v svojih delih, če je sploh kdaj v resnici tako opisoval svoje like, si moramo biti na jasnem, da je Cankarju pomenila umetnost več kakor zgolj samo z eksperimenti podprt poskus upodobitve kakega junaka. Cankarjev župnik, ki ga srečamo v Polikarpu, je zblaznel, potem ko mu v jeseni njegovega življenja stopi na pot mladostni greh.

(se nadaljuje)

Bogo Jakopič

zgodbe, ki jih piše življenje

ŠTEFAN ODRAŠČA SREČNO

Izhaja iz nepopolne družine z enajstimi otroki. Ima le mamo, ki je ljubila življenje in ljubezen in rodila vsako leto. Očetje so bili različni. Le kje bi jih iskala pri belem dnevu, potem ko jih je vzela noč in so enostavno odšli kdove kam. Otroci so ostali le njej — mami. Ni zmogla nahraniti vseh lačnih ust, obleči vseh ubogih, premrlih in prezeblih otroških telesc. Pomagali so ji drugi — dobri ljudje.

Socialna služba je poskrbela, da so ti otroci dobili nove mame in očete. Nekatere so dali v zavod, nekatere v rejo. Ko se je mati Lucija vračala z dela, včasih ni našla več otroka, le po dolgem času je zvedela, kje je njen dojenček, ki je jokal, medtem ko je delala pri bogatem kmetu, da bi zvečer prinesla hrane.

Štef je prišel na kmetijo dveh ostarelih ljudi, ki so ju njuni otroci zapustili, ker so znanja in blagostanja željni odšli v svet. Revna hribovska kmetija ni vsem dajala kruha in mleka. Štef je bil takrat star dve leti. Kako je bil lačen ta otrok! Jedel je kruh, kruh, kruh in mleko in rasel. Novo mamo je klical mama. Bila je vesela. Star štiri leta je šel z mamo na božjo pot. Tu je srečal svojo mamico. Ni verjela, da je tako zrasel. On pa ni vedel, da je to njegova mamica, ki mu je dala življenje. Bila je zanj le prijazna teta, ki mu je kupila bonbone. Sedem let star je od svoje mamice dobil igračko — traktor, velik, rdeče barve. Silno rad je imel traktor.

Treba je bilo v šolo. Mama je šla z njim, a Štef je ostal v razredu vedno le toliko časa, dokler je ostala mama. Dobra, nova mama. Ko je mama vstala, je šel tudi on za njo. Tako je bilo vedno. Socialna delavka in psihologinja sta predlagali vključitev v internat in šolanje v Dobrni. Prva leta so bila zelo tvegana, a drugače Štef ne bi mogel hoditi v šolo. V Dobrni je bil eden najbolj pridnih učencev. Vsako soboto se je vračal k novim staršem. Pripeljali so ga z avtom sosedovi, ki so tam prav tako imeli punčko. Bilo mu je lepo. Poleti so v zavodu organizirali kolonijo za svoje varovance. Štef je šel vsako leto v kolonijo, saj je na morju zelo užival. Ob novem letu ga je obdaroval dedek Mraz. Tako je doživljal prijetno otroštvo. Rejnica je bila zanj mama, o mamici ni spraševal. Včasih sem mu pripovedovala o srečanju z mamico. Povedala sem mu, da je to tista teta, ki mu je prinesla traktor. Mama je zbolela, imela je težko bolezen. Do zadnjega diha ji je stregel, jokal, kadar so jo odpeljali v bolnišnico in ta čustvena toplina je mami pomagala, ta njegova skrb. Potem, ko so ji vendarle omagale življenjske moči in je umrla, so Štefa oddali na drugo kmetijo. Sedaj je star 16 let. Je simpatičen, skromen fant. Rad bi postal natakar. Morda se mu bo ta želja izpolnila; če ne, bo ostal kmet. Priženil se bo kam na kmetijo in nič hudega mu ne bo. Trenutno se ukvarja z rejo mladih teličkov. Socialno skrbstvo še skrbi zanj. Ali mu bo omogočilo tudi šolanje v gostinski šoli? Ga bodo tja sprejeli, saj Dobrna res ni dala spričevala osemletke, temveč le osnovne šole s prilagojenim programom. Kako bo s Štefom? Morda bo srečen. To mu iz srca želim.

Angelca Pogelšek

LETOVANJE V KRANJSKI GORI

Od 7. do 14. julija smo člani Društva za pomoč duševno prizadetim iz občine Ravne preživeli prijeten teden v Porentovem domu v Kranjski gori. Hodili smo na izlete v dolino Tamar, v Planico, na Vršič in v dolino Vrata pod Triglavom. Ves čas smo imeli sončno in toplo vreme. Ob večerih smo plesali ob glasbi s kaset ali pa smo na travniku pred domom brcali žogo, igrali badminton, skakali v vrečah , se igrali gnilo jajce in druge šaljive igre. Vodja letovanja Peter nam je bil ves čas na voljo, se z nami igral in šalil. Letovanje nam je bilo vsem zelo všeč in bi še prišli v Kranjsko Goro.

Franci Pongrac

ČESA ŠE NE ZNAM

O, veliko stvari. Lepo pojem in nastopam, ne znam pa dobro poštevanke.

Rad bi znal igrati na klavir, da bi se nato posnel na kaseto in poslušal sam sebe. Rad bi se znal lepo počesati, ker se zdaj češem tako, da nisem nikomur podoben, lepo pisati, da se ne bi tovarišica logopedinja kar naprej jezila, pravilno šivati, da se ne bi jezila tovarišica Silvana.

Emir Okanovič
literarno-novinarski krožek
Zavod za usposabljanje
invalidnih otrok
Janka Premrla-Vojka, Vipava

VREMENSKI VPLIVI

Kadar je sončno vreme, se vse v meni smeje. Moji sošolci me imajo takrat za malo trčeno, ker se kar naprej smejem.

Kadar je deževno vreme, sem slabe volje in se tudi slabo počutim. Takrat vezem, ampak naredim veliko napak.

V šoli sem zaspana, da se tovarišica Tanja jezi name.

Najrajši pa imam vročino in morje, čeprav me sonce vsako leto opeče, da sem rdeča kot kuhan rak. Mama me mora ponoči mazati s kremo, da dobro spim.

Sandra Lazarevič
literarno-novinarski krožek
Zavod za usposabljanje
invalidnih otrok
Janka Premrla-Vojka, Vipava

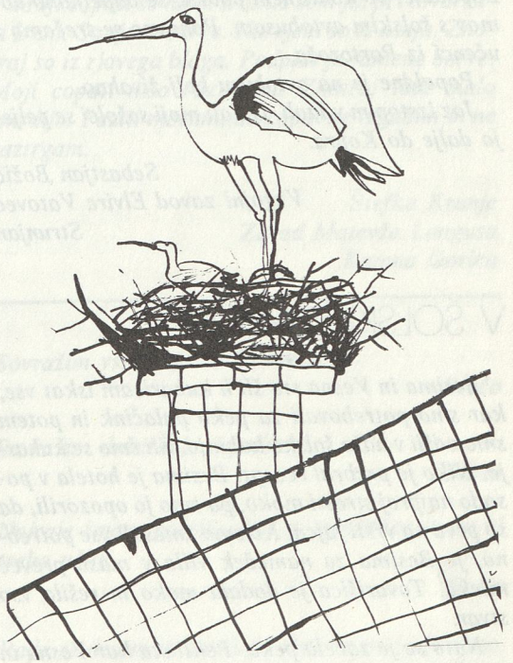

Boris Kuret

naši otroci pišejo in rišejo

SKUPNI ŠOLSKI AVTOBUS

Vsak dan se vozim v šolo s šolskim avtobusom. Z istim avtobusom prihajajo v šolo tudi učenci iz Centra za korekcijo govora in sluha iz Portoroža. Prva postaja šolskega avtobusa je na Markovcu, kjer vstopi največ naših učencev. Avtobus se ustavi na vsaki postaji do Strunjana. V avtobusu se šalimo, pogovarjamo in tako nam čas hitro mine. Z voznikom avtobusa se dobro razumemo, prav tako z učenci iz Portoroža, čeprav se včasih tudi spremo. V Strunjanu izstopimo in gremo v šolo. Popoldne, po končanem pouku, se odpeljamo domov s šolskim avtobusom. Ponovno se srečamo z učenci iz Portoroža.

Popoldne je na avtobusu bolj živahno.

Jaz izstopim v Izoli. Ostali moji sošolci se peljejo dalje do Kopra.

Sebastjan Božič
Vzgojni zavod Elvire Vatovec
Strunjan

V ŠOLSKI KUHINJI

Besima in Vesna sta šli h kuharicam iskat vse, kar smo potrebovali za peko palačink in potem smo odšli v našo šolsko kuhinjo. Šli smo se kuharje. Niko je prebral recept. Besima je hotela v posodo najprej stresti moko, pa smo jo opozorili, da so prva na vrsti jajca. Ko smo zmešali vse potrebno, je Besima za nameček vlila v maso preveč mleka. Tovarišica je dodala moko in rešila vso stvar.

Nato se je začela peka. Pekli sta kar Vesna in Besima. Enkrat sta vlili v ponev preveč mase, tako da so bile palačinke debele kot betonska stena. Nekaj sta jih zažgali, nekaj se jima jih je raztrgalo, zadnja se je prilepila na ponev. Tovarišica se je samo smejala in gledala, kaj bo nastalo iz vsega tega. Na koncu se je vse dobro izteklo. Vidite, takšna je naša kuharska šola.

Potem smo se odločili, da bova naslednjič kuhala midva s Petrom. Nisem preveč navdušen, ker moraš na koncu pomiti posodo, in če ni prav oprana, jo moja sošolka Vesna vrne nazaj. Ona je namreč zelo natančna in nas kar naprej nadzoruje.

Branko Emeršič
Zavod za usposabljanje
invalidnih otrok
Janka Premrla-Vojka,
Vipava

MED ODMOROM

Na naši šoli je med odmori zelo živahno. Veliko učencev bolničarji odpeljejo na stranišče. Jaz takrat berem PIL. To je ob torkih in sredah. V četrtek se pogovarjam s sošolci. Ob petkih poslušamo glasbo.

Vse dni v tednu pa si tudi malo nagajamo. Kadar pa imamo pouk popoldan, je v glavnem odmoru malica. Če sestre prinesejo jogurt, ga ponavadi pustim, ker ga ne maram. Imam pa že veliko rajši kekse.

Lidija Horvat
literarno-novinarski krožek
Zavod za usposabljanje
invalidnih otrok
Janka Premrla-Vojka, Vipava

MOJ PES

Moj pes laja. Ime mu je Medo. Imam ga rada, ker je čist in lep. Čist je zato, ker ga vsako nedeljo kopam s šamponom. Spi na čistem in lepem, da se ne umaže. Naš pes nas mora ubogati.

Terezija Horvat
OŠ Prekmurske brigade
Murska Sobota

MED ODMOROM

Ko se začne odmor in smo v vzgojni skupini, prosim tovarišico Jožo za karte. S Slavkom igrava vojno. Če izgubljam, si domišljam, da me je Slavko goljufal, če pa pri igri izgubi Slavko, je zelo jezen. Pravi mi, da z mano ne bo nikoli več igral. Ampak potem se pomiri in sva spet velika prijatelja.

V odmoru med poukom pa grem malo naokrog po razredih, če je Miran pri volji, da me pelje. Ko sestre pripeljejo malico, se namrdnem, če je to jabolko. Če pa je za malico puding, sem dobre volje ves dan.

Za konec odmora pa si zavrtimo kaseto Helene Blagne.

Nedeljko Pejić
literarno-novinarski krožek
Zavod za usposabljanje
invalidnih otrok
Janka Premrla-Vojka, Vipava

PRI TEHNIČNI VZGOJI

Pri tehnični vzgoji sem izdelal klovna. Moj klovn ima tudi metlo. Še bolj vesel bi bil tega izdelka, če bi moj klovn znal pometati in bi namesto mene pospravil tehnično delavnico.

Sandi Kranjc
Zavod Matevža Langusa
Kamna Gorica

NABIRALI SMO JABOLKA

V ponedeljek smo šli obirat jabolka. Zjutraj smo se zbrali pred šolo. Z avtobusom smo se odpeljali v Selo do sadovnjaka. Bil je lep, sončen dan. Najprej smo se dogovorili, kje bomo nabirali jabolka. Nato smo se razdelili po skupinah in pričeli obirati. Po malici smo nadaljevali z delom. S prijateljico sva nabrali osem zabojev jabolk.

Tudi tovarišice so nam pomagale pri delu.

Za marljivo delo so nas nagradili z jabolki. Imeli smo se zelo lepo. Na poti domov smo videli tudi znamenito Rotundo. Bilo mi je zelo všeč.

Z delom smo si zaslužili denar za izlet in opravili koristno delo.

Metka Filip
OŠ Prekmurske brigade
Murska Sobota

MOJI COPATI

Moji copati so novi. Dobila sem jih pri tovarišici Ireni. So rjave barve. Narejeni so iz usnja. Znotraj so iz rjavega blaga. Podplat je rumene barve. Moji copati niso raztrgani. Znotraj tudi malo smrdijo. Paziti moram, da copat ne izgubim in ne raztrgam.

Štefka Kranjc
Zavod Matevža Langusa
Kamna Gorica

Sovražim vstajanje na komando.
Srečo

Sovražim dežuranje v jedilnici.
Zoran

Najraje imam poletje, ker so počitnice in se ni treba učiti.
Srečo

Rada se drsam in sankam, zato imam rada zimo.
Karmen

POHVALA ORGANIZATORJEM ŠPORTNIH IGER

Najprej bi rad kot dolgoletni športni delavec v Žalcu in kot velik ljubitelj športa pohvalil Martino Bevc in šolo s prilagojenim programom v Žalcu za zelo uspešno izvedbo republiških športnih iger osnovnih šol s prilagojenim programom.

Mnogi športniki iz Savinjske doline, od koder sem tudi sam doma, pa tudi iz drugih šol po Sloveniji so ob odhodu dejali: Želimo si več takšnih športnih nastopov, kot je bil ta pod pokroviteljstvom Skupščine občine Žalec, Juteksa iz Žalca in Marginalije iz Petrovč ter pod vodstvom Martine Bevc. Resnično smo bili vsi navdušeni, o čemer priča tudi lep obisk na republiških igrah.

Dovolite mi, da se kot športni delavec še enkrat zahvalim prek našega glasila Naš zbornik v imenu vseh nastopajočih za res odlično organizacijo in prosim, da mojo zahvalo prenesete vsem, ki so pri organizaciji in izvedbi republiških športnih iger pomagali in sodelovali.

Naj na koncu pisma napišem še pripombo. Sem invalidski upokojenec in varuh duševno prizadete svakinje. Moram pa se ogorčeno pritožiti, ker ne prejemam več glasila Naš zbornik. Mislim, da to ni prav, saj mi je bilo glasilo v oporo, da sem lažje pomagal svoji svakinji. Preko njega sem bil vsaj malo na tekočem, kaj se dogaja z našimi prizadetimi otroki po Sloveniji. Žal ne vem, v čem je vzrok, da varuhi, ki smo za naše prizadete otroke vložili toliko dela in truda, ne prejemamo več omenjenega glasila.

Ob koncu pa želim vsem v naši Zvezi društev za pomoč duševno prizadetim Slovenije in v uredništvu Našega zbornika veliko uspehov pa tudi zdravja

vaš, dokler sem glasilo še dobival,
zvesti bralec iz Žalca

Jože Grobelnik

POJASNILO UREDNIŠTVA

Domnevam, da ste — tako kot mnogi naši dolgoletni bralci — pred letom dni, ko ste prejeli 2. številko Našega zbornika za leto 1989, spregledali dopis, ki je bil priložen reviji. V tem dopisu smo namreč pojasnili naročnikom, da nas je lanska strahovita inflacija postavila pred težko izbiro: ali povsem prenehamo z založniško dejavnostjo ali pa vsem naročnikom, torej tudi staršem in skrbnikom duševno prizadetih oseb zaračunamo ekonomsko ceno tiska in pošiljanja revije. Zato je bila sestavni del dopisa tudi naročilnica, s katero naj bi vsak naročnik potrdil, da želi revijo še naprej prejemati in da bo sproti poravnal naročnino. Odziv je bil skromen, zato smo vse šole, zavode, delavnice in podobne ustanove ter vsa društva v avgustu še enkrat zaprosili, naj starše oziroma svoje člane opozorijo, da morajo potrditi svojo odločitev o naročništvu. Ugotavljam, da so mnogi šele letos opazili, da zbornika ne dobivajo več, čeprav smo na ponovno preverjanje števila naročnikov opozorili predsednike na jesenskem posvetu in delegate na spomladanski skupščini — pa je bilo spet prav malo učinka.

Če torej želite prejeti manjkajoče številke, nam to sporočite, seveda pa vam bomo z revijo poslali tudi položnico za plačilo naročnine.

Očitno izmenjava informacij v mnogih naših društvih šepa, zato vas prosimo: ko boste s člani vašega društva govorili o reviji, jim pojasnite, kako je z zadevo in jih povabite, naj se naročijo na Naš zbornik. Prav gotovo so še kje naši člani, ki za Naš zbornik niti slišali niso, pa so člani društva že dolgo vrsto let!

Urednica

Spomladi je vse zeleno, zato imam rada pomlad.
Mojca

Jeseni dozori sadje, zato imam rad ta letni čas.
Srečko

Rada imam poletje, ker imam rada vroče sonce.
Tanja

STARŠI — STROKOVNI DELAVCI — PRIJATELJI DUŠEVNO PRIZADETIH

Obveščamo vas, da imamo na zalogi še nekatere publikacije, po katerih radi sežete starši in strokovnjaki. Ponudimo vam lahko še naslednje knjige in priročnike:

MOJ OTROK JE DRUGAČEN

dr. Marije Eggove, kažipot staršem, vzgojiteljem in prijateljem duševno prizadetih otrok.

MONGOLIZEM

dr. Andreasa Retta, ki predstavlja svoje izkušnje iz dela z mongoloidnimi otroki in odraslimi, zanimive tudi za razumevanje drugih duševno prizadetih.

MOJA PUNČKA NE BO NIKOLI ODRASLA

pisateljice Pearl S. Buckove, ki opisuje življenje s svojo duševno prizadeto hčerko.

PRIVAJANJE IN USPOSABLJANJE OTROKA DOMA

naših priznanih strokovnjakov Tonči Koželjeve in Antona Kotarja, ki vam v poljudni obliki in sistematično posredujeta napotke za delo z otrokom doma; priročnik je bogato ilustriran.

Vse knjižice lahko po zelo nizki ceni naročite pri upravi Našega zbornika, Samova 9, Ljubljana.

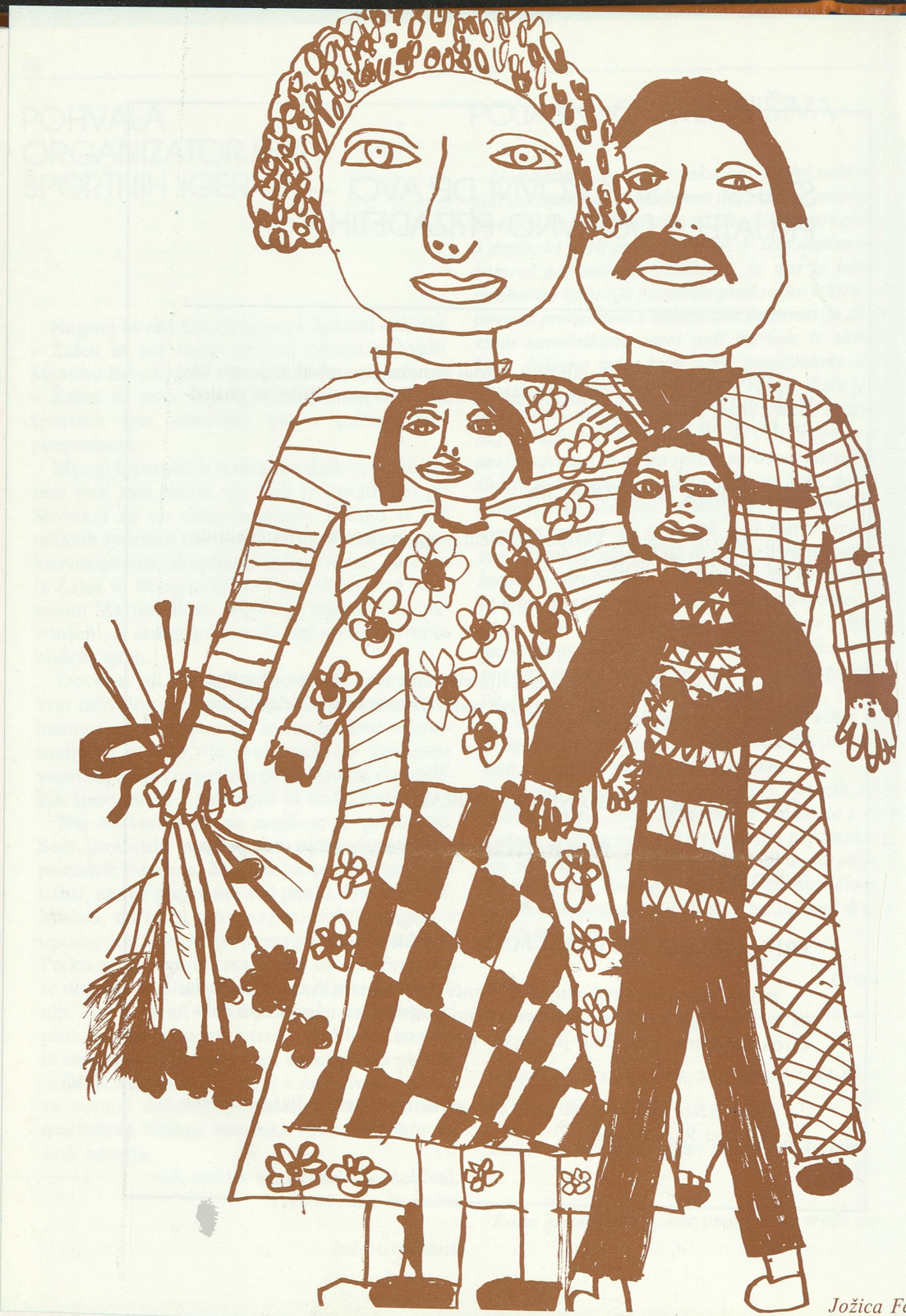

Jožica Feges

NAŠ ZBORNIK

1990, leto 23, št. 4

YU ISSN 0350-655 X

UDK 376.3

glavna tema: mobilna služba tako in drugače

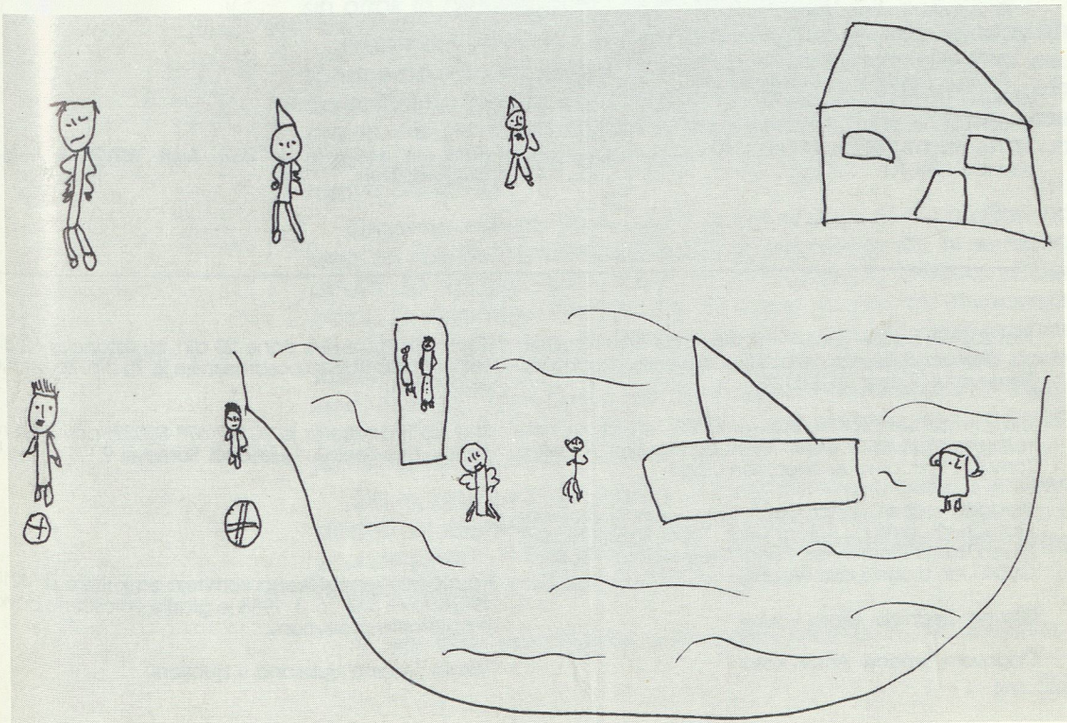

GLASILO ZVEZE DRUŠTEV ZA POMOČ DUŠEVNO PRIZADETIM SLOVENIJE — LETO 23 — št. 4 — DECEMBER 1990

VSEBINA

Spoštovani starši, dragi otroci in prijatelji — *Ivo Škof* 1
Kjer je volja — tam je pot — *Jan Ulaga* 2
POTA MOŽNOSTI
Torbo v avto in na pot — *Aljoša Vodnik* 4
Teta, ostani pri meni — *Aljoša Vodnik* 8
Od mobilne obravnave do razvojnega oddelka — *Romana Cvar* 14
Mobilna služba v občini Ravne na Koroškem — *Olga Gregorc* 15
Individualna obravnava otrok z motnjami v razvoju v velenjskih vrtcih — *Biserka Pirić* 17
Integracija otrok z motnjami v razvoju v vzgojno-varstvenih organizacijah — *Lidija Kastelic* 21
Kako smo orali ledino — *Olga Rupnik-Krže* 26
Razvojni oddelek je dobil svoje mesto v vrtcu — *Metka Šter* 28
Vzgojitelj pri integraciji otrok z odstopanji v razvoju in vedenju — *Slava Petrič* 29
Vključitev duševno prizadetega otroka v vrtec mora biti skrbno pripravljena — *Jasna Vodeb, Darinka Topolovec* in *Dragica Kraljič* 31
Mobilna služba — *Vera Nardin* 33
Poučevanje na domu — *Francka Rančič* 34
IZ NAŠIH DRUŠTEV IN USTANOV 36
STARŠI PIŠEJO 45

SUMMARY

NAŠ ZBORNIK is the publication of the National Assoc tion for the Mentally Handicapped in Slovenia, which i nongovernement body of parents and professionals conc ned with the care for mentally handicapped persons. T journal is published four times a year. Each number has basic theme.

The basic theme of the present number deals with rahabi tation posibilities for the mentally handicapped children the pre-school age and counseling the parents and prof sional staff in the nursery school. Various approaches ha been developped in different places, specially in the access mildly handicapped children.

In the permanent rubrics you find news from the local ass ciations and special institutions as well as the contributio of parents and children.

Risba na naslovnici je delo Janje Medja iz zavo Hrastovec-Trate.

Naš zbornik bo izšel letos 4 krat. Izdaja ga Zveza društev za pomoč duševno prizadetim Slovenije, Ljubljana, Samova ul. 9, telefon 325-245

Izdajateljski svet: Anton Brejc, dr. Franc Hrastar, dr. Anton Kotar, Ada Krivic, Martin Mencej, Silva Škof, Zdravko Tomažin, Eva Tomc-Jekovec, Jan Ulaga

Uredniški odbor: Janja Cotič, Dora Jelenc, Stojana Kratochwill-Jerman, Anton Kotar, Tonči Koželj, Marija Mursa, Tanja Plemenitaš, Sandi Sitar, Milojka Srebrnič-Györfi, Jan Ulaga, Lidija Wagner

Glavna urednica: Aljoša Vodnik

Odgovorni urednik: Anton Kotar

Posamezna številka stane 20 din, za ustanove 60 di Letna naročnina za posameznike je 75 din, za ustan ve 220 din.

Številka žiro računa je 50102-678-50022, pošilja se n naslov: Naš zbornik, Ljubljana, Samova 9

Po mnenju republiškega komiteja za kulturo št. 421(190/88 av z dne 15. 3. 1988 je glasilo oproščeno davk od prometa proizvodov.

Tiskala Tiskarna Ljubljana v Ljubljani

SPOŠTOVANI STARŠI, DRAGI OTROCI IN PRIJATELJI!

Čez nekaj dni bomo stopili v novo desetletje. Za nami je 27 let dela v organizaciji za pomoč duševno prizadetim osebam. V vseh teh letih so se Zveza in društva intenzivno razvijala. Ko danes kritično ocenjujemo dosežene rezultate in dinamični razvoj — posebno v zadnjem desetletju — smo prepričani, da bomo delo v dobro naših otrok in njihovih družin lahko še poglobili.

Pred nami je novo obdobje, polno političnih in gospodarskih sprememb, in naša naloga je, da v teh okoliščinah naredimo vse, da zaščitimo interes naših otrok in se borimo za razširitev njihovih pravic. Ne bo lahko, vendar moramo vztrajati na stališčih naše Zveze in društev pod geslom: »Vse za skrb in pravice naših otrok od rojstva do smrti.«

Osnovna naloga naše Zveze je razvijati pravno ureditev na vseh za nas pomembnih področjih in preprečiti, da bi se razvoj ustavil. Še tesneje želimo povezati vsa slovenska društva; skrbeli bomo za vključitev novih družin, posebno mladih, ter strokovnjakov. Starši, ki živimo s prizadetim otrokom, najbolje poznamo vse stiske, velike in majhne težave; naša želja je, da v še tesnejši povezavi z Zvezo in društvi omogočimo otrokom in sebi lepšo in svetlejšo bodočnost. Vse dosedanje programe bomo razširili, tako da bo zajetih čimveč družin in otrok, saj je naša moč v množičnosti.

Ob tej priložnosti se prisrčno zahvaljujem za sodelovanje vsem staršem in prijateljem naše Zveze, enako neštetim sodelavcem in strokovnjakom, ki si iz srca, z ljubeznijo in samoodrekanjem prizadevajo reševati probleme otrok in njihovih družin.

V letu 1991 vam želimo obilo sreče, zdravja in zadovoljstva.

Ivo Škof

KJER JE VOLJA — TAM JE POT

Ta številka Našega zbornika je namenjena predvsem mobilni službi, kot že dolgo po domače imenujemo vse tiste oblike pomoči razvojno motenim otrokom, kjer je nekdo mobilen, gibljiv, kjer strokovnjak potuje k otroku ali obratno. Te oblike naj bi v nekaterih primerih nadomestile bolj toge oblike usposabljanja v razvojnih oddelkih, zavodih, šolah, ambulantah. Predvsem naj bi omogočile bolj naraven, sproščen in zato tudi objektivnejši odnos med otrokom in strokovnjakom tega ali onega profila. Ob tem pa je zelo pomembno tudi sodelovanje staršev, vzgojiteljev ali učiteljev »integriranega« otroka — se pravi tistega, ki je ne glede na svoje razvojne težave ostal v domačem okolju.

Tudi v primeru mobilne službe v Sloveniji je beseda ostala predvsem beseda. Čeprav je bila zapisana že pred leti med prednostne naloge, se sistemsko ni razvila. Vse od leta 1969 je pravzaprav v poizkusni fazi razvoja, izvajajo jo prizadevni posamezniki brez prave strokovne analize in ocene ter iz tega izhajajočih sistematičnih priprav. Po prvih poizkusih na takratnem mentalno-higienskem oddelku otroškega dispanzerja Ljubljana-Center in Pedagoški akademiji se je razvijala spontano in le Naš zbornik je občasno poročal o tem inovativnem delu, bolj celovito v prvi številki letnika 1984.

Življenje pa teče naprej, otroci odraščajo, prihajajo novi razvojno moteni, prihajajo in odhajajo strokovni delavci. Tudi taki, ki želijo spoznati otrokovo okolje, ki se ne bojijo strmih klancev, blatnih poti, nerazumevanja okolice ali celo domačih. Prihajajo z dobro voljo, dobrimi nameni, didaktično »ropotijo«, ki v hipu iz domače kuhinje ali dnevne sobe — pa tudi dvorišča, kopalnice itd. naredi učilnico za otroka in domače. Ali pa mobilni pedagog obišče vrtec, kjer svoje znanje razdaja vzgojiteljicam in otrokom. Kombinacij je še več, opisane so v posameznih prispevkih. Slovenska pokrajina je lepa, a razen nekaterih središč še vedno razmeroma slabo prometno urejena. In kako naj dnevno potuje majhen, razvojno moten otrok, ki se razgleduje šele po domačem dvorišču? Tudi to je razlog, da je treba poleg ostalih oblik razvijati tudi mobilno službo

in na ta način omogočiti motenemu otroku zgodnje strokovno usposabljanje. Staršem pa dati nasvet, pošten odgovor na glodajoča vprašanja in košček upanja glede otrokove prihodnosti.

Morda bo ta številka Našega zbornika prispevala k ponovni oživitvi bolj sistematičnega delovanja mobilne službe, ki je že dokazala svojo vrednost. Ni nam potrebno vsak dan ponavljati, da ni denarja. To vidimo sami. Morda pa ni vedno prav razporejen? Sploh pa, ali je že kdo izračunal, koliko bi stala dobro organizirana mobilna služba v primerjavi z drugimi oblikami usposabljanja? In nato primerjal tudi rezultate specialno pedagoškega ter drugega svetovalnega dela z otrokom in starši.

Potrebujemo torej na osnovi 20-letnih izkušenj narejen projekt, dobro voden preizkus in strokovno neoporečno evalvacijo. Dokler pa tega ne bo, bodimo veseli, da v mobilni službi po svojih najboljših strokovnih in človeških močeh še vztrajajo posamezniki. Želimo jim srečno pot!

Jan Ulaga

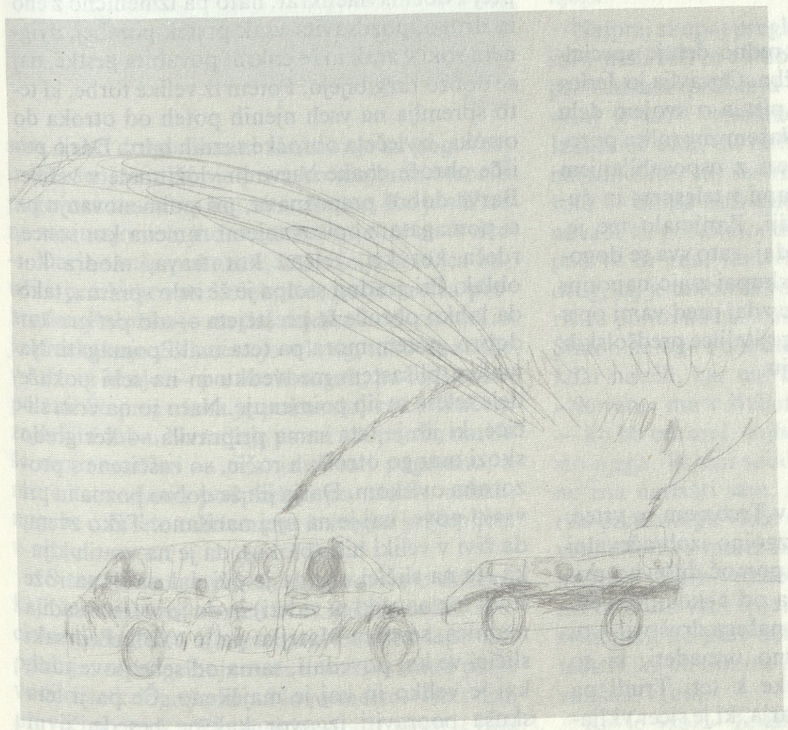

Gregor

pota možnosti

TORBO V AVTO IN NA POT

V Trebnjem že šest let redno deluje specialnopedagoška mobilna služba. Opravlja jo Jerica Medved, ki je na kratko pisala o svojem delu pred tremi leti, ko smo v Našem zborniku poročali o posvetovanju v zvezi z usposabljanjem predšolskih otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju v Sloveniji. Zanimalo me je, kakšne so njene izkušnje zdaj, zato sva se dogovorili, da jo obiščem in se skupaj z njo napotim k njenim otrokom. Tako je zdaj pred vami opis delovnega dne popotne vzgojiteljice predšolskih otrok z motnjami v razvoju.

V Trebnjem

V opuščeni osnovni šoli v Trebnjem so vrtec, center za socialno delo, vzgojno-izobraževalni zavod, prostori društva za pomoč duševno prizadetim in še marsikaj. Ena od nekdanjih učilnic je namenjena delovanju našega društva — tu se srečujejo odrasli duševno prizadeti, ki so vključeni v klub, na obiske k teti Trudi pa občasno prihaja petletna Darja, ki je sicer vključena v eno od skupin trebanjskega vrtca.

Darjo poznam s seminarja v Črni, ko je bila stara dve leti in pol in je šele dobro shodila. Seveda se me ne spominja; jaz pa sem zadovoljna, ko ugotovim, da je zrasla v radoživo in zvedavo deklico. Prejšnji teden je bila bolna in še vedno pokašljuje, tudi moja prisotnost jo najbrž moti, zato je malo zadržana, ko vstopi v veliko učilnico, kjer se običajno igrata in pogovarjata s »teto« Trudo. Teta je povpraša po zdravju, nato pa potolčeta z dlanmi in s pestmi po mizici — najprej z obema naenkrat, nato pa izmenično z eno in drugo, pozdravita vsak prstek posebej, dvigneta roki v zrak in še enkrat povabita prstke, naj se dobro razgibljejo. Potem iz velike torbe, ki teto spremlja na vseh njenih poteh od otroka do otroka, izvlečeta obročke raznih barv. Darja poišče obroče enake barve in vloži male v velike. Barve dobro prepoznava, pri poimenovanju pa si pomagata z opisovanjem: rumena kot sonce, rdeča kot kri, zelena kot trava, modra kot oblak. Pri gradnji stolpa je že zelo spretna, tako da lahko obroče še preštejeta — do pet gre kar dobro, potem mora pa teta malo pomagati. Na malem plišastem medvedku in na sebi pokaže dele telesa in jih poimenuje. Nato so na vrsti sličice, ki jih je teta sama pripravila — ker gredo skozi mnogo otroških ročic, so zaščitene s prozornim ovitkom. Darja jih že dobro pozna in pri vsaki pove, kaj je na njej narisano. Tako zvem, da živi v veliki hiši (bloku), da je na vratih ključka (te na sličici ni), da je oči dal na okna rože (tudi teh na sliki ni videti) in da je rožice vsadila mamica, sestrica Matejka pa je v šoli. Pri vsaki sličici ve kaj povedati, sama od sebe pove tudi, kaj je veliko in kaj je majčkeno. Če pa ji teta skuša popraviti izgovor kakšne besede, ji ni prav in zato večkrat kar obmolkne. Presenečena

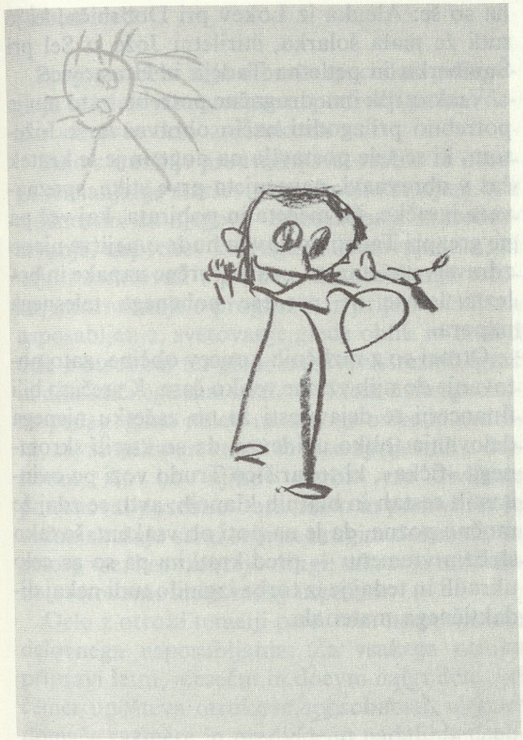

Darja

sem, kako dolgo ohrani zanimanje za pogovor; iz izkušenj vem, da je pri tako majhnih otrocih pogovora navadno kaj hitro konec. Ko je sličice ne zanimajo več, ji da teta iz svoje torbe vrvico — Darja skuša pokazati, kako jo je sestrica naučila preskakovati kolebnico, pa je vrvica prekratka. Položita jo na tla, deklica hodi po njej in jo preskakuje. Skleneta jo v krog, tako da skače v lužo in iz nje — po obeh nogah, pa tudi samo po eni. Še prej nama je pokazala, kako skačeta zajček in žaba. Nazadnje pa mi za spomin nariše še svojo sestrico — risanja se loti pogumno, a mora teta včasih povprašati po ušesih, rokah, nogah ... S teto odide nazaj k svojim prijateljem v vrtec.

S tovarišico se potem pogovoriva o deklici, ki je že tretje leto v vrtcu in vključena tudi v specialnopedagoško obravnavo. Deklica lepo napreduje, rada prihaja tudi k »teti«, starši pa jo vodijo še k logopedu v Novo mesto. Tako kot pri večini otrok z Downovim sindromom je tudi pri njej govor slabše razvit, rada pa poje in zna veliko pesmic. Ugodno družinsko ozračje se odraža na njenem razpoloženju in vedenju, saj je samozavestna in vedno pripravljena na aktivno sodelovanje v različnih oblikah dejavnosti.

V Dolenjih Laknicah

S tovarišico Trudo se potem odpraviva na skrajni vzhodni konec trebanjske občine v štiriindvajset kilometrov oddaljene Dolenje Laknice. Simon je letos postal mali šolar; malo šolo obiskuje enkrat tedensko skupaj z drugimi otroki iz vasi.

Ko se pripeljeva do njegove domačije, ga srečava ob cesti v gruči drugih otrok iz soseščine. Umije si roke in prinese pisan nahrbtnik, v katerem ima šolske potrebščine, potem pa sedemo h kuhinjski mizi. Seveda imamo veliko poslušalcev — od dečkovih starih staršev in tet do sestričen. Simon je plašen in nemiren deček, tako da mora »tovarišica« vsako besedo skoraj izvleči iz njega.

Najprej skupaj pregledamo, kar je doslej narisal v mali šoli in za domače naloge. Fantiček je pri vsakem vprašanju negotov in na vprašanja: »Kaj je to?« venomer odgovarja: »Rumeno.« Izkaže se tudi, da nobene domače naloge še ni naredil sam, saj sestrična, ki tudi hodi v malo šolo — ali pa tudi kdo drug od domačih — po navadi ne počakajo, da bi se lotil naloge, kakor pač ve in zna, temveč mu jo raje naredi kdo drug, saj je tako veliko hitreje opravljena. Tovarišica ponovno razloži vsem prisotnim, da mora Simon naloge opraviti sam, saj se sicer ne bo nikdar naučil, kar naj bi znal. Tudi njegov večni »Ne vem« mu v življenju ne bo prav nič koristil — ko bo odrasel, najbrž nihče ne bo delal namesto njega. Potem se lotita risanja hiše — ker je ne zna narisati sam, mu tovarišica postopoma riše pike, on pa vleče črte od pike do pike. Zelo velike težave ima z barvniki, ki so pretanki za njegove okorne ročice, a tovarišica v mali šoli zahteva, da vsi otroci rišejo s tankimi barvnimi svinčniki, ne pa z debelimi voščenkami ali flomastri, ki jih Simon ponavadi uporablja pri tovarišici Trudi.

Ko je »šole« že dovolj, se lotita vstavljanja različno oblikovanih čepov v ustrezne odprtine

v ploščici. Tudi pri tem opravilu je zelo negotov in je največkrat uspešen šele po več poskusih. Ko so vsi čepi v pravih odprtinah, jih še potolče s kladivcem. Čepke nato pospravljata v vrečko; štejeta: eden, dva, tri... Na vprašanje, koliko jih je, pa — prvič ta dan — odločno izjavi: »Premalo!«

S staro mamo se pogovoriva tudi, kako je bilo letos na seminarju na Pohorju — zelo je bila zadovoljna s predavatelji, predvsem zdravniki, pa tudi z družbo drugih staršev, saj so postali pravi prijatelji in se večkrat pogovarjajo po telefonu ali si dopisujejo.

Ob slovesu tovarišica še nekajkrat naroči domačim, naj Simon sam dela domače naloge, posebej sestrični, ki največkrat kaj nariše v njegov zvezek.

Otroci v mobilni specialnopedagoški obravnavi

V mobilno specialnopedagoško obravnavo je zdaj vključenih pet otrok; razen Darje in Simona so še: Alenka iz Lokev pri Dobrniču, ki je tudi že mala šolarka, štiriletni Jože iz Sel pri Šumberku in petletna Tadeja iz Hrastovice.

Vsak otrok ima drugačne potrebe, zato mu je potrebno prilagoditi način obravnave: z Jožetom, ki se šele postavlja na noge in je le kratek čas v obravnavi, navezujeta prve stike, spoznavata igračke, jih mečeta in pobirata, kaj več pa ne gre; pri Tadeji postavlja hude omejitve njeno zdravstveno stanje — zaradi srčne napake in bolezni ledvic ne prenese nobenega telesnega napora.

Otroci so z različnih koncev občine, zato potovanje do njih vzame veliko časa. K sreči so bili financerji te dejavnosti že ob začetku njenega delovanja toliko uvidevni, da so kupili skromnega »fička«, ki tovarišico Trudo vozi po ovinkastih cestah in blatnih klancih; avtu se zdaj že močno pozna, da je na poti ob vsakem, še tako slabem vremenu — pred kratkim pa so ga celo ukradli in tedaj je iz torbe izginilo tudi nekaj didaktičnega materiala.

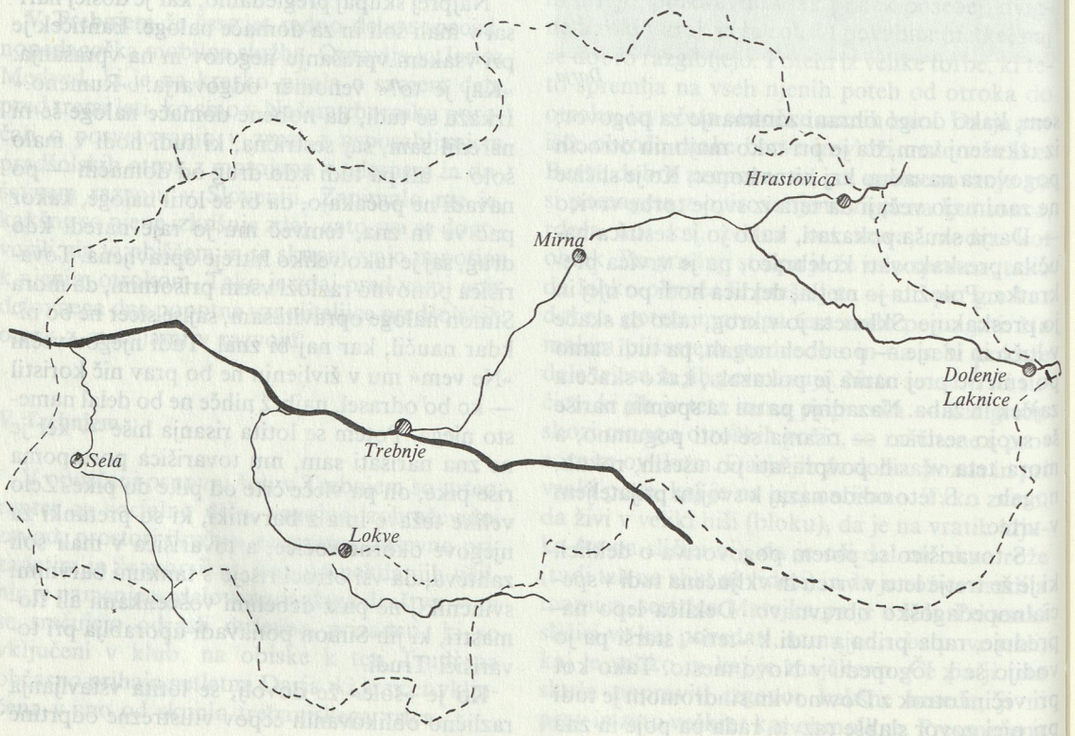

Vsebina dela

Program dela si je morala specialna pedagoginja izdelati sama, osnovni področji pa sta: delo s starši in delo z otrokom.

Delo s starši je predvsem svetovalno in obsega seznanjanje staršev z otrokovim stanjem in z možnostmi za njegovo usposabljanje in izobraževanje, napotitev k drugim strokovnjakom, ki naj bi sodelovali v procesu usposabljanja otroka, informiranje o programu in pripomočkih za usposabljanje, svetovanje glede oblik in metod dela z otrokom ter glede nabave ustreznih igrač in didaktičnega materiala. Pri tem delu specialna pedagoginja naleti na mnoge ovire in zadržke, saj se nekateri starši še niso sprijaznili z dejstvom, da bo njihov otrok vse življenje potreboval posebno obravnavo in pomoč ter še vedno skušajo sami sebi in drugim dokazati, da zmore vse, kar zmorejo drugi; takrat je tudi njeno svetovalno delo manj uspešno.

Delo z otroki temelji predvsem na programu delovnega usposabljanja. Za vsakega otroka pripravi letni, mesečni in dnevni načrt dela, pri čemer upošteva otrokove sposobnosti, njegove domače razmere in predvideno nadaljnje usposabljanje. Temeljna področja usposabljanja so zato: skrb zase, spoznavanje okolja, spodbujanje in razvoj govora in motorike, pridobivanje in urjenje posameznih spretnosti in navad, navezovanje in razvijanje socialnih stikov.

Tako raznoliko in obsežno področje dela, dosledno prilagajanje vsebine in načina dela posameznemu otroku ter samostojnost terjajo, da to dejavnost opravlja človek z bogatimi delovnimi izkušnjami. Vendar samo izkušnje niso dovolj: ker je tak delavec prepuščen v glavnem svojemu znanju in iznajdljivosti, obenem pa je ob vsakem svojem obisku pri družini s prizadetim otrokom izpostavljen kritičnemu ocenjevanju svojih postopkov, mora biti zrela osebnost, ki zna navezati pristen stik z otrokovimi domačimi, vzbuditi pri njih zaupanje v svoje delo ter jim pomagati oblikovati čim bolj stvarna pričakovanja glede otrokovih zmožnosti. Mislim, da so v Trebnjem našli pravšnjega človeka za to delo. Tovarišica Medvedova ima namreč dolgoletne izkušnje, saj je prej poučevala v oddelkih s prilagojenim programom pri osnovni šoli na Mirni, je podjetna in iznajdljiva, zna navezati stike z vsakim človekom, obenem pa je tudi dosledna in zahtevna. Sama pa pravi, da je to delo za mlajše ljudi — a le ne premlade, ki bi ne imeli dovolj izkušenj in samozavesti.

Organizacijske zadeve

Uradno je specialna pedagoginja zaposlena kot delavka enote s prilagojenim programom pri osnovni šoli Zapadnodolenjskega odreda na Mirni. Tri petine delovnega časa porabi za delo v mobilni službi s predšolskimi otroki, dve petini pa za delo v klubu za odrasle duševno prizadete. Bolj preprosto povedano: tri dni v tednu obiskuje predšolske otroke na njihovih domovih, dva dni pa dela v klubu — klub ima svoje prostore v nekdanji osnovni šoli, kjer ima svoj sedež občinsko društvo za pomoč duševno prizadetim. Pred letom in pol je tovarišica Medvedova vodila vikend seminar za družine z duševno prizadetimi otroki iz občine Trebnje; seminar je bil na Polževem in je v Našem zborniku o njem pisal Darjin očka. Na tem seminarju so se starši dogovorili, da bodo skušali pospešiti ustanovitev delavnice za delo pod posebnimi pogoji. Velik del sredstev so uspeli zbrati z letošnjim dobrodelnim koncertom, tudi za delo se že dogovarjajo, ni pa še dokončno določeno, kje naj bi bila delavnica — ali na Mirni, v prostorih dosedanjega doma za učence enote s prilagojenim programom pri osnovni šoli, ali v Trebnjem. Tudi delo v zvezi z ustanovitvijo delavnice je v veliki meri na ramenih tovarišice Medvedove.

Posameznega otroka, vključenega v mobilno obravnavo, obišče specialna pedagoginja dvakrat na teden. Obisk običajno traja do dve šolski uri — to se zdi veliko, vendar je ob tem treba vedeti, da je precejšen del obiska namenjen pogovoru s starši, delo z otrokom pa je opravljeno tako, da se posamezne sestavine programa izmenjujejo skladno z otrokovimi sposobnostmi in pripravljenostjo za sodelovanje ter se medsebojno prepletajo.

Specialna pedagoginja sodeluje tudi z drugimi strokovnjaki, ki naj bi posegali v usposabljanje otroka, predvsem s psihologom in delavci na

centru za socialno delo. Razumljivo je, da je stalno v stiku tudi s sodelavkami v enoti s prilagojenim programom na Mirni.

Ko otroci, vključeni v mobilno obravnavo, dosežejo šolsko starost, se večinoma šolajo v mirenskih oddelkih s prilagojenim programom ali v oddelku za delovno usposabljanje. Za zdaj je mobilna specialnopedagoška obravnava v občini Trebnje edina možnost za zgodnje usposabljanje predšolskih otrok z motnjami v razvoju, saj jih je malo, živijo pa v tako oddaljenih krajih, da bi jih ne bilo mogoče vsak dan voziti v razvojni oddelek. Upamo lahko, da je dejavnost — tudi po zaslugi tovarišice Medvedove — postala nepogrešljiva in da bo zanjo dovolj posluha tudi v bodoče.

Aljoša Vodnik

ZAKAJ SAMO TEDEN OTROKA?

Rišemo, lepimo, barvamo — vse za teden otroka.

Nenadoma nam pride na misel vprašanje: Zakaj samo teden otroka? Zakaj to niso leta, desetletja, celo življenje otroka? Zakaj ni teden otroka pravičen za vse otroke sveta? V Afriki, kjer so otroci lačni, jim je kaj malo mar za risbo, za barvice, za otroško pesmico. Želijo si kos kruha, toplo mamino naročje, lonček vode. Mi tukaj na Balkanu to še imamo, pa vendar se potiho bojimo, da bi nam politiki vzeli še to. Saj menda na Kosovem v Jugoslovaji otroci ne upajo več hoditi v šolo; le kakšen je njihov teden otroka?

Zakaj torej ne more biti teden otroka za vse otroke sveta enako lep? Vsi otroci sveta si želijo isto: mir, kruh, ljubezen, božajočo roko, miren sen, prijazno šolo, lep začetek življenja.

Odrasli, napravite tako, da bo vse to v prihodnjem tednu otroka postalo resnica.

Učenci dopisniškega krožka
OŠ Prekmurske brigade
Murska Sobota

TETA, OSTANI PRI MENI!

V Novem mestu so ustanovili razvojni oddelek pred enajstimi leti. Otepali so se s podobnimi težavami kot drugod po Sloveniji; včasih ni bilo dovolj otrok ali pa ni bilo sploh nobenega in sta specialna pedagoginja in varuhinja morali poprijeti za delo, kjerkoli je bilo pač potrebno, sodelavke in starši drugih otrok so z nezaupanjem gledali na novo skupino, vrtec je zavrnil do 300 otrok letno, tu pa je bila na pol prazna igralnica ipd. Pred petimi leti so trije otroci odšli v novi zavod na Igu in kazalo je, da bo v razvojnem oddelku ostal le še eden. Drugi otroci, ki bi jih bilo potrebno vključiti v ta oddelek, pa so bili doma v oddaljenih naseljih, tako da jih starši niso mogli vsak dan voditi vanj. Zato so se v Novem mestu odločili organizirati mobilno specialnopedagoško službo. Zdaj je v različne oblike specialnopedagoške obravnave vključenih enaindvajset otrok. Novomeški način dela dokazuje, da je mogoče ustreči različnim potrebam družin z razvojno motenimi otroki, če se sporazumejo vsi, ki so za to delo odgovorni. Zato vam ga obširno predstavljam.

Varstvene družine

Ena od možnih oblik vzgoje in varstva predšolskih otrok je varstvo v drugi družini — varuhinja sklene delovno razmerje z vzgojno-varstveno organizacijo, njej zaupane otroke pa varuje na svojem domu. Vrtec poskrbi za prehrano in krije materialne stroške. V skupino je vključenih do pet otrok, predvsem takih, ki so bolj krhkega zdravja ali pa imajo kako drugo težavo, zaradi katere varstvo v vrtcu zanje ne bi bilo primerno. Taka oblika varstva bi bila zelo primerna za otroke s težjimi motnjami v razvoju, vendar ni doživela posebno velikega razmaha, še najdlje se je obdržala v Slovenskih Konjicah.

V Novem mestu so to obliko dela uvedli sredi septembra preteklega leta. V nizu vrstnih hiš v Šegovi ulici — v neposredni bližini ene večjih enot vzgojno-varstvene organizacije in večjih zdravstvenih ustanov — so v varstveno družino vključili dva otroka s cerebralno paralizo, čez dobro leto pa se jima je pridružil še eden. Pred nekaj dnevi pa so v istem nizu vrstnih hiš v drugo varstveno družino vključili še dva otroka. S specialno pedagoginjo Jožico Kapš sem obiskala varuhinjo Darinko Rončevič, ki si je v dobrem letu dni nabrala že precej izkušenj.

Štiriletna Nina in Jožko ter triletni Don so s »teto« Darinko dobili svojo drugo mamo. Varstvo je organizirano tako, da je čim bolj podobno življenju v družini; ker imajo vsi trije otroci zaradi posledic cerebralne paralize posebne potrebe pri prehranjevanju, jim varuhinja sama

pripravlja hrano. Upošteva osnovni jedilnik, ki velja v vrtcu, pa tudi želje otrok. Hrano jim mora sesekljati ali drugače primerno pripraviti, da jo sploh lahko použijejo. Ker je bila prej dolga leta zaposlena v bolnišnici, ji tudi previjanje in nega otrok ne predstavljata posebnih težav. Enkrat tedensko jih obišče logopedinja, ki svetuje glede spodbujanja govornega razvoja, pomaga pa tudi pri hranjenju otrok. Druga redna obiskovalka je »teta« Jožica, ki opravlja mobilno specialnopedagoško službo — tudi le enkrat tedensko.

Nina že hodi, govori pa skoraj nič. Le kdaj pa kdaj reče »mama«, »mijav« ali »avto«. Če jo pravočasno povprašajo, tudi prikima, da gre na kahlico. Le težko jo je pritegniti k igri, raje od daleč opazuje, kaj počnejo drugi. Kdaj pa kdaj pride k teti, da jo ta malo stisne k sebi.

Don je še novinec, k teti Darinki prihaja šele tretji mesec. Nič še ne govori, sedi v svojem sedežu, ki so mu ga posebej prilagodili v ljubljanskem zavodu za rehabilitacijo invalidov, občasno pa ga teta posadi na blazino, da sedi ob opori in sega po igračkah.

Jožko je najbolj živahen; čeprav sam še ne hodi, pa je zelo uren, ko po vseh štirih raziskuje okolico. Vse ga zanima, tudi govori že, čeprav še ne vedno povsem razumljivo. S teto Jožico najprej sestavljata stolp iz velikih plastičnih kock; ker se zaradi višine začne podirati, ga podolgem položita na tla in ga preimenujeta v vlak. Jožko že dobro pozna barve in pove, kaj je veliko in kaj majhno. Ko se naveliča te igre, odvede teto Jožico v vežo, kjer je odložila svojo veliko torbo z igračami. Izbereta rdečega plišastega zajčka, ki je v resnici majhna torbica. Kot iz čarovnikovega klobuka izvlečeta lego kocke, iz katerih potem sestavita čisto poseben avto. Nekaj težav imata, ker je teta nekje izgubila enega od dveh možičkov, ki se po navadi vozita s tem avtom, saj fantiček ne verjame, da ga je zares izgubila in zato še nekrat preišče notranjost rdečega zajčka.

Tačas ko Jožko prevaža svoj čudežni avto, pa Nina pokaže, kje ima zajček oči, ušesa, tačke... Med sličicami na kartonu poišče tiste, ki jih ima najraje in nam jih vsem pokaže.

Potem pa neumorni Jožko spet pocuka teto Jožico, naj mu da iz svoje torbe nove igračke. To pot so res čisto nove. Ko so se letos jeseni slovenske vzgojiteljice zbrale na rednem strokovnem posvetu v Novem mestu, jih je obiskal tudi zastopnik francoske tvrdke ASCO in jim predstavil najnovejše didaktične pripomočke. Nekaj so jih že naročile in tudi dobile, tako da jih Jožko zdaj že lahko preskusi. Posebno imenitne so sestavljenke (puzzli), ki so narejene iz mehke plastike, pa tudi likovno so dovršene, brez nepotrebnih dodatkov, tako da si otroci lahko oblikujejo čim bolj točne predstave o bitjih in stvareh, upodobljenih na slikah. Iz majhne vrečke strese teta pred malega raziskovalca še drobne lesene predmete različnih oblik, Jožko pa potem pove, kaj je kaj in predmete polaga na

ustrezno sličico. Malo zahtevnejša zanj pa je igračka, ki spominja na znano magično kocko — na osi so štiri kocke, ki po vrtenju okrog te osi predstavljajo sliko predmeta. Pri sukanju teh kock je treba namreč uporabljati obe roki, pa tudi močan in spreten je treba biti. A če pomaga teta, gre tudi to.

Čas za obisk se že izteka, zato začneta Jožko in teta Jožica pospravljati igračke. Jožko nagovarja teto, naj še ostane, saj se zelo rad igra z njo. A ker jo čaka v Straži drug otrok, se le mora posloviti; teta Darinka pa jim bo postregla z malico.

Varuhinja in specialna pedagoginja sta povedali, da je bilo na začetku kar veliko težav, saj so se otroci le težko navadili na novo okolje. Zdaj, ko so že stari znanci, pa se imajo vsi zelo

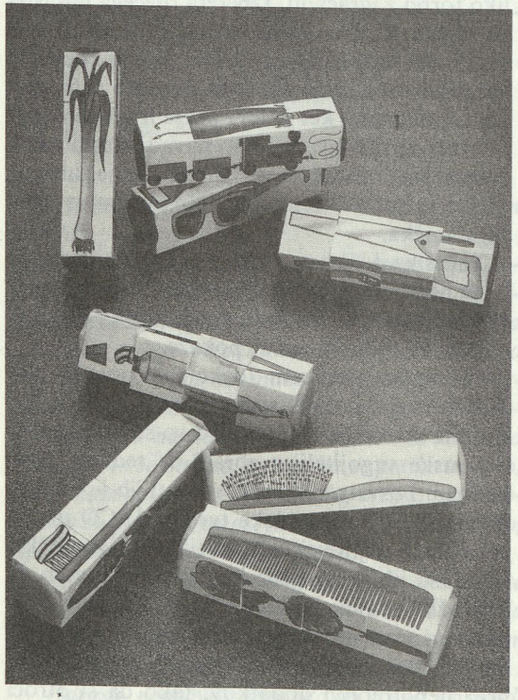

radi; toliko drobnih nežnosti, kot si jih med seboj izkazujejo otroci in njihovi dve teti, je videti le v najbolj ljubečih družinah.

V vrtcu

S službenim avtom, ki ga običajno uporablja na svojih poteh od otroka do otroka, me tovarišica Jožica odpelje v vrtec v Stražo. Tam jo že težko čaka šestletni Štefan. Otroci se ravno odpravljajo na igrišče, vendar se Štefan nemudoma preobuje nazaj v copate, zagrabi težko torbo z igračami in odvede teto Jožico v pisarno. Sam pripravi stole za nas tri in določi, kje bo kdo sedel. Štefan je pretirano živahen otrok in v skupini drugih otrok ga je izredno težko pritegniti k aktivnosti. Pozornost lahko obdrži le prav kratek čas, bega po igralnici in po vsej zgradbi, tako da ga morajo imeti »vedno na očeh«, da se ne bi pripetilo kaj neprijetnega. Tudi kadar sta s teto Jožico sama, je sodelovanje zelo odvisno od njegovega trenutnega počutja.

Tudi Štefan dobro pozna rdečega zajčka. Čeprav so njegove ročice precej okorne, hitro sestavi avto iz lego kock; seveda se problem z izgubljenim možičkom ponovi — tudi Štefan ne verjame, da ga je teta izubila. Pri prejšnjem srečanju sta si na dolgem traku računalniškega papirja narisala avtomobilsko cesto, jo shranila in zdaj Štefan veselo vozi po njej z majhnim rdečim avtomobilčkom, ki ga je našel v tetini torbi. Ob tem se pogovarjata, kje smejo voziti avtomobili, na kaj morajo paziti pešci in nazadnje zapeljeta avto v garažo. Ta igra pa je tudi prijetna priložnost za razgibavanje govoril — ob oponašanju brnenja avtomobilskega motorja se otrok pripravlja na izgovor glasu R, ki ga še ne obvlada.

Štefan

Nato se odločita za risanje. Poprosim ga, naj mi za spomin nariše kaj lepega, da bom risbico lahko objavila v časopisu. Risanja se loti z navdušenjem, izbira barve (ki jh dobro pozna) in riše z velikimi zamahi. Uspe celo pobarvati košček strehe. Tistim, ki ne boste sami ugotovili, da je narisal svojo domačo hišo, naj povem, da je ob hiši Krka, most čez njo in proga, po kateri vozi vlak.

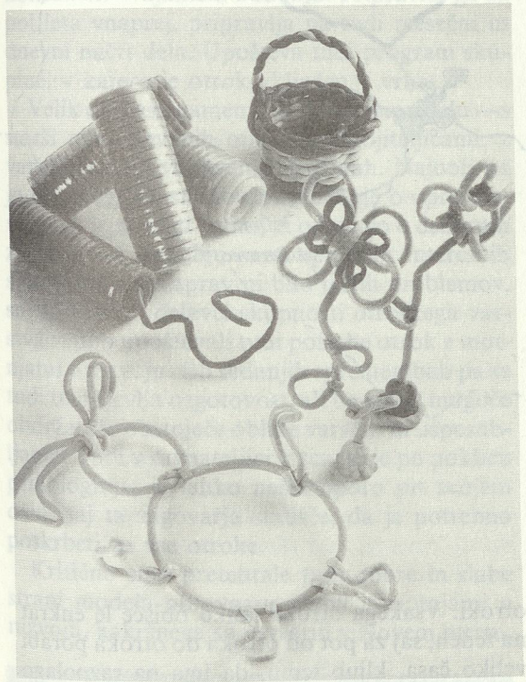

Teta ima zanj že pripravljeno novo presenečenje — iz zbirke novih didaktičnih pripomočkov izvleče zvitek mehke žice, ki je obložena z debelim slojem plastične snovi. Žico odvijata, vlečeta, navijata, nanjo privežeta avtomobilček. Nazadnje ga teta razveseli še z novo vlaganko iz mehke plastike. Naloga je zahtevna in le ob stalnem spodbujanju in pohvalah za dobro opravljeno delo jo mali junak tudi konča. Ker je že čas za kosilo, se začneta poslavljati. Štefan teto močno poljubi na obraz in odide k svojim vrstnikom, pa je takoj spet nazaj, da bi se prepričal, ali ima teta ključ za avto in kdaj bo zares odšla.

Njegova tovarišica pove, da je bilo na začetku zelo veliko težav zaradi otrokove nemirnosti in da je le doslednost pri postavljanju zahtev in omejitev dala nekaj skromnih rezultatov. Drugim otrokom v skupini pač ni lahko dopovedati, zakaj Štefan lahko med kosilom vstaja od mize, neprestano glasno govori ali kaj podobnega.

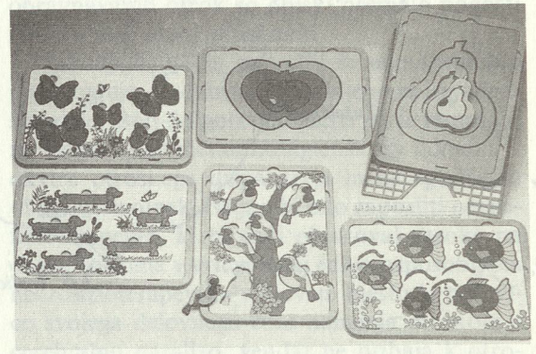

Z vodjo enote se potem še na široko pogovorimo o Štefanu. Pri njem se namreč spet pojavlja težava zaradi različnih pogledov strokovnjakov na stopnjo otrokove prizadetosti in na možnost za nadaljnje usposabljanje. Zaradi njegove živahnosti, zgovornosti in zvedavosti, ki pa so kratkotrajne in brezciljne, imajo nekateri ljudje vtis, da je prav bister. Vendar so to le kratkotrajni prebliski, nepovezani in neusklajeni. Če ga kaj zares zanima, si to tudi zapomni, vendar gre večina dogajanja mimo njega. Pojasnila sem ji tudi dejavnost društev in Zveze, posebej pa še, kakšni so naši seminarji. Na seminarjih sem se namreč že srečala z nekaj družinami iz Novega mesta, tako da sem zdaj lahko zvedela, kako so si uredile življenje.

Kako je poskrbljeno za otroke z motnjami v razvoju v Novem mestu?

S specialno pedagoginjo in z ravnateljico vzgojno-varstvene organizacije v Novem mestu smo se ob koncu mojega obiska še temeljito pogovorile o mnogih vprašanjih, ki si jih postavljajo v tej organizaciji ob sedanjih spremembah v družbi in še posebej ob nejasnostih glede položaja družbenih dejavnosti.

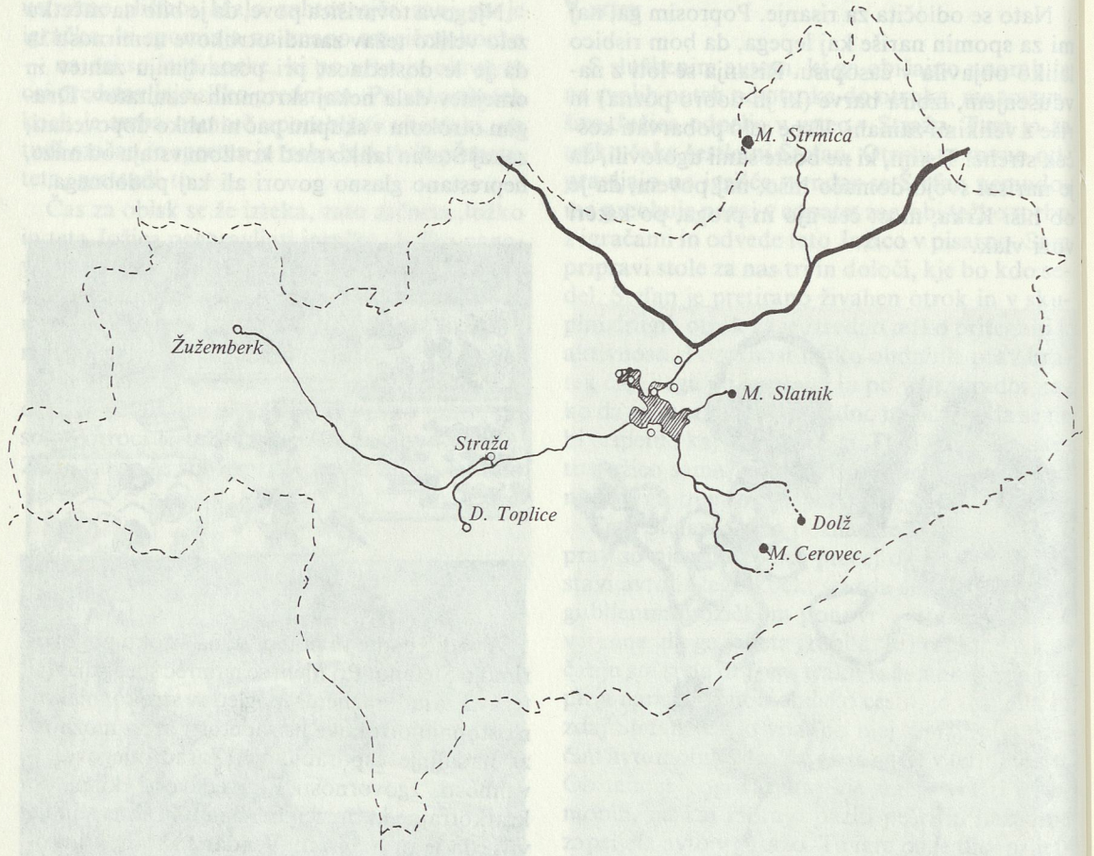

Najprej nekaj podatkov o mobilni službi:

Uradno je »glavni stan« specialne pedagoginje na sedežu vzgojno-varstvene organizacije na Ragovski ulici 18. Razen nje sta strokovni delavki v tej organizaciji še socialna delavka in pedagoginja-psihologinja. Večino otrok, ki potrebujejo specialnopedagoško obravnavo, odkrijejo ob rednih sistematskih pregledih triletnih otrok. V Novem mestu na zdravstvenem domu nimajo mentalnohigienskega oddelka, pa tudi vodstvo pediatrične službe ni naklonjeno zgodnjemu odkrivanju in obravnavi otrok z motnjami v razvoju. Zato se pogosto zgodi, da take otroke odkrijejo šele ob vstopu v malo šolo, ko je najugodnejši čas za ustrezno pomoč že zamujen.

Specialna pedagoginja opravlja mobilno obravnavo poln delovni čas, saj se ukvarja z 21 otroki. Vsakega otroka lahko obišče le enkrat na teden, saj za pot od otroka do otroka porabi veliko časa, kljub temu, da ima na razpolago službeni avto; za vožnje v mestu pa ponavadi uporabi kar svojega.

V »klasično« obliko mobilne obravnave je zajetih pet otrok na različnih koncih občine: do Male Strmice je 21 kilometrov, do Dolža 11, do Malega Slatnika 4 in do Malega Cerovca 8. Posebno tesne stike ima specialna pedagoginja prav s starši teh otrok, saj je vsak njen obisk pri družini povezan tudi s svetovanjem staršem.

V vrtcih obiskuje deset otrok — v Novem mestu v enoti Drska II, Ragovska, v Šmihelu, Kandiji, Ločni, Bršljinu in Straži, pa še v enotah pri osnovnih šolah v Dolenjskih Toplicah in v Žužemberku.

V dveh varstvenih družinah pa je zdaj vključenih skupno pet otrok, v glavnem s cerebralno paralizo.

Velik je delež otrok z več motnjami. Slušno prizadete otroke pa v vrtcu obravnava surdopedagoginja, ki redno prihaja iz ljubljanskega zavoda za usposabljanje slušno in govorno prizadetih.

Okvirni program — individualni — za posamezne otroke oblikuje skupaj s pedagoginjo po končanem uvajalnem obdobju. Pripravita ga za pol leta vnaprej, pripravlja pa tudi mesečni in dnevni načrt dela. Upošteva tudi program skupine, v katero je otrok vključen v vrtcu.

Velik del časa namenja svetovalnemu delu —s starši obravnavanih otrok, z vzgojiteljicami, z varuhinjami v varstvenih družinah. Najbolj pa jo obremenjuje stalno dokazovanje o upravičenosti te dejavnosti tistim, ki odločajo o denarnih zadevah. V obdobju samoupravnih interesnih skupnosti pravzaprav ni bilo težjih problemov, saj so vodilni delavci skupnosti otroškega varstva vedno upoštevali tudi potrebe otrok z motnjami v razvoju. Ob sedanjih spremembah pa se tudi tu pojavlja negotovost, ali bo sploh mogoče obdržati že obstoječe oblike varstva in usposabljanja. Tudi v ravnateljici vrtca, ki je po poklicu psihologinja, je lahko našla oporo pri svojem delu, saj ta zagovarja stališče, da je potrebno poskrbeti za vse otroke.

Kritično smo pretehtale tudi dobre in slabe strani modela obravnave otrok z motnjami v razvoju, kakršnega so ustvarili v Novem mestu.

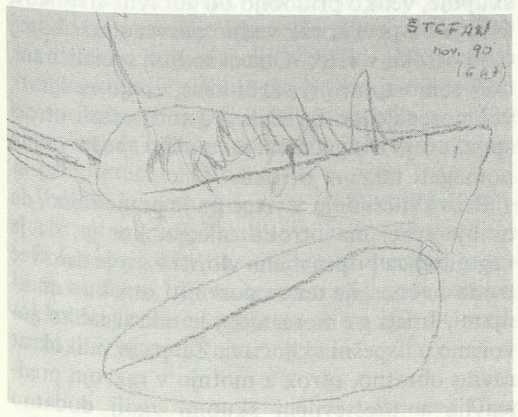

Štefan

Izredno ugodno ocenjujejo varstvo v varstvenih družinah, ki nudijo prijetno okolje in prilagajanje resničnim potrebam posameznega otroka in njegovih staršev. Obravnava otrok v vrtcih pa je časovno lahko omejena le na čas med dvema obrokoma, to je od osme do enajste ure, kar pa je zaradi potovanja od vrtca do vrtca dostikrat kar težko izvedljivo. Glede na veliko število obravnavanih otrok so obiski premalo pogosti in zato tudi manj učinkoviti.

Načrtujejo, da bi zaposlili še eno specialno pedagoginjo, dodatno usposobljeno za logopedsko delo. Bolj dolgoročni načrti pa se nanašajo na ustanovitev mentalnohigienskega oddelka v okviru otroškega dispanzerja in na zgodnejšo obravnavo otrok. Nujno bi bilo zaposliti nevrofizioterapevta, ki bi tudi obiskoval otroke na domu oziroma v vrtcu. Zdaj edina usposobljena nevrofizioterapevtka v Novem mestu le polovico svojega delovnega časa namenja otrokom s cerebralno paralizo, vendar ne prihaja k otrokom na dom.

Kaj naj napišem ob koncu? Da delo mobilnega specialnega pedagoga nikakor ni lahko — je pa zelo potrebno in pomembno. To potrjujejo tudi prošnje otrok, ki sem jih spoznala ta dan, ki tete Jožice niso pustili oditi, saj so resnično navezani nanjo.

Aljoša Vodnik

MOJA BABICA

Jaz imam svojo babico zelo rad. Živi daleč stran od mene v daljni Nemčiji. Prihaja pa k nam na dopust vsaka štiri leta. Dostikrat mi pa pošlje paket in v njem kakšno presenečenje. Ko si kaj zaželim in mi moja mama ne more kupiti, napišem pismo in čez nekaj časa veselo bežim s pošte s paketom.

Želim, da bi še dolga leta živela, bila zdrava in mi pošiljala razne igrače in potrebščine za šolo.

Kristjan Žalig
OŠ Prekmurske brigade
Murska Sobota

OD MOBILNE OBRAVNAVE DO RAZVOJNEGA ODDELKA

Izkušnje iz Krškega

Organizirano skrb za predšolske otroke z motnjami v telesnem in v duševnem razvoju smo vzpostavili pred petimi leti. Takrat se je oblikoval tim strokovnjakov, ki naj bi nudili pomoč takšnim otrokom in njihovim staršem. Sestavljali smo ga: psihologinja, logopedinja, fizioterapevtka in specialna pedagoginja.

Psihologinja opravlja v zdravstvenem domu sistematske preglede triletnih otrok in je ponavadi prva, ki se sreča z otrokom z motnjami v razvoju in njegovimi starši. Zato je zelo pomembno, kakšen je ta prvi stik, kako sooči starše z otrokovim stanjem. Od te prve, točne, a človeško posredovane informacije, je odvisno vse naše nadaljnje sodelovanje.

Vse otroke z motnjami v razvoju in njihove starše najprej napoti v ustrezno obravnavo; npr. če gre za govorne motnje — k logopedu, če gre za motnje v telesnem razvoju — k fizioterapevtu, če gre za zaostanek v duševnem razvoju — k specialnemu pedagogu.

Vemo, da starši doživijo hud šok, ko zvedo, da je njihov otrok drugačen. Čeprav strokovnjaki pišejo o več fazah soočanja z realnostjo, pa je nujno, da jim lahko ponudimo »zdravilo« za njihove otroke — to je VZGOJA. Čim prej odkrijemo motnje v razvoju otroka, čim prej je redno obravnavan, tem več lahko pričakujemo od njega.

Kot mobilna specialna pedagoginja sem delala s takimi otroki in njihovimi starši, dokler nismo odprli razvojnega oddelka. Začela sem skoraj brez izkušenj, saj sem imela prakso le pri delu z otroki, ki so bili vključeni v razvojni oddelek.

Otroci z motnjami so bili v Krškem vključeni v redne skupine, vendar je bil to le majhen del, več jih je bilo odkritih pri sistematskih pregledih. Sprva sem se ukvarjala z otrokom individualno v njegovi skupini; ko pa me je spoznal, sem ga oddvojila in ga odpeljala v poseben prostor, kjer sem imela pripravljen didaktični material in igrače. Skupaj sva se igrala in odkrivala sem, katera so tista področja, kjer se kaže primanjkljaj, kje pa je otrok lahko uspešen. Sodelovala sem z otrokovo vzgojiteljico, hkrati pa k sodelovanju pritegnila tudi starše, saj uspeh lahko pričakujemo le, če vzgoja poteka po enotnem modelu.

Starši so se odzivali na moja povabila, mnogi so bili pripravljeni sodelovati. Dogovorili smo se, da so prihajali enkrat tedensko skupaj z otrokom, da so videli, kaj delam in da smo se dogovarjali, kako bomo enotno vzgajali otroka.

Seveda so bili tudi takšni starši, ki niso našli časa za otroka. Vendar vedno bolj opažam, da v tistem letu, ko otrok z motnjami postane mali šolar, vsi želijo nadoknaditi zamujeno. Škoda je le, da tistega, kar je zamujeno, ne moremo nadoknaditi.

Pri delu smo člani tima ugotavljali, da otroci z motnjami, ki so že zgodaj vključeni v redne skupine, veliko pridobijo od zdravih vrstnikov; zato je bil prvi korak vedno nasvet staršem, naj dajo otroka v vrtec. Otroci so bolj socializirani, bolj samostojni pri skrbi zase, znajo se igrati, več posegajo po igračah. Pa tudi ostali otroci spoznavajo drugačnost, se jo učijo spoštovati in pomagati takemu otroku.

Pri vključevanju v vrtec pa je pomembno, da osebje sprejema otroka takega, kot je, da je vzgojiteljica pripravljena vložiti v svoje delo več truda in energije ter se posvetiti otroku z motnjami. Imeti ga mora rada, le takrat lahko govorimo o uspešni vključitvi. Žal pa je velikokrat ravno obratno, otrok z motnjo v razvoju predstavlja v preštevilčni skupini zgolj dodatno obremenitev.

Moram pa poudariti, da gre tukaj za otroke z blažjimi in zmernimi motnjami. Vključitev teže motenih otrok ni bila uspešna.

Ves čas, ko sem delala kot mobilna specialna pedagoginja, sem čutila, da dajem otrokom malo, da bi jim lahko ponudila več, če bi prihajali k meni vsak dan.

Pred letom dni nam je uspelo odpreti razvojni oddelek, ki pa je specifičen po sestavi in načinu organiziranja.

To je zelo heterogena skupina sedmih otrok vseh stopenj prizadetosti. Otroke vozimo iz vrtcev cele krške občine, saj so vključeni v redne skupine. Tja jih starši pripeljejo zjutraj in od tam jih tudi odpeljejo. Vsak dan jih v času vzgojnega dela pripeljemo v razvojni oddelek, potem pa zopet razvozimo. Tako so še vedno med vrstniki in hkrati so tudi vsakodnevno specialnopedagoško obravnavani.

Ves čas sem sodelovala tudi z ostalimi člani tima, s psihologinjo pa sva organizirali tudi različne oblike izobraževanja in osveščanja staršev.

Za starše, vzgojiteljice in člane tima vsako leto pripravim hospitacijo za vsakega otroka posebej, ki ji sledi razgovor o problematiki. Z vzgojiteljicami iz rednih skupin, v katere so vključeni otroci z motnjami, se srečujemo na aktivih, s starši pa na roditeljskih sestankih in na družabnih srečanjih.

Ena izmed najbolj uspešnih oblik sodelovanja s starši pa so »Šole za starše in otroke z motnjami«, kot jih imenujemo. Doslej smo jih organizirali že štirikrat: dvakrat smo bili v hribih, dvakrat pa na morju. Udeleži se jih povprečno šest do osem družin letno. Za prostore zaprosimo delovne organizacije v krški občini. Šolo vodiva skupaj s psihologinjo; delo je razdeljeno na specialnopedagoški del, ki poteka v obliki zaposlitev in igre, na rekreativni del in na večerni psihoterapevtski del.

V dneh, ko smo skupaj, se izoblikuje prijateljska skupina ljudi, ki lahko odkrito spregovori o težavah in problemih — drug od drugega se veliko naučimo. Učimo se imeti radi naše otroke, takšne kot so; ne vzgajamo le mi njih — predvsem oni vzgajajo nas.

Romana Cvar

MOBILNA SLUŽBA V OBČINI RAVNE NA KOROŠKEM

Letos teče že deveto leto od ukinitve razvojnega oddelka in šesto leto od ustanovitve specialne pedagoške mobilne službe v naši občini. Od prvega leta do danes je bilo v mobilno službo vključenih devetnajst otrok (od 2. leta in pol do 7. leta starosti) z zmerno in težjo duševno manjrazvitostjo. Od skupnega števila obravnavanih otrok se jih je sedem vključilo v osnovno usposabljanje in šest v nadaljnje usposabljanje v Zavod za delovno usposabljanje mladine Črna na Koroškem.

V tem šolskem letu je v mobilno službo vključenih pet otrok (dva se bosta vključila še konec tega meseca), ki jih s pomočjo specialne pedagoginje vključujemo enkrat tedensko v najbližji vrtec.

O delu mobilne službe smo pred nekaj leti v Zborniku že pisali. Takrat je pomoč specialne pedagoginje v večini potekala na domu. Danes je oblika dela malo drugačna. In ravno o tej drugačni obliki bi radi napisali nekoliko več.

Eden od vzrokov za to obliko dela je ta, da mobilna služba poteka v okviru Vzgojnovarstvene organizacije, da je specialni pedagog zaposlen v vrtcu in vključuje v svojo obravnavo tudi vse mejno in lažje duševno manjrazvite otroke. Ravno to pa nam omogoča, da lahko vključujemo v širše okolje predšolske otroke, ki zaradi težje prizadetosti ne morejo dnevno obiskovati vrtca in s tem vsaj delno zadovoljujemo težnje po integraciji razvojno prizadetih otrok. Vzporedno s tem osveščamo okolje o drugačnosti nekaterih otrok in tako začenjamo dovolj zgodaj privzgajati primeren odnos do njih.

Otrokom z motnjami v razvoju dajemo prednost pri sprejemu v redne oddelke vrtca. Tako

imamo brez kakršnih koli problemov vključene v dnevno varstvo otroke z Downovim sindromom. V primerjavi z njihovimi vrstniki, ki so vključeni v razvojni oddelek, opažamo boljšo socializacijo in večje sposobnosti.

Poglavitni vzrok pa je seveda v tem, da se starši sami raje odločajo za to obliko dela. Seveda se sprva pojavlja strah, kako bo novo okolje sprejelo njihovega otroka. Toda odločitev je popolnoma njihova. Še vedno se lahko odločijo za prvotno obliko — delo na domu. Že po prvem, drugem obisku se bojazen ob otrokovem veselju, da gre zopet v vrtec, da se bo zopet igral z otroki, pel, ploskal, korakal ob spremljavi harmonike, hitro spremeni v zadovoljstvo in v prijeten občutek, da se lahko tudi njihov »drugačni« otrok enakovredno vključuje v družbo.

Skrb za pravočasno in čimprejšnje vključevanje otrok v vrtec in v mobilno specialno pedagoško obravnavo vodita Otroški dispanzer in Center za socialno delo.

V Zdravstvenem domu deluje tim ali strokovna delovna skupina, kot jo imenujemo. Sestavljajo jo: klinični psiholog, zdravnik pediater, medicinska sestra, socialni delavec iz Centra za socialno delo, specialni pedagog in logoped iz vrtca in po potrebi še fizioterapevt in logoped iz zdravstvenega doma.

Skupina se sestaja redno enkrat mesečno in usklajuje celotno delo z vsemi predšolskimi razvojno motenimi otroki iz naše občine. Naloge skupine so:

— čim zgodnejše odkrivanje otrok z motnjami v razvoju s pomočjo registra rizičnih rojstev, posvetovalnice in psiholoških sistematskih pregledov tri in petletnih otrok;

— obveščanje Centra za socialno delo o evidentiranih otrocih in sodelovanje z njim;

— čimprejšnje vključevanje otrok z lažjimi motnjami v redne oddelke v vzgojno-varstveni organizaciji in vključevanje otrok s težjimi motnjami v mobilno specialno pedagoško obravnavo;

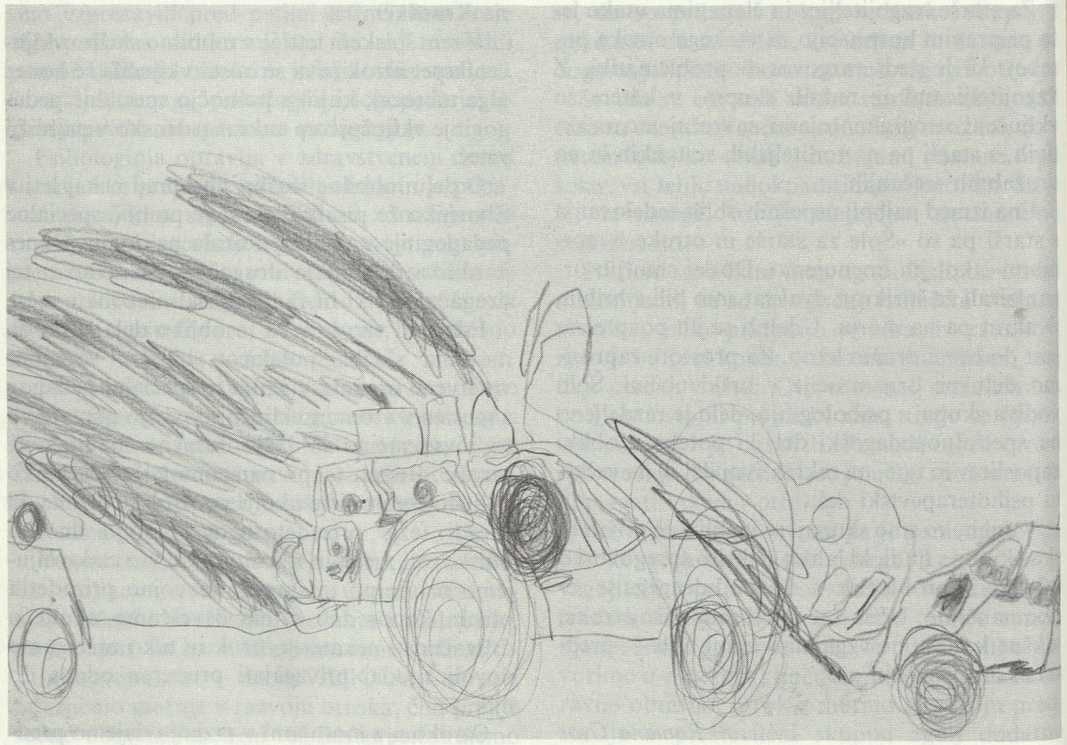

Gregor

— sprotno reševanje problemov, ki nastajajo pri delu z otrokom in družino;

— posvetovanje s strokovnjaki — pedopsihiatrom, nevrologom, fizioterapevtom;

— priprava staršev na razvrščanje otrok;

— sodelovanje v komisiji za razvrščanje;

— ambulantno delo s starši in otrokom (ugotavljanje mentalnih sposobnosti, svetovanje, reševanje različnih konfliktnih situacij);

— sodelovanje z društvom za pomoč duševno prizadetih v naši občini.

Kako poteka delo in vključevanje v skupino?

Načini vključevanja so seveda različni in predvsem odvisni od stopnje prizadetosti. Težja je prizadetost, manj smotrno je vključevanje v skupino. V teh primerih je delo večinoma individualno, v posebnem prostoru vrtca. Starši, ki to želijo, so ves čas prisotni in ob konkretnem delu spoznavajo enostavne metode za razvijanje in osvajanje osnovnih otrokovih sposobnosti in znanj. Ko otrok pokaže vsaj malo zanimanja za dogajanje okrog sebe, pričnemo s postopnim vključevanjem v skupino, ki ustreza njegovi mentalni starosti.

Pri otrocih, ki imajo višje sposobnosti, je način vključevanja načrten. Specialni pedagog se predhodno dogovori z vzgojiteljico, pri katerih aktivnostih želi otroka vključiti v skupino (glede na smoter, ki si ga je ta dan postavil). V tem primeru je otrok v vrtcu dve uri. Del bivanja v vrtcu poteka ob individualnem delu (ločeno od drugih), ostali čas pa v skupini.

Skupno z ostalimi otroki telovadi, spoznava predmete, naravo, posluša glasbo, se igra. Skupaj z njimi je na dvorišču, v umivalnici in tudi pri obedu.

Zavedamo se, da otrok z motnjami v razvoju potrebuje dnevno strokovno pomoč in ne le enkrat v tednu. To mu lahko nudi le razvojni oddelek. Ker pa tega v naši občini nimamo, si prizadevamo k sodelovanju čimbolj pritegniti starše in ostale strokovne službe.

Tako se z otrokom ne dela le enkrat tedensko v vrtcu, ampak doma delajo z njim tudi starši, dela z njim psiholog, logoped, fizioterapevt.

Morda bo naša družba nekoč le prisluhnila željam naše matere in ji dokazala, da ni le družba, ampak da je tudi humana.

Olga Gregorc

INDIVIDUALNA OBRAVNAVA OTROK Z MOTNJAMI V RAZVOJU V VELENJSKIH VRTCIH

Komu je namenjena individualna obravnava?

V Vzgojno-varstvenem zavodu Velenje smo že nekaj let pozorni na otroke, ki se zaradi neskladnega razvoja posameznih duševnih funkcij ali zaradi nižjih intelektualnih sposobnosti težje vključujejo v življenje in delo z vrstniki.

Ti otroci so vključeni v redne oddelke vzgojno-varstvenega zavoda, kjer se z vrstniki igrajo in opravljajo razne dejavnosti kot vsi ostali otroci. Vzgojiteljice skušajo pri načrtovanju in izvajanju vzgojnega dela upoštevati potrebe teh otrok in vrsto motenosti, kar pa je odvisno tudi od njihove osebnosti in pedagoške naravnanosti. Vključujejo jih v skupne in skupinske usmerjene zaposlitve, skušajo pa z njimi delati tudi individualno. To seveda ni vedno lahko in izvedljivo, saj je v oddelkih dnevnega varstva skoraj povsod največje dopustno število otrok.

Kljub poglobljenemu vzgojnemu delu in ob manjšem številu otrok v skupini jim vzgojiteljca sama ne more nuditi vse pomoči, ki jo ti otroci

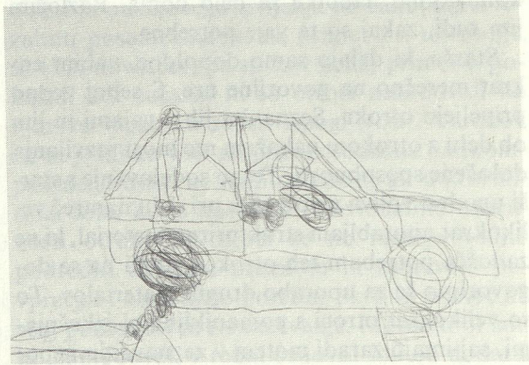

Gregor

potrebujejo. Potrebna je specialnopedagoška obravnava in usklajeno delo vzgojiteljice, staršev in defektologa ter strokovnega tima.

V individualno obravnavo so vključeni:

1. otroci z lažjimi motnjami v duševnem razvoju;
2. umsko podpovprečno sposobni;
3. kulturno prikrajšani in vzgojno zanemarjeni;
4. otroci s čustvenimi motnjami;
5. motorično manj razviti;
6. otroci z okrnjenimi posameznimi sposobnostmi, ki se kažejo kot:
   - miselna neprožnost, neurejenost, perseveracija;
   - pomanjkljiva tvorba pojmov;
   - motnje zaznavanja;
   - kratkotrajna, nezanesljiva in nestalna pozornost
   - motorična nespretnost, zlasti na področju fine motorike;
   - težave pri orientaciji v prostoru;
   - hitra utrudljivost;
   - hitra pozabljivost in pomanjkljivo neposredno pomnjenje;
   - nepredvidljivost zaradi slabe učljivosti iz izkušenj ...

Oris dela

Otroke obravnavam enkrat tedensko po razporedu, sestavljenem na začetku leta. V času individualne obravnave je otrok izločen iz matične skupine približno 30 minut. Starši, ki jim delovne obveznosti to dopuščajo, so lahko navzoči pri vajah, kjer ob praktičnem delu z otrokom dobijo napotke za delo doma. Razložim jim tudi, zakaj so te vaje potrebne.

Starše, ki delajo samo dopoldne, vabim enkrat mesečno na govorilne ure. S seboj vedno pripeljejo otroka. Seznanim jih z vajami in jim ob delu z otrokom nakažem možnost razvijanja določene sposobnosti. Tesno sodelovanje s starši ugodno vpliva na otroka; pri delu namreč velikokrat uporabljam strukturiran material, ki ne zadošča potrebam teh otrok, s starši pa se dogovorimo še za uporabo drugih materialov. To so velikokrat otroci s pomanjkljivimi izkušnjami, saj imajo zaradi motenj v zaznavanju nepopolne predstave, pa tudi naključno učenje je pri njih manj učinkovito. Staršem razložim pomembnost sprejemanja informacij iz okolja s pomočjo neposrednega opazovanja in z vključevanjem vseh čutil (vida, sluha, tipa, vonja, okusa ...). Tovrstnih problemov v prejšnji organizaciji dela ni bilo, ker smo vse take otroke vključevali v isto enoto vrtca in so bili vsak dan obravnavani. Takrat sem pri delu izhajala izključno iz neposrednega opazovanja, usklajevala pa sem ga z delom vzgojiteljice v matični skupini. Ker smo odkrili večje število otrok z motnjami v razvoju, smo to obliko vključevanja opustili. Tako smo se izognili etiketiranju otrok in enote ter omogočili vsakemu posamezniku obiskovanje vrtca v njegovem domačem okolišu.

Obravnavani otroci imajo težave že pri igri. Moramo jih »učiti«, spodbujati k smotrni uporabi igrač, saj je njihova igra večinoma stereotipna. Upoštevamo želje in potrebe otrok, ki so glede igre enake kot pri njihovih vrstnikih; igre jim ne vsiljujemo, temveč jih vodimo in usmerjamo. Nekateri so motorično manj spretni in imajo zato težave pri telesnih aktivnostih v skupini, pri likovnem izražanju, pri samostojnem obuvanju in oblačenju. Izbiramo vaje, igre in posebna sredstva, s katerimi blažimo ali odpravljamo posledice motorične zavrtosti.

Kulturno prikrajšanim ali vzgojno zanemarjenim otrokom skušamo pomagati sami. Breme dela prevzameta vzgojiteljica in defektolog. Starše osveščamo o potrebi in možnostih razvijanja otrokovih sposobnosti. Skušamo jih pridobiti za sodelovanje v tem smislu, da naših prizadevanj ne podirajo z odklanjanjem vzgoje in razvijanja veščin. Zavedamo se, da ti otroci reagirajo na nivoju podpovprečnih ali komaj povprečnih sposobnosti — kljub povprečnim ali celo nadpovprečnim intelektualnim zmožnostim. Pri delu z njimi ustvarjamo takšne okoliščine, da imajo več možnosti za samostojno opazovanje in praktično delo, ne le za poslušanje. Pri delu uporabljamo različna ponazorila, zahteve prilagajamo posameznikom in jim omogočimo uveljavljanje v dejavnostih, ki jih dobro obvladajo (telovadba, glasba, delovna vzgoja). Ob uspehih na teh in drugih področjih jih vedno pohvalimo. Ker imajo mnogi slabše razvit govor, siromašen besedni zaklad, skromne izkušnje, težave pri tvorbi pojmov, primanjkljaje na področju splošne razgledanosti in niso tako motivirani za delo, jim z večjo pozornostjo v skupini in z individualnim delom pomagamo ublažiti posledice prikrajšanosti na kulturnem in vzgojnem področju.

Podobne probleme imajo umsko manj sposobni otroci, pri katerih je biološka danost skromnejša, lahko pa so intelektualno povprečno opremljeni, vendar imajo zaradi neuravnoteženega razvoja okrnjene določene sposobnosti; imajo na primer: manjšo miselno prožnost, slabo predstavljivost, borno besedišče, težave v prostorski orientaciji, kratkotrajno in spremenljivo pozornost in podobno.

Tudi ti otroci potrebujejo posebno pozornost in dodatno defektološko pomoč. S korektivnim individualnim delom in s posebnimi postopki skušamo ublažiti primanjkljaje in okvare ter jim tako omogočiti ustrezno vključevanje v družbo vrstnikov in širše okolje.

Otrokom, ki imajo čustvene težave, nudimo več čustvene topline, skušamo jih razumeti, pomagamo jim premostiti težave, ki jih imajo pri stikih z vrstniki (velikokrat so osamljeni, odklonjeni in nepriljubljeni). Pri individualnem delu s temi otroki je defektolog strpen, omogoča jim pogovor tudi o navidez nepomembnih stvareh, ob igri po želji pa jim da možnost, da se »razkrijejo«; tudi ljubkuje jih ter jim pomaga premostiti morebitne vrzeli v znanju.

Posebno pozornost posvečamo delu s starši. Svetujemo jim, v katerih dejavnostih in igrah lahko njihovi otroci sproščajo notranje napetosti, stiske, tesnobo. Govorimo jim o pozitivnih lastnostih njihovih otrok, večkrat jim omogočimo razgovore in obiske v vrtcu, pomagamo jim, da sprejmejo otroka takšnega, kot je.

Da bi preprečili znižanje zmogljivosti pri sicer »normalnih« otrocih, ki imajo določene sposobnosti okrnjene, jim v predšolskem obdobju, če jih odkrijemo, pomagamo pri premagovanju teh pomanjkljivosti. Tako so v individualno obravnavo vključeni telesno manj spretni otroci, otroci s problemi na področju vidnega ali slušnega zaznavanja, otroci s problemi na področju zaznavno-gibalne koordinacije, nemirni otroci, ki imajo težave s pozornostjo in koncentracijo.

Učinki individualne obravnave

Kljub temu, da imajo nekateri izmed otrok z motnjami v razvoju opazne težave, ki jih zaznajo tudi njihovi vrstniki, v tej obliki obravnave opažamo pozitivne učinke integracije. To ne vpliva ugodno le na otroke z motnjami v razvoju, temveč tudi na ostale otroke v skupini. Otroci z razvojnimi težavami imajo v vseh dejavnostih v vrtcu možnost druženja in posnemanja, ostali otroci pa ob tem druženju spreminjajo svoja stališča do drugačnosti teh vrstnikov. To vpliva tudi na starše ostalih otrok, ki svoja nova spoznanja in — ne več negativna — stališča posredujejo v svojih delovnih okoljih in družbi nasploh. Starši otrok, ki imajo razvojne težave, se lažje sprijaznijo z integrirano obliko dela ter jih je lažje pridobiti za sodelovanje.

Otroci, ki so bili individualno obravnavani v predšolskem obdobju, postanejo bolj samostojni, prilagodljivi, motorično spretnejši, napredujejo v govornem izražanju, vedenju in odzivnosti nasploh. Očitni zaostanki v psihofizičnem razvoju niso več tako vidni, pri lažjih oblikah tudi izginejo. Kljub temu, da sta bili pri nekaterih diagnoza in prognoza slabši, se po predšolskem usposabljanju ob ponovnih preskusih sposobnosti pokaže, da bodo zmogli nadaljnje usposabljanje na zahtevnejši ravni, kot smo predvidevali.

Nepretrgano sistematično defektološko delo v predšolskem obdobju ter fizične, vzgojne in kulturne spodbude v tem času tem otrokom omogočajo premagati določene okrnjenosti.

Razvijanje določenih sposobnosti v zgodnjem obdobju otrokovega življenja ter zadovoljivi rezultati posameznikov, na primer pri testiranju šolskih novincev, pa so se v nekaj primerih pokazali kot začasni in so otroci nazadovali na njihovo dejansko raven zmogljivosti. Vzrokov za to je lahko več: na primer socialna nadkompenzacija duševne manjrazvitosti ali uniformirana šola, ki ne upošteva individualnih značilnosti otrok. Ti otroci se ne morejo vedno podrediti enotnim pravilom in zahtevam povprečja. Potrebujejo posebno skrb in pomoč ali vsaj pozornost in razumevanje. Morebiti bi lahko napredovali v redni osnovni šoli ob dodatni individualni pomoči defektologa.

Prispevek bom končala z odprtim vprašanjem in željo, da se strokovno utemelji upravičenost dvakratnega obiskovanja male šole za otroke, ki kronološko sodijo v šolo in so bili že v predšolskem obdobju individualno obravnavani ter niso dosegli potrebne šolske zrelosti.

Ali bi tak otrok več pridobil z vključanjem v prvi razred osnovne šole s prilagojenim programom?

O nadaljevanju šolanja v tej ali pa v redni osnovni šoli naj bi po mojem mnenju razpravljali po končanem prvem razredu osnovne šole s prilagojenim programom.

Ali bi z vključanjem na osnovno šolo s prilagojenim programom zmanjšali verjetnost nastajanja čustvenih, vedenjskih in socialnih problemov, ki se pojavljajo zaradi prezahtevnega programa redne osnovne šole pri otrocih, ki so bili zaradi nižjih rezultatov na testiranju šolskih novincev predstavljeni komisiji za razvrščanje, izhajajo pa iz neurejenega družinskega okolja?

Koliko dobrega in koliko škode bi bilo narejeno, če bi tudi o teh otrocih po končanem prvem razredu osnovne šole s prilagojenim programom odločali o nadaljevanju šolanja na redni osnovni šoli ali na šoli s prilagojenim programom?

Morda bi s tem preprečili negativen odnos do šole in učenja ter razvoj sekundarnih težav in motenj.

Biserka Pirić

LETOVANJE

Proti koncu avgusta in v začetku meseca septembra sem letoval v počitniškem domu Zavoda Hrastovec — Trate v Premanturi. Imel sem se zelo lepo. Vreme je bilo odlično, naklonjeno dopustnikom. Voda je bila primerno topla in čista za kopanje.

Osebje, ki je bilo z nami, je bilo vedno prijazno in skrbno. Pripravili so nam ples in izlet z ladjo. Peljali smo se okrog Brionov.

Za prijeten dopust vsem lepa hvala.

Silvester Šušter

INTEGRACIJA OTROK Z MOTNJAMI V RAZVOJU V VZGOJNO-VARSTVENIH ORGANIZACIJAH

Uvod

Oblikovanje osebnosti in usposabljanje za življenje imata korenine v otroštvu. Ob negi in z vzgojo v okviru družine ter v ožjem okolju zunaj nje se snujejo temelji osebnosti in navezujejo prvi socialni stiki. Od pravilnosti teh začetkov sta odvisna uspešna rast in nadaljnji razvoj otroka.

Pri tem ima velik pomen družbeno organizirana predšolska vzgoja, to je vzgojno-izobraževalni proces, ki se odvija v vzgojno-varstvenih organizacijah.

Družbeno organizirana predšolska vzgoja pri nas je rezultat razvoja v zadnjih desetletjih in se je oblikovala skozi različne razvojne faze. Danes velja za začetno, sestavno stopnjo v sistemu vzgoje in izobraževanja. Označujejo jo načrtna prizadevanja, da bi v kar največji meri izrabili razvojne možnosti in vzgojno oblikovanje na vseh stopnjah otrokovega razvoja od starosti enega leta pa do zrelosti za vstop v šolo oziroma ustrezno nadaljnje usposabljanje.

Otroci se v vzgojno-varstvenih organizacijah vključujejo v oddelke vzgoje in varstva, ki so oblikovani po različnih merilih: po starosti, po različnih programih, po interesnih dejavnostih, odvisno od možnosti vzgojno-varstvene organizacije ter od potreb in želja otrok in njihovih staršev.

Med predšolskimi otroki pa je precejšen odstotek otrok, ki v nekem smislu odstopajo od povprečne populacije.

Ta odstopanja so pri vsakem otroku drugačna. Odvisna so od številnih dejavnikov, od biopsihosocialne strukture posameznega otroka, pa vse do socialnega okolja, v katerem otrok živi in je v njem vzgojen.

Da bi lahko v danih razmerah tudi ti otroci dosegali optimalni razvoj, potrebuje vsak od njih specifično načrtovano vzgojo in usposabljanje, vsebinsko prilagojeno njegovim razvojnim potrebam in zmožnostim.

To je tudi ena izmed nalog sodobne družbeno organizirane predšolske vzgoje oziroma sodobne integrirane oblike vzgoje in varstva predšolskih otrok.

Tako integrirano obliko vzgoje in varstva otrok z motnjami v razvoju pa lahko uresničujemo, če so usklajene otrokove sposobnosti, interesi in druge značilnosti na eni strani ter realne zahteve globalnih vzgojno-izobraževalnih postopkov družbenega okolja in možnosti zanje na drugi strani (povzeto po Lebarič, 1987).

Zavedati se namreč moramo, da integrirana oblika vzgoje zahteva vsestransko zasnovan pristop, proučitev vseh možnosti in okoliščin, ki drugačnemu otroku omogočajo ali pa tudi preprečijo popoln osebnostni razvoj.

To pomeni, da integracija ne more biti enaka za vse otroke, saj je ta skupina otrok zelo raznolika in ima vsak od otrok specifične potrebe.

V vzgojni praksi se ravnamo po načelu, da vključujemo predšolske otroke z lažjimi motnjami v razvoju v oddelke vzgoje in varstva skupaj z drugimi vrstniki, za vse tiste otroke, ki potrebujejo posebno nego, skrb in usposabljanje, pa se oblikujejo posebne skupine pri rednih predšolskih ustanovah ali tako imenovani razvojni oddelki.

Kako je bilo doslej?

Razvojni oddelki so pri nas že dokaj znani. Tudi za to skupino otrok velja — tako kot za vse predšolske otroke — osnovno vodilo, naj se jim omogoči, da bodo srečni in sproščeni.

Da pa bi jim ob tem zagotovili še vse tisto, kar potrebujejo zaradi svoje »drugačnosti«, vodijo in spremljajo njihov razvoj različni strokovnjaki.

V Ljubljani smo delo organizirali tako, da strokovne skupine, ki jih sestavljajo strokovni delavci razvojnih ambulant, mentalno-higienskih in razvojnih oddelkov, poskušajo v celoti zadovoljevati potrebe otrok v razvojnih oddelkih, zato se poslužujemo tudi fleksibilnega razporejanja delavcev med različnimi vzgojno-varstvenimi organizacijami.

Strokovne skupine so dolžne skupno ugotavljati potrebe teh otrok, pripravljati individualizirane načrte in jih tudi izvajati v praksi. Razen načel, ki jih moramo upoštevati pri vzgoji, izobraževanju in usposabljanju otrok z motnjami v razvoju (splošna načela vzgoje in izobraževanja ter načela interdisciplinarnosti, multidisciplinarnosti, aktivnosti, domicilnosti, pravice do usposabljanja itd.), uveljavljamo tudi načelo normalizacije in integracije.

Kot sem že omenila, pri tem izhajamo iz potreb in zmožnosti posameznega otroka, upoštevamo pa tudi možnosti in pogoje, ki že obstajajo ali jih lahko ustvarimo, ter želje in potrebe staršev.

Že ustaljene oblike take integracije so skupna bivanja otrok v jutranjih in popoldanskih urah, na proslavah, srečanjih in drugih prireditvah, ki se odvijajo v vzgojno-varstvenem oddelku, skupnih sprehodih in igrah na prostem. Otroci se udeležujejo letovanj in zimovanj skupaj z vrstniki iz vzgojno-varstvenih organizacij.

Razen teh pa izvajamo tudi druge načrtovane in spontane vključitve otrok v oddelke vzgoje in varstva pri usmerjenih zaposlitvah, pri igri in delu.

Tako se na primer:

— otrok vključuje v skupino vrstnikov med igro in hranjenjem, usmerjenih zaposlitev (ki jih v razvojnem oddelku izvajamo tudi preko igre — skrbno načrtovane in vodene) pa se otrok udeležuje v razvojnem oddelku;

— in obratno, v času usmerjenih zaposlitev je otrok skupaj z drugimi vrstniki, v času igre, nege, hranjenja in varstva pa v razvojnem oddelku;

— otrok se v oddelke z drugimi vrstniki vključuje pri posameznih dejavnostih (pri glasbenih, ritmičnih oziroma estetskih, posameznih intelektualnih dejavnostih, ipd....) — vsakodnevno ali le občasno.

Tudi pripravo otrok na šolo izvajamo v oddelkih priprave na šolo ali kombinirano z razvojnim oddelkom.

Pogosti so tudi spontani prehodi otrok iz oddelka v oddelek na njihovo pobudo.

Razen teh spontanih prehajanj morajo biti vse oblike integracije vnaprej dogovorjene tako s starši in strokovno skupino kot z vzgojitelji oddelkov vzgoje in varstva.

Vse te oblike pa morajo biti tudi skrbno načrtovane, vodene in izvedene tako, da so za otroka ustrezne in spodbudne, da so spodbudne tudi za vrstnike, da se vnaprej ustvarijo primerni pogoji in da vzgojitelju ne predstavljajo dodatne obremenitve.

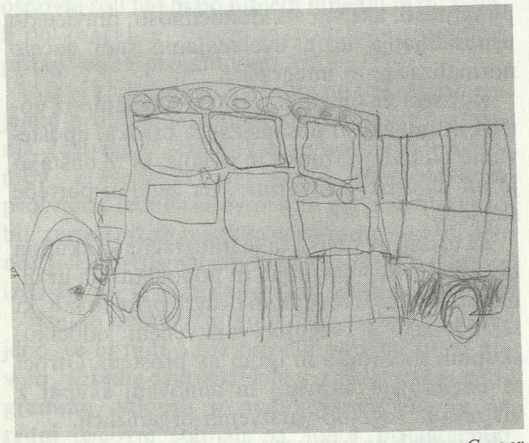

Gregor

Vsekakor so odvisne v prvi vrsti od otroka z motnjo, njegovih potreb in zmožnosti.

Tudi sodelovanje s starši otrok, vključenih v razvojne oddelke, je tako rekoč dnevno, zato se lahko delavci razvojnih oddelkov sproti dogovarjajo o vseh spremembah, potrebah in nadaljnjih načrtih.

V vzgojno-varstvenih organizacijah lahko uresničujemo različne oblike sodelovanja s starši, npr. pri skupnem izvajanju posameznih dejavnosti — izletov, srečanj, ogledov razstav, lutkovnih predstav, ipd..., tako da se otroci lahko tudi preko razvojnega oddelka oziroma vzgojno-varstvenega oddelka vključujejo v širše okolje. Hkrati pa so to oblike, kjer se starši tudi drugače spoznajo med seboj, lahko navežejo nove kvalitetne medsebojne stike, izmenjujejo predloge, mnenja in izkušnje.

Strokovni delavci razvojnega oddelka posebej organizirajo razgovore in demonstracije ob otroku in tako staršem posredujejo tudi tiste informacije, oblike in metode za igro z otrokom, ki jih le-ti lahko s pridom uporabijo tudi doma.

Trudimo se, da bi s tako organizirano vzgojo in usposabljanjem razbremenili starše v čim večji meri. To pomeni, da v času, ki ga otrok preživi v vzgojno-varstveni organizaciji, zadovoljimo predvsem njegove potrebe po varnosti in srečnem otroštvu, hkrati pa tudi zahteve usposabljanja oziroma terapije. Menimo namreč, da morajo otroci in starši v svojem prostem času doma živeti polno življenje s čim manj obremenitvami.

Kakšne so novosti?

Zavedamo se, da je tak način usposabljanja še pomanjkljiv in da moramo še v večji meri kot doslej izkoristiti možnosti različnih integriranih oblik vzgoje in usposabljanja otrok z motnjami v razvoju.

Zato smo zadnje leto v Ljubljani posvetili veliko pozornost VKLJUČEVANJU otrok z lažjimi motnjami v razvoju v »redne« ODDELKE VZGOJE IN VARSTVA.

Namen tako organizirane vzgoje je vključevanje otrok z lažjimi motnjami v razvoju v vse aktivnosti v skupini, ki so v skladu z otrokovimi zmogljivostmi, potrebami in interesi ter prispevajo k otrokovi socialni integraciji in vsestranskemu razvoju, k lažjemu sprejemanju družbenih zahtev in moralnih norm v medsebojnih odnosih v interakciji z vrstniki brez motenj.

Drugi otroci se ob njih naučijo upoštevati različnosti in biti tovariški. Otroci v skupini si pridobivajo nove socialne izkušnje, učijo se sodelovati, delati in živeti z otroki z motnjami v razvoju. Pri tem pa mora vzgojno-varstvena organizacija zagotoviti razmere za uresničevanje programa za vse otroke v oddelku.

Žal pa ta oblika dela še vedno ni urejena s predpisi niti o številu otrok v oddelku niti o delavcih (usposobljenost vzgojitelja, prisotnost varuha v oddelku, normativ mobilnega specialnega pedagoga,...), čeprav zakonodaja to omogoča.

Vzgojitelji, za katere lahko rečemo, da imajo najvažnejšo vlogo v življenju otroka v vzgojno-varstvenem oddelku, pri izvajanju vzgojnega programa v skupini pogosto naletijo na težave, ki jih nekateri bolj, drugi pa manj uspešno rešujejo.

Če vzgojiteljem ni zagotovljena tesna povezava s strokovnjaki, ki sicer individualno vodijo in spremljajo otrokov razvoj in sodelujejo z družino, če niso izpolnjeni subjektivni in objektivni pogoji za tako obliko integracije, ne moremo govoriti o integraciji ali o socialni integraciji.

Žal ne morem trditi, da predšolskim otrokom lahko zagotavljamo vse te pogoje; to pa seveda ne pomeni, da se problema ne zavedamo.

Da bi presegli obstoječe stanje in se v vzgojni praksi čimbolj približali zahtevam socialne integracije, smo v šolskem letu 1989/1990 pri takratni Mestni skupnosti otroškega varstva Ljubljane poleg skrbi za otroke z zmernimi in težjimi motnjami v razvoju organizirali tudi skrb za predšolske otroke z lažjimi motnjami v razvoju.

V ta namen smo v letu 1988 pridobili mnenje Zavoda SR Slovenije za šolstvo, leta 1989 pa še mnenje Republiškega komiteja za vzgojo, izobraževanje in telesno kulturo.

Povsem na novo smo uveljavili vrednotenje te oblike pomoči in s tem omogočili vzgojno-varstvenim organizacijam, da pričnejo načrtno izvajati organizirano skrb tudi za to skupino otrok.

Zaradi različnih motenj, ki jih imajo otroci, in težav, s katerimi se srečujejo vzgojitelji pri svojem delu, pa nismo postavili enotnega pravila o obliki in vrsti pomoči. Predlagali smo, da se upoštevajo različne oblike pomoči otroku in staršem, glede katerih se **za vsakega otroka posebej** sproti dogovarjajo člani strokovnih skupin matičnega zdravstvenega doma in vzgojno-varstvene organizacije.

V vzgojno-varstvenih oddelkih v Ljubljani torej uvajamo model organizirane pomoči otrokom z motnjami v razvoju, njihovim staršem ali rejnikom ter vzgojiteljem.

Usposobljenost vzgojiteljev

Tako organizirana pomoč oziroma uspešna integracija pa zahteva tudi »dobrega« vzgojitelja — vzgojitelja, ki otroku ustvari najugodnejše čustveno ozračje, mu nudi občutek varnosti, notranjega ravnovesja ter socialnega sprejetja ter pozna otrokove potrebe in zmožnosti, pa tudi možnosti za uresničevanje teh potreb.

To lahko doseže s svojo usposobljenostjo ter z usklajenim in enotnim prizadevanjem staršev in strokovnjakov, ki mu morajo vedno stati ob strani; zavedati se mora pomembnosti sožitja med otroki z motnjami v razvoju in njihovimi vrstniki brez motenj.

Zato sem z raziskovalno nalogo poskušala osvetliti nekatera vprašanja, ki so bistvenega pomena pri vzgojnem delu in procesu integracije otrok z motnjami v razvoju v vzgojno-varstveni organizaciji, ter empirično podkrepiti pripravo modela organizirane pomoči otrokom z motnjami v razvoju, staršem in vzgojiteljem v vzgojno-varstvenih organizacijah Ljubljane.

Analiza naloge, opravljena letos na vzorcu 196 vzgojiteljev ljubljanskih vzgojno-varstvenih organizacij, je nedvoumno pokazala, da vzgojitelj pri vključevanju otrok z motnjami v razvoju v oddelke vzgoje in varstva potrebuje pomoč.

Na osnovi analize odgovorov vzgojiteljev lahko trdimo, da so pri vključevanju otrok z motnjami v razvoju v oddelke vzgoje in varstva vzgojitelji postavljeni pred dodatne naloge, med katerimi so najbolj izpostavljene individualizacija vzgojnega dela, permanentno izobraževanje in integracija otroka v skupino.

Te naloge se ujemajo tudi z enim izmed osnovnih pogojev, ki jih mora uresničevati vzgojitelj pri vključevanju otrok z motnjami v razvoju v oddelke vzgoje in varstva, to je, da otroka maksimalno vključi v matično sredino ter na osnovi poznavanja otroka zagotovi razvijanje vseh njegovih potencialov.

Tudi nadaljnje analize potrjujejo vzgojiteljevo slabo usposobljenost za integrirano obliko vzgoje. Vzgojitelji menijo, da nalogam, pred katere so postavljeni, niso povsem kos. Predvsem bi potrebovali več znanja s področja specialne metodike za neposredno delo z otrokom z motnjo v razvoju; manjka jim znanja o tem, kako izbrati primerno vsebino, metodične postopke in ustrezno odmeriti čas, ki je za to delo potreben. Čeprav so si vzgojitelji v času šolanja pridobili nekaj teoretičnih osnov o motnjah, ki lahko spremljajo otrokov razvoj, pa niso dobili dovolj znanja za neposredno delo z otroki, integriranimi v oddelke vzgoje in varstva, niti za delo s skupino, v katero je vključen tudi otrok z motnjo v razvoju.

To dejstvo lahko v vsakdanji praksi pri integrirani obliki vzgoje predstavlja resen problem za vzgojitelja, za samega otroka in za celoten otroški kolektiv.

Vzgojitelji so prav tako premalo usposobljeni za delo s starši teh otrok, saj se med šolanjem tega področja skorajda niso dotaknili.

Vse to zagotovo ni v prid integraciji. Povejmo še to, da večina vzgojiteljev zelo slabo ali sploh ne pozna aktualne strokovne literature, s pomočjo katere bi lahko poglobili svoje znanje.

Rezultati pa kažejo tudi na to, da so vzgojitelji z višjo izobrazbo v času izobraževanja dobili več teoretičnih osnov tako za delo s skupino, v katero je integriran otrok z motnjo v razvoju, kot za delo s starši teh otrok v primerjavi z vzgojitelji s srednjo izobrazbo.

Vzgojitelji so navedli tudi predloge za izboljšanje izobraževanja bodočih vzgojiteljev. Predlagajo obogatitev programov v smislu pridobivanja teoretičnega, specialnometodičnega in didaktičnega znanja ter praktičnih izkušenj tako v oddelkih, kjer se izvajajo integrirane oblike vzgoje in varstva, kot tudi v razvojnih oddelkih. Pedagoško-psihološki predmeti naj bi upoštevali tudi nujnost povezave in enotnega vzgojnega vplivanja družine in vrtca. Vključevali naj bi seminarske naloge o tej obliki vzgoje.

Rezultati so poudarili potrebo vzgojiteljev po permanentnem dopolnjevanju in širjenju njihovega znanja za uspešno izvajanje integracije.

Večini vzgojiteljev predstavlja strokovna literatura enega najpomembnejših virov za pridobivanje novega znanja. Pomembno vlogo pri tem ima tudi izmenjava izkušenj med vzgojitelji. Vendar se je večina vzgojiteljev s strokovno literaturo, ki nudi pomoč pri izvajanju integrirane oblike vzgojnega dela, seznanila le preko delavcev vzgojno-varstvene organizacije.

Že uvodoma sem navedla potrebo vzgojiteljev po pomoči. Raziskava nam je to v celoti potrdila. Potrdila je tudi predvidevanja, da je dodatna pomoč strokovnega delavca — specialnega pedagoga ali defektologa — tista oblika pomoči, ki bi lahko vzgojiteljem največ pomagala (v obliki svetovanja in kot nudenje neposredne pomoči otroku in staršem). Vzgojitelji si želijo tako pomoč, ki jim bo omogočila uspeh pri delu v skupini in s posameznikom.

Pomoč pa vzgojitelji pričakujejo tudi od strokovnih zdravstvenih delavcev, ki so prav tako dolžni spremljati otrokov razvoj in njegovo družino.

Analiza rezultatov je pokazala, da ljubljanski vzgojitelji pričakujejo največ pomoči s strani Svetovalnega centra za otroke, mladostnike in starše. To pričakovanje sicer ni v nasprotju z nalogami Svetovalnega centra, ki v okviru svoje dejavnosti sodeluje tudi z vzgojno-varstvenimi organizacijami, izobražuje, pomaga in svetuje vzgojiteljem, vendar pa imamo v Ljubljani za potrebe predšolskih otrok z motnjami v razvoju dobro organizirane in utečene mentalnohigienske oddelke pri vseh petih zdravstvenih domovih.

Glede na rezultate raziskave si bom dovolila sklepanje, da niti delavci na področju usposabljanja otrok z motnjami v razvoju niti naši strokovni sodelavci v osnovnem zdravstvu vzgojiteljem nismo približali vloge in nalog posameznih institucij. To potrjuje tudi dejstvo, da mnogo vzgojiteljev pričakuje pomoč le s strani invalidskih društev in njihovih združenj, pa tudi to, da le posamezni vzgojitelji pričakujejo pomoč s strani vzgojno-varstvene organizacije, ki je po mojem mnenju prva, ki more in mora ustvariti pogoje za uspešno vključevanje in razvoj vseh otrok. Pri tem je nujno povezovanje s strokovnimi delavci zunaj in znotraj te organizacije ter strokovno izpopolnjevanje vzgojiteljev.

Vzgojitelji opozarjajo na pomembno vlogo staršev, ki lahko veliko pripomorejo k uspešnosti njihovega dela, k usklajenosti vzgojnih vplivov v družini in vrtcu, vplivajo pa tudi na oblikovanje normativov v oddelkih in predlagajo manjše število otrok.

Raziskava se je dotaknila tudi lika vzgojitelja, ki vzgaja otroka z motnjami v razvoju. Rezultati so pokazali, da mora imeti tak vzgojitelj nek poseben čut, neko nagnjenje, ki se ga da po mnenju vzgojiteljev pridobiti z izobraževanjem ter spodbudami in nasveti.

Kar 66 % v vzorec zajetih vzgojiteljev meni, da so v oddelku že imeli otroka, za katerega bi potrebovali dodatno pomoč. Z delovno dobo sicer raste delež teh vzgojiteljev, a odvisnost teh dejstev ni potrjena.

Vendar se ti vzgojitelji ne izobražujejo več kot vzgojitelji, ki te izkušnje niso imeli. To nekako ni v skladu z izraženimi potrebami po pridobivanju znanja. Pri tem pa se mi vsiljuje misel, da je vzgojiteljevo dodatno izobraževanje močno odvisno tudi od pripravljenosti in posluha vzgojno-varstvenih organizacij. Rezultati namreč kažejo, da je večina vzgojiteljev ostala brez pomoči ob vključitvi otroka z motnjo v razvoju v skupino.

Pri teh vzgojiteljih ugotavljam, da imajo dokaj pozitiven odnos do take skupine otrok. Čeprav nekateri navajajo, da so preobremenjeni zaradi otroka z motnjo v razvoju v skupini, pa vendar prevladuje mnenje, da lahko temu otroku veliko pomagajo.

Rezultati so nakazali zaščitniški odnos do tega otroka, težave pri doseganju vzgojnih smotrov, pa tudi bojazen, da bi skupina prevzela negativne navade otroka.

Vendar večina vzgojiteljev zaradi otrok z motnjo v razvoju skupine ne bi zamenjala; vzgojo teh otrok sprejema kot eno izmed svojih nalog in zato ne pričakuje dodatnega vrednotenja.

In kako naprej?

»Čas je, da papirno pravico in obenem družbeno obvezo spremenimo v dejanja.« Ustvarjanje pogojev za uspešno vključevanje otrok z motnjami v razvoju v oddelke vzgoje in varstva je eno izmed teh dejanj.

Čeprav je bila raziskava opravljena le v Ljubljani in rezultatov ne moremo posploševati, menim, da bi se lahko usposabljanje vzgojiteljev za integrirano obliko vzgoje predšolskih otrok v večji meri vgradilo v izobraževalne programe.

Na podlagi ugotovitev raziskave in sistemske urejenosti skrbi za predšolske otroke v Ljubljani pa predlagam rešitve, ki jih ocenjujem kot dosegljive.

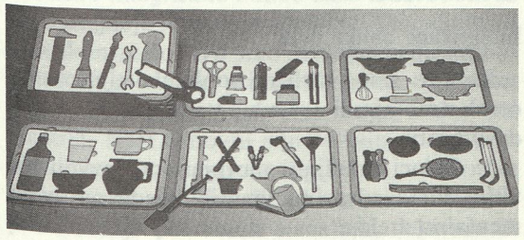

— Čimprej je treba povezati vzgojno-varstvene organizacije in mentalnohigienske oddelke tam, kjer te povezave še niso zaživele. S skupnim delom je potrebno ugotoviti, ali so v oddelkih vzgoje in varstva vključeni otroci, ki ob individualnem usposabljanju v zdravstvenem domu ali Svetovalnem centru potrebujejo še poseben individualiziran program v vzgojno-varstveni organizaciji.

— Na podlagi teh ugotovitev in potreb otroka se morajo oblikovati strokovne skupine, v katere se vzgojitelj vključuje kot enakovreden član.

— Strokovne skupine morajo izdelati individualiziran program za otroke v vzgojno-varstveni organizaciji. Program mora temeljiti na Vzgojnem programu za vzgojo in varstvo predšolskih otrok ter navodilih in programih za prilagajanje glede na vrsto motnje. V ta program je potrebno vgraditi pot za vzpostavljanje interakcij med vzgojiteljem, otrokom in skupino.

— Na podlagi ugotovitev in predlogov strokovne skupine je v vzgojno-varstvenih organizacijah potrebno zagotoviti dodatno pomoč strokovnega delavca za neposredno pomoč otroku, ter za pomoč in svetovanje vzgojiteljem in staršem.

— Vzporedno pa je potrebno takoj začeti z usposabljanjem vzgojiteljev, ki delajo v oddelkih, v katere so vključeni otroci z motnjami v razvoju.

Za uresničevanje teh nalog obstajajo številne možnosti, ki jih je nakazala tudi ta raziskava. Tako se lahko v okviru ene ali več vzgojno-varstvenih organizacij organizirajo aktivi, problemski sestanki za izmenjavo izkušenj, hospitacije, predavanja strokovnjakov, seminarji.

Vzgojiteljem je potrebno omogočiti udeležbo na strokovnih predavanjih, ki jih organizirajo invalidska društva in njihova združenja za svoje člane — starše.

Vsekakor pa mora vzgojno-varstvena organizacija imeti posluh za tega otroka in vzgojitelja ter z notranjo organizacijo dela ustvariti vzgojitelju osnovne pogoje za delo, otroku pa najugodnejše pogoje za razvoj.

Lidija Kastelic

KAKO SMO ORALI LEDINO

Začetek je bil težak

V občini Ljubljana Bežigrad smo v začetku osemdesetih let začeli razmišljati, kako bi poskrbeli za otroke, ki imajo različne težave v razvoju.

Ob odpiranju nove vzgojno-varstvene enote Ciciban na Reboljevi 18 smo zastavili vse sile, da bi tudi zanje poskrbeli vsaj tako kot za vse druge otroke.

Ker v tistih letih še nismo imeli izkušenj, kako pridobiti otroke, ne kako ravnati z njimi, smo se odločili, da si ogledamo razvojne oddelke v Mariboru. Gostoljubje nam je izkazal gospod Peter Skuber, diplomirani psiholog iz zdravstvenega doma v Mariboru, in nam v dveh dneh predstavil celotno organizacijo in delo na njihovem območju. V naši občini tedaj še nismo imeli mentalnohigienskega oddelka, zato smo povabili k sodelovanju še izkušeni strokovni delavki bližnjega Zavoda za usposabljanje slušno in govorno prizadetih, logopedinjo Terezo Prapotnik in psihologinjo Nevo Ribnikar-Kastelic.

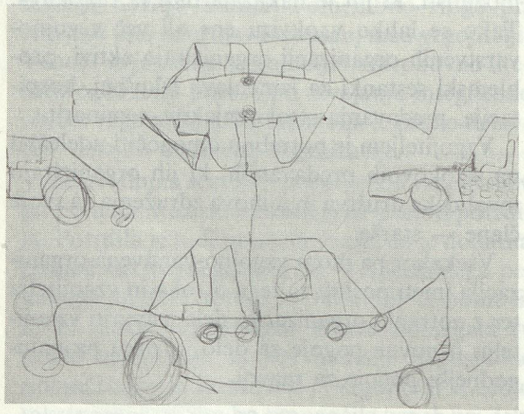

Gregor

Za začetek smo torej že imeli del strokovnega tima — psihologa in logopeda; sama pa sem kot vodja vzgojno-varstvene enote vodila celotno organizacijo. Kasneje smo k delu — po pogodbi — pritegnili še fizioterapevta in zdravnika pediatra. Podatke o otrocih smo na začetku pridobivali s pomočjo centra za socialno delo, kasneje pa smo jih dopolnjevali tudi tako, da so se posamezni starši že sami obračali na nas po pomoč.

Razvojna oddelka

V vzgojno-varstveni organizaciji Ciciban imamo dva razvojna oddelka za otroke z motnjami v duševnem in telesnem razvoju že od leta 1982.

Glede na izkušnje, ki smo jih dobili v teh letih, menimo, da je integrativni del izvajanja vzgojnega programa zelo pomemben tako za otroke kot tudi za starše razvojno motenih otrok pri vključevanju otrok v celotno družbeno dogajanje.

Zato smo se v vzgojno-varstveni organizaciji v zadnjih letih odločili, da organiziramo take oblike vzgojno-varstvene dejavnosti, v katerih bodo imeli razvojno moteni otroci optimalne možnosti za razvoj svojih sposobnosti.

V razvojna oddelka se vključujejo zmerno in teže prizadeti otroci. Glede na vrsto in stopnjo prizadetosti smo oblikovali dve skupini — v eni so otroci z motnjami v duševnem razvoju, v drugi pa otroci s kombiniranimi motnjami. V obeh oddelkih izvajajo potrebno strokovno obravnavo specialni pedagog, psiholog in fizioterapevt.

Otroci z lažjimi motnjami v razvoju so vključeni v redne oblike vzgojno-varstvenega dela.

Integrirane oblike dela

Razvili smo različne oblike vključevanja otrok z motnjami v razvoju v vzgojno-varstvene dejavnosti:

1. Otroci z lažjimi motnjami v razvoju so vključeni z zdravimi vrstniki glede na svojo mentalno zrelost.

Vzgojitelj pri svojem delu upošteva potrebe in interese posameznega otroka, zato svoje delo uresničuje v skupinskih in individualnih oblikah dela. Enkrat tedensko se v to delo vključi tudi specialni pedagog in individualno obravnava laže motene otroke. Če se pokaže potreba po dodatni obravnavi zunaj skupine, otroka obravnava tudi fizioterapevt. Glede na to, da so strokovni delavci zaposleni v vrtcu, otrok in skupina ne občutita posebne obravnave posameznika kot nekaj posebnega. Strokovni sodelavci lahko dajejo napotke vzgojitelju ali mu svetujejo pri delu.

2. Otroci z zmernimi in težjimi motnjami v razvoju so vključeni v razvojne oddelke. Ker so razvojni oddelki sestavni del vzgojno-varstvene organizacije, skrbimo, da posameznike vključujemo skupaj z zdravimi vrstniki k tistim sestavinam dnevnega reda, ki pozitivno vplivajo na njihov razvoj.

Posamezni otroci se vključujejo v vzgojno delo z zdravimi vrstniki enkrat tedensko, občasno ali pa vsak dan. V kakšnem obsegu se posamezniki vključujejo v vzgojni program z vrstniki, se dogovorimo v strokovnem timu.

3. Prav tako gojimo integrirane oblike dela pri zaposlitvah po želji otrok, v času bivanja na prostem, pri skupnih prireditvah, kot so proslave, praznovanja, ogledi lutkovnih igric ipd. Skupaj praznujemo tudi prihod jeseni, pomladi, dedka Mraza ...

V zadnjih dveh letih dajemo otrokom tudi možnost, da dopoldanski čas preživijo v tisti skupini, ki jo sami izberejo glede na svoje interese. Ni redkost, da se zdravi otroci odločajo za igro s prizadetimi vrstniki. Ob tej obliki ugotavljamo pozitivne rezultate tudi mi, saj vemo, kako pomembno je v predšolskem obdobju prav izkustveno učenje.

4. V preteklem šolskem letu pa smo uvedli še eno novo integrirano obliko dela. Z zavodom za usposabljanje slušno in govorno prizadetih in Zavodom za šolstvo smo se dogovorili, da bomo skupino slušno prizadetih otrok enkrat tedensko vključevali v naš vrtec skupaj z zdravimi vrstniki. Naši osnovni cilji so bili: nuditi take oblike vzgojno-varstvene dejavnosti, v katere se bodo lahko vključevali vsi otroci; omogočiti pridobivanje potrebnih socialnih, delovnih in kulturnih izkušenj, razvijati samostojnost in iznajdljivost, omogočiti telesno in čustveno sprostitev, omogočiti otrokom izkustveno učenje ipd.

Glede na ugodne uspehe v preteklem letu smo se z zavodom dogovarjali, da bi to obliko v letošnjem šolskem letu razširili na več različnih starostnih skupin.

Napori niso bili zaman

Če se ozrem na prehojeno pot, ugotovim, da je bilo najbolj naporno delo s starši — vendar ne s starši, ki so imeli težave s svojimi otroki, pač pa s starši zdravih otrok.

Prva tri leta smo vložili ogromno truda v osveščanje staršev zdravih otrok, saj so v začetku težko razumeli, da so prizadeti otroci čustveno topli, le da potrebujejo ogromno pozornosti in da je njihova naloga pri vzgoji prav v tem, da svojim otrokom predstavijo vrstnike iz razvojnega oddelka v tej luči.

Danes lahko s ponosom ugotavljamo, da si zdravi otroci enakovredno izbirajo prijatelje za igro med svojimi razvojno motenimi vrstniki. Še več — zdravi otroci se redno vključujejo v različne interesne dejavnosti prav v razvojnih oddelkih. Če bi gledali z očmi zunanjega opazovalca, bi težko ločili oddelke zdravih vrstnikov in razvojne oddelke. Izdaja jih pravzaprav le specifična opremljenost.

V zaključku bi želela poudariti, da je prav predšolsko obdobje tisto, ki naj nudi otroku zdravo in sproščeno otroštvo med vrstniki. Zavzemati se moramo za odpiranje novih razvojnih oddelkov kot sestavnih delov vzgojno-varstvenih organizacij in za zaposlovanje strokovnih delavcev, kjer so ti otroci integrirani z zdravimi vrstniki.

Olga Rupnik-Krže

KAKŠEN JE MLAD ČLOVEK

Mlad človek je v svoji notranjosti hladen in hoče imeti svoj prav. Na vsak način hoče misliti s svojo glavo; misliti na sedenje in mleti z usti, namesto da bi kaj naredil za svoje dobro.

Darja Čelik

RAZVOJNI ODDELEK JE DOBIL SVOJE MESTO V VRTCU

Vzgojno-varstvena organizacija Ljubljana-Vič-Rudnik je imela že leta 1974 razvojni oddelek. Ustanovljen je bil na pobudo Izobraževalne skupnosti mesta Ljubljane, svoje prostore pa je imel v vrtcu na Rudniku. Z izgraditvijo vrtca v Murglah so oddelek preselili in od leta 1981 deluje neprekinjeno v tej enoti.

Občina Vič-Rudnik je obsežna in tako prihajajo v oddelek otroci iz oddaljenih zaselkov, s tem pa tudi z različnimi težavami. Običajno je v oddelku sedem otrok, imeli pa smo jih tudi že deset. Delavci enote smo se dogovorili s strokovnjaki, da se moramo hitro prilagoditi vsaki novi situaciji. To je mogoče tako na strokovnem kot na kadrovskem področju. Zato lahko poskrbimo za dobro vzdušje na oddelku, da ne pridejo v stisko ne otroci ne starši in ne delavci v oddelku. Ob vključevanju otrok s težjo prizadetostjo ne znižujemo števila otrok v oddelku, temveč vključujemo dodatne strokovne delavce. Do takih trenutnih rešitev smo prišli ob večjem številu odkritih otrok z motnjami v razvoju in ker ni bilo možnosti za odprtje novega razvojnega oddelka.

Da bi bilo delo dobro zastavljeno in opravljeno, uporabljamo predpisane programe, ki jih postavljajo predstavniki Zavoda za šolstvo. Vsi delavci razvojnih oddelkov smo vključeni v aktiv, ki ga že dobra tri leta vodi svetovalka v sekretariatu za otroško varstvo. S tako povezavo se res lahko predamo pedagoškemu delu, saj so se uredile stvari, ki so prej motile delo. Imamo ugodne delovne pogoje, razvija se stroka, najbolj pa sem zadovoljna, da smo v vrtcu zdaj dobro sprejeti s strani otrok, staršev in delavcev. Prešli smo kar nekaj faz vključevanja in se ob tem naučili, da le majhni — a zanesljivi koraki pripeljejo do ustreznega uveljavljanja otrok, ki so drugačni od vrstnikov, zunaj razvojnega oddelka. Ni več problemov ob nadomeščanjih, skupaj z drugimi otroki smo pri aktivnostih na dvorišču, v peskovniku, na skupnih letovanjih. Posamezne otroke pa po stopnji sposobnosti vključujemo — v dogovoru z vzgojiteljicami —h kreativnim dejavnostim v redne oddelke.

Vzgoja je neprekinjen proces in vzgojne aktivnosti se pri nas ne odvijajo samo v dopoldanskem času, ampak ves čas bivanja otrok pri nas.

Redno hodimo na letovanja. Bili smo že v Umagu, Savudriji, na Debelem rtiču in lani na Rakitni. Trenutki, ki jih tako preživimo skupaj, so prijetni, meni pa pomenijo pregled opravljenega dela — vedno se vračam z novimi načrti za vsakega otroka. Ne morem pozabiti dečka, ki je pred odhodom z letovanja začel tako intenzivno risati avtomobile — na papirje, stene, igrače, da nam je zmanjkalo barvic.

Vsa leta pa opažam, da so v naše vrtce vključeni otroci, ki so drugačni, ki odstopajo v telesnem in duševnem razvoju, ki potrebujejo pomoč za vključevanje v skupino, ti otroci živijo ***ob skupini.*** Na pobudo tima centralnega otroškega dispanzerja in da ne bi iztrgali otrok iz okolja, v katerem so živeli že več let, smo se odločili za novo obliko pomoči. Sklicali smo skupni sestanek za starše in delavce tima centralnega otroškega dispanzerja. Dogovorili smo se za obisk specialnega pegagoga v vrtcu dvakrat tedensko in za specialno pedagoško vodenje. S tem smo pomagali otrokom z motnjami, drugim otrokom v skupini in staršem. Vzgojiteljicam pa je naše svetovanje omogočilo normalno sprejemanje drugačnosti nekaterih otrok.

Dejstvo, da otroci ne živijo več ob skupini, ampak ***s skupino,*** me je prepričalo o pravilnosti naših prizadevanj.

Izkazalo se je, da je za zdrav razvoj otroka nujno sodelovanje staršev, vzgojiteljev, mentalnohigienskih oddelkov in drugih strokovnjakov. Zato smo ustanovili aktiv, ki je povezal vse dejavnike pri vzgoji in rasti otrok.

Pri vseh iniciativah sem uživala podporo vodstva vrtca. Še več: dokaj hitro smo razčlenili organizacijski, strokovni in akcijski načrt našega dela.

Metka Šter

VZGOJITELJ PRI INTEGRACIJI OTROK Z ODSTOPANJI V RAZVOJU IN VEDENJU

V vrtcu Murgle že deset let deluje razvojni oddelek, v katerega so vključeni otroci s težjimi duševnimi in telesnimi motnjami. Ob tem pa smo se pričeli predvsem zadnje leto intenzivno ukvarjati tudi z integracijo otrok z odstopanji v razvoju in vedenju, ki so vključeni v oddelke dnevnega varstva.

Pri delu smo se srečevali z naslednjimi težavami:

1. Otrokom z motnjami pogosto niso bili naklonjeni ne starši drugih otrok ne delavci ne krajani.
2. Zaradi neosveščenosti, pomanjkljivega znanja in slabih pogojev je bila neizvedljiva organizirana in strokovno vodena integracija.
3. V vrtcu Murgle in v drugih viških vrtcih so bili otroci z odstopanji v razvoju pogosto naključno razporejeni v predšolske skupine, kar je povzročalo veliko stisk in zapletov, katerih posledice so čutili otroci, starši in vzgojitelji.
4. Ker delavci niso imeli dovolj izkušenj za delo z motenimi otroki in ker v republiki skrb za te otroke ni bila usklajena, je bilo delo neučinkovito. Pomanjkljivo znanje in izkušnje za delo z motenimi otroki so imeli tako specialni pedagogi, ki niso delali s predšolskimi otroki, kot tudi vzgojitelji, ki niso imeli dovolj znanja iz specialne pedagogike.
5. Zaradi neosveščenosti, prizadetosti in nezaupanja staršev motenih otrok teh otrok pogosto nismo vključili v programe, ki bi bili zanje najbolj ustrezni.

Navedene težave niso zmanjšale naše vztrajnosti pri iskanju rešitev. Delo je bilo zahtevno in dolgotrajno. Ugotovili smo, da lažje rešujemo probleme v timu, v katerem so ljudje, ki so naklonjeni tem otrokom in ne odnehajo že pri prvih zapletih.

Septembra 1989 smo zasnovali projekt »Integracija otrok z odstopanji v razvoju in vedenju«. V projekt so bili vključeni vsi viški vrtci.

Namen in cilji projekta so bili:

1. Pomagati otrokom z odstopanji, njihovim staršem in vzgojiteljem ter drugim otrokom v skupini, kamor so bili otroci vključeni.
2. Proučiti situacijo v skupini, kamor je bil otrok vključen, urediti ustrezno specialno pedagoško obravnavo in zagotoviti ustrezne pogoje za delo te skupine.
3. Vzpostaviti učinkovit sistem povezanosti med starši in strokovnimi delavci v primerih, ko so bili otroci že vodeni v zdravstveni instituciji, in v primeru, ko smo otroka z odstopanji na novo odkrili.
4. Izobraževanje vzgojiteljev in staršev ter svetovanje.
5. Pomoč otrokom s težavami, ki niso vključeni v vrtec in svetovanje njihovim staršem (poskusna vključitev v razvojni oddelek ali integracija v drug predšolski oddelek).
6. Pomoč otrokom in staršem pri otrokovi vključitvi v novo institucijo po izpisu iz vrtca (predhodni obiski staršev v teh institucijah, spremljanje otroka pri vključitvi v institucijo, razgovori z delavci nove institucije).

Projekt vodi mobilna služba. Delo poteka vzajemno med vsemi udeleženci, ki delajo z otroki.

Po enem letu izvajanja projekta se je še bolj pokazala potrebnost takega dela. Evidentirali smo kar 25 otrok z odstopanji, trije pa bi morali biti vključeni celo v razvojni oddelek. Vzgojiteljice si ob takih primerih niso znale pomagati, saj je to področje še izredno občutljivo za starše, strokovni delavci pa niso vedno prišli do njih.

Skupina ljudi — mobilna služba je najprej opravila naslednje:

— proučila je situacijo v skupini;
— poskušala je izboljšati pogoje dela (znižanje normativa, zagotoviti dodatnega delavca, izboljšati opremo oziroma vzgojna sredstva);
— zagotovila je specialno pedagoško pomoč;
— izvajala osveščanje in izobraževanje;

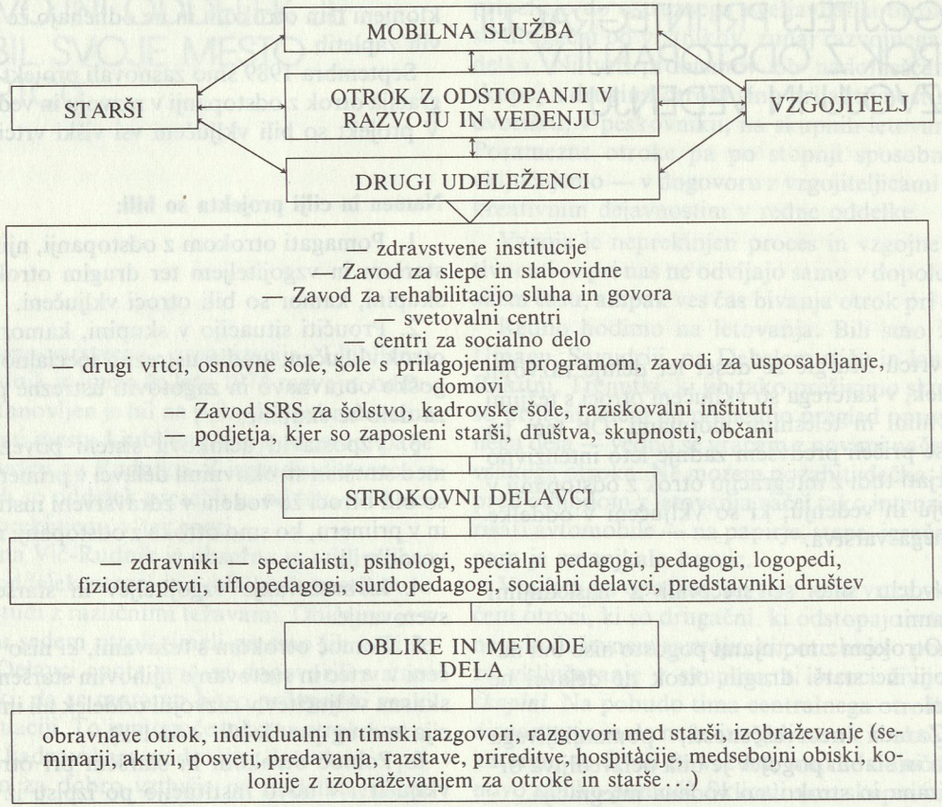

— vzpostavila boljše stike med vzgojitelji, starši in zunanjimi strokovnimi delavci;

— pomagala je staršem pri razporejanju otrok v ustrezne programe.

Vzgojiteljice so v projektu pripravljene sodelovati. Izobraževanje, osveščanje in širši vpogled v sistem jim omogoča razumeti, da so otroci lahko tudi drugačni. Ocenjujejo, da so se spremenila zlasti njihova pričakovanja v zvezi z otroki, kar narekuje ustvarjanje drugačnih pogojev za izvajanje celotnega vzgojnega procesa. Vzgojni cilji so postali bolj realni in bolj usklajeni z otrokovimi zmožnostmi.

Normalizacija poteka na več ravneh:

1. Izvajamo občasno integracijo otrok v različne starostne skupine k različnim dejavnostim.

2. Otroke z manjšimi motnjami vključujemo v oddelke dnevnega varstva po dogovoru z vzgojitelji in ob pomoči strokovnih delavcev.

3. Občasno vključujemo tudi otroke, ki ne obiskujejo vrtca.

4. V lanskem letu pa smo izvedli tudi inovacijo: otroka, ki bi bil sicer razporejen v razvojni oddelek, smo vključili v kombinirano skupino, v kateri dela vzgojiteljica, ki je končala specialno pedagogiko, izboljšali pa smo tudi druge pogoje dela.

Nadaljnje delo ni dokončno določeno. V skladu s pridobljenimi izkušnjami in znanjem ga bomo spreminjali in dopolnjevali. Spoznanje, da so otroci, ki imajo težave v razvoju tu, med nami, naj vsaj malo prispeva k ustvarjanju boljših razmer, da se ne bi ponovila javna tribuna s tako grenkim priokusom kot lani za Bežigradom, ko so otroci in starši iskali svoje mesto pod soncem.

Ob takem delu morajo biti ljudje »veliki«, zato šele sedaj prav razumemo misel, ki smo si jo zapisali na začetku našega dela: »Skupaj z vami bomo rasli, iskaje rešilne bilke v morju težav.«

Slava Petrič

VKLJUČITEV DUŠEVNO PRIZADETEGA OTROKA V VRTEC MORA BITI SKRBNO PRIPRAVLJENA

Izkušnje iz novega razvojnega oddelka na Prulah

Uvod

Prizadetim osebam je zagotovljena določena stopnja pravne varnosti, vendar naletimo v praksi na vrsto ovir in nasprotovanj. Težave nastopijo zaradi nerazumevanja in neznanja, zaradi pomanjkljive prilagodljivosti raznih ustanov in pogosto birokratskega postopka vključitve duševno prizadetega otroka v širše družbeno okolje.

Proces osveščanja o nujnosti vključitve v ustrezno pedagoško obravnavo otežujejo obrambni mehanizmi staršev in neprimerno stališče osebja vrtca do integracije. Menimo, da je obseg integracije odvisen od stopnje umske manjrazvitosti otroka, od značilnosti njegove osebnosti in od situacijsko pogojenih dejavnikov v vrtcu.

Diferenciacija pomeni nastajanje razlik, drugačnost, integracija pa združevanje, povezovanje; med njima obstaja dialektični odnos. V našem primeru gre za otroke, ki so drugačni in jih želimo povezati z drugimi otroki v skupnem bivanju, spoznavanju, medsebojnih stikih... Z dodatnim individualnim načinom dela v razvojnem oddelku pomagamo tem otrokom pri premagovanju njihovih pomanjkljivosti.

Problemi in ovire, ki se pojavljajo neposredno ob vključevanju v vrtec

Za vključitev duševno prizadetega otroka v vzgojno-varstveno organizacijo je potrebna timska presoja. Izogibamo se pretiranega vključevanja otrok z raznimi motnjami v razvoju v posebne skupine — razvojne oddelke, ki so organizirani pri vzgojno-varstveni organizaciji. Določene motnje pri otroku se namreč bolje popravijo v običajni skupini ob normalnih pogojih z ustreznim pedagoškim vplivanjem. Misliti je treba na to, da bodo ti otroci, ko odrastejo, živeli med zdravo populacijo.

Ob dilemi, vključiti duševno prizadetega otroka v razvojni oddelek ali v redno skupino v vrtcu, se odločamo za razvojni oddelek iz dveh razlogov:

— Opažamo, da je predvsem zmerno duševno manjrazviti otrok v skupini svojih vrstnikov (po kronološki, ne mentalni starosti) odrinjen. Pojavljajo se znaki neustreznega prilagajanja — napadalno vedenje, umik vase ter različne druge čustvene težave: Te težave so še bolj izrazite zaradi neustreznih številčnih normativov v vrtcih in zaradi neustrezne strokovne usposobljenosti vzgojiteljic. Proces osveščanja staršev je upočasnjen. Njihovi obrambni mehanizmi, ki izvirajo iz občutkov ogroženosti, se v taki situaciji ojačajo. Dostikrat vzgojiteljica zaradi premočnega sočutja ali poistovetenja s starši še utrjuje obrambni mehanizem zanikanja (»saj je z otrokom vse v redu«).

— Prav tako velja opozoriti na neustrezno strokovno in etično reagiranje nekaterih medicinskih strokovnjakov, ki prav tako podpirajo obrambni mehanizem zanikanja pri starših in zavirajo proces osveščanja. To se kaže v dokaj znanih ugotovitvah oziroma »strokovnih mnenjih«, kot so npr.: ko bo otrok spregovoril, bo čisto v redu; potrebna je le intenzivna logopedska obravnava; otrok zaostaja le motorično, sicer pa je vse v redu...

Po naših izkušnjah sama namestitev otroka v razvojnem oddelku in usmerjena specialno pedagoška obravnava ne zadoščata. Če želimo otroku omogočiti posnemanje običajnih vzorcev vedenja, je smotrna vključitev otroka v oddelek, ki ustreza njegovi mentalni starosti; potrebuje pa še stalno specialnopedagoško pomoč v razvojnem oddelku. Tako izvaja specialni pedagog program po načrtu, ki ga sestavi skupno s timom mentalnohigienskega oddelka. Čas bivanja v rednem oddelku je odvisen od trenutne situacije, otrokovih zmogljivosti ter pripravljenosti na sodelovanje.

Ob prehodu otroka iz vrtca, kjer je bil vključen le v redno skupino, v vrtec z razvojnim oddelkom, se večinoma pojavljajo še izrazitejši odpori staršev, ki niso sprejeli otrokove prizadetosti, posebej če vzgojiteljica in vzgojni vodja ne povesta staršem, kako otrok funkcionira v skupini. Naš predlog za premagovanje teh ovir je: soočenje staršev, strokovnih delavcev mentalnohigienskega oddelka, vzgojne vodje in vzgojiteljice. Tak pogovor naj nudi staršem možnost izraziti dvome, dileme in pomisleke v zvezi z otrokovo prizadetostjo in razvojnim oddelkom. Strokovni in pedagoški delavci pa naj v primerni obliki, a vendar pošteno predstavijo stopnjo in obseg otrokove prizadetosti ter najustreznejše oblike pomoči in nadaljnjega usposabljanja.

Ob naslednjem koraku — neposredni vključitvi v vrtec z razvojnim oddelkom — se lahko pojavijo težave v različnem pojmovanju integracije tako pri vzgojiteljici, ki otroka sprejme, kot tudi pri vzgojni vodji. Objektivni problem je dodatna obremenjenost vzgojiteljice redne skupine zaradi prevelikega števila otrok v skupini, ki je določeno z normativom. Pokazala se je izrazita potreba po dodatnem izobraževanju vzgojiteljic, ki zajema osnovno znanje specialne pedagogike duševno prizadetih, pa tudi vzgojo za sprejemanje različnosti v našem življenju in pravice drugačnih do življenja v našem svetu.

Odpore pri vzgojnem osebju je verjetno moč premagovati v procesu takega izobraževanja. Vsekakor pa je pomembna vključitev strokovnega delavca, ki je zaposlen v vzgojno-varstveni organizaciji (pedagog, psiholog), saj ima moč neposrednega odločanja o vključitvi otroka v redno skupino, ustrezno njegovi mentalni starosti.

V procesu sprejemanja je važna neposredna vključitev strokovnega delavca mentalnohigienskega oddelka — socialnega delavca, psihologa ali tudi drugega člana strokovnega tima. Tak strokovnjak lahko nudi oporo strokovnemu delavcu v vrtcu in tudi staršem, ko se aktivno vključijo v sprejem svojega prizadetega otroka v vrtec. Dobro so se obnesli obiski in pogovori s starši v vrtcu z razvojnim oddelkom; ob takem obisku so si lahko ogledali oddelke in celotno ustanovo ter navezali neposreden stik z vzgojiteljico in specialno pedagoginjo.

Prikaz integracije v vzgojno-varstveni enoti Prule

Razvojni oddelek v vrtcu Prule smo odprli septembra 1990. Vodstvo vzgojno-varstvene organizacije je zanj namenilo najlepšo in največjo igralnico v enoti. Preuredili so sanitarije, opremo in nabavo igrač pa so prepustili specialni pedagoginji.

Razvojni oddelek je nekaj novega, neznanega, drugačnega za vrtec. Ravnateljica, pedagoški vodja in pedagoginja poznajo namen razvojnih oddelkov, zato je bil naš oddelek deležen njihove vsestranske pomoči in pozornosti; za ostale delavce žal tega ni mogoče reči. Najprej je bilo veliko radovednosti. Za otroke, ki nimajo zunanjih znakov prizadetosti, menijo, »da jim pač nič ne manjka«. Nato jih neizmerno preseneti, ker je vpisanih samo 7 otrok, pa še ti niso vsi vsak dan prisotni. Tako nas vsak dan večkrat štejejo in nas spomnijo, kako nam je dobro. Potem šele pride glavno: INTEGRACIJA! »Tako malo otrok, pa še enega pošiljajo v redno skupino, kjer je že tako preveč otrok ...«

Zdaj vključujemo v običajno skupino pet let staro duševno prizadeto deklico, ki je samostojna, spretna; rada se igra, še raje pospravlja. Neizmerno ima rada otroke, ljudi. Nič je ne moti, da je vsak dan v dveh igralnicah in da se vsak dan srečuje s štirimi tovarišicami.

Zjutraj, ob prihodu v vrtec, gre v redno vzgojno skupino, kjer je do devete ure. Nato pride v razvojni oddelek, kjer poteka individualno delo s specialno pedagoginjo. Ob desetih gre zopet v redno skupino oziroma glede na dejavnosti na prostem ostane v razvojnem oddelku. Ob enajstih se vrne v redno skupino, kamor jo kasneje pridejo iskat starši.

Integracija poteka s privoljenjem vzgojiteljice, vendar pa se že kažejo težave. Vzgojiteljica pravi, da se deklici otroci posmehujejo, ker zaostaja v govoru. Vzgojiteljica bi verjetno to lahko odpravila z vzgojnim delom v smislu razlage drugačnosti otrokom v skupini, seveda ustrezno njihovi starosti. Sodelovanje specialne pedagoginje z vzgojiteljico je zaenkrat zelo težavno. Gre za nepripravljenost, neznanje in nerazumevanje problematike. Več razumevanja je pri vzgojiteljicah z višjo izobrazbo. Izobraževanje na tej stopnji vključuje namreč tudi specialno pedagogiko.

Starši so bili zelo zainteresirani za integracijo in so jo zahtevali. Psihologinja iz mentalnohigienskega oddelka je pripravljala deklico in starše na takšno obliko vključitve v vrtec. Starši so imeli še nekaj pomislekov glede razvojnega oddelka, ker deklica izrazito posnema vedenje drugih. Ker pa čas bivanja v razvojnem oddelku porabimo za intenzivno specialno pedagoško delo, je ta bojazen odpadla.

Naloga specialnega pedagoga v razvojnem oddelku je tudi pospešiti proces sprejemanja duševno prizadetih otrok s strani celotnega osebja vrtca predvsem s predstavitvijo praktičnega dela z duševno prizadetimi otroki, posredovanjem znanja o duševni prizadetosti in vsakodnevnim strokovnim dogovarjanjem in načrtovanjem dela z integriranim otrokom.

Normativno je treba zmanjšati število otrok v tistih vzgojnih skupinah, ki sprejmejo integriranega otroka. Slabe ekonomske razmere v vrtcih ne bi smele biti vzrok, da bi duševno prizadetim otrokom ne omogočili vsega, kar potrebujejo za svoj razvoj.

Jasna Vodeb, Darinka Topolovec in Dragica Kraljič

Gregor

MOBILNA SLUŽBA

Ko razmišljam o mobilni službi, ugotavljam, da je odločitev o tem, ali jo organizirajo ali ne, prepuščena posameznim institucijam, program pa njihovi kreativnosti. Sistemske ureditve ni, prav tako v slovenskem prostoru nimamo dogovorjenega programa.

Nekatere organizacije za usposabljanje (za slepe in gluhe) imajo na tem področju že dolgoletne izkušnje. Pri invalidnih otrocih pa segajo začetki na prag tega desetletja.

V našem zavodu smo z mobilno službo začeli leta 1986. Mobilna služba je specialna dejavnost, ki poteka na otrokovem domu, v šoli ali drugih institucijah, kjer otrok živi in dela. Namenjena je pomoči otrokom, informiranju in svetovanju staršem in strokovnim delavcem, ki z njimi delajo.

V mobilno službo smo zajeli otroke šolskega obdobja, pa tudi predšolske otroke. V praksi se čuti še potreba po pomoči in svetovanju odpuščenim gojencem in njihovim družinam.

Po dogovoru z Zavodom za usposabljanje invalidnih otrok v Kamniku, ki je mobilno službo izvajal že pred nami, pokrivamo potrebe na območju Primorske in Notranjske, posamezne primere pa tudi z drugih območij Slovenije.

Prva leta nismo imeli veliko prijav, šele preteklo leto se je število povečalo. Ljudje niso poznali niti vedeli za to dejavnost. Sedaj nas prosijo za pomoč ne samo institucije in strokovni delavci, ampak tudi delavci sami.

V praksi smo razvili še posebno obliko dela — poučevanje na domu. Poučevanje na domu izvajamo že peto šolsko leto. Otrok J. G. lepo napreduje, seveda ob veliki zavzetosti in angaži-

ranju staršev. Letos osvaja snov petega razreda osnovne šole s prilagojenim predmetnikom in učnim načrtom.

Pri izvajanju mobilne službe imamo vrsto težav. Ker pomagamo otrokom z več motnjami (telesnimi in duševnimi), mora biti naše delo zasnovano multidisciplinarno. Poleg specialnega pedagoga vključujemo v delo tudi druge strokovne delavce — terapevte, odvisno od potreb otroka. Vendar nam financiranje prav teh, otrokom s prizadetostjo po cerebralni paralizi tako potrebnih strokovnih delavcev dela velike težave.

Z osveščanjem okolja in z uvajanjem integriranih oddelkov v osnovne šole se bodo še bolj jasno kazali odkloni pri posameznih otrocih, ki bodo nujno potrebovali posebno obravnavo. Vzporedno s tem bo rastla tudi potreba po pomoči učiteljem.

Predvidevamo, da bodo nove oblike dela in integracija v razvoju motenih otrok v redne osnovne šole zahtevale večji obseg in nadaljnji razvoj mobilne službe.

Vera Nardin

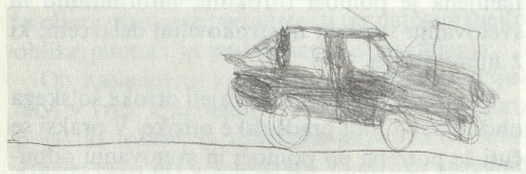

Gregor

NA MORJU

Sem varovanec Zavoda Trate. Dopust sem preživel na morju. Tam je bilo luštno. Med sabo smo se pogovarjali in igrali. Tam smo tudi plavali in se igrali v morju. Lovil sem ribe, vendar nisem nobene ujel.

Bilo je lepo.

Branko Roj

POUČEVANJE NA DOMU

Učenec J. G. je bil razvrščen pri Strokovni komisiji za razvrščanje otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju pri bolnišnici za invalidne otroke v Stari Gori.

Diagnoza: Myopatia congenita (prirojeno mišično obolenje), lažja duševna prizadetost.

Pri prvem obisku na domu nisem imela uspeha. Deček je edinec. Ni bil pripravljen sodelovati, vse po vrsti je nemo odklanjal. Pridobila pa sem nekaj izkušenj za nadaljnje delo v pogovoru s starši.

Deček dotlej še ni bil deležen sistematične pedagoške obravnave, ker družina živi v odročnem kraju. Z materjo sva se dogovorili, kako bova usposabljali otroka na domu. Starša sta moja navodila upoštevala in izpopolnjevala. Sodelovanje staršev mi je delo z otrokom precej olajšalo.

Pri drugem obisku je bilo že bolje. Deček se je nekoliko sprostil. Tako sem lahko vsaj delno preverila njegove sposobnosti. Ugotovila sem:

- — da je levičar in ima pincetni prijem;
- — da lahko oziroma najlaže dela v ležečem položaju (leži na mizi);
- — da ima razvit govor in starosti primeren besedni zaklad; izraža se v popolnih stavkih;
- — da dobro opazuje;
- — da je sposoben daljšega zbranega dela;
- — da hitro dojema probleme in nove naloge;
- — da je pri delu natančen in vztrajen;
- — da se zelo zanima za šport;
- — da so prisotne vedenjske motnje, ki otežujejo delo;
- — da bo zaradi diagnoze težke prizadetosti motorike prišlo v poštev delo po prilagojenem učnem programu.

Po tretjem obisku sem ugotovila, da bo mobilna služba morala potekati nekoliko drugače — po metodologiji poučevanja na domu. Deček je začel kazati izredno zanimanje, voljo in vztrajnost za šolsko dejavnost. Mati je tudi omenila, da ne bi mogla sama posredovati in utrjevati snovi, ker pri njej ni tako voljan delati. Lahko pa bi mu pomagala pri pisanju domačih nalog. Taka oblika dela zahteva pogostejše obiske in več neposrednega dela z otrokom.

Z ravnateljico sva se dogovorili, da obiščem otroka najmanj dvakrat mesečno. Delo je potekalo z daljšimi in krajšimi vmesnimi odmori. Te odmore sem izkoristila za pogovor, za spremljanje in poročanje o športnih dogodkih. Tako sem si pridobila njegovo zaupanje in naklonjenost, kar mi je precej olajšalo šolsko delo. Spoznala sem, da je šport dečkova najljubša interesna dejavnost.

Seveda pa spremljajo poučevanje na domu tudi določene težave. To je zelo odvisno od pedagoških izkušenj in iznajdljivosti.

Kako resno je vzel šolsko dejavnost, sem spoznala tudi takrat, ko sva posadila fižol. S koliko ljubezni in potrpežljivosti je gojil ta fižol na okenski polici! S čajno žličko ga je sam zalival po kapljicah. Kako ponosno mi je pokazal prve liste, cvete, plodove. To je bil prav njegov fižol, na katerega je bil neizmerno ponosen.

Zaradi manjše možnosti gibanja dominantne roke ne uporablja zvezkov, ampak liste, na katere sem narisala črte. Liste lahko pri pisanju premikam v najbolj ugoden položaj. Pri pisanju je zelo natančen. Njegovi grafomotorični izdelki so izjemno lični.

Ker je učenčev oče mizar, sem iz ostankov lesa naredila črke, številke, razne igrice, sestavljanke. Te lesene ploščice je lahko prijemal in obračal, ker so zelo lahke. Tako se je naučil več namiznih iger. V poštev so prišle tudi igre iz kartona.

Glasbeno vzgojo je na začetku odklanjal. Nisem mu je vsiljevala, ampak sem jo občasno uporabljala za sprostitev in popestritev dejavnosti. Danes je že drugače. Najprej sem ga učila igranja na metalofon, ki ga je dobil za novo leto. Namesto glasbenih znakov ima napisane številke. Zdaj so mu starši kupili še električne orgle.

V letošnjem šolskem letu smo program razširili še z glasbeno in tehnično vzgojo. Izbrali smo vsebine, ki ga zanimajo in jih bo pri svoji prizadetosti zmogel.

Tako sem poučevanju na domu prilagodila učne programe za 1., 2., 3., 4. in 5. razred osnovne šole s prilagojenim učnim programom, ki so vsebovali vse predmete. Programu je sledil, osvojil potrebno znanje in na koncu šolskega leta tudi on dobil izkaz o šolskem uspehu. Voden je kot zunanji učenec našega zavoda. Povabimo ga na vse naše prireditve. Zaključkov šolskega leta se je s starši udeležil vsako leto.

Tudi starši so bili zelo zadovoljni z dečkovimi učnimi uspehi.

Na razpolago sva imela malo časa (dva obiska mesečno), ki sva ga morala zelo izkoristiti. Seveda pa je bil uspeh odvisen od učenčeve volje in vztrajnosti ter pomoči staršev.

Ugotavljala sem, da je učenca usposabljanje na domu sprostilo. Postal je zaupljiv, samozavesten in komunikativen tudi do manj ali popolnoma neznanih oseb.

Zdaj sva že v 5. razredu. Pred petimi leti sem si poleg programa zastavila še to, da bi ga usposobila za branje podnapisov na televiziji in za komunikacijo z ljudmi, ki jih ne pozna. Mislim, da mu uspeva celo več. Učencu sem poleg zanj obveznega programa posredovala še določeno znanje iz delovnih zvezkov za osnovno šolo, leksikonov in druge specialno pedagoške literature.

Francka Rančič

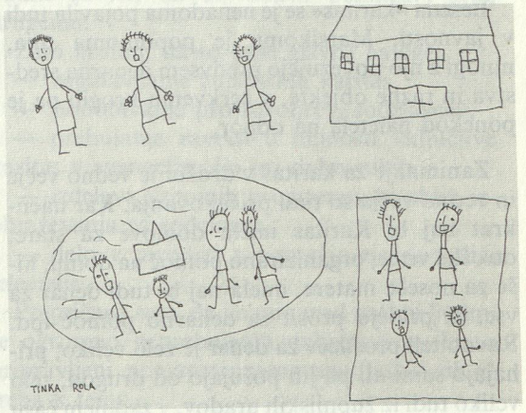

Tinka Rola

iz naših društev in ustanov

KARITAS DELUJE TUDI PRI NAS

Članek je pripravljen kot povzetek referata, ki ga je avtorica predstavila na seminarju o Karitas 27. 10. 1990 v Ljubljani.

Pričakovanja so velika

Ob spremenjenih družbenih razmerah v tem letu je bila 1. maja 1990 ustanovljena slovenska Karitas. V naslednjih mesecih so bile ustanovljene še škofijske karitas v ljubljanski, mariborski in koprski škofiji.

Beseda »karitas« se je nenadoma pojavila tudi v javnosti. Marsikomu je popolnoma tuja, mnogi z njo povezujejo predvsem denarna sredstva in razne objekte, v cerkvenih krogih pa je ponekod naletela na odpor.

Zanimanje za karitas v družbi je vedno večje in vedno večja so tudi pričakovanja. Kar naenkrat naj bi Karitas imela domove za stare, otroške vrtce, organizirano pomoč na domu, hiše za noseče matere, imela naj bi tudi denar za vse, ki pridejo prosit za denarno pomoč ipd. Ravno teh prosilcev za denar je zelo veliko; prihajajo sami ali pa jih pošiljajo od drugod, zelo veliko tudi iz župnijskih uradov, v zadnjem času pa tudi vedno več iz centrov za socialno delo. Ljudje živijo v prepričanju, da ima Karitas zelo veliko denarja in da je tudi njen glavni namen dajati finančno pomoč.

Iz zgodovine Karitas

Že od začetka je krščansko občestvo poskušalo udejanjati zapoved ljubezni do bližnjega. V času cerkvenih očetov so nastale, posebno v povezavi s škofovskimi sedeži in samostani, hiše za karitativne dejavnosti. V srednjem veku pa je bila cerkvena karitativna dejavnost tesno povezana s posvetno mestno upravo in s tem pokazala, kako raznolike so lahko možnosti sodelovanja.

Industrijska revolucija je prinesla s seboj mnoge nove probleme tudi na socialnem in karitativnem področju, ki so zahtevali hitro rešitev. Pojavila se je potreba po skupnem delu pri obvladovanju nastalih problemov, zato so si prizadevali za združitev vseh karitativnih društev v eno samo organizacijo. Ob koncu 19. stoletja je prišlo do ustanovitve nacionalnih »Zvez Karitas«, leta 1924 pa je bil ustanovljen prvi zametek Caritas Internationalis.

Caritas Internationalis, kakršno poznamo danes, je bila ustanovljena leta 1950; od leta 1951 ima svoj sedež v Rimu in zdaj zajema nacionalne Karitas vseh kontinentov. Njen cilj je, da se hitro in učinkovito spoprijema z velikimi stiskami modernega sveta takoj, ko se pokažejo, njena glavna naloga pa je, da širi v svetu ljubezen do bližnjega in socialno pravičnost. Caritas Internationalis predstavlja neke vrste konfederacijo okrog 130 nacionalnih Karitas v približno 150 državah. Največ zaslug za njen razvoj ima papež Pavel VI.

Karitas v Sloveniji

Tudi v Sloveniji je bilo pred 2. svetovno vojno veliko raznih oblik organiziranega karitativnega delovanja. Zelo žive so bile Vincencijeve konference. Te nam lahko še danes v marsičem služijo kot model, kako organizirati župnijsko karitas.

Po vojni je bilo organizirano karitativno delo Cerkve pri nas prepovedano. Kljub temu so mnogi verniki na neorganiziran način skrbeli v svojem okolju za ljudi, ki so potrebovali pomoč.

V zadnjih letih so se pojavljale razne oblike bolj organizirane pomoči ljudem v stiski, kot so: Bratstvo bolnikov in invalidov, Vera in luč, Kronika dobrega, Servis dobrote mladih; omeniti pa je treba še romanja v Lurd in številne redovnice, ki zelo nesebično negujejo mnoge bolnike na domu, družinski svetovalni center Betanija, skupino za žalujoče ipd.

Kako deluje Karitas

V različnih deželah različno uresničujejo karitas. V deželah Vzhodne Evrope, kjer je bila povojna situacija precej podobna naši, je prišlo v zadnjem letu do velikih sprememb tudi na področju delovanja Karitas — ustanovljene so bile Karitas Poljske, Madžarske, Romunije, novo podobo pa sta dobili tudi Karitas v bivši Vzhodni Nemčiji in na Češkem, ki sicer nikoli nista bili ukinjeni, je pa njuno delovanje zašlo na stranski tir.

V deželah, kjer ima Karitas že dolgo tradicijo, gre za dva temeljna koncepta: v Franciji in v Italiji posvečajo pozornost predvsem vzgoji ljudi za medsebojno pomoč — karitas razumejo kot pedagogiko ljubezni do bližnjega. Delajo v glavnem s prostovoljci, težišče dela pa je na majhnih skupinah v župniji.

V ostalih evropskih deželah (Nemčija, Avstrija, Švica, Belgija, Luxemburg...) pa imajo močno razvito organizacijo z mnogimi projekti in ustanovami in tudi z velikim številom redno zaposlenih ljudi. Vendar tudi v teh deželah v zadnjem času razmišljajo, da bi na nek način razbili to veliko organizacijo, da bi več pozornosti posvetili prostovoljcem in da bi težišče dela prenesli na župnijo.

Kakšno Karitas želimo pri nas

Na kratko lahko rečemo: želimo Karitas, katere glavno prizadevanje bo usmerjeno v lajšanje konkretne stiske človeka ne glede na njegovo versko, narodno ali kakršnokoli drugo pripadnost. Karitas razumemo kot temeljno obliko krščanskega življenja, zato mora predstavljati veliko več kot samo delitev denarja ali organiziranje te ali one pomoči — gre za način ravnanja, za ustvarjanje vezi in odnosov.

S slovensko Karitas želimo odgovarjati na stiske, ki se pojavljajo v našem prostoru — s sredstvi, ki so nam na razpolago. Težišče dela vidimo na delovanju karitas, ki naj bi jo imela vsaka župnija.

Nalogo slovenske Karitas in škofijskih karitas vidimo predvsem v pomoči župnijskim karitas pri izobraževanju prostovoljcev, pa seveda tudi v nekaterih skupnih akcijah, ki zajemajo vso Slovenijo oziroma vso škofijo, kot je npr. sedanja graditev materinskega doma na Škofljici. Za dobro delovanje karitas je treba najprej ugotoviti, katere so najnujnejše potrebe v škofiji, katere oblike pomoči že obstajajo in nato narediti dober pastoralni načrt.

Karitas je izrazito področje laikov, toda nujno je, da je župnik temu delu naklonjen in da vsi sodelujejo.

Najti moramo svojo pot, svoj način dela. Ne manjka nam samo denarja, ampak ljudi. Iskati moramo načine, kako v ljudeh okrog nas prebuditi zavest, da so dolžni pomagati drug drugemu.

Zato mislim, da so naše glavne naloge:

— ustanavljanje župnijskih karitas,

— pridobivanje prostovoljcev, sodelavcev,

— prebujanje zavesti o nujnosti vključitve karitas v evangelizacijo pri duhovnikih,

— izdelava vzgojnih programov in oblik izobraževanja za sodelavce,

— delo v javnosti s pomočjo tiska, radia, televizije...

Prepričana sem, da imamo med našimi ljudmi še ogromno neprebujenih dobrotnikov, ki so pripravljeni pomagati, samo spodbujati jih je treba k temu.

dr. Metka Klevišar

NOVICE IN NAČRTI

Poletni predah je že zdavnaj za nami, jesen se preveša v zimo. Vsakdanje življenje nas je spet potegnilo v vrtinec pričakovanih, pa tudi nenadejanih sprememb. Zato vam na kratko opisujemo, kaj smo v tem času delali na Zvezi, kaj je novega v društvih in kaj načrtujemo v prihodnjih letih.

NOVA ZAKONODAJA — VELIKO SPREMEMB

Invalidske organizacije, ki se povezujejo v okviru koordinacijskega odbora teh organizacij, so se odločile ob snovanju nove zakonodaje opozoriti ljudi, ki so po novem na vodilnih mestih v državni upravi, na položaj invalidov v Sloveniji in predlagati, kaj bi bilo potrebno pri spremembah zakonodaje in oblikovanju nacionalnih programov urediti bolje kot do zdaj. Tako smo se v septembru in oktobru sestali z republiškimi sekretarji ali njihovimi namestniki za tista področja, ki so povezana z invalidskim varstvom.

Čeprav so nas vsi vljudno poslušali in velikodušno zatrjevali, da bodo storili vse za ohranitev dosežene stopnje invalidskega varstva, pa le niso hoteli dajati izjav o tem, kako bo zasnovana nova zakonodaja. Povedali so nam, da bodo ožje strokovne skupine najprej določile vsebinski okvir, ko bo potrebno oblikovati bolj podrobne rešitve za izpeljavo zakonov, pa naj bi za mnenje povprašali tudi nas.

V zadnjih desetih letih smo bili navajeni, da je bil širok krog ljudi seznanjen že z osnutki vseh dokumentov in da smo o njih tudi veliko razpravljali. Zato nas je pomanjkanje kakršnihkoli informacij o načrtovanih spremembah resno zaskrbelo.

Res da pričakujemo krčenje socialnih pravic, saj neugoden gospodarski položaj ne obeta niti uresničevanja že doseženih, vendar pa nas resno skrbi usoda Zakona o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb; na pristojnem sekretariatu še v novembru nismo mogli dobiti zagotovila, da bo položaj duševno prizadetih ljudi urejen enako kot doslej — s posebnim zakonom ali v okviru kakega drugega predpisa.

Vse kaže, da bodo novo zakonodajo, ki nas predvsem zadeva, poslanci v slovenski skupščini sprejemali na prehodu v novo leto in da ne bo ne časa ne priložnosti, da bi širši krog ljudi lahko kakorkoli vplival nanjo. Prvi osnutki zakonov, ki so že ugledali luč sveta, namreč ne ponujajo odgovorov na vprašanja, ki so za duševno prizadete ljudi in njihove svojce življenjskega pomena.

POSVET PREDSEDNIKOV

Redni letni posvet predsednikov naših društev je bil sredi oktobra v Ljubljani. Udeležili so se ga prestavniki tridesetih društev.

Sekretar Zveze je poročal o naših predlogih za oblikovanje nacionalnih programov na področjih, ki so povezana s skrbjo za duševno prizadete osebe, in predstavil razmišljanja o delovanju društev in Zveze v novih razmerah. Žal je za zdaj še povsem nejasna bodoča zakonska opredelitev statusa društev in invalidskih organizacij.

Kakršnakoli že bo ureditev Zveze, bo potegnila za seboj tudi položaj občinskih društev. Če bomo še nadalje delovali po zakonu o društvih, potem se položaj društev ne bo bistveno spremenil s to razliko, da se bodo morala društva samostojno materialno organizirati. V primeru, da bi vendarle dobili zakon o invalidskih organizacijah, bi bil položaj nekoliko boljši, zlasti če se ne bi spremenil zakon o Loteriji Slovenije. Ker pa je vse to še popolnoma nejasno, se je potrebno organizirati in obnašati v društvih in na Zvezi tako, da naše delo ne bo trpelo.

Dogovorili smo se, da bomo izboljšali medsebojno obveščanje — torej naj bi društva sproti dobivala vsaj zapisnike skupščin in posvetov, ki jih izvaja Zveza, sama pa naj tudi redno obveščajo Zvezo o svojih programih dela, predvsem o tistem delu, pri katerem pričakujejo kakršnokoli pomoč.

Čeprav je položaj invalidskih organizacij v prihodnosti še povsem neznan, so se te organizacije dogovorile, da pripravijo načrte za naslednje leto in za prihodnje srednjeročno obdobje do 15. novembra letos, zato naj bi tudi naša društva takoj obvestila Zvezo o svojh načrtih.

Pomembnejše skupne akcije v naslednjem letu naj bi bile, razen že uveljavljenih, še:

— izdelava ocene celovite skrbi za duševno prizadete v vseh slovenskih občinah,

— preverjanje članstva v društvih in pridobivanje mlajših staršev,

— sprememba statuta Zveze in prilagoditev statutov društev,

— regijsko povezovanje društev glede na možne spremembe v upravnem sistemu,

— uveljavitev gibanja specialne olimpiade v Sloveniji,

— povečanje števila naročnikov na revijo Naš zbornik vsaj za 100 %.

Pri srednjeročnem planiranju imamo velike načrte; na prvem mestu sta ustanavljanje bivalnih skupnosti in nakup vozil za prevoz duševno prizadetih oseb na usposabljanje in na delo.

Da bi bilo naše skupno delo čim bolj usklajeno in učinkovito, smo se dogovorili, naj bi v bodoče vsako leto v vsaki regiji izvedli vsaj po en regijski posvet društev, na katerem bi se posvetili reševanju povsem konkretnih vprašanj.

INVALIDSKA DELAVNICA ZA LAŽE DUŠEVNO PRIZADETE V LJUBLJANI PO NOVEM

V Ljubljani že nekaj let deluje tako imenovana rehabilitacijska delavnica. V njej delajo in se usposabljajo laže duševno prizadeti mladostniki. Do zdaj je delavnica poslovala v okviru Zavoda za usposabljanje Janez Levec, financirala pa jo je dosedanja skupnost za zaposlovanje. Obstajala je pravzaprav le zaradi zavzetosti posameznikov, ki so se zavedali, da je potrebno poklicno usposabljanje in zaposlovanje laže duševno prizadetih mladostnikov posebej skrbno zasnovati in izpeljati. Pri ustanavljanju in iskanju ustreznih prostorskih in organizacijskih rešitev pa se je ves čas zatikalo; razne ustanove so prelagale problem ena na drugo, čeprav je ljubljanski izvršni svet že pred letom dni sprejel zelo obvezujoče sklepe.

Zato smo na Zvezi potegnili podobno potezo kot pred dvaindvajsetimi leti pri ustanavljanju varstveno-delovnega centra: letošnjo jesen smo kupili opremljeno stanovanjsko hišo v Zalogu in jo ponudili v najem Zavodu za zaposlovanje, da bi vanjo preselil rehabilitacijsko delavnico. Na posvetu predsednikov naših društev smo namreč dobili popolno soglasje za tako rešitev problema. Dosedanji lastnik bo hišo zapustil do konca marca 1991, s preureditvenimi deli pa bomo začeli že letos, saj je treba delavnico, ki je že v pritličju te hiše, preurediti glede na program dela.

Dogovorili smo se takole:

— ustanovitelj »Zavoda za usposabljanje in zaposlovanje invalidnih oseb za duševno prizadete«, kot naj bi se rehabilitacijska delavnica imenovala po novem, bo Zveza društev za pomoč duševno prizadetim;

— sredstva za delo zavoda se bodo kot doslej zagotavljala na osnovi storitev, ki jih plačujejo naročniki — za usposabljanje Zavod za zaposlovanje, za delovno varstvo oseb, ki niso sposobne za pridobitno delo, pa socialno varstvo;

— Republiški sekretariat za delo pa bo zagotovil delovna sredstva (pravzaprav so že v delavnici), programe in prostore za izvajanje dejavnosti — financiral bo adaptacijska dela na objektu v Zalogu, prostore za opravljanje tekstilne dejavnosti v Trebinjski ulici za Bežigradom pa bo s prenosno pogodbo prepustil zavodu.

Za ustanovitev delavnice smo sprejeli naslednji načrt:

— Republiški zavod za zaposlovanje bo pripravil ustrezen proizvodni program vključno s programom usposabljanja ter predvideno kadrovsko sestavo;

— Zveza društev za pomoč duševno prizadetim bo pripravila pogodbo o ustanovitvi, v kateri bodo določene pravice in dolžnosti ustanovitelja, ime, sedež in organi zavoda (direktor, svet zavoda . . .);

— Republiški zavod za zaposlovanje bo posredoval vso zgoraj navedeno dokumentacijo Republiškemu sekretariatu za zdravstvo in socialno varstvo, da bi ta lahko izdal ustrezno soglasje;

— elaborat, vključno s soglasjem izvršnega sveta ter potrebnimi izpolnjenimi obrazci, bo ustanovitelj dostavil na registracijsko sodišče v Ljubljani.

Republiški zavod za zaposlovanje bo nudil tudi ostalo strokovno pomoč pri samem ustanavljanju.

V izvršnem odboru smo se odločili za prevzem ustanoviteljstva predvsem iz dveh razlogov: da se status delavnice končno le uredi in se tako spodbudi ustanavljanje podobnih zavodov tudi drugod po Sloveniji; obenem bomo obdržali pravico do odločanja o delovanju novega zavoda.

GORENJSKI POSVET

Dober teden po posvetu predsednikov smo se srečali še s predstavniki štirih gorenjskih društev za pomoč duševno prizadetim. Sestali smo se v osnovni šoli s prilagojenim programom v Radovljici.

Najbolj razveseljiva je bila seveda vest, da so se na obrobju Radovljice že začela dela pri gradnji novega regijskega zavoda, ki naj bi nadomestil dosedanjega v Kamni Gorici. V novem zavodu bo nova tudi vsebina dela, saj se bo preusmeril v ustanovo za usposabljanje zmerno, teže in težko duševno prizadetih otrok in mladostnikov. V zavodu bo prostora za 70 otrok. Sredstva za gradnjo zavoda so zagotovljena iz sklada za obnovo zavodov; iz teh sredstev so doslej prenovili zavoda v Črni in v Vipavi ter zgradili novega v Dornavi. Svojo pomoč je ponudila tudi liberalno-demokratska stranka, ki bo sredstva, zbrana z dobrodelnim koncertom decembra letos v Festivalni dvorani na Bledu, namenila za specialno opremo novega zavoda.

V večini gorenjskih društev so evidenco članstva že skrbno uredili in je računalniško vodena, vendar pa še vedno pozno zvedo za marsikatero družino z duševno prizadetim otrokom ali pa z njo težko navežejo stik. Za to krivijo predvsem strokovne službe, ki v nekaterih občinah ne delujejo tako, kot bi bilo treba — odločilen je predvsem odnos odgovornega delavca do duševno prizadetih ljudi.

V društvih namenjajo veliko pozornost vzdrževanju stikov z vsemi člani, zato vsaj ob novem letu obiščejo tudi tiste družine, katerih duševno prizadeti otroci niso vključeni v nobeno ustanovo. Tako so tudi sproti seznanjeni z vsemi spremembami in lahko svetujejo staršem ali pa posredujejo pri strokovnih službah.

Problemi so podobni kot drugod — neurejeni prevozi, preveliki prispevki za oskrbo v delavnicah pod posebnimi pogoji, pomanjkanje bivalnih možnosti za odrasle, počasno reševanje varstva težko prizadetih...

Dolgo smo se zadržali tudi ob zamisli, da bi po odprtju novega zavoda v Radovljici stavbo v Kamni Gorici preuredili v bivalno skupnost za odrasle — za zdaj je to šele pobožna želja.

Na Jesenicah se bosta v decembru preselili v obnovljene prostore nekdanjega doma učencev železarskega šolskega centra osnovna šola s prilagojenim programom (z oddelki za delovno usposabljanje) in delavnica za delo pod posebnimi pogoji. Ravnatelj te šole je nekoč izrekel misel, ki jo lahko uporabimo tudi za zaključek zapisa o posvetu: Mi smo tiho, a delamo.

SPECIALNA OLIMPIADA — ZDRAV DUH V ZDRAVEM TELESU

Komisija za šport in rekreacijo, ki smo jo pri Zvezi ustanovili šele na začetku tega leta, je resno poprijela za delo. Ko so v septembru njeni člani razpravljali o udeležbi slovenskih tekmovalcev na evropskih igrah specialne olimpiade v Glasgowu in o drugih športnih dejavnostih, so sprejeli sklepe, ki jih povsem podpira tudi izvršni odbor Zveze:

— model in duh gibaja specialne olimpiade naj se v vseh možnih oblikah in v skladu z našimi razmerami prenese na vsa področja Slovenije. Pri tem naj gre predvsem za način življenja, ki ga dobro označuje rek: Zdrav duh v zdravem telesu;

— športno-rekreativne dejavnosti je potrebno uvajati že v predšolskem obdobju. V oddelkih za delovno usposabljanje naj bodo te dejavnosti del dnevnega usposabljanja, tekmovanja naj potekajo po regijskem načelu. V zavodih naj se nadaljujeta vsebina in oblika tovrstnih dejavnosti; njihov vrh predstavlja tako imenovana olimpiada zavodov. Odrasli naj se vključujejo v te dejavnosti v delavnicah pod posebnimi pogoji in v društvih, tekmovanja naj bodo organizirana po regijah;

— za boljše informiranje bo do konca leta pripravljena 20-minutna videokaseta o evropskih igrah v Glasgowu s komentarjem, ki si jo bo mogoče sposoditi in se z udeleženci evropskih iger dogovoriti za predavanje;

Special Olympics

— ponovno je potrebno poudariti, da je sistem specialne olimpiade zasnovan tako, da se s športom lahko ukvarjajo skoraj vsi duševno prizadeti ljudje do pozne starosti (razen tistih, ki ne morejo niti samostojno sedeti), tekmovalna pravila pa so sestavljena tako, da se vsakdo pomeri s tekmeci, ki imajo približno enake sposobnosti kot on. Več o tem smo pisali v letošnji drugi številki Našega zbornika.

Ob ugodnih snežnih razmerah bodo v marcu leta 1991 v Črni prve jugoslovanske zimske igre specialne olimpiade. Tekmovalci se bodo pomerili v alpskem smučanju, smučarskih tekih in sankanju. Že letos decembra pa bo v Črni tudi seminar za vaditelje zimskih športov.

Letne igre bodo prihodnje leto v Dornavi; novost v tekmovalnem sporedu bo kolesarstvo. Načrtujemo, da se bo slovenska ekipa udeležila tudi svetovnih iger, ki bodo prihodnje leto v Minessotti v Združenih državah Amerike.

DRUŽINA S PRIZADETIM OTROKOM IN INTEGRACIJA

Gorenjsko društvo za cerebralno paralizo je sredi letošnjega oktobra priredilo okroglo mizo o družini s prizadetim otrokom in integraciji. Povabili so vse, ki bi se s to tematiko morali ukvarjati po uradni dolžnosti (izvršne svete občinskih skupščin, vse stranke, centre za socialno delo, zdravstvene domove, vzgojno-varstvene organizacije, organizacije za usposabljanje), in vse, ki se z njo ubadajo zaradi svojega neposrednega življenjskega interesa — člane društva za cerebralno paralizo in društev za pomoč duševno prizadetim. Odziv ni bil tak, kot bi si želeli, vendar pa pričakovan — prišli smo samo tisti, ki se s prizadetimi otroki in njihovimi družinami že tako ali tako ukvarjamo pri svojem delu. Zelo aktivni so bili zdravniki, ki so s srcem zapisani tem otrokom, prišli so direktorji in nekateri strokovni delavci iz organizacij za usposabljanje, predstavniki Zavoda za šolstvo ter starši prizadetih otrok — pa le en socialni delavec s centra za socialno delo; politika ni bilo nobenega. Tako smo se o integraciji pogovarjali spet samo tisti, ki o njej govorimo že nekaj let.

Izhodišče pogovora je bila ugotovitev, da na Gorenjskem pogrešamo celovito skrb za prizadete osebe v vseh življenjskih obdobjih; tak koncept naj bi predvsem podpiral družino in nudil staršem možnost, da otroka obdržijo doma. Družba je danes pripravljena financirati le najbolj posplošeno obliko — oddajo v zavod — s tem pa njena skrb preneha; nič pozornosti pa ne namenja cenejšim in humanejšim oblikam. Starši, ki se s tem stanjem ne strinjajo, so prisiljeni tekati od vrat do vrat, da bi dosegli take oblike pomoči otroku in družini, ki so drugod v svetu že uveljavljene.

Družina, ki ima prizadetega otroka, je ogrožena z več plati; zdajšnja splošna revščina sega tudi v te družine. Gorenjska sicer prednjači glede izbora različnih oblik pomoči in usposabljanja, za kar so ljudje v preteklih letih žrtvovali ogromno svojega prostega časa. Pri zaposlovanju strokovnjakov, predvsem v zdravstvu, pa je bila izredno stiskaška, zato je število strokovnjakov daleč pod republiškim povprečjem in tudi daleč za dejanskimi potrebami.

Starši so bili ogorčeni, ko so ugotovili, da se zatika pri najbolj preprostih zadevah, ki stanejo malo ali celo nič denarja: prevoz otrok na usposabljanje v dnevnem varstvu ni organiziran ali pa je nesmotrno izveden, starši z nepokretnimi otroki dobijo povračila za spremstvo otroka le za javni prevoz, le redko imajo prednost v čakalnicah v zdravstvenih ustanovah, zdravniki morajo iskati vse mogoče luknje v predpisih, da lahko staršem omogočijo bolniški dopust za nego otrok, starejših od sedmih let... Povsem nerešeno pa je vprašanje, kam s prizadetim —odraslim — otrokom, ko starši obnemorejo. Razpravljalci so bili soglasni, da denar sploh ni največji problem, le nespametno ga obračamo, zato so zahtevali, da je potrebno takoj ustanoviti center za dnevno varstvo in poskrbeti za odrasle. Predlagali so tudi izvedbo še ene okrogle mize — to pot s tistimi, ki jih ta večer ni bilo med razpravljalci, pa bi morali biti.

Za konec pa še boljša novica — okrogla miza je bila v novih prostorih oddelka za varstvo težko prizadetih v Kranju v Tomšičevi ulici 14. »Tomšičeva« je že nekaj časa zadeva, ki je pritegnila k sodelovanju gorenjsko društvo za cerebralno paralizo in kranjsko društvo za pomoč duševno prizadetim, saj gre za skupen projekt obeh društev, finančno pa sta s pomočjo investicijskih sredstev Loterije Slovenije sodelovali tudi obe republiški zvezi. V starem mestnem jedru Kranja sta društvi preuredili stanovanjsko hišo z lepim vrtom v prostore za dnevno varstvo težko duševno in telesno prizadetih otrok, na podstrešju je že vse pripravljeno za začetek dela bivalne skupnosti za odrasle prizadete osebe, pa tudi za uradovanje obeh društev se bo našel skromen prostorček. Kaj več o tej kranjski pridobitvi bomo poročali v eni od prihodnjih številk Našega zbornika.

SODELOVANJE Z ZVEZNO ORGANIZACIJO LEBENSHILFE — SKRB ZA ZMERNO DUŠEVNO PRIZADETE V AVSTRIJI

Zvezna organizacija Lebenshilfe v Avstriji je približno enako organizirana kot pri nas. Njena osnovna skrb sta pomoč in podpora duševno in kombinirano prizadetim osebam. V vsaki deželi ima svoje podružnice (tako kot so pri nas občinska društva), ki obenem vodijo tudi zaščitne delavnice in domove za odrasle prizadete. Z Lebenshilfe Koroške sodelujemo že več kot osem let in na vseh področjih od posebnih šol, zaščitnih in invalidskih delavnic do domskega varstva izmenjujemo strokovna mnenja in izkušnje. Tako smo dobili dosti koristnih idej in napotkov pri gradnji Varstveno-delovnega centra Tončke Hočevar v Ljubljani, Avstrijci pa z naše strani nasvete, kako pristopiti k družinam in še posebej k staršem duševno prizadetih oseb, ker imamo pri nas na tem področju več praktičnih izkušenj in tesnejše sodelovanje s starši.

Tako se redno udeležujemo njihovih delovnih posvetov, ki jih prirejajo na zvezni ravni Avstrije vsaki dve leti (leta 1986 in 1988 v Bad Gasteinu, leta 1990 v Schladmingu). Ti delovni posveti, ki trajajo tri dni in se jih redno udeležujejo tudi gostje iz Nemčije, Tirolske v Italiji, Madžarske, Češke in Poljske, obravnavajo celotno problematiko duševno prizadetih oseb in njihovih družin ter nove postopke za izboljšanje izobraževanja in kvalitete življenja te populacije.

V Schladmingu so bile obravnavane naslednje osnovne teme:

— pravica do življenja duševno prizadetih oseb;
— pravica do osebnosti in do razvoja osebnosti;
— pravica do izobraževanja in duševnega razvoja;

— pravica do skupnega življenja in do skupnega učenja;
— pravica do samostojnega odločanja;
— pravica do dela;
— pravica do stanovanja;
— pravica do partnerstva in prijateljstva ter
— pravica do staranja in spoštovanja duševno prizadetih oseb.

Delovne skupine na posvetu, v katerih so skupaj starši in strokovnjaki, so podrobno obravnavale vse te teme in prišle do zaključkov, ki so važni za nadaljnje delo organizacije Lebenshilfe v korist duševno prizadetih otrok in njihovih družin. Posebno zanimiv je način dela in sodelovanja duševno prizadetih odraslih oseb v okviru teh skupin. Ti so prispevali ideje in predloge s svojega zornega kota — posebno o vprašanjih partnerstva, seksualne vzgoje, skupnega življenja v družini, ločitve od družine in razvoja pri delu.

Tuje delegacije, med temi tudi naša, so predstavile Avstrijcem svoje organizacije in programe dela, tako da je to delovno srečanje potekalo resnično v korist vseh; skupno smo prišli do zaključka, da je potrebno ta način sodelovanja še nadalje podpirati in pospeševati.

Na koncu je treba omeniti še to, da smo imeli v septembru na željo Lebenshilfe Koroške v Celovcu poseben posvet o intenzivnejšem sodelovanju s starši duševno prizadetih oseb. Tukaj so nam bili Avstrijci posebej hvaležni za naše predloge, kakšen naj bi bil pristop k družinam in staršem, da bi ti intenzivnejše sodelovali s strokovnjaki in organizacijo ter okrepili povezave med otroki, starši in organizacijo.

Ivo Škof

IZ KONVENCIJE O OTROKOVIH PRAVICAH

1. člen

Za namene pričujoče konvencije pomeni otrok vsako človeško bitje, mlajše od osemnajst let, razen če pravo, ki se uporablja za otroka, določa, da se polnoletnost doseže že prej.

6. člen

1. Države podpisnice priznavajo, da ima vsak otrok neodtujljivo pravico do življenja.
2. Države podpisnice naj v največji možni meri zagotovijo otrokovo preživetje in razvoj.

23. člen

1. Države podpisnice priznavajo, da mora duševno ali telesno prizadet otrok uživati polno in dostojno življenje v pogojih, ki jamčijo dostojanstvo, spodbujajo samozavest in olajšujejo njegovo dejavno udeležbo v družbi.

2. Države podpisnice prizadetemu otroku priznavajo pravico do posebne skrbi in v skladu z razpoložljivimi sredstvi spodbujajo in zagotavljajo, da so otrok, ki je do tega upravičen, in tisti, ki so odgovorni za njegovo skrb, deležni pomoči, za katero so zaprosili in ustreza otrokovemu stanju ter zmožnostim staršev ali drugih, ki skrbijo zanj.

3. Upoštevaje posebne potrebe prizadetega otroka in finančne zmožnosti staršev ali drugih, ki skrbijo zanj, naj bo pomoč v skladu z 2. točko tega člena, kadarkoli je to mogoče, brezplačna in naj prizadetemu otroku zagotavlja, da je deležen izobrazbe, usposabljanja, storitev zdravstvenega varstva, rehabilitacije, priprave na zaposlitev in možnosti za razvedrilo na način, ki

pospešuje kar največjo možno vključitev v družbo ter otrokov osebnostni, kulturni in duhovni razvoj.

4. Države podpisnice bodo v duhu mednarodnega sodelovanja podpirale izmenjavo ustreznih informacij s področja preventivnega zdravstvenega varstva in zdravniške, psihološke in funkcionalne oskrbe prizadetih otrok, vštevši širjenje in dostop do informacij o rehabilitacijskih metodah, izobrazbi in poklicnih storitvah, z namenom pomagati državam podpisnicam izboljšati njihove sposobnosti in spretnosti in obogatiti njihove izkušnje s teh področij. V tem pogledu bo posebna pozornost posvečena potrebam držav v razvoju.

24. člen

1. Države podpisnice priznavajo otrokovo pravico do uživanja najvišjih dosegljivih zdravstvenih standardov in storitev ustanov za zdravljenje bolezni ter pravico do zdravstvene rehabilitacije. Države podpisnice naj si prizadevajo zagotoviti, da ne bo nobenemu otroku kratena pravica do uživanja takšnih uslug zdravstvenega varstva.

27. člen

1. Države podpisnice vsakemu otroku priznavajo pravico do življenjske ravni, ki ustreza njegovemu telesnemu, umskemu, duhovnemu, nravstvenemu in družbenemu razvoju.

28. člen

1. Države podpisnice priznavajo otrokovo pravico do izobrazbe.

*

Pred dobrim letom dni je generalna skupščina Organizacije združenih narodov sprejela konvencijo o otrokovih pravicah, ki sodi med najpomembnejše temeljne dokumente s področja varstva človekovih pravic. Deklaracijo o varstvu otroka je generalna skupščina sprejela že leta 1959, pobudo za sprejem konvencije — torej dosti bolj obvezujočega dokumenta — pa je dvajset let kasneje dala poljska vlada; nadaljnjih deset let pa je minilo do sprejetja konvencije.

Konvencija je odprta za sprejem vsem državam, veljati pa začne trinajsti dan po dnevu, ko je pri glavnem tajniku Organizacije združenih narodov položena dvajseta ratifikacijska ali pristopna listina. V naši državi postopek za ratifikacijo še teče.

Velik del konvencije je posvečen preprečevanju različnih oblik slabega ravnanja z otroki — od položaja otrok v oboroženih spopadih, problema begunstva do trgovine z otroki. Celotno besedilo konvencije je bilo objavljeno v oktobrski številki revije Otrok in družina, mi pa objavljamo samo tiste člene, ki so še posebej pomembni za oblikovanje odnosa do otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju in za uresničevanje njihovih temeljnih pravic.

Uredništvo

NAŠI OTROCI SO DRUGAČNI

Naši otroci so drugačni,
vsi niso kot moj, vedno lačni.
Drugače pa so vsi podobni,
poredni včasih — nikdar zlobni.
Ne znajo pisati ne brati,
zato pa tudi nič lagati.

Čeprav že z rojstvom
se jim zgodila je krivica
za njih to bridka ni resnica.
Veseli so že, ker živijo,
prihodnosti se ne bojijo.

Zato nikdar se ne slepimo,
da zdravi srečno le živimo.
Saj toliko vsakdanjih je skrbi,
ki njih nikoli ne mori.
Od vsega pa največ velja,
ker ljubijo nas iz srca.

Milena Beloševič — mamica

starši pišejo

DVE URI NA TEDEN MED OTROKI

Naš Tadej je star šest let in pol, kmalu jih bo dopolnil sedem. Ko je bil star dve leti, je pri prometni nesreči utrpel hude poškodbe glave in možganov.

Začel se je hud boj, boj za njegov obstanek, boj za njegovo boljšo prihodnost.

Začeti je bilo treba vse znova; srce se mi je trgalo, ko sem ga gledala, kako trpi, kako se muči. Spominjam se dneva, ko je prišla k nam na dom specialna pedagoginja Olga Gregorc iz mobilne službe. Kako neizkušeni smo bili takrat! Počasi smo sprejeli tovarišico Olgo med nas, saj nam je hotela pomagati. Dajala nam je nasvete in ideje, kako delati s Tadejem. Veliko se je ukvarjala in igrala z njim.

Od nesreče so minila štiri leta in pol. V teh letih je Tadej mnogo napredoval. Včasih je malo trmast, toda z voljo in potrpljenjem se da veliko doseči.

Tadej je vključen tudi v vrtec. Dve uri na teden prebije pri tovarišici Olgi. Zelo je srečen, ko gre k njej; ima jo zelo rad, rad pa ima tudi otroke. Zelo pogreša otroško družbo in je nadvse srečen, kadar je med njimi. Letos je dobil tudi bratca Miha, ki mu je zelo popestril življenje.

Vsi skupaj pa si želimo, da Tadej ne bi ostajal samo dve uri na teden v vrtcu, ampak da bi bil tam vsak dan, saj bi se med zdravimi otroki marsičesa naučil. Seveda pa je to odvisno od drugih, od njihove dobre volje, razumevanja in odnosa do teh otrok in njihovih staršev.

Pravzaprav nikomur ničesar ne očitam, vendar se ne morem znebiti občutka, da se je na te probleme pozabilo tam, kjer se ne bi smelo.

Tadej ni edini otrok, ki je prizadet, ki je drugačen od drugih — takšnih otrok je več in še več jih bo, zato družba ne bi smela pozabiti nanje.

V šoli sem vsak dan poslušala, kako humana družba smo. Spoznala sem, da družba smo — humana pa še zdaleč ne.

Mamica

Iz Novega mesta zadnje čase dobivamo kar precej pošte — velikokrat se oglasi Helenčina mamica, ki nas sproti obvešča, kako živijo varovanci delavnice pod posebnimi pogoji, zdaj pa smo dobili več prispevkov, ki jih je napisala Majda Gril. V uredništvu smo združili dva njena spisa v enega, ki vam ga predstavljamo v Našem zborniku.

Majdo pa tudi druge fante in dekleta iz naših delavnic vabimo k sodelovanju; tistim, ki jim pisanje ne gre prav dobro od rok, naj pomagajo tovariši v delavnici ali pa starši — vsake novice iz delavnic smo veseli in jo tudi objavimo. Objavili bomo tudi fotografije ali risbe, ki jih boste poslali skupaj s svojim spisom.

Uredništvo

DRUŽABNO SREČANJE NA VINICI PRI ČRNOMLJU

Želim, da bi te vrstice našle malo prostora v Našem zborniku.

Doživljaj, ki ga opisujem, je bil izjemno vesel. Zbrali so se varovanci in delavci iz petih delavnic, to je iz Ljubljane, Sevnice, Trebnjega, Novega mesta in Črnomlja. Srečanje je pripravila vzgojiteljica Nada Barič.

Tekmovali so v preskakovanju vrvice, metu žogice, v igri med dvema ognjema, najbolj pa je bilo smešno skakati do cilja v vrečah. Po vsem tem sta se oglasila harmonika in petje, da se je razlegalo do Kolpe.

Postreženi smo bili z dobro malico in s kosilom na prostem.

Zjutraj, ko smo se pripeljali z avtobusom, je bilo hladno, pa nas je ogrel topel čaj, potem pa je posijalo toplo sonce in ves dan spremljalo naše veselje. Ob koncu je Nada Barič vsem podarila medalje za spomin. Zmagovalci so dobili diplome. Popoldne po tretji uri smo se vrnili na avtobus in se odpeljali v Novo mesto..

Naj ne pozabim omeniti, da so bili vsi otroci oblečeni v športne majice, ki so jih dobili v svojih delavnicah; na njih so bili napisi in tako so se lahko razpoznali.

Tudi jaz bi se rada zahvalila vsem organizatorjem, posebno pa še Nadi Baričevi za njen trud in uspelo prireditev. Vsi, ki boste prebirali te vrstice, pomislite na to, da se tudi taki mladinci znajo poveseliti na družabnem srečanju.

O prireditvi je poročala tudi Nada Baričeva v Studiu D na Radiu Novo mesto.

Vse skupaj toplo pozdravljam

Helenčina mamica iz Novega mesta

ŽIVLJENJE V DELAVNICI

Sem varovanka delavnice pod posebnimi pogoji v Novem mestu. Ime mi je Majda, pišem se Gril. Doma imam mamo in očeta. Stanujem v Vidmarjevi ulici 3 v Novem mestu. Sem edinka. Stara sem šestintrideset let. Rada imam glasbo, najraje pa pišem.

Ko sem bila stara deset let, sem začela hoditi v šolo. Ko sem končala šolo, sem poskusila hoditi v »ta pravo« službo. Ker nisem dosegala norme, so me dali domov. Ko sem bila doma, me je večkrat obiskala socialna delavka. Leta 1981 sem začela hoditi v delavnico pod posebnimi pogoji, kamor hodim še danes. V njej imam veliko prijateljev. Delavnica je moj drugi dom.

Moji prijatelji so Sonja, Aleš, Nevenka, Srečko Gazvoda, Danica, Andrej, Helena, posebno pa Maja, ki je moja najboljša prijateljica.

V začetku nas je bilo samo pet varovancev. Prostori so bili stari in temni. Čez dve leti smo se preselili v novo, lepšo delavnico in kmalu so začeli prihajati tudi drugi varovanci. Sedaj nas je toliko, da je že nova delavnica postala premajhna. Letos smo sprejeli še Nevenko, Srečka in Aleša. Z nami delajo tovarišici Mija in Borja ter tovariš Miha.

Ko pridem v delavnico, grem na delovno mesto. Najprej se s prijatelji pogovarjamo. Potem se malo pošalimo, kako smo kaj spali itd. Nato pa začnemo delati. Zlagamo kljukice za obešalnike, če pa ni kljukic, delamo slike iz semen. Po zajtrku pijemo kavo in čaj. Včasih imamo rekreacijo ali ples. Praznujemo rojstne dneve in novo leto.

Mogoče se bomo preselili v večje prostore. Moja največja želja je, da bi imeli en prostor za sestanke, za družabne igre in ples. Upam, da se bo moja želja izpolnila.

Majda Gril

NAŠA BOJANA

Opazujem skupino otrok, ki se veselo in sproščeno igra v kotičku. Med njimi je deklica Bojana. Najraje kuha, razvršča posodice, ponudi kavico, sok...

Bojana je stara sedem let. Že ob rojstvu so ugotovili, da ima Downov sindrom in srčno napako.

Spominjam se marca 1988, ko se je deklica redno vključila v srednjo skupino. Pred tem je v vrtec prihajala enkrat tedensko s starši. Z njo je delala specialna pedagoginja. Radi sta se pridružili igri v moji skupini otrok. Njen obisk je postal nekaj običajnega. Otroci so se veselili njenega prihoda in spraševali, kdaj bo tisti dan, ko spet pride Bojana.

Lepo so jo sprejeli. Ponudili so ji svojo pomoč in skrb za dobro počutje med nami.

Ob tem sem začela razmišljati, zakaj se Bojana kljub bolezni ne bi vključila v našo skupino. Posvetovala sem se s strokovnimi delavci vrtca, ki so sprejeli moj predlog.

Bala sem se začetka. Ali se bom sposobna dovolj posvetiti še njej, saj je skupina štela že 23 otrok? Ta dvom je kmalu izginil. S prilagajanjem je imela nekaj težav, saj se je dnevni red njenega življenja precej spremenil. S skupnimi močmi smo to premagali. Deklica se je vključevala v skupne dejavnosti, v dejavnosti po želji. Veselila sem se vsake njene risbice, vsakega pogovora z njo, še posebej pa, kadar je kljub zadržanosti govorila pred otroki.

Tudi otroci so bili veseli vsakega njenega uspeha. Kar nekaj časa pa je potrebovala, da se je navadila na prostor in na to, da mora biti z nami. Rada je uhajala iz skupine in hodila po vrtcu. Ker smo jo že dobro poznali, so otroci takoj opozorili na njeno namero ali pa jo je kdo pripeljal nazaj — otroci ali vzgojiteljica. Pri meni je ostala še eno šolsko leto. Dobila sem novo skupino otrok. Tudi oni so jo dobro sprejeli in jo kljub njeni drugačnosti vzeli za svojo.

Ob pogledu nanjo se veselim njenega napredka, saj mi veselje v njenih očeh govori, da je srečna.

Janja Čebulj

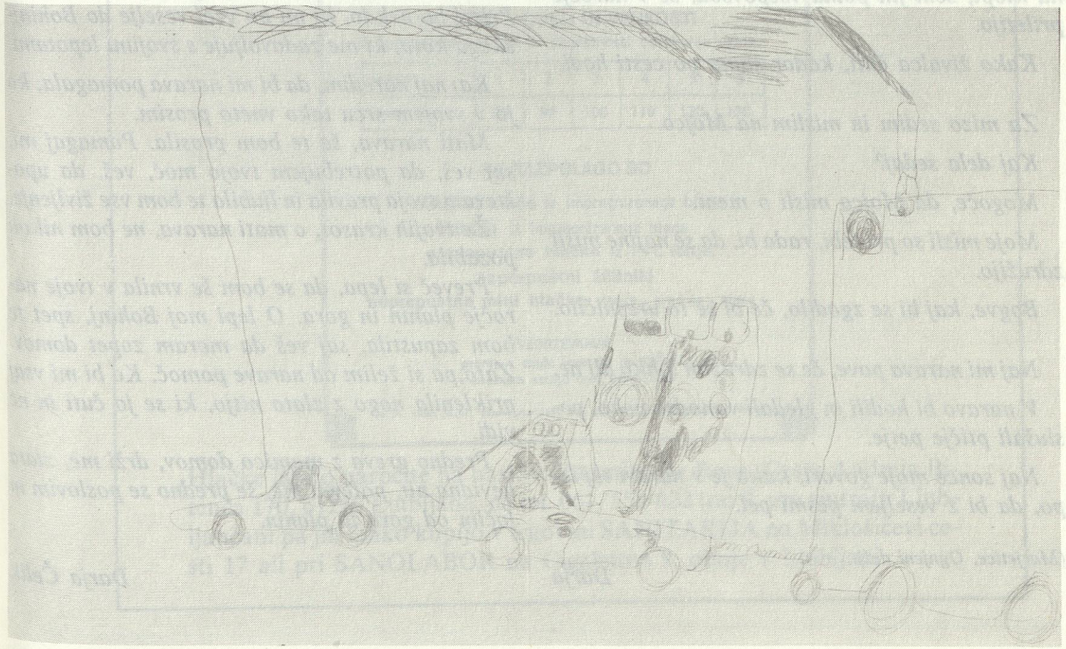

Gregor

MOJE MISLI

Sedim na klopi in gledam golobe, kako jedo kruh.

Po pločniku pridirja fant, golobi se splašijo.

Čez nekaj časa pa spet priletijo.

Mamica me pokliče, da greva na avtobus za Žusterno.

Konec je lepe zabave in golobčki to začutijo.

Bolj in bolj se oddaljujem, za njimi pogledujem; kot da bi zaznali moj pogled, so na pločniku obstali.

Ni premaknila se perut, niti dvig v zrak, korak jim je zastal.

Nemo gledajo v prazno, kakor da bi zrli v lastno senco.

A ko se zopet naredi dan in me zagledajo tam na klopi, sem jih polna vsepovsod, še v naročje priletijo.

Kako živalca čuti, kadar sama po cesti hodi.

Za mizo sedim in mislim na Mojco.

Kaj dela sedaj?

Mogoče, da Mojca misli o meni.

Moje misli so pri tebi, rada bi, da se najine misli združijo.

Bogve, kaj bi se zgodilo, če bi se to uresničilo.

Naj mi narava pove, če se združim lahko ali ne.

V naravo bi hodili in gledali v modro nebo, poslušali ptičje petje.

Naj sonce moje govori, kako je v naravi tej lepo, da bi z veseljem pesmi pel.

(Marjetice, Ognjeni dež)

Darja

MOJ SREČNI DAN

Danes je moj srečni dan. Z mamico sva šli v gozd po ciklame, šariva po hosti.

Ravno pridem iz hoste s šopkom ciklam v roki. Zaderem se vsa vesela. Fiat uno je prišel, Breda je tu.

Mamica pride za menoj vsa vesela. Od presenečenja jo objame.

Poljubčki in poljubčki. Tako smo veseli, ker je prišla naša Breda v Bohinj. Tako sem vesela, da bi najraje poskočila ne vem do kam. Tako sem vesela in srečna.

Kako lep dan. Uživam ga, ker nisem samo jaz v Bohinju, ampak je tudi Breda med hribi. Srečna sem in še srečnejša bom, ker je Breda v Bohinju in ker bom še ostala tukaj. Vem, preveč se veselim tu v Bohinju. Ampak pustite mi to veselje, saj v Kopru ne bom imela nikoli takega veselja, kot ga imam tukaj, v Bohinju. Tako rekoč me hočejo ločiti od tebe, narava, in od tvojih lepot in krasot. Prišel bo nekdo, ki mi bo vzel veselje do Bohinjskega kota, ki me zadovoljuje s svojimi lepotami.

Kaj naj naredim, da bi mi narava pomagala, ko jo v svojem srcu tako vneto prosim.

Mati narava, še te bom prosila. Pomagaj mi, saj veš, da potrebujem tvojo moč, veš, da upoštevam tvoja pravila in ljubila te bom vse življenje.

Že tvojih krasot, o mati narava, ne bom nikoli pozabila.

Preveč si lepa, da se bom še vrnila v tvoje naročje planin in gora. O lepi moj Bohinj, spet te bom zapustila, saj veš da moram zopet domov. Zato pa si želim od narave pomoč. Ko bi mi vsaj priklenila nogo z zlato nitjo, ki se jo čuti in ne vidi.

Predno greva z mamico domov, drži me, zlata nevidna nit, potegni me, še predno se poslovim in ločim od gora in planin.

Darja Čelik

NEPREMOČLJIVE HLAČKE ZA ODRASLE LAHKO KUPITE TUDI PRI NAS

Starši, katerih otroci prerastejo otroške nepremočljive hlačke, se srečajo z veliko oviro: kako vzdrževati telesno čistočo pri otroku, ki še vedno uporablja plenice, čeprav je telesno že odrasel?

Sporočamo vam, da hlačke zanje lahko kupite tudi pri nas in vam ne bo treba več hoditi ponje čez mejo.

tejon

ZAŠČITNE HLAČE

so namenjene osebam, ki ne morejo zadrževati urina.

RAZLIČNI MODELI IN VELIKOSTI

so prilagojeni količini in pogostnosti odtekanja urina.

velikost	1	2	3	4	5	6
obseg bokov	80	90	100	110	120	130

NA RAZPOLAGO SO

zaščitne hlače iz impregniranega blaga
ščitniki iz impregniranega blaga
neprepustne hlačke iz PVC folije
neprepustni ščitniki
neprepustne mini hlačke visoke • srednje • nizke

VZDRŽEVANJE

pranje s toplo vodo 40 do 60°C
v pralnem stroju brez centrifuge

po 14. točki 36.čl. Zakona /ur.list SFRJ št. 43/83, 41/88 oproščeno davka

Hlačke lahko naročite na naslov: Radmila De Reya, Cesta Andreja Bitenca 170, 61210 Ljubljana, na tel. 061/558-622 (do 9. ure zjutraj). Ljubljančani pa jih lahko kupijo v trgovini SANITARIJA na Miklošičevi cesti 17 ali pri SANOLABOR na Cigaletovi 9, oboje v Ljubljani.

DAGMAR

Pri Ognjišču je izšla knjiga z naslovom DAGMAR. Delo je pretresljiva pripoved matere, ki ji je uspelo, da je svoji mongoloidni hčerki Dagmar odprla svet.

Z materinsko prizadetostjo opisuje dolgo pot svojega dozorevanja in spoznavanja tega otroka. »Nikoli si ne bi mislila, da bo ta otrok, ki je padel med nas kot zvezda, razširil naše obzorje in spremenil naša merila,« pravi pisateljica Dorothee Lehmann. Danes je Dagmar odraslo dekle, ki s svojo življenjsko radostjo vnaša veselje tudi v svojo okolico.

To je pripoved o dolgi, naporni, končno pa vendarle uspešni poti — o prvih tednih šoka, zavračanju spoznanja, počasnem napredovanju, bolečih neuspehih in samoprevarah — skratka o življenju z vsemi njegovimi porazi in radostmi.

Zato knjiga prinaša upanje in jo bodo z veseljem vzele v roke ne samo družine, ki imajo take otroke, ampak tudi druge, ki si še oblikujejo svoj odnos do njih.

Knjigo lahko dobite v kioskih z verskim tiskom ali pa naročite na upravi Ognjišča, Koper, Trg revolucije 11 (tudi po telefonu 066/22 647). Cena knjige je 200 dinarjev.